ALICE MUNRO

Castle Rock Manzarası

Çeviri: ROZA HAKMEN

can
öykü

ALICE MUNRO

CASTLE ROCK
MANZARASI

The View from Castle Rock, Alice Munro
© 2006, Alice Munro
© 2016, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Mayıs 2016, İstanbul
Bu kitabın 1. baskısı 3000 adet yapılmıştır.

Editör: Seçkin Selvi

Düzelti: Ebru Aydın
Mizanpaj: Atahan Sıralar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Tasarım (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2
Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Ayhan Matbaası
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. Gelincik Sokak No: 6 Kat: 3
Güven İş Merkezi, Bağcılar, İstanbul
Sertifika No: 22749

ISBN 978-975-07-3219-5

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 31730

ALICE MUNRO

CASTLE ROCK MANZARASI

ÖYKÜ

İngilizce aslından çeviren

Roza Hakmen

can

Alice Munro'nun Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Bazı Kadınlar, 2011
Çocuklar Kalıyor, 2012
Nefret, Arkadaşlık, Flört, Aşk, Evlilik, 2013
Firar, 2014
Sevgili Hayat, 2014
Gençlik Arkadaşım, 2016

ALICE MUNRO, 1931'de Ontario'da doğdu. Kanadalı eleştirmenlerin "Bizim Çehov'umuz" diye tanımladıkları usta hikâyecinin *Dance of the Happy Shades* (Mutlu Gölgelerin Dansı, 1968); *Something I've Been Meaning to Tell You* (Sana Söylemek İstediğim Bir Şey, 1974); *The Beggar Maid* (Fakir Hizmetçi, 1978); *The Moons of Jupiter* (Jüpiter'in Ayları, 1982); *The Progress of Love* (Aşkın Gelişimi, 1986); *Gençlik Arkadaşım* (1990); *Open Secrets* (Aleni Sırlar, 1994); *Çocuklar Kalıyor* (1998); *Nefret, Arkadaşlık, Flört, Aşk, Evlilik* (2001); *Firar*, (2004); *Castle Rock Manzarası* (2006); *Bazı Kadınlar* (2009); *Sevgili Hayat* (2012) dışında *Lives of Girls and Women* (Genç Kızların ve Kadınların Yaşamı, 1971) adlı bir romanı yayımlandı. Munro, yazarlık kariyeri boyunca, Kanada'da Governor General, Uluslararası Man Booker, Marian Engel, Trillium Edebiyat, Rea Öykü, PEN/Malamud, Giller, Libris ve O. Henry gibi birçok ödüle layık görüldü. Ayrıca 2013 Nobel Edebiyat Ödülü'nün de sahibi oldu.

ROZA HAKMEN, 1956'da İzmir'de doğdu. 1974'te İzmir Amerikan Kız Koleji'ni, 1979'da ODTÜ Ekonomi Bölümü'nü bitirdi. Bugüne değin, başta Cervantes, Marcel Proust, Oscar Wilde, Carson McCullers, Ernest Hemingway, Juan Benet, Nina Berberova, Anthony Burgess, Mircea Eliade, Tama Janowitz, Anne Rice, Mario Vargas Llosa, Marguerite Duras olmak üzere dünya edebiyatının önde gelen yazarlarının yapıtlarını dilimize çevirdi.

İçindekiler

Önsöz 13
BİRİNCİ BÖLÜM / Hiçbir Avantajı Yoktur
Hiçbir Avantajı Yoktur 17
Castle Rock Manzarası 41
Illinois 99
Morris İlçesinin Vahşi Arazileri 121
Ekmek Parası için Çalışmak 135
İKİNCİ BÖLÜM / Ev
Babalar 181
Elma Ağacının Altında Yatarken 205
İşçi Kız 233
Kalem 259
Ev 289
Niçin Öğrenmek İstiyorsunuz? 319
SONSÖZ
Ulak 345

Beni pek çok sancılı çalışmamda destekleyen
ve bu kitaba duyduğu heyecanla
Ettrick Kirk Mezarlığı'nı muhtemelen
yağmurda kolaçan eden
Douglas Gibson'a ithafen.

Önsöz

Yaklaşık on ya da on iki yıl önce, ailemin Laidlaw soyadlı kolunun tarihçesiyle özel olarak ilgilenmeye başladım. Laidlaw'lara ilişkin epeyce bilgi vardı – ünlü ve varlıklı olmadıkları, İskoçya İstatistik Raporu'nda (1799) *hiçbir artısı yoktur* diye tarif edilen Ettrick Vadisi'nde yaşadıkları göz önünde bulundurulursa, bu kadar çok bilginin bulunması olağandışıydı. Birkaç ay boyunca İskoçya'da, Ettrick Vadisi'nin yakınında yaşadım ve bu sayede isimlerini Selkirk ve Galashiels halk kütüphanelerindeki yerel tarihçelerde bulabildim, James Hogg'un *Blackwoods Magazine*'de onlar hakkında yazdıklarını öğrenebildim. Hogg'un annesi Laidlaw ailesindendi, *Walter Scott The Minstrelsy of the Scottish Border* [İskoç Sınırı Halk Ezgileri] derlemesi için baladlar topladığı sırada, Hogg onu annesiyle görüştürmüştü. (Annesi bazı baladlarla katkıda bulunmuş ama daha sonra yayımlanmalarına gücenmişti.) Ayrıca şansım varmış, ailemin bütün kuşaklarından uzun, açıksözlü, bazen taşkın mektuplar ve ayrıntılı anılar kaleme alan biri çıkmış. Hatırlayacak olursanız, İskoçya John Knox'un İncil'i okuyabilmek için her çocuğun köy okulunda okuma yazmayı öğrenmesi gerektiğine karar verdiği ülkeydi.

Bununla da kalmadı.

Zaman içinde topladığım malzemeyi birleştirirken, neredeyse ben farkına varmadan yer yer öyküye benzer şeyler biçimlenmeye başladı. Kişilerin bazıları kendilerini bana kendi sözleriyle sundu, bazıları da durumları gereği ortaya çıktı. Onların sözleriyle benimkiler, geçmişe ilişkin kavrayışımızın ola-

bileceği kadar doğru, belirli bir dekorda hayatlarının ilginç bir yeniden yaratımını oluşturdu.

O yıllarda bir yandan özel bir öyküler dizisi yazmaktaydım. Bu öyküleri düzenli aralıklarla yayımlanan kurmaca türündeki kitaplarıma dahil etmedim. Neden? Çünkü o kitaplara ait olmadıkları hissini taşıyordum. Anı olmasalar da yazdığım diğer öykülere, birinci tekil şahsın ağzından yazılmış öykülerime bile oranla kendi hayatıma daha yakındılar. Birinci tekil şahsın ağzından yazılmış diğer öykülerimde de kişisel malzemeyi kullanmış ama nasıl istersem o şekilde kullanmıştım. Çünkü esas yaptığım şey, bir öykü oluşturmaktı. Yayımlanmayan öykülerimde ise tam anlamıyla bunu yapmıyordum. Bir hatıratın yazılışına daha yakın bir şeydi yaptığım – bir hayatı, kendi hayatımı keşfediyordum ama ciddi ya da titizlikle gerçeğe uygun şekilde değil. Kendimi merkez kabul edip elimden geldiğince araştırıcı biçimde o benliği anlattım. Ama bu benliğin etrafındaki kişiler kendi hayatlarını ve renklerini oluşturup gerçekte yapmadıkları şeyler yaptılar. Selamet Ordusu'na katıldılar, bir zamanlar Chicago'da yaşadıklarını söyleyip durdular. Birini elektrik çarptı, bir diğeri atlarla dolu bir ahırda çifteyle ateş etti. Hatta bu kişilerin bazıları kaynaklarından o kadar uzaklaştı ki, esasen kim olduklarını dahi hatırlamıyorum.

Bunlar birer *öykü*.

Bu tür öykülerde bir hayatın gerçeğine kurmacada genellikle yapıldığından daha fazla dikkat edildiği söylenebilir. Ama üzerine yemin edecek kadar da değil. Bu kitabın aile tarihçesi olarak adlandırılabilecek bölümü de genişleyerek kurmacaya dönüştü ama daima gerçeğe bağlı bir anlatının çerçevesi içinde kalındı. Bu şekilde geliştirildiğinde iki akış birbirine o kadar yaklaştı ki, bu kitapta olduğu gibi tek bir akışta birleştirilmeleri gerektiği sonucuna vardım.

BİRİNCİ BÖLÜM

Hiçbir Avantajı Yoktur

HİÇBİR AVANTAJI YOKTUR

Bu kilise bölgesinin hiçbir avantajı yoktur. Tepelerde toprak çoğunlukla yosunludur ve tarıma uygun değildir. Hava genellikle rutubetlidir. Bunun nedeni, yüksek tepelerin bulutları ve yosunlu topraktan durmadan yayılan buharı sürekli çekmesidir...

En yakın pazar yerleşimi on beş mil uzaktadır ve yollar neredeyse geçilemeyecek kadar alçaktır. Ayrıca zaman zaman kar da büyük mâni oluşturur, aylar boyunca dünyayla bütün ilişkimiz kesilir. Çok büyük bir eksi de, köprü eksikliğidir; sular kabardığında yollar kesilir... Arpa yulaf ve patatesten başka ürün yetişmez. Buğday çavdar turp ve lahana hiç denenmez...

Bu kilise bölgesinde on toprak sahibi vardır; hiçbiri topraklarında yaşamaz.

1799 İskoçya İstatistik Raporu'na
Selkirk ili, Ettrick kilise bölgesinin
papazı tarafından sunulmuştur.

Ettrick Vadisi, Edinburgh'un yaklaşık elli mil güneyinde, Hadrianus'un kuzeyli vahşileri dışarıda tutmak amacıyla yaptırdığı duvar boyunca uzanan İngiltere sınırının da otuz mil kadar kuzeyinde yer alır. Antoninus'un

saltanatı sırasında Romalılar daha da ilerleyip Clyde Halici ile Forth Halici arasında bir istihkâm hattı inşa ettiler, ancak bu o kadar uzun ömürlü olmadı. İki sur arasındaki topraklarda uzun süredir çeşitli halklar yaşamakta: bazıları İrlanda'dan gelen ve İskoç adı verilen Keltler, güneyden gelen Anglosaksonlar, Kuzey Denizi'nin karşı yakasından gelen Norveçliler ve muhtemelen geriye kalmış bazı Piktler.

Ailemin bir süre yaşadığı, Ettrick Vadisi'ndeki yüksek ve taşlık çiftliğin adı Far-Hope'tu. Yerel coğrafyada kullanıldığı şekliyle *hope* kelimesi Norveççe eski bir kelimedir; ülkenin bu bölümünde tahmin edilebileceği gibi Norveççe, Anglosaksonca ve Galce kelimeler bir arada kullanılır, Galliler'in erken bir tarihteki varlığına işaret eden kimi eski Bretonca kelimeler de araya karışmıştır. *Hope* körfez demektir; ama suyla değil toprakla dolu ve kısmen tepelerle çevrilidir –bu örnekte Güney Uplands'in sınır dağları olan yüksek ve çıplak tepeler. Black Knowe, Bodesbeck Law ve Ettrick Pen en büyük üç tepedir– bu isimlerde *tepe* kelimesinin üç ayrı dildeki karşılığını buluruz. Tepelerin bazıları şimdi Sitka ladini dikilerek yeniden ağaçlandırılıyor ama on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda, İskoçya krallarının avlağı olan büyük Ettrick Ormanı bir ya da iki asır önce kesilip otlağa ya da fundalığa dönüştürüldüğünden, muhtemelen tümüyle ya da büyük ölçüde çıplaktı.

Far-Hope'un üzerinde, vadinin tam sonundaki dağ, İskoçya'nın omurgasıdır ve batıya, Solway Halici'ne ve Atlas Okyanusu'na dökülen akarsular ile doğuya, Kuzey Denizi'ne dökülen akarsuları birbirinden ayırır. Kuzeye doğru on millik mesafede ülkenin en ünlü şelalesi Grey Mare's Tail[1] bulunur. Vadinin başında yaşayanların pazar

1. (İng.) Kır kısrağın kuyruğu. (Ç.N.)

yerleşimi olan Moffat'tan beş millik mesafedeki Devil's Beef Tub[1] çalınmış sığırların –yani kanunsuz on altıncı yüzyılda yağmacıların alıp götürdüğü İngiliz sığırlarının– saklandığı yer olduğu sanılan, dağlardaki derin bir yarıktır. Ettrick Vadisi'nin aşağı kısmında Dante'nin "Cehennem"inde anılan, on ikinci ve on üçüncü yüzyılların filozof ve sihirbazı Michael Scott'un yaşadığı Aikwood vardı. Bu yetmezmiş gibi, İskoçların gerilla kahramanı William Wallace'ın burada İngilizlerden saklandığı söylenir; ayrıca Merlin'in *–Merlin'in–* eski ormanda Ettrick çobanları tarafından pusuya düşürülüp katledildiği de hikâye edilir.

(Bildiğim kadarıyla atalarım kuşaklar boyunca Ettrick çobanlarıydı. Ormanda çobanların bulunması tuhaf gelebilir ama öyle anlaşılıyor ki, avlak olarak kullanılan ormanların birçok yerinde açıklık alanlar vardı.)

Her şeye rağmen vadi, ilk görüşümde beni hayal kırıklığına uğrattı. İnsan bir yeri hayalinde kurduğunda genellikle öyle olur. Mevsim bahar başıydı, tepeler kahverengi, daha doğrusu eflatunumsu kahverengiydi, bana Calgary civarındaki tepeleri hatırlattılar. Ettrick Suyu hızlı ve berrak akıyordu ama Ontario'da büyüdüğüm çiftliğin yanından geçen Maitland Irmağı'ndan çok daha dardı. Başlangıçta ilginç Kelt tapınak kalıntıları zannettiğim, halka halinde dizili taşlar, pratik koyun ağıllarından başka şey olamayacak kadar çok sayıda ve bakımlıydı.

Tek başıma seyahat ediyordum; Selkirk'ten haftada iki gün çalışan Alışverişçiler Otobüsü'yle gelmiştim, otobüs Ettrickbridge'den ileriye gitmiyordu. Postacıyı beklerken etrafı dolaştım. Postacının beni vadinin üst kısmına götüreceği söylenmişti. Ettrickbridge'de görülecek başlıca şey, kapalı bir dükkânın üzerindeki Silk Cut tabelasıydı.

1. (İng.) Şeytanın sığır fıçısı. (Ç.N.)

Ne olduğunu anlayamamıştım. Meğer bilinen bir sigara markasıymış.

Bir süre sonra postacı geldi; onun arabasıyla Ettrick Kilisesi'ne gittim. Bu arada yağmur yağmaya başlamıştı, kuvvetli yağıyordu. Kilise kilitliydi. O da beni hayal kırıklığına uğrattı. 1824'te yapıldığından, tarihsel ve haşin görünümü açısından İskoçya'da daha önce gördüğüm kiliselerle kıyaslanamazdı. Göze batıyormuşum, orada fazlalıkmışım hissine kapıldım, üşüyordum. Yağmur bir süreliğine dininceye kadar duvar kenarına büzüşüp bekledim, sonra bacaklarım yüksek ve ıslak otların arasına bata çıka kilisenin mezarlığını keşfettim.

Mezarlıkta önce soyundan geldiğim William Laidlaw' un mezar taşını buldum; on yedinci yüzyılın sonunda doğmuştu ve Will O'Phaup[1] olarak tanınıyordu. En azından yaşadığı yerde bir efsane şöhreti kazanmıştı; ve tarihte – Britanya Adaları halkının tarihinde– bunun mümkün olduğu son ânı yakalamıştı. Aynı taşın üzerinde Sir Walter Scott'u haşlamış olan kızı Margaret Laidlaw Hogg'la kocasının, Ettrick malikânesi kiracısı Robert Hogg'un da adı vardı. Onun yanı başında, ikisinin oğlu, Will O'Phaup' un torunu yazar James Hogg'un mezar taşını gördüm. Ettrick Çobanı olarak biliniyordu. Onun biraz ilerisinde de bir zamanlar kitapları ve vaazlarıyla İskoçya'nın dört yanında ün salmış ama ünü daha önemli bir göreve atanmasını sağlayamamış Peder Thomas Boston'ın mezar taşı vardı.

Çeşitli Laidlaw'lar arasında 29 Ocak 1800'de, yetmiş iki yaşında Hopehouse'ta ölmüş olan Robert Laidlaw'un da mezar taşı vardı. Will'in oğlu, Margaret'ın kardeşi, James'in de dayısıydı; nasıl ki kendi ölüm tarihini

1. (İng.) Phaup'lu Will. (Ç.N.)

bilemezdiyse, bu akrabalıkları nedeniyle hatırlanacağını da muhtemelen bilememişti.

Büyükdedemin büyükdedesiydi.

Ben bu yazıları okurken yağmur tekrar başladı hafifften; beni Selkirk'e geri götürecek olan okul otobüsüne bineceğim yere, Tushielaw'a doğru yürümeye koyulsam iyi olacak, diye düşündüm. Oyalanmamam gerekirdi, otobüs erken gelebilir, yağmur artabilirdi.

Sanırım geçmişleri büyüdükleri yerden ırak bir ülkeye uzanan birçok kişi beni altüst eden duyguyu paylaşmıştır. Edindiğim bilgilere rağmen doğma büyüme Amerikalıydım. Burada bir araya yığılan geçmiş ve bugün sıradan, fakat hayal edemeyeceğim kadar sarsıcı bir gerçeklik oluşturuyordu.

ETTRICK'Lİ ERKEKLER

Will O'Phaup

Burada yatan William Laidlaw,
ünlü Will O'Phaup, muziplikte,
kıvraklıkta ve güç kuvvette bütün çağdaşlarını
geride bırakmıştı...

Will O'Phaup'un Ettrick Kilisesi Mezarlığı'nda
bulunan mezar taşının
torunu James Hogg tarafından kaleme alınmış
yazısı.

Adı Will Laidlaw'du ama öyküde Will O'Phaup olarak geçiyordu; Phaup yöre halkının Far-Hope'a, Ettrick Vadisi başındaki çiftliğine verdiği addı. Will yerleştiğinde Far-Hope yıllardır terk edilmiş durumdaymış. Yani ev,

ücra vadinin ta tepesinde yer aldığı ve mutat kış fırtınalarıyla ünlü kar kalınlığından en çok etkilenen ev olduğu için terk edilmiş. Ondan bir sonraki, daha aşağıda bulunan Potburn evi yakın zamana kadar İskoçya'nın tamamında hâlâ kullanılan en yüksek evdi. Şimdi müştemilatının etrafında dolanıp duran serçelerle ispinozları saymazsak orası da terk edilmiş durumda.

Will muhtemelen toprağın sahibi, hatta uzun süreli kiracısı da değildi; belki eve kira ödüyor, belki de ev, çobanlık ücretinin bir kısmını karşılıyordu. Will O'Phaup asla dünyevi refah peşinde olmadı.

Sadece şan peşinde koştu.

Will vadinin yerlisi değildi ama vadide Laidlaw'lar vardı ve ilk kayıtlar tutulmaya başladığından beri de olmuştu. Laidlaw soyadlı ilk rastladığım kişi, on üçüncü yüzyıl mahkeme kayıtlarında yer alıyordu ve bir başka Laidlaw'u öldürmekle suçlanıyordu. O günlerde cezaevi yoktu. Sadece üst tabakadan kişilerle siyasal açıdan önem taşıyan, yöneticilerle arası bozulmuş olanların atıldığı zindanlar ve doğrudan idam vardı ama idamlar genellikle büyük çapta kargaşaların yaşandığı dönemlerle sınırlıydı; örneğin on altıncı yüzyılın sınır baskınlarında yağmacılar kendi evlerinin kapısı önünde ya da Selkirk Meydanı'nda asılırdı; hepsi aynı –Elliott– soyadını taşıyan on altı sığır hırsızı aynı gün meydanda asılmıştı. Benim Laidlaw ise para cezasıyla kurtarmıştı.

Will'in "Craik'teki en eski Laidlaw'lardan biri" olduğu belirtiliyor – bu Laidlaw'lara ilişkin tek öğrenebildiğim, Craik'in Ettrick'e yakın güneydeki bir vadide, tamamen silinip gitmiş bir Roma yolunun üzerinde, neredeyse silinip gitmiş bir köy olduğu. Will, ergenlik çağında bir delikanlıyken, iş aramak için yola düşüp yürüyerek tepe-

leri aşmış olmalı. 1695'te, İskoçya'nın İngiltere'yle aynı kralı paylaşmakla birlikte ayrı bir ülke olduğu dönemde doğmuştu. Demek ki tartışmalı Birleşme sırasında on iki yaşında, 1715'te, fiyaskoyla sonuçlanan amansız Jacobus' çu ayaklanmada genç bir adam, Culloden Çarpışması'nda ise orta yaşı geçmiş bir adamdı. Bu olaylar hakkında ne düşündüğü konusunda hiçbir ipucu yok. Bana kalırsa uzaklığını koruyan, kendine yeterli, hâlâ kendi mitolojisine ve yerel harikalara sahip bir dünyada yaşıyordu. Ve kendi de bu harikalardan biriydi.

Will hakkında anlatılan ilk hikâye, koşuculuk maharetiyle ilgili. Ettrick Vadisi'ndeki ilk işinde, Mr. Anderson adında birinin yanında çobanlık yaparken, Mr. Anderson onun bir koyunu yakalamak istediğinde etrafını dolaşmayıp dosdoğru üzerine koştuğunu fark etmiş. Yani Will'in hızlı koştuğunu biliyormuş; koşu şampiyonu bir İngiliz, vadiye geldiğinde Mr. Anderson, Will'i onunla yarıştırıp üzerine yüklü bir bahis oynamış. İngiliz koşucu dudak bükmüş, onu destekleyenler dudak bükmüş ve Will yarışı kazanmış. Mr. Anderson hatırı sayılır miktarda para toplamış; Will'in payına da gri kumaştan bir paltoyla bir tayt düşmüş.

Will kazancını adaletli bulmuş; çünkü Mr. Anderson gibi bir adam için onca para ne kadar önemliyse Will için de paltoyla pantolon o kadar önemliymiş.

Bu klasik bir öyküdür. Ontario'nun Huron ilinde geçen çocukluğumda buna benzer –farklı isimler ve farklı marifetlerle– birçok öykü dinlemişimdir. Ünlü bir yabancı gelip maharetleriyle övünür, yörenin ödülde filan gözü olmayan safdil şampiyonuna yenilir.

Aynı unsurlar bir başka eski öyküde karşımıza çıkar: Will bir iş için tepeleri aşıp Moffat kentine gider; pana-

yır günü olduğunun farkında değildir; bir halk koşusuna katılmaya razı edilir. Kıyafeti koşmaya uygun değildir, yarış sırasında köylü pantolonu düşer. Will pantolonunu kaldırmayıp oracıkta bırakarak gömleğiyle koşmaya devam eder ve yarışı kazanır. El üstünde tutulur, soylu beyler ve hanımlarla meyhaneye, yemeğe davet edilir. Bu arada pantolonunu giymiş olsa gerektir, buna rağmen yüzü kızarır, böyle *hamfendi*lerin yanında utandığını ileri sürerek daveti geri çevirir.

Gerçekten utanmıştı belki ama tabii ki öykünün ayrıksı ve eğlenceli yanı, böylesine yakışıklı ve genç bir atlete hamfendilerin sergilediği hayranlıktır.

Will bir ara evlenir; Bessie Scott adında bir kadınla aile kurar. Bu dönemde, gücüyle kazandığı başarılar devam etmekle birlikte, kahraman çocuk ölümlü bir adama dönüşür. Ettrick Nehri'nin bir noktasına, bir hastaya yardım ya da ilaç getirmek üzere yaptığı bir atlayışın anısına "Will'in Atlayışı" adı verilir. Ne var ki bu başarılarının hiçbiri para getirmediğinden, belli ki ailesini geçindirme zorunluluğu dost canlısı kişiliğiyle birleşip onu sıradan bir içki kaçakçısına dönüştürmüştür. Evinin konumu, tepelerin ardındaki Moffat'tan gelen kaçak alkolün teslim alınmasına çok uygundur. Bu alkol beklenebileceği gibi viski değil, Fransız konyağıdır, kuşkusuz ülkeye kaçak olarak Solway Halici'nden sokulmaktadır – şair ve vergi memuru Robert Burns'ün yüzyıl sonlarındaki bütün çabalarına rağmen sokulmaya da devam edecektir. Phaup âlemciliğiyle, en azından hoşsohbetliğiyle ün yapar. Halk kahramanımızın adı artık ayıklığı değilse de hâlâ şerefli davranışı, gücü ve cömertliği temsil eder.

Bessie Scott oldukça genç yaşta ölür; eğlenceler muhtemelen onun ölümünden sonra başlamıştır. Çocuklar büyük ihtimalle evin dışındaki bir binaya ya da tavan arasındaki yatak odasına kapatılıyordu. Önemli çapta yasa-

dışı ya da ahlakdışı bir olay yaşanmıyordu anlaşılan. Ama Will'in olgun yaşta sürüklendiği maceralar göz önünde bulundurularak Fransız konyağının altını çizmek gerekebilir.

Gün akşam olmakta, Will dışarıda, tepelerde; şakımayı, cıvıltıyı andıran sürekli bir ses duyuyor. Kuşların çıkarabileceği bütün sesleri bildiğinden bunun kuş olmadığını anlıyor. Ses yakındaki derin bir çukurdan geliyor sanki. Will usulca, sürünerek çukurdan kenarına kadar yaklaşıyor, yere yapışıyor, sadece aşağıyı görebilecek şekilde başını uzatıyor.

Aşağıda ne görsün: iki yaşında bir çocuğun boyunda ama çocuk olmayan bir yaratıklar sürüsü. Küçük kadınlar, hepsi narin görünümlü, hepsi yeşiller giyinmiş. Ve harıl harıl çalışıyorlar. Kimi minik fırınlarda ekmek pişiriyor, kimi küçük fıçıcıklardan cam sürahilere içecek dolduruyor, kimi bir diğerinin saçını tarıyor, bu arada mırıl mırıl, cıvıl cıvıl söyleşiyor, yukarıya hiç bakmıyor, başlarını hiç kaldırmıyor, gözlerini bir an olsun işlerinden ayırmıyorlar. Will onları dinledikçe kulağına tanıdık gelen bir şey duyduğu hissi güçleniyor. Giderek netleşiyor cıvıltıları. Sonunda çın çın ötüyor.

Will O'Phaup, Will O'Phaup, Will O'Phaup.

Kendi adından başka şey değil söyledikleri. İlk duyduğunda ona tatlı bir şarkı gibi gelen ses artık öyle değil, gülüşmelerle dolu ama edepli gülüşmeler değil bunlar. Will'in sırtından aşağı soğuk terler akıyor. Aynı anda, o günün Azizler Günü arifesi olduğunu hatırlıyor; bu yaratıkların herhangi bir insanı istedikleri şekilde parmaklarında oynatabilecekleri gün. Bunun üzerine ayağa fırlayıp koşuyor, hiçbir iblisin yakalayamayacağı kadar hızlı koşuyor evine kadar.

Yol boyunca da "*Will O'Phaup, Will O'Phaup*" şarkısını hemen kulaklarının dibinde duyuyor, ses ne azalıyor ne de zayıflıyor. Evine varıyor, içeri giriyor, kapıyı sürgülüyor, bütün çocuklarını etrafına topluyor ve avaz avaz dua okumaya başlıyor, dua ettiği sürece şarkıyı duymuyor. Ama sırf nefeslenmek için bir ara verecek olsa şarkı bacadan, kapının çatlaklarından giriveriyor içeri; yaratıklar onun duasına karşı mücadele ettikçe sesleri yükseliyor; Will durup dinlenmeye cesaret edemiyor, ta ki saat gece yarısını vurduğunda *Yarab, bize acı*, diye haykırıp susana kadar. Ve sonra yaratıklardan çıt çıkmıyor. Dışarıda sakin bir gece hüküm sürüyor, vadinin tamamını cennetin huzuru kaplıyor.

Bir başka seferinde, yaz mevsiminde ama hava kararmaya yakın, Will koyunları ağıla sokmuş evine dönerken epey ileride bazı komşularını görür gibi oluyor. Muhtemelen Moffat Panayırı'ndan dönmekte oldukları geçiyor aklından, o gün Moffat'ın panayır günü çünkü. Will bu fırsattan istifade edip yanlarına giderek konuşmaya, havadisleri, hal hatırlarını sormaya karar veriyor.

Yeterince yaklaştığında sesleniyor.

Ama kimse aldırmıyor. Will tekrar sesleniyor, yine biri bile dönüp bakmıyor. Sırttan açıkça görüyor onları, kadın erkek hepsi ekose şallı, bereli, normal insan boyunda köylüler ama yüzlerini göremiyor bir türlü, ona dönmüyorlar. Aceleleri yokmuşçasına oyalanarak, dedikodu yapıp sohbet ederek yürüyorlar; Will seslerini duyuyor ama kelimeleri seçemiyor.

Bunun üzerine giderek daha hızlı yürüyor peşlerinden, sonunda koşmaya başlıyor yetişmek için; ama ne kadar hızlı koşarsa koşsun yetişemiyor, oysa onlar hiç mi hiç acele etmeyip oyalanıyorlar hâlâ. Will onlara yetişmek-

ten başka şey düşünmediğinden, köylerinin yolunda olmadıklarını uzun bir süre fark etmiyor.

Vadiye inmiyorlar; Ettrick'e karışan incecik bir derenin aktığı küçük bir vadiye sapmış, yukarı çıkıyorlar. Işık azaldıkça görüntüleri bulanıklaşıyor ama kalabalıklaşıyorlar sanki, garip bir durum.

Sıcak bir yaz akşamı olduğu halde tepelerin eteğinden soğuk bir hava esiyor.

O zaman anlıyor Will. Bunlar komşu filan değil. Onu gitmek isteyeceği bir yere götürmüyorlar üstelik. Daha önce onların peşinden var gücüyle koşmuşken şimdi dönüp ters yönde koşmaya başlıyor. Bu kez Azizler Günü arifesi değil, sıradan bir gece olduğundan, onu kovalayabilecek güce sahip değiller. Korkusu geçen seferkinden farklı olmakla birlikte bir o kadar tüyler ürpertici çünkü onların büyülenip periye dönüşmüş insan hayaletleri oldukları kanısında.

Bu öykülere herkesin inandığını zannetmek hata olur. Bir konyak faktörü vardı. Ama çoğu insan, inansa da inanmasa da, hafif bir ürpertiden öte, korkuyla dinlerdi öyküleri. İçine merak ve şüphe karışsa da büyük ölçüde korku hâkim olurdu tepkilerine. Periler, hayaletler ve din günümüzde çoğunlukla olduğu gibi mülayim bir adlandırmayla (*ruhani güçler?*) asla bir araya getirilmezdi. Periler şen şakrak ve çekici değildi. Eski zamanlara aittiler; haberi getiren ulak dışında bütün Selkirk'lü erkeklerin öldüğü tarihî Flodden Çarpışması'na, geceleri Tartışmalı Topraklar'da yağmacılık yapan kanunsuzlar dönemine ya da Kraliçe Mary zamanına, hatta daha öncesine, William Wallace, V. Angus Kontu Archibald veya Norveçli Bakire devrine değil, gerçekten karanlık çağlara aittiler, Antoninus Duvarı'ndan, ilk Hıristiyan misyonerlerin İrlanda'dan denizi aşıp gelmelerinden öncesine. Kötü

güçlerle fesat kargaşa devrine aittiler, ilgileri çoğu kez kötü niyetli, hatta ölümcüldü.

Thomas Boston

Kişiliği son derece saygın,
kamu çalışmalarıyla itibar gören
yazıları temel Hıristiyanlığın ilerlemesine
büyük katkılarda bulunmuş
Muhterem Peder Thomas Boston Senior'un
anısına saygı abidesi.
Dindar ve minnettar bir halk
tarafından dikilmiştir.

Dar kapıdan içeri girmeye uğraşın; çünkü size derim:
Çokları içeri girmek isteyecekler, giremeyecekler.

Luka 13:24

Will'in gördükleri kuşkusuz kilisenin hoşuna gitmiyordu; on sekizinci yüzyılın ilk yarısında İskoç kilisesi Ettrick bölgesinde çok güçlüydü.

Bölgenin o dönemdeki papazı Vaiz Thomas Boston'dı; günümüzde hatırlanmasını (hatırlandığı ölçüde) borçlu olduğu *Human Nature in its Fourfould State* [İnsan Doğasının Dört Hali] adlı kitabının o zamanlar İskoçya'da dini bütün her ailenin evinde, Kutsal Kitap'la rafta yan yana durduğu söylenirdi. İskoçya'da her Presbiteryen ailenin dini bütün olması gerekirdi. Bunu sağlamak için de özel hayat sürekli araştırılır, inançlar zorla yeniden biçimlendirilirdi. İnsanlar ayinin avuntusundan, törenin zarafetinden mahrumdu. Dua hem katı kurallara bağlı hem de kişisel ve acılıydı. Ruh ebedî hayata hazırlanırken hep şüphe ve tehlike altındaydı.

Thomas Boston bu trajediyi hem kendi hem cemaati adına kesintisiz sürdürüyordu. Otobiyografisinde yakasını bırakmayan acılardan, verimsiz dönemlerinden, İncil'i vaaz ederken ya da çalışma odasında dua ederken bile hissettiği değersizlikten ve duyarsızlığından söz eder. Tanrı'ya yakarıp mağfiret diler. Umutsuzluk içinde üstünü başını yırtıp göğsünü açar – en azından sembolik olarak. Bu tür davranışlar Katoliklere özgü olmasa, hatta günah sayılmasa, kendini dikenli kırbaçlarla kamçılardı mutlaka.

Tanrı bazen duyar onu, bazen de duymaz. Tanrı özlemini her an duyar ama hasretini giderebileceğine de güvenemez. Bazen içi Kutsal Ruh'la dolar, bir vaaz maratonuna girişir, Tanrı'nın temsilcisi olduğu hissiyle vakur Komünyon törenlerine başkanlık eder, birçok kişinin ruhsal dönüşümüne şahit olur. Ama kendine pay çıkarmamaya özen gösterir. Kibir Günahı'na kolaylıkla düşebileceğini ve Tanrı lütfunun bir anda üzerinden çekilebileceğini bilir.

Çabalar, düşer. Tekrar karanlığa gömülür.

Bu arada lojmanın damı hep akar, duvarlar rutubetlidir, baca tüter; karısı, çocukları ve kendisi sık sık hastalanıp ateşlenir. Boğazları iltihaplanır, romatizma ağrıları çekerler. Çocuklarının bazıları ölür. İlk bebekleri hasta –bana kalırsa spina bifidayla– doğar ve doğduktan kısa süre sonra ölür. Karısı deliye döner; Thomas onu elinden geldiğince avutmakla birlikte Tanrı'nın İradesi'ne karşı geldiği için kınamaya da mecbur hisseder kendini. Daha sonra, en sevdiği çocuğunu, üç yaşındaki oğlunu son bir kez görmek için tabutunun kapağını açtı diye kendini kınamak durumunda kalır. Bu günahkâr et parçasını sevip onu elinden aldı diye Tanrı'nın hikmetini herhangi

bir şekilde sorgulaması büyük günah, büyük zaaftır. Yine cebelleşmeler, kendini cezalandırmalar ve dua seansları kaçınılmazdır.

Kendi ruhunun duyarsızlığıyla cebelleştiği gibi meslektaşı olan papazların çoğuyla da cebelleşir çünkü *The Marrow of Modern Divinty* [Çağdaş İlahiyatın Özü] adlı bir incelemeyle derinlemesine ilgilenmektedir. Özcülükle suçlanır, Antinomosçuluğa kayma tehlikesi olduğu düşünülür. Antinomosçuluk önceden takdir doktrininin mantıklı sonucudur ve basit, dolaysız bir soruyu akla getirir: Zaten seçilmişlerden biriyseniz canınızın istediğini neden yapamayasınız?

Ama bir dakika. *Bir dakika.* Seçilmişler arasında yer aldığından kim kesinlikle emin olabilir?

Boston için mesele şüphesiz canının istediğini yapmak değil, kimi mantık yürütmelerin gösterdiği yolu izlemenin onurlu yükümlülüğüdür.

Ne var ki son anda hatadan döner. Geri çekilir. Güvendedir.

Karısı doğumlar, ölümler, geriye kalan çocukların bakımı, akan çatı ve arkası kesilmeyen soğuk yağmur derken sinirsel bir hastalığa yenilir. Yataktan kalkamaz hale gelir. İnancı güçlüdür ama kocasının ifadesiyle bir temel konuda yetersizdir. Boston bu konunun ne olduğunu belirtmez. Karısıyla birlikte dua eder. Evi nasıl çekip çevirdiğini bilmiyoruz. Bir zamanların güzeller güzeli eşi Catherine Brown yıllar boyunca yatağından çıkmaz; tek dokunaklı istisna, bütün ailenin enfeksiyon geçirdiği dönemdir. O zaman yataktan kalkıp yorulmadan, şefkatle, gençken, Boston ona âşık olduğunda sergilediği güç ve iyimserlikle onlara bakar. Herkes iyileşir; bir daha bahsi geçtiğinde yine yataktadır. Yaşı epey ilerlemiştir ama Boston ölürken hâlâ hayattadır; kocası öldüğünde kalkıp uygar bir kentte, rutubetsiz bir evde, iyiliksever akrabaların yanın-

da yaşayacağını umabiliriz. Belki inancını koruyacak ama dünyevi mutluluğu birazcık olsun tadabilmek için inancıyla arasına bir mesafe koyacaktır.

Kocası kiliseye gidip kürsüye çıkamayacak kadar zayıf düştüğünde, ölüme yaklaştığında yatak odasının penceresinden vaaz verir. Her zamanki gibi cesurca, hararetle öğütler verir ve her zamanki gibi yağmurun altında vaazlarını dinlemeye akın akın insanlar gelir.

Dışarıdan bakıldığında son derece kasvetli ve umutsuz bir hayat. Mücadelenin yanı sıra mükâfatı, katıksız erdemlilik arayışı iptilasını, Tanrı'nın bir anlık lütfunun yaşattığı sarhoşluğu bir nebze olsun anlamak, ancak inancın içinden bakıldığında mümkündür.

Dolayısıyla Will O'Phaup'un gençliği boyunca her pazar günü dinlediği, muhtemelen onu Bessie Scott'la evlendiren papazın Thomas Boston olması bana garip geliyor. Neredeyse putperest, şen şakrak bir adam olan, konyak içen, üzerine bahis tutuşulan, perilere inanan atam, bu cezalandırıcı Kalvenci inancın kısıtlamalarını ve çetin umutlarını dinlemiş, onlara inanmış olmalı. Gerçekten de Will, Azizler Günü arifesinde kovalanırken kendisini korusun diye yakardığı Tanrı, Boston'ın ruhundaki ağırlığı –kayıtsızlık, şüphe ve kederin ağırlığını– kaldırsın diye yalvardığı Tanrı'yla aynı değil midir? Genellikle öyle düşünmesek de, geçmiş belki şimdiki zamana eşit miktarda çelişki ve pürüzle doludur.

Bu insanların kaçınılmaz cehennem tehdidiyle, insafsızca işkence eden kurnaz şeytanıyla ve pek düşük nüfuslu cennetiyle dini ciddiye almamaları mümkün müydü? Hem de çok ciddiye alıyorlardı. Günahlarına karşılık kilisede cemaatin karşısında ceza taburesine oturup –çoğu kez resmiyetle Zina olarak adlandırılan cinsel bir meseleden kaynaklanan– utançlarına katlanmak zorundaydılar. James Hogg ceza taburesine gayrimeşru babalıkla suçla-

narak en az iki kere oturtulmuştu. Birini itirazsız kabul etmişti, ötekinin sadece mümkün olduğunu söylemişti. (Yaklaşık seksen mil batıda, Ayrshire'a bağlı Mauchline' de Hogg'dan on bir yaş büyük olan Robert Burns tıpatıp aynı şekilde, cemaat karşısında aşağılanmıştı.) Kilisenin mütevelli heyeti üyeleri pazar günleri ev ev dolaşarak yemek pişirilip pişirilmediğini denetler, gayrimeşru çocuk doğurmuş olduğundan şüphelenilen kadınların göğüslerini bir süt damlası ele verecek mi diye kontrol etmek için acımasız elleriyle sıkarlardı. Ama böyle bir denetimin gerekli olduğunun düşünülmesi de bu müminlerin herkes gibi günlük hayatta doğanın çağrısına uyup yollarını şaşırdıklarını göstermektedir. Burns'ün kilisesinin mütevelli heyetinden bir üye, sanki bu rakam doğru yolda atılmış bir adımmış gibi, "Son Komünyon Ayini'nden beri sadece 26 kişi zina işlemiş" kaydını düşmüştür.

Cemaat üyeleri sırf kendi zihinlerinin işleyişi, ortaya çıkması beklenebilecek tartışma ve yorumlar yüzünden bile olsa, ibadette de yollarını şaşırırlardı.

Bunun sebebi Avrupa'nın en eğitimli köylüleri olmalarıyla alakalıydı belki de. John Knox, Kutsal Kitap'ı okuyabilsinler diye eğitim görmelerini istemişti. Onlar da okudu hem sofuca hem de açlıkla, Tanrı'nın düzenini, zihninin yapısını anlama isteğiyle. Kafa yoracak epeyce şey buldular. Boston'ın döneminde yaşamış başka papazlar cemaatlerinin, *kadınların bile*, tartışmaya ne kadar meraklı olduğundan yakınır. (Boston kendini suçlamakla meşgul olduğundan buna değinmez.) Cemaat saatler süren vaazları sessizce kabul etmeyip zihinsel işleyiş için malzeme olarak görür, ömür boyu sürecek, hayati önem taşıyan tartışmalara katılırmış gibi hüküm verir. Papazların kafa yormamalarını öğütlediği doktrin meseleleri ve Kutsal Kitap bölümleri zihinlerini sürekli kurcalar. Papazlar bu işi bu mevzularla uğraşmak amacıyla eğitilmiş

kişilere bırakmalarının daha iyi olacağını söyler. Ama onlar bu öğütlere uymaz; esasen eğitilmiş papazlar da bazen başka papazların kınadığı sonuçlara varırlar. Bunun sonucunda da kilise paramparça bölünür, din adamları sık sık boğaz boğaza gelir; bizzat Boston'ın yaşadıkları da bunu gösterir. Ücra Ettrick'te bu kadar uzun süre kalmasının, ölünceye kadar görece rahat bir yere atanmamasının sebebi belki de özcü olmanın, kendi kaçınılmaz düşüncesini takip etmenin ayıbıydı.

James Hogg ve James Laidlaw

Öteden beri kendine has, son derece eğlenceli biriydi; bilim, din ve siyasette her türlü eskimiş, çürütülmüş fikri benimserdi... Dünyanın ekseni etrafında durmadan dönerek güneşin çevresinde yol teptiği kuramı onda müthiş bir infial uyandırırdı...

... uzun yıllar boyunca Amerika hakkında konuşa konuşa, okuya okuya kendini kahretti; nihayet, altmış yaşına merdiven dayamışken, yeni dünyada geçici bir yuva ve bir mezar edinmeye fiilen girişti.

James Hogg'un, kuzeni James Laidlaw
hakkında yazdıkları.

Zavallı Hogg hayatının çoğunu yalan
uydurmakla geçirdi...

James Laidlaw'un on dokuzuncu yüzyıl başı
İskoç şair ve roman yazarı,
kuzeni James Hogg hakkında yazdıkları.

Pek aklı başında bir adamdı, yazdığı zırvalara bakma...

Kendisi de Ettrick Kilise Mezarlığında yatan hancı
Tibbie Shiel'ın
James Hogg hakkında söyledikleri.

James Hogg ve James Laidlaw kardeş çocuğuydular. İkisi de kendileri gibilerine –yani silikliği ve sessiz sakin bir hayatı kolay kabullenmeyen türden insanlara– ihtiyaç duymayan bir yer olan Ettrick Vadisi'nde doğup yetişmişti.

Elbette bu tür bir adam ünlendiğinde durum değişir. Hayattayken iteklenip kovulur, öldüğünde memleketi ona kucak açar. Bir ya da iki kuşak sonra her şey bambaşkadır.

Hogg kaçtı; önce Edinburgh'da safdil soytarı, budala dâhi olarak sıkıntılı bir role sığındı, sonra da, *Bir Günahkârın İtirafları*'nın yazarı sıfatıyla kalıcı şöhrete. Kuzeninin yeteneğine sahip olmasa da teatralliğini paylaşan ve onun gibi Tibbie Shiel'ın meyhanesinden farklı bir sahneye ihtiyaç duyan Laidlaw, ileri yaşında, Hogg'un ifadesiyle bir ayağı çukurdayken, ailesinin görece uysal üyelerini toparlayıp Amerika'ya –Kanada'ya– götürmek suretiyle bir ölçüde ünlendi.

Bizim ailede teatrallik itibar görmezdi. Aslında şimdi düşünüyorum da, onlar bu ifadeyi kullanmazdı. *Dikkat çekmek* derlerdi. *Kendine dikkat çekmek*. Bunun tersi tam anlamıyla tevazu olmasa da ağır bir haysiyet ve denetim, bir çeşit reddediştı. Hayatını ister başkaları, ister kendin için bir öyküye dönüştürme ihtiyacı hissetmeyi reddetmekti. Ailemizin haklarında bir şeyler bildiğim bireylerini incelediğimde, gerçekten de bazılarımız bu ihtiyacı geniş ölçüde ve karşı koyulmaz biçimde duyu-

yoruz gibi görünüyor – diğerlerini utançtan ve korkudan kıvrandıracak kadar. Bu yüzden de hükmün ya da uyarının sık sık tekrarlanması gerekiyordu.

Torunları –James Hogg ve James Laidlaw– delikanlılık çağına geldiğinde Will O'Phaup'un dünyası neredeyse yok olmuştu. Bu yakın geçmişle ilgili tarihsel bir farkındalık mevcuttu, hatta o geçmişe değer veriliyor ya da ondan yararlanılıyordu; bu da insan o dünyayı kesinlikle arkasında bıraktığını hissettiği zaman mümkündür ancak. James Hogg'un her bakımdan bir Ettrick adamı olmasına rağmen bunu hissettiği açıktır. Will O'Phaup'a ilişkin bildiklerimi onun yazıları sayesinde öğrendim. Hogg hem içeriden hem de dışarıdan biriydi; halkının öykülerini gayretle ve kâra dönüştürerek (en azından bu umutla) biçimlendirip kaydediyordu. Annesi Margaret Laidlaw bereketli bir kaynaktı – Will O'Phaup'un en büyük kızıydı ve Far-Hope'ta büyümüştü. Hogg malzemeyi bir miktar süsleyip püslemiş olsa gerektir. Bir yazardan beklenebilecek türden kurnazca yalanlar söylemiştir muhtemelen.

Walter Scott dışarıdan biri sayılırdı; ailesinin memleketinde yüksek bir mevkiye getirilmiş Edinburgh'lu bir avukattı. Ama o da kaybolmaya yüz tutmuş şeylerin önemli olduğunu anlıyordu – yabancılar bazen bunu daha iyi anlar zaten. Selkirkshire'ın şerifi –yani yerel yargıcı– olduğunda köy köy dolaşarak hiçbir zaman yazıya geçirilmemiş olan eski şarkılarla baladları toplamaya başladı. Bunları *The Minstrely of the Scottish* [İskoç Sınırı Halk Ezgileri] adıyla yayımladı. Margaret Laidlaw Hogg, ezberden bildiği şiirlerin çokluğuyla yörede ün yapmıştı. Hogg da –o andaki kazancın yanı sıra gelecek nesillerce hatırlanmayı da umarak– Scott'u annesiyle görüştürmeyi ihmal etmedi.

Margaret çok sayıda şiir okudu; bunlardan biri de, erkek kardeşiyle birlikte "yaşlı Andrew Moore'dan, onun da Birinci Tushielaw lordunun kâhyası olan Bebe Mettlin' den [Maitland]" öğrendiklerini söylediği, yeni keşfedilmiş "Johnie Armstrong Baladı"ydı.

(Andrew Moore, Boston'ın hizmetkârıydı ve Hogg'un şiirlerinden birinde sözü edilen hayaleti "huzura kavuşturan" kişinin Boston olduğunu o bildirmişti. Papazın bilmediğimiz bir yönü.)

Margaret Hogg, Scott'un 1802'de yayımladığı, kendi katkılarını içeren kitabı görünce müthiş bir yaygara kopardı.

"Bunlar çığrılsın diye icat olmuş, basılsın diye değil," dediği söylenir. "Bundan böyle çığrılmayacaklar."

Ayrıca "hem yanlış aktarılmış hem imlası yanlış" olduklarından yakındı; gerçi bunu –kendisinin de, Hogg'un da– asgari eğitim görmüş basit, yaşlı bir köylü kadını olarak tarif ettiği birinin söylemesi tuhaf gelebilir.

Margaret muhtemelen hem basitti hem de kurnaz. Ne yaptığını biliyordu ama elinde olmadan pişmanlık duyuyordu yaptığından.

Bundan böyle çığrılmayacaklar.

Ayrıca onu etkilemek için basılı bir kitabın, Selkirk şerifi olmanın yeterli olmadığını göstermekten hoşlanmış da olabilir. Sanıyorum İskoçlar böyle. Benim ailem böyleydi.

Will O'Phaup Azizler Günü arifesinde çocuklarını bağrına basıp Tanrı'ya onları korusun diye dua ettikten elli yıl sonra Hogg (adlarını belirtmediği) birkaç kuzeniyle yüksek Phaup Çiftliği'ndeki evde buluşur. Bu arada ev, yükseklerde otlatılan koyunlardan sorumlu bekâr çobanların lojmanı olarak kullanılmaktadır; o akşam diğerleri

oraya sarhoş olup öyküler anlatmaya değil, *deneme okumaya* gelmişlerdir. Hogg bu denemeleri ateşli ve tumturaklı diye tarif eder, bu sözlere ve daha sonra söylenenlere istinaden Ettrick'e gömülmüş bu genç adamların, kendileri bu adı vermese de akıl çağından, Voltaire'le Locke'un ve kendileri gibi İskoç ve Lowlands bölgesinin evladı olan David Hume'un fikirlerinden haberdar olduğu sonucu çıkarılabilir. Hume Chirnside'a yaklaşık elli mil mesafedeki Ninewells'de büyümüştü; on sekiz yaşında –belki yapması gereken araştırmaların kapsamı altında geçici olarak ezilerek– bunalıma girdiğinde sığındığı yer Ninewells'di. Bu delikanlılar doğduğunda hâlâ hayattaydı muhtemelen.

Tahminlerimde yanılıyor olabilirim tabii. Hogg'un deneme dediği, öykü de olabilirdi. Açık havada ayin yaparken kırmızı ceketli süvariler tarafından yakalanan Ulusal Sözleşme yanlılarına, cadılara, zombilere ilişkin öyküler. Bu gençler düzyazı olsun, şiir olsun, her türlü yazı yazmayı deniyordu muhtemelen. John Knox'un okulları etkisini gösteriyordu, her sınıftan insanlar arasında bir edebiyat kaşıntısı, bir şiir humması yayılmaktaydı. Hogg en kötü günlerinde, Nithsdale'in ıssız tepelerinde çobanlık yapıp derme çatma bir damda yaşadığı sırada Cunningham kardeşler –duvarcı çırağı şair Allan Cunningham'la ağabeyi James– dere tepe aşıp onu ziyarete, hayranlıklarını ifade etmeye gelmişlerdi. (Hogg ilk anda bir kadın meselesi yüzünden hesap sormaya geldiklerini sanıp telaşa kapılmıştı.) Üçü, köpek Hector'u koyunların başına bekçi bırakarak bütün gün oturup şiir konuştular; sonra da iki büklüm dama girip viski içerek bütün gece şiir konuştular.

Hogg'un cebinde bir denemesi olduğu halde katılamadığını ileri sürdüğü Phaup'taki çobanlar toplantısı kışın yapıldı. Havalar tuhaf derecede ılık gidiyordu. Fakat

o gece çıkan fırtına son elli yılın en sert fırtınasıydı. Koyunlar ağıllarda, insanlarla atlar yollarda kalıp dondu, evler çatılarına kadar kara gömüldü. Fırtına üç veya dört gün sürdü, esti, gürledi, yıktı; fırtına dinip de genç çobanlar sağ salim vadiye indiklerinde aileleri rahatlamakla birlikte onları hoş karşılamadı.

Hogg'un annesi, o gece Phaup'ta neler okunup konuşularak şeytana hizmet edildiyse, bütün yörenin bu yüzden cezalandırıldığını söyledi açık açık. Kuşkusuz birçok anne baba da aynı fikirdeydi.

Hogg birkaç yıl sonra o fırtınanın güzel bir tasvirini yaptı, yazısı *Blackwood's Magazine*'de yayımlandı. Haworth'teki papaz evinde küçük Brontë kardeşler *Blackwood's* dergisini ellerinden düşürmezlerdi; oyun oynarlarken her biri bir ünlüyü canlandırdığında Emily, Ettrick çobanı James Hogg'u seçerdi. (Charlotte ise Wellington dükünü.) Emily'nin müthiş romanı *Uğultulu Tepeler* korkunç bir fırtınanın tasviriyle başlar. Arada bir bağlantı olup olmadığını hep merak etmişimdir.

James Laidlaw'un o gece Phaup'ta toplananlar arasında olduğunu sanmıyorum. Mektupları şüpheci, kuramcı ya da şiirsel bir zihne sahip olduğuna dair herhangi bir işaret vermiyor. Elbette benim okuduğum mektuplar yaşlılığında yazdığı mektuplardı. İnsanlar değişir.

Onu Hogg'un aktarımıyla Tibbie Shiel'ın meyhanesinde ilk gördüğümüzde tam bir soytarıdır (meyhane hâlâ yerinde duruyor, Phaup'tan tepeler arasında yürüyerek bir saatlik yolda; aynı şekilde Phaup da yerinde, şimdi yürüyüş yolu olan Güney Uplands yolu üzerinde bir barınak). Meyhanede sahnelediği şov küfür olarak yorumlanabilir. Küfürdür, tehlikelidir, komiktir. Diz çöküp hazır bulunan kişilerden birçoğu için dua eder. Mağfiret

dileyip belli başlı günahlarını sayar, her biriyle ilgili olarak, *eğer doğruysa* der:

İki hafta önce ...'nın karısının doğurduğu bebenin tıpatıp ...'ya benzediği *eğer doğruysa*, Tanrı bütün katılımcıları affetsin...

Son St. Boswells koyun pazarında ...'nın ...'yı yirmi gümüş kazıkladığı *eğer doğruysa*, yalvarırız Sana, Tanrım, bu şeytan işine rağmen...

Adı geçenlerin bazılarını tutmak mümkün olmadığından, arkadaşları başına bir bela gelmeden James'i yaka paça dışarı çıkarmak zorunda kalır.

Bu tarihte artık dul olsa gerektir; herhangi bir kadınla evlenemeyecek kadar yoksul, boşta bir adam. Son doğumda ölen karısı ona bir kız, beş erkek evlat doğurmuştur: Mary, Robert, James, Andrew, William, Walter.

Waterloo Savaşı sıralarında bir göçmen derneğine mektup yazıp yanında Yeni Dünya'ya götüreceği beş kuvvetli oğluyla kendini mükemmel bir aday olarak sunar. Göç için yardım teklif edilip edilmediğini bilmiyorum. Herhalde edilmemişti ki, bir daha karşımıza çıktığında yol parasını denkleştirmekte zorlanmaktadır. Napoléon savaşlarını izleyen ekonomik buhranda koyun fiyatları düşmüştür. Ayrıca beş erkek evlat avantajıyla da böbürlenemez. En büyük oğlu Robert, Highlands'e gitmiştir. James –küçük James– ise Kanada'yı da içine alan Amerika'ya kendi başına gitmiş ve anlaşılan nerede olduğunu, ne yaptığını haber vermemiştir. (Nova Scotia'da Economy diye bir yerde öğretmenlik yapmaktadır; oysa bu iş için Ettrick okulunda öğrendiklerinden başka eğitim görmemiştir, bir de güçlü sağ kolu vardır muhtemelen.)

Dedemin dedesi olacak, sondan bir önceki oğlan William ise henüz ergenlik çağındadır ve o da gitmiştir. Bir daha karşımıza çıktığında Highlands'de yerleşiktir, ortakçılardan temizlenmiş yeni koyun çiftliklerinden bi-

rinde kâhyalık yapmaktadır. Doğduğu yeri o kadar küçümser ki, (daha sonra evleneceği kıza) bir mektubunda, bundan böyle Ettrick Vadisi'nde yaşamayı asla düşünemeyeceğini yazar.

Belli ki yörenin yoksulluğu ve cehaleti onu kahretmektedir. Yoksulluğun kasıtlı, cehaletin ise kendi varlığından bile habersiz olduğu kanısındadır. Çağdaş bir adamdır.

CASTLE ROCK MANZARASI

Andrew, Edinburgh'a ilk gittiğinde on yaşındaydı. Babası ve başka birtakım adamlarla birlikte kaygan siyah bir sokaktan yukarı tırmandı. Yağmur yağıyordu, şehre özgü duman kokusu yayılmıştı havaya, açık duran yarım kapılardan, şömine ateşiyle aydınlanan meyhanelerin içi görünüyordu, Andrew sırılsıklamdı, meyhanelerden birine girerler belki diye umuyordu. Girmediler, başka yere gidiyorlardı. Aynı öğle sonrası, daha erken saatte böyle bir yere girmişlerdi ama orası duvarda bir oyuk gibi, girinti gibi bir yerdi; kalasların üstüne şişelerle bardaklar ve bozuk paralar konuyordu. Andrew barındıkları sıkışık yerden sürekli sokağa itiliyor, girişin üstündeki çıkıntıdan damlayan suların oluşturduğu birikintiye batıyordu. İçeride kalabilmek için aşağıya, harmaniyelerle koyun postlarının altına dalmış, içen adamların arasına, kollarının altına büzüşmüştü.

Babasının Edinburgh şehrinde ne kadar çok insanı tanıdığına şaşırmıştı. O içilen yerdeki insanları tanımaz sanırdın ama belli ki öyle değildi. Tartışmaların, tuhaf seslerin arasında babasının sesi diğerlerinin hepsini bastırıyordu. *Amerika*, diyordu kalasın üstüne vurarak aynı evde yaptığı gibi. Andrew oranın okyanusun öte yanındaki bir ülke olduğunu daha bilmezken, bu kelimenin aynı bu

tonda söylendiğini çok duymuştu. Bir meydan okuma ve tartışılmaz bir doğru gibi ama bazen –babası yokken– alay ya da şaka gibi söylenirdi. Ağabeylerinden biri koyunları ağıla sokmak türünden bir iş yapmak niyetiyle dışarı çıkmak üzere ekose şalına sarındığında bir diğeri sorardı mesela: "Amerika'ya mı gidiyorsun?" ya da tartışırlarken, biri ötekine ne kadar sersem olduğunu anlatmak için, "Sen Amerika'ya git en iyisi," derdi.

O kelimenin ardından gelen konuşmalarda babasının sesindeki iniş çıkışlar o kadar tanıdıktı ve Andrew'nun gözleri dumandan o kadar yaşarmıştı ki, oracıkta, ayakta uyuyakalmıştı. Babasıyla birlikte birkaç adam itiş kakış dışarı çıkarlarken uyandı. Aralarından biri, "Bu oğlan senin mi yoksa yankesicilik yapmak için aramıza dalmış bir kopil mi?" dedi; babası gülüp Andrew'nun elini tuttu, tırmanmaya başladılar. Adamlardan biri tökezledi, bir başkası ona çarpıp küfretti. İki kadın müthiş bir küçümsemeyle ellerindeki sepeti gruba doğru sallayarak tuhaf dilleriyle bir şeyler söylediler; Andrew "namuslu insanlar" ve "herkese açık yaya yolu" kelimelerini anlayabildi.

Sonra babasıyla arkadaşları yandaki çok daha geniş bir sokağa geçtiler; aslında bir avluydu, koca koca taşlarla döşenmişti. Babası bu sırada dönüp Andrew'yla ilgilendi.

"Nerdesin, biliyor musun oğlum? Şatonun avlusundasın, burası Edinburgh Şatosu, on bin yıldır duruyor, daha bir on bin yıl da duracak. Burada çok kötü şeyler oldu. Bu taşlar kana bulandı. Biliyor muydun?" Hepsi dinlesin diye başını kaldırıp devam etti.

"Kral Jamie, Douglas kardeşleri akşam yemeğine davet etmiş, tam sofraya otururlarken, aman canım, akşam yemeğiyle uğraşmayalım, çıkarın avluya şunları, kesin kafalarını demiş. Onlar da kesmişler. Şuracıkta, bu gördüğün avluda."

"Ama o Kral Jamie sonra cüzamdan öldü," diye ekledi, sonra da hepsi durup bu kaderi düşünsün diye içini çekti ve inledi.

Sonra başını iki yana salladı.

"Yok, yok, o değildi. Cüzamdan ölen Kral Robert de Bruce'tu. Kral olarak öldü ama cüzamlı öldü."

Andrew koskoca taş duvarlar, sürgülü kapılar ve volta atan kırmızı ceketli bir askerden başka şey göremiyordu. Zaten babası ona fazla zaman tanımayıp iteleyerek bir kemerin altından geçirdi, "Dikkat edin çocuklar, başınızı çarpmayın," dedi, "o devrin adamları ufacık tefecikmiş. Ufak tefek. Fransız Boney de öyle, ufak tefek adamlar pek dövüşken olur."

Eşitsiz yükseklikte taş basamaklardan yukarı tırmanıyorlardı; bazı basamaklar Andrew'nun dizine geliyordu –zaman zaman emeklemesi gerekiyordu–; görebildiği kadarıyla çatısı olmayan bir kulenin içindeydiler. Babası seslendi: "Ee, hepiniz geliyor musunuz benimle, var mısınız tırmanmaya?" Arkadan dağınık birkaç ses cevap verdi. Andrew peşlerinden sokaktaki kadar büyük bir kalabalığın gelmediği izlenimine kapıldı.

Döne döne çıkan merdiveni tırmandıkça tırmanıp sonunda çıplak bir kayaya, platform gibi bir çıkıntıya vardılar; aşağısı uçurumdu. Yağmur durmuştu şimdilik.

"İşte," dedi Andrew'nun babası. "Ee, buraya gelirken peşimizi bırakmayanlar nerede bakalım?"

O anda en üst basamağa ulaşan bir adam, "İki-üç tanesi Meg'e[1] bakmaya gitti," dedi.

"Savaş silahları," dedi Andrew'nun babası. "Silahtan başka şey görmüyor gözleri. Kalkıp kendi kendilerini havaya uçurmasınlar da..."

1. Mons Meg: Edinburgh Şatosu'nda bulunan, Ortaçağ'dan kalma havan topu. (Ç.N.)

"Merdiveni gözleri yemedi desene şuna," dedi bir başkası nefes nefese. Birinci adam neşe içinde, "Ta buraya kadar çıkmaya korktular," dedi, "aşağı düşerler diye korktular."

Üçüncü adam –tamamı bu kadardı– kayanın üzerinde gerçekten düşmeye niyetliymişçesine sendeleyerek ilerledi.

"Nerede hani?" diye bağırdı. "Arthur'un tahtında mıyız?"

"Değilsin," dedi Andrew'nun babası. "Arkana baksana."

Güneş çıkmış, aşağıdaki taştan evleri ve sokakları, çan kuleleri bu kadar yüksek olmayan kiliseleri, küçük ağaçlarla tarlaları ve sonra da geniş, gümüşi bir su şeridini parıl parıl aydınlatıyordu. Onun da ötesinde, yarısı güneşte, yarısı gölgede kalan uçuk yeşil ve gri mavi topraklar uzanıyordu; gökyüzüne gömülü, sis gibi hafif topraklar.

"İşte, demedim mi ben size?" dedi Andrew'nun babası. "Amerika. Bu çok küçük bir parçası gerçi, kıyısı sadece. İşte orası herkesin etrafında malı mülküyle yaşadığı, dilencilerin bile arabalarla gezdiği yer."

"Deniz tahmin ettiğim kadar geniş görünmüyor," dedi daha önce sendeleyen adam. "Aşması haftalar sürermiş gibi görünmüyor."

"Yüksekliğin etkisi," dedi Andrew'nun babasının yanında duran adam. "Yükseklik genişliği azaltıyor."

"Görüntü açısından şanslı bir gün," dedi Andrew'nun babası. "Birçok gün çıkarsın buraya, sisten başka şey göremezsin."

Sonra Andrew'ya döndü:

"İşte oğlum, Amerika'yı gördün," dedi. "Tanrı bir gün yakından kendi gözlerinle görmeyi nasip etsin."

* * *

Andrew o günden sonra şatoya bir kere daha gitti, hepsi büyük Mons Meg topunu görmek isteyen bir grup Ettrick'li delikanlıyla. Ama hiçbir şey aynı yerde değildi sanki, kayaya tırmanırken izledikleri yolu da bulamadı. Kalaslarla kapatılmış bir-iki yer gördü, onlar olabilirdi. Ama kalasların arasından bakmaya bile yeltenmedi – ne aradığını diğerlerine söylemek istemiyordu. On yaşındayken bile babasının yanındaki adamların sarhoş olduğunu anlamıştı. Babasının sarhoşluğunu –yere sağlam basıp kararlı görünmesi ve otoriter tavrı yüzünden– anlamadıysa da, bir tuhaflık olduğunu pekâlâ anlamıştı. Karşısında Amerika'yı görmediğini biliyordu ama Fife'ı gördüğünü bilecek kadar haritalarla haşır neşir olması birkaç yılını alacaktı.

Ne var ki, meyhanede karşılaştıkları o adamların babasıyla alay mı ettiğini, yoksa babasının mı onlara numara yaptığını bilmiyordu.

Yaşlı baba James. Andrew. Walter. Ablaları Mary. Andrew'nun karısı Agnes ve Agnes'la Andrew'nun oğlu James, iki yaşını doldurmamış henüz.

4 Haziran 1818'de, Leith Limanı'nda hayatlarında ilk kez bir gemiye ayak basarlar.

Yaşlı James bu gerçeği yolcuların ismini listeden kontrol eden gemi görevlisine bildirir.

"Bunca yıllık ömrümde ilk defa kaptan. Biz Ettrick' liyiz. Dünyanın karalarla çevrili bir parçası."

Görevli hiçbirinin seçemediği ama anlamı aşikâr bir şey söyler. İlerleyin. İsimlerinin üstüne çizgi çekmiştir. İlerlerler, daha doğrusu itilirler. Küçük James Mary'nin kalçasına oturtulmuştur.

"Bu ne?" der yaşlı James, güvertedeki insan kalabalığına bakarak. "Biz nerede yatacağız? Bu ayak takımı nereden gelmiş böyle? Suratlarına bak, fellah mı bunlar?"

"Zenci Highland'liler herhalde," der oğlu Walter. Babası duymasın diye alçak sesle espri yapmaktadır – Highland'liler ihtiyarın nefret ettiği insan türlerinden biridir.

"Çok insan var," diye devam eder babası. "Gemi batacak."

"Hayır," der Walter, bu kez yüksek sesle. "Gemiler çok insan taşıdığı için batmaz genellikle. O adam bu yüzden orada insanları sayıyor."

On yedi yaşındaki velet daha gemiye adım atar atmaz bilgiç edalarla babasına karşı çıkmaya başlamış. Yorgunluk, şaşkınlık ve üstündeki kalın paltonun ağırlığı Yaşlı James'in bir tokat patlatmasına mâni olur.

Gemide hayat aileye önceden açıklanmıştır. Hatta ihtiyar bizzat açıklamıştır. Erzak, yatacak yerler ve gemideki insanlar hakkında her şeyi bilen odur. Hepsi İskoç, hepsi doğru düzgün insanlar. Highland'li, İrlandalı yok.

Ama şimdi aslan leşine üşüşmüş arılara benzetiyor onları bağıra çağıra.

"Bela bunlar, bela. Ah, memleketten hiç ayrılmasaydık keşke!"

"Henüz ayrılmadık," der Andrew. "Karşımızda Leith var hâlâ. En iyisi aşağı inip kendimize bir yer bulalım."

Yakınmalar devam eder. Ranzalar daracıktır, çıplak kalasların üzerinde hem sert hem dalayan at kılı şilteler.

"Hiç yoktan iyidir," der Andrew.

"Ah, bizleri buraya, bu suda yüzen mezara getirmeyi hiç düşünmez olaydım!"

Kimse susturmayacak mı şunu, diye düşünür Agnes. Tutturdu mu böyle vaiz ya da deli gibi konuştukça konuşur. Agnes'ın tahammülü yok. Onun kendi çektiği ıstırabı kayınpederi hayal bile edemez.

"Ee, yerleşecek miyiz buraya, yerleşmeyecek miyiz?" der.

Bazı yolcular iyi kötü ailelerine mahsus bir mekân yaratabilmek için şallarını germişler. Agnes da kendi üzerindeki şalı germek üzere çıkarır.

Karnındaki bebek taklalar atıyor. Yüzü alev alev yanıyor, bacakları zonkluyor; bacaklarının arası –bebeğin yakında dışarı çıkmak üzere ayıracağı dudaklar– alevli bir ağrı topağı. Annesi olsa ne yapılacağını bilirdi, acıyı yatıştıracak bir merhem yapmak için hangi yaprakların ezilmesi gerektiğini bilirdi.

Annesini düşününce içi öyle parçalanır ki birine tekme atmak geçer içinden.

Andrew, babası rahat otursun diye ekose şalını katlayıp minder yapar. İhtiyar inleyerek oturur, ellerini yüzüne kapatır; öyle ki konuştuğunda sesi boğuk çıkar.

"Daha fazla görmek istemiyorum. O cırlak seslerini duymak, şeytan konuşmalarını dinlemek istemiyorum. Amerika sahillerini görünceye kadar ne et yiyeceğim ne yemek."

Bize daha çok kalır, demek geçer Agnes'ın içinden.

Andrew niçin babasıyla açık konuşmuyor, bu fikrin kimden çıktığını, şu anda bulundukları yere gelmek için kimin diller döktüğünü, borç aldığını, yalvardığını niçin hatırlatmıyor? Andrew konuşmuyor, Walter sadece espri yapıyor, Mary'ye gelince, babasının karşısında dut yemiş bülbüle dönüyor.

Agnes, Hawick'li kalabalık bir dokumacı ailenin kızı; şimdi fabrikada çalışıyorlar ama kuşaklar boyunca evde çalışmışlar. Çalışırken de birbirlerine ağzının payını verme, didişme ve dip dibe yaşama sanatlarını öğrenmişler. Kocasının ailesindeki kalıplaşmış tavırlar, itaat ve sessizlikler hâlâ şaşırtıyor onu. Ta başından beri tuhaf insanlar olduklarını düşünmüştü, hâlâ da öyle düşünüyor. Kendi ailesi kadar yoksullar ama kendilerini o kadar üstün görüyorlar ki. Neye dayanarak? İhtiyar yıllardır meyhane aci-

besi, kuzenleri ise Ettrick'te kimse güvenip koyunlarını teslim etmediği için Nithsdale'e göçmek zorunda kalmış derbeder, yalancı bir şair. Hepsini üç halaları büyütmüş; cadı karılar erkeklerden o kadar korkardı ki, yoldan aileleri dışında birinin geldiğini gördüklerinde koşup koyun ağılına saklanırlardı.

Aslında erkeklerin onlardan kaçması gerekirdi.

Walter ağır eşyalarını geminin derinliklerine götürmüş geri geliyor.

"Görseniz, dağ gibi kutular, bavullar, çuval çuval un, patates," diyor heyecanla. "Musluğa ulaşmak için üzerlerine tırmanıp aşmak gerekiyor. Dönüşte insanlar mecburen dökecek taşıdıkları suyu, çuvallar sırılsıklam olacak, içindekiler çürüyecek."

"Onları hiç getirmemeleri gerekirdi," diyor Andrew. "Yol parasını verdiğimizde bizi besleyeceklerini söylemediler mi?"

"Evet," diyor ihtiyar. "Ama yiyebilecek miyiz verdiklerini?"

"Benim çöreklerimi getirdiğim iyi oldu," diyor Walter, hâlâ her şeyi dalgaya alma havasında. Halalarının o en küçükleri olduğu ve onu hâlâ öksüz bir çocuk gibi gördükleri için özel olarak ona verdikleri yulaf çöreklerıyle dolu sağlam madeni kutuyu ayağıyla dürtüyor.

"Açlıktan ölürken bu kadar neşeli olabilecek misin bakalım," diyor Agnes. Walter neredeyse ihtiyar kadar başına bela. Herhalde açlıktan ölmeleri gibi bir ihtimal olmadığını biliyor; çünkü Andrew sabırsız görünüyor ama endişeli değil. Andrew'nun kolay kolay endişelenmediği de bir gerçek. Agnes için endişelenmediği belli, önce babasını rahat ettirmeyi düşündüğüne göre.

Mary, Küçük James'i tekrar yukarı, güverteye çıkarmış. Oğlanın aşağıda, yarı karanlıkta korktuğunu anla-

mıştı. Çocuğun sızlanması, ağlaması gerekmiyor, küçük dizlerini bastırışından Mary duygularını anlıyor zaten.

Yelkenler sımsıkı sarılıp bağlanmış. "Yukarı bak, yukarı bak," diyor Mary ve tepede halatlarla uğraşan bir gemiciyi işaret ediyor. Kalçasındaki oğlan kuş anlamında kendi uydurduğu sesi çıkarıyor. "Gemici-çip, gemici-çip," diyor Mary. *Gemici* kelimesini doğru söylüyor, *kuş* yerine ise oğlanın uydurduğu kelimeyi. İkisi melez bir dil konuşuyorlar, yarısı Mary'nin öğrettiklerinden, yarısı da çocuğun uydurmalarından oluşan bir dil. Mary onun dünyanın en akıllı çocuklarından biri olduğunu düşünüyor. Ailesinin en büyüğü ve tek kız olarak bütün erkek kardeşlerine baktığı ve zamanında hepsiyle gurur duyduğu halde hiç böyle çocuk görmemiş. Onun ne kadar kendine has, bağımsız ve zeki olduğunu başka kimse bilmiyor. Erkekler bu kadar küçük çocuklarla ilgilenmiyor, annesi Agnes'ın ise sabrı yok.

"Adam gibi konuş," der çocuğa Agnes, konuşmazsa da patlatır bazen bir tane. "Nesin sen?" der. "Adam mısın cin misin?"

Mary, Agnes'ın öfkesinden korkmakla birlikte bir bakıma ona hak da veriyor. Agnes gibi kadınların –erkeklere ait kadınların, anne kadınların– korkunç bir hayat yaşadığını düşünüyor. Önce erkeklerin –Andrew kadar iyi bir erkek bile olsa– yaptıkları, sonra da dışarı çıkarken çocukların yaptıkları. Kendi annesini asla unutamaz; Walter doğduktan sonra üç gün boyunca yatakta ateşler içinde yatmıştı, aklı yerinde değildi, hiçbirini tanımıyordu, sonra da ölmüştü. Ateşin üstünde asılı kara kazanın içi şeytan dolu sanıp çığlık çığlığa bağırmıştı.

Kardeşleri Mary'ye *Zavallı Mary* der; zaten ailesindeki birçok kadının cılızlığı ve çekingenliği, vaftiz edildiklerinde verilen adlarının başına bu kelimenin eklenmesine sebep olmuş, adların kendileri de ağırlığı ve zarafeti kal-

mayacak şekilde değiştirilmişti. Isabel Zavallı Tibbie olmuştu; Margaret, Zavallı Maggie; Jane de Zavallı Jennie. Ettrick ahalisi bütün güzellikle boy bosun erkeklere gittiğini söylerdi.

Mary'nin boyu bir ellinin altında, yüzü küçük ve gergin, çenesi çıkık, cildi de iyileşmesi uzun süren kızarık döküntülere yatkın. Birisi onunla konuştuğunda, sanki kelimeler tükürüğüyle, eğri büğrü küçük dişleriyle iç içe girmiş gibi ağzı seğirir, verebildiği cevap ağzından o kadar zor işitilir, karmakarışık bir konuşma halinde dökülür ki, insanlar ister istemez aklı kıt olduğunu düşünür. Herhangi birinin yüzüne bakmakta zorlanır – kendi aile fertlerinin bile. Sadece oğlanı daracık kalçasına oturttuğunda anlaşılır ve kararlı bir şeyler söyler; o zaman da çoğunlukla oğlanla konuşur.

Şu anda da biri ona bir şey söylüyor. Neredeyse kendisi kadar ufak tefek biri – küçücük kahverengi bir adam, bir gemici, kır bıyıklı, ağzında tek diş yok. Dosdoğru Mary'ye bakıyor. Sonra Küçük James'e dönüyor, ardından tekrar Mary'ye – itişip kakışan, başıboş dolaşan, şaşkın ve meraklı kalabalığın ortasında. Mary onun yabancı bir dilde konuştuğunu sanıyor önce ama sonra *nek* kelimesini seçiyor. Düşünmeden aynı kelimeyi tekrarlıyor, adam gülüp kollarını sallıyor, geminin kıç tarafında bir şeyi işaret ediyor, sonra James'i işaret edip tekrar gülüyor. James'i götürüp bir şeyi göstermesini istiyor. Mary adamın gevezeliğini kesmek için mecburen, "Evet, evet," deyip adamı gücendirmemek için o tarafa doğru ilerliyor.

Adamın ülkenin ya da dünyanın neresinden olduğunu merak ediyor, sonra da hayatında ilk kez bir yabancıyla konuştuğunu fark ediyor. Ne dediğini anlamanın zorluğu dışında, Ettrick'te bir komşuyla ya da babasıyla konuşmaktan daha iyi idare ediyor durumu.

İneği görmeden feryadını duyuyor. Etrafındaki insanlar iyice sıkıştırıyor James'le ikisini, önünde bir duvar

oluşturuyorlar, arkadan da itiyorlar. Sonra feryadı gökyüzünden duyuyor; yukarı baktığında kahverengi hayvanın havada sallandığını görüyor, iplerle sımsıkı bağlanmış, havayı tekmeliyor, çıldırmışçasına kükrüyor. Bir vincin ucundaki çengelden sarkıyor; vinç hayvanı hareket ettirince görünmez oluyor. Mary'nin etrafındakiler yuhalıyor, el çırpıyor. Bir çocuk Mary'nin anladığı dilde ineğin denize mi atılacağını soruyor. Bir erkek sesi atılmayacağını, onlarla birlikte gideceğini söylüyor.

"Sağacaklar mı yani?"

"Evet. Rahat dur. Sağacaklar," diyor adam azarlayarak. Sonra şamatacı bir başka erkek sesi onu bastırıyor.

"Kafasına çekici indirinceye kadar sağacaklar, sonra da akşam yemeğinde sosis yiyeceksin."

İnekten sonra havada sallanan kasalar içinde tavuklar geliyor, sıkış tepiş, viyaklayarak, kanat çırparak, fırsat buldukça birbirlerini gagalayarak; öyle ki havada tüyler uçuşuyor. Onları inek gibi sımsıkı bağlanmış bir domuz izliyor; çaresizlik içindeki domuz insan sesine benzer çığlıklar atıyor, havada sağa sola savrularak sıçıyor; aşağıdan, bokun isabet ettiği kişilerden mi, başkasına isabet edişini görenlerden mi çıktığına bağlı olarak hem öfkeli hem neşeli haykırışlar yükseliyor.

James de gülüyor, boku tanıyor ve bok anlamında kendi uydurduğu kelimeyi haykırıyor: *kruk*.

Bir gün bunu hatırlar belki. *Havada uçan bir inekle bir domuz gördüm*. Sonra acaba rüya mıydı, diye düşünebilir. Rüya olmadığını, bu gemide gördüğünü söyleyecek kimse olmayacak o zaman – Mary'nin olmayacağı kesin. Bir zamanlar gemiye bindiğini bilecek, birileri söylemiş olacak çünkü ama hayatı boyunca bunun gibi bir gemi daha görmeyebilir. Öteki kıyıya vardıklarında nereye gidecekleri hakkında Mary'nin hiçbir fikri yok; ama iç kesimlerde bir yer olacağını tahmin ediyor, dağların arasında Ettrick'e benzer bir yer.

Nereye giderlerse gitsinler, fazla uzun yaşayacağını sanmıyor Mary. Yalnız kışın değil, yazın da öksürüyor, öksürdüğünde göğsü ağrıyor. Arpacıktan, karın ağrısından mustarip, kanaması nadiren oluyor ama olunca bir ay sürüyor bazen. Yine de James kalçasında oturabilecek boyda olduğu ya da ona ihtiyaç duyduğu sürece yaşayacağını umuyor, daha bir süre ona muhtaç olacak. Zamanı gelince tıpkı kardeşleri gibi onun da kendisine sırt çevireceğini, kendisiyle bağlantısından utanacağını biliyor. Kendi kendine öyle olacağını söylüyor ama âşık olan herkes gibi o da buna inanamıyor.

Evden ayrılmalarından önce Peebles'a gittiklerinde Walter kendine bir defter almıştı ama günlerdir ilgileneceği çok fazla şeyle karşılaştığı, ayrıca güverte aşırı kalabalık ve gürültülü olduğu için kapağını bile açmaya fırsat bulamadı. Bir hokka mürekkebi de var, deri bir kesenin içinde, gömleğinin altında göğsüne bağlı duruyor. Kuzenleri şair Jamie Hogg'un Nithsdale kırlarında koyun güderken kullandığı bir yöntem bu. Jamie'nin aklına bir şiir geldiğinde, nerede olursa olsun, hava nasıl olursa olsun pantolon cebinden bir tomar kâğıt çıkarır, kalbinin ısısı sayesinde donmayan mürekkep hokkasının mantarını açıp hepsini yazardı.

Öyle diyordu en azından. Walter da bu yöntemi denemeye karar vermişti. Ama bu iş insanların değil, koyunların arasındayken daha kolaydı belki. Ayrıca rüzgâr da herhalde Nithsdale'de hiçbir zaman denizdeki gibi esmiyordu. Elbette kendi ailesinin onu göremeyeceği bir yerde olması da elzem. Andrew hafiften dalga geçebilir, herhangi biri kendi yapmak istemeyeceği bir şeyi yapmaya kalktığında hemen parlayan Agnes ise küstahça alay eder. Mary tek kelime söylemez tabii ama taparak

şımarttığı kalçasındaki oğlan kalemi kâğıdı kapıp parçalamaya kalkar. Babalarının nasıl müdahale edeceği ise hiç belli olmaz.

Güverteyi kolaçan ettikten sonra, nihayet uygun bir yer buluyor. Defterinin kapağı sert, masaya ihtiyacı yok. Göğsünde ısınan mürekkep de kan gibi rahatça akıyor.

> Gemiye Haziran'ın 4. günü ayak bastık ve 5, 6, 7 ve 8'inde Leith yollarında yattık bizim geminin demir almasını beklerken yani ayın 9'unu. Fifeshire'ın köşesini geçtik her şey normal sözünü etmeye değecek bir şey olmadı bugüne kadar yani 13'ü sabah bir haykırışla uyandık, John O'Groats Evi. Karşımızda gördük, Pentland Halici'ni rahat geçtik hem rüzgâr hem denizin yüksekliği lehimizeydi hiç de duyduğumuz gibi tehlikeli değildi. Bir çocuk ölmüş, soyadı Ormiston, cesedini branda bezine sarıp ayakucuna da iri bir parça kömür yerleştirerek denize attılar...

Walter yazmaya ara verip ağırlık konmuş çuvalın suya düşüşünü geçirdi hayalinden. Sular giderek daha karanlık olur, ta tepede suyun yüzeyi gece göğü gibi hafifçe ışıldar. Kömür parçası iş görmüş müdür? Çuval dosdoğru denizin dibini boylamış mıdır? Yoksa denizin akıntısı çuvalı tekrar tekrar kaldırıp bırakacak, yana itecek, Grönland'a ya da güneydeki kokuşmuş yosunlarla dolu tropik sulara, Sargasso Denizi'ne sürükleyecek kadar güçlü müdür? Belki de yırtıcı bir balık gelip henüz yüzeye yakın suları, ışıklı bölgeyi ardında bırakmamış çuvalı yırtarak cesedi mideye indirir.

Walter at kadar büyük balık resimleri görmüştü, boynuzlu balıklar da vardı, her biri deri yüzme bıçağı gibi keskin bir sürü dişi olan balıklar da. Bir de kaygan, gülümseyen, fesatça kışkırtan, kadın göğsüne sahip ama göğüs

görüntüsünün erkek aklına getirdiği öteki şeyleri olmayan balıklar vardı. Bütün bunları Peebles Üye Kütüphanesi'nden aldığı bir öyküler ve gravürler kitabında görmüştü.

Bu düşünceler onu üzmüyor. Walter en tatsız ya da itici şeyleri, üzerindeki güçlerini azaltmak için daima açıkça düşünmeye, mümkünse ayrıntılarıyla hayalinde canlandırmaya çalışır. Şu anda gözünde çocuğun yenilişini canlandırıyor. Yunus Peygamber gibi tek parça halinde yutulmuyor da, tıpkı Walter'ın haşlama koyun etinden lezzetli bir parçayı yiyeceği şekilde çiğneniyor. Ama bir de ruh meselesi var. Ruh bedenden ölüm ânında ayrılır. Peki, bedenin hangi parçasından çıkar, bedendeki yeri tam olarak neresidir? Büyük ihtimal göğüste bir yerlerde, kalbin, ciğerlerin yakınında saklanmıştır ve son nefesle birlikte çıkar. Gerçi Ettrick'li bir ihtiyarla ilgili bir espri de yapılırdı; o kadar pis bir adammış ki, öldüğünde ruhu kıçından çıkmış, hem de müthiş bir patlamayla, duyura duyura.

Bu tür bilgileri insana papazların vermesi beklenir; ruhun doğru yerini ve çıkışını onlar açıklayabilirdi – elbette kıç filan gibi bir şeylere değinmeden. Ama papazlar bunu yapmaktan kaçınıyor. Ayrıca ruhların Son Yargı Günü'ne kadar bedenin dışında nasıl var olduklarını ve o gün her birinin kendi bedenini iskelete dönüşmüş bile olsa, *sırf toz bile olsa*, nasıl bulup tanıdığını ve bedeniyle tekrar birleştiğini de açıklayamıyorlar – en azından Walter kimseden böyle bir açıklama duymadı. Bütün bunların nasıl gerçekleştiğini bilecek kadar tahsilli birileri vardır mutlaka. Ama bazıları da var ki –bunu yakın zamanda öğrendi– okuyup araştırıp düşündükten sonra ruh filan olmadığı sonucuna varıyor. Kimse bu kişiler hakkında konuşmak istemiyor, gerçekten de düşüncesi bile korkunç. Onları cehennemin beklediği korkusuyla –hatta bundan emin olarak– nasıl yaşayabiliyorlar?

Öyle biri vardı, Berwick yakınlarından, adı Şişman Davey'di, o kadar şişmandı ki, oturup yemek yiyebilsin diye masası onun vücuduna göre yontulmuştu. Edinburgh'da yaşayan bir biliminsanıydı; öldüğünde, insanlar evinin önünde sokakta durup acaba şeytan onu almaya gelecek mi diye beklemişlerdi. Bu konuda Ettrick'te bir vaaz verilmişti; Walter'ın anladığı kadarıyla şeytanın bu tür gösteriler yapmadığı, batıl inançlara sahip, bayağı insanların, Katoliklerin filan böyle bir şey yapmasını beklediği ama şeytanın insanı kucaklamasının çok daha korkunç bir şey, çektirdiği işkencelerin de bu tür zihinlerin hayal edemeyeceği kadar kurnazca olduğu açıklanmıştı.

Yaşlı James gemideki üçüncü günlerinde kalkıp etrafta dolaşmaya başladı. Artık sürekli dolaşıyor. Dinlemeye razı olacak gibi görünen herkesle durup konuşuyor. Adını ve Ettrick'li olduğunu söyleyip eski İskoç kralların Ettrick Vadisi'nde, Ettrick Ormanı'nda avlandığını anlatıyor.

"Derler ki, Flodden savaş meydanında," diyor, "savaşın ardından, cesetlerin arasında yürürken Ettrick'lileri diğerlerinden ayırt edebilirmişsiniz; çünkü onlar savaş meydanındaki en uzun boylu, en kuvvetli ve en yakışıklı adamlarmış. Benim beş oğlum var, hepsi iyi, kuvvetli delikanlılar ama sadece ikisi yanımda. Oğullarımdan biri Nova Scotia'da, benim adımı taşıyan o; son haber aldığımda Economy diye bir yerdeydi ama o zamandan beri haber almadık, ölü mü, diri mi bilmiyorum. En büyük oğlum çalışmaya Highlands'e gitti, sondan ikincinin de aklına esti, o da oraya gitti, ikisini de bir daha görmeyeceğim. Beş erkek evlat, Tanrı'nın izniyle hepsi büyüyüp adam oldu ama yanımda kalmalarını Tanrı istemedi. Anneleri sonuncusu doğduktan sonra öldü. Onu doğurduktan

sonra ateşlendi, bir daha da yatağından kalkamadı. Hayatta dert çok. Bir kızım da var, en büyük çocuğum o ama neredeyse cüce sayılır. Annesi onu karnında taşırken bir koç peşinden kovalamıştı. Benim üç ablam var, üçü de öyle, hepsi cüce."

Sesi geminin onca gürültüsünü bastırıyor, oğulları o sesi duydukları an utançtan yerin dibine batıp hemen başka yöne seğirtiyor.

> 14'ü öğleden sonra kuzeyden bir rüzgâr esince gemi sarsılmaya başladı sanki tahtaların hepsi birbirinden ayrılacakmış gibiydi. Kusan insanların doldurduğu kovalar taştı içindekiler güverteye yayıldı. Bütün yolcuların aşağı inmesi söylendi ama birçoğu korkuluklara yapıştı dalgaların altında kalsalar da aldırmadı. Ancak bizim aileden kimse kusmadı şimdi de rüzgâr dindi güneş çıktı ve az önce pisliğin içinde ölseler umurlarında olmayanlar kalkıp sürüklenerek yıkanmaya güverteye kova kova su döken gemicilerin yanına gitti. Kadınlar da harıl harıl pis giysileri yıkıyor duruluyor sıkıyor. Hayatımda gördüğüm en büyük sefalet ve en ani iyileşme...

On-on iki yaşlarında bir kız durmuş yazı yazan Walter'ı seyrediyor. Üzerinde süslü bir elbise, başında başlık var, kumral kıvırcık saçlı. Yüzü güzel sayılmasa da sevimli.

"Kamaraların birinde mi kalıyorsun?" diyor kız.

"Hayır," diyor Walter.

"Tahmin etmiştim. Sadece dört kamara var, biri babamla benim, biri kaptanın, biri kaptanın annesinin, hiç dışarı çıkmıyor, biri de iki hanımın. Kamaraların birinde kalmıyorsan güvertenin bu bölümünde olman yasak."

"Ya, bilmiyordum," diyor Walter ama olduğu yerden kıpırdamıyor.

"Daha önce de o deftere bir şeyler yazarken gördüm seni."

"Ben seni görmedim."

"Hayır. Yazdığın için fark etmedin."

"Neyse," diyor Walter. "Ben de bitirmiştim zaten."

"Kimseye söylemedim seni," diyor kız aldırışsız bir tavırla, sanki bu bir seçimmiş ve pekâlâ fikir değiştirebilirmiş gibi.

Aynı gün, bir saat kadar sonra, iskele tarafından İskoçya'yı son görüşleri olduğu haykırılıyor. Walter'la Andrew bakmaya gidiyor, kalçasının üzerine oturttuğu Küçük James'le birlikte Mary ve daha birçok kişi de. Yaşlı James' le Agnes gitmiyorlar; Agnes artık herhangi bir yere kıpırdamaya yanaşmadığından, ihtiyar da huysuzluktan. Oğulları gitsin diye ısrar ettiğinde, "Beni ilgilendirmez," dedi. "Ben Ettrick'i son kez gördüm, yani İskoçya'yı da son kez gördüm sayılır."

Sonra vedalaşma çağrısının erken yapıldığı anlaşılıyor – boz bir kara şeridi daha saatlerce yerinde duracak. Birçok kişi bakmaktan bıkacak –diğer kara parçalarından farksız bir kara parçası işte– ama bazıları şeridin son kırıntısı da gün ışığıyla birlikte solup gidinceye kadar korkuluklardan ayrılmayacak.

"Gidip memleketinle, annen babanla vedalaş, bir daha görmeyeceksin onları," diyor Yaşlı James, Agnes'a. "Daha beterini de çekeceksin. Öyle, çekeceksin. Havva'nın laneti." Bunu bir papazın samimiyetsizliği ve hazzıyla söylüyor, Agnes, bok çuvalı, diye mırıldanıyor ama kaşını çatacak gücü bile bulamıyor kendinde.

Bok çuvalı moruk. Sana da memleketine de.

Walter nihayet tek bir cümle yazıyor.

Ve 1818 yılının bu gecesinde İskoçya'yı gözden kaybettik.

Kelimeleri muhteşem buluyor. İçini ihtişam ve ciddiyet duyguları kaplıyor, kendini önemsiyor.

16'sı çok rüzgârlı bir gündü rüzgâr G.B.dan esiyordu deniz çok dalgalıydı ve rüzgârın şiddetinden geminin cıvadrası kırıldı. Bu gün ablamız Agnes kamaraya alındı.

Abla diye yazıyor, sanki onun için Agnes Zavallı Mary'den farksızmış gibi, ilgisi yok halbuki. Agnes uzun boylu, endamlı, gür kara saçlı, kara gözlü bir kız. Bir yanağında el izi büyüklüğünde soluk kahverengi bir leke var. Doğum lekesi, insanlar yazık diyor çünkü yoksa güzel bir kız olacaktı. Walter o lekeye bakmaya dayanamıyor ama çirkin olduğundan değil. Ona dokunmayı, parmaklarının ucuyla okşamayı çok istediği için. Normal deri gibi değil, geyiğin kadifesi gibi görünüyor. Agnes'la ilgili duyguları o kadar kafasını karıştırıyor ki, onunla konuşmuyor, konuşursa da ters konuşuyor. Agnes da karşılığını hatırı sayılır bir küçümsemeyle veriyor.

* * *

Agnes suda olduğunu, dalgaların onu havaya kaldırıp sonra yere çarptığını sanıyor. Dalgalar onu yere her defasında bir öncekinden kötü çarpıyor; giderek daha uzağa, daha derine gömülüyor; rahatlama ânı ise Agnes onu yakalayamadan geçip gidiyor, dalga tekrar gücünü toplayıp saldırıyor.

Ara ara bir yatakta olduğunu anlıyor, garip, tuhaf derecede yumuşak bir yatak ama bu daha beter çünkü gömüldüğünde acının durmasını gerektirecek bir direnç, sert bir zemin yok. Orada veya suyun üzerinde, önünde birileri ileri geri koşuşturuyor. Hepsini yandan görüyor, hepsi şeffaf, çok hızlı konuşuyorlar, ne dediklerini anlamıyor, fesatlar, ona hiç aldırmıyorlar. Aralarında Andrew'yu ve iki-üç erkek kardeşini görüyor. Tanıdığı kızların bazıları da orada – Hawick'te birlikte gülüp oynadığı arkadaşları. Onlar da ne dönüp bakıyor ne şu anda çektiği cefayı umursuyorlar.

Çıkıp gitsinler diye bağırıyor onlara ama hiçbiri ilgilenmiyor, duvarın içinden geçerek başkalarının da geldiğini görüyor. Bu kadar çok düşmanı olduğunu hiç bilmezdi. Ona işkence ediyorlar, bir de farkında değilmiş gibi yapıyorlar. Hareketleri onu eziyor, öldürüyor.

Annesi üstüne eğilip soğuk bir sesle, tembel tembel, kelimeleri uzata uzata konuşuyor: "Gayret etmiyorsun ki kızım. Daha fazla gayret etmen lazım." Annesi şık şıkıdım giyinmiş, Edinburgh'lu hanımlar gibi havalı konuşuyor.

Ağzına feci bir şey döküyorlar. Zehir olduğunu biliyor, tükürmeye çalışıyor.

Kalkacağım, çekip gideceğim, diye düşünüyor. Kendini bedeninden çekip kurtarmaya çalışıyor, bedeni alev almış bir bez yığını sanki.

Bir erkek sesi emir veriyor.

"Tutun onu!" diyor; Agnes yarılıyor, ardına kadar açılıyor dünyaya ve ateşe.

"Ah ah ahh," diyor adam, sanki yarışta koşmuş gibi nefes nefese.

Sonra ağır mı ağır, süt dolu çığlık çığlığa bir inek şahlanıp Agnes'ın karnının üstüne oturuyor.

"Bitti, bitti," diyor adam, ineği indirmeye çalışırken gücü tükenerek inliyor.

Aptallar. Hiç almayacaklardı o ineği içeri, aptallar.

Ancak 18'inde bir kız çocuğu doğurduğunda iyileşmeye başladı. Gemide cerrahımız var, o yüzden hiçbir şey olmadı. 22'sine kadar bir olay olmadı o gün başından beri yaşadığımız en fırtınalı gündü. Cıvadra tekrar kırıldı. Kayda değer bir şey olmadı Agnes normal hızda iyileşmeye devam ederken 29'unda koskoca bir yunus sürüsü gördük 30'u (dün) ise deniz çok dalgalıydı rüzgâr batıdan esiyordu ileri gideceğimize geri gittik daha çok...

"Ettrick'te İskoçya'nın en yüksekteki evi dedikleri bir yer vardır," diyor James, "benim dedemin yaşadığı ev ondan da yüksekteydi. Yerin adı Phauhope, Phaup derler, dedemin adı Will O'Phaup'tu, elli yıl önce Forth'un güneyiyle Tartışmalı Topraklar'ın kuzeyi arasındaki bölgede yaşayan herkes onun adını bilirdi."

İnsan kulaklarını tıkamadıkça dinlemeyip ne yapabilir, diye düşünüyor Walter. İhtiyarın kendilerine doğru geldiğini görünce küfredenler var ama bazıları da ne şekilde olursa olsun oyalanmaya razılar.

Will'i, yarışlarını, üzerine oynanan bahisleri ve Walter'ın duymaya tahammül edemediği daha bir yığın saçmalık anlatıyor.

"Bessie Scott adında bir kadınla evlendi, oğullarından birinin adı Robert'tı, işte bu Robert benim babamdı. Babam. Ve ben de karşınızda duruyorum işte."

"Will bir tek atlayışta Ettrick Nehri'nin bir kıyısından diğerine geçebiliyordu, orası işaretlidir."

* * *

Küçük James ilk iki-üç gün boyunca Mary'nin kalçasından inmeye yanaşmadı. Epeyce gözüpekti ama oraya yapışık olduğu sürece. Geceleri Mary'nin yanına kıvrılıp onun pelerinine örtünerek uyudu; Mary onu rahatsız et-

memek için bütün gece kaskatı yattığından sabahları sol yanı ağrıyarak uyanıyordu. Sonra bir sabah bir de baktılar ki oğlan yere inmiş koşuşturuyor, Mary kucağına almaya kalkarsa tekmeliyor.

Gemideki her şey ilgisini çekiyor. Geceleri bile Mary'nin üstünden atlayıp karanlıkta kaçmaya çalışıyor. Bunun üzerine Mary sadece kaskatı yatmaktan değil, uykusuzluktan da ağrılar içinde uyanıyor sabahları. Bir gece uykuya yeniliyor, çocuk serbest kalıyor ama neyse ki kaçmaya çalışırken babasının bedenine çarpıyor. Ondan sonra Andrew geceleri bağlanması konusunda ısrarlı davranıyor. Elbette çocuk yaygarayı basıyor, Andrew tutup sarsıyor, tokatlıyor, o da hıçkıra hıçkıra uyuyakalıyor. Mary yanına uzanıp usulca bunun gerekli olduğunu, yoksa gemiden denize düşeceğini açıklıyor ama böyle zamanlarda çocuk ona düşman kesiliyor, halası elini uzatıp yüzünü okşamaya kalktığında bebek dişleriyle ısırmaya çalışıyor. Her gece öfke içinde uyuyor ama sabah Mary onu çözdüğünde, daha tam uyanmamışken, bebek tatlılığıyla mahmur mahmur ona sarılınca Mary'nin içi sevgiyle dolup taşıyor.

Doğruyu söylemek gerekirse çocuğun haykırışlarını, öfkesini, tekmeleri ve ısırıklarını bile seviyor. Mis kokusunun yanı sıra pis ve ekşi kokularını da seviyor. Mahmurluğunu üstünden atınca, Mary'ye bakan duru mavi gözleri harikulade bir zekâyla ve Mary'ye sanki cennetten çıkma gibi görünen buyurgan bir iradeyle doluyor. (Aslında dini, ona inatçı iradenin daima aksi yönden çıktığını öğretmiştir hep.) Kardeşleri tatlı ve yaramazken, dereye düşmesinler diye kollamak gerekirken onları da sevmişti ama James'i sevdiği kadar tutkuyla değil kesinlikle.

Sonra bir gün çocuk yok oluveriyor. Mary çamaşır suyu için kuyruk beklerken birden dönüyor ve James'in yanında olmadığını görüyor. Mary öndeki kadınla iki keli-

me konuşurken, kadının Agnes ve bebekle ilgili sorusuna cevap verip bebeğin adını –Isabel– söylerken bir anda kaçıvermiş. Isabel derken o harikulade hafiflikteki yeni bohçayı kucağında tutmak için şaşırtıcı bir istek duymuştu; kuyruktaki yerini bırakıp sağa sola koşuşturarak James'i ararken sanki çocuk onun sadakatsizliğini sezmiş ve onu cezalandırmak için ortadan kaybolmuş hissine kapılıyor.

Her şey bir anda tepetaklak oluyor. Dünyanın doğası değişiyor. Mary bir ileri bir geri koşarak James'e sesleniyor. Yabancılara yanaşıyor, gemicilere yalvararak, "Küçük bir oğlan gördünüz mü, şu boyda bir oğlan gördünüz mü, mavi gözlü?" diye sorduğunda gülüyorlar.

"Son beş dakikada dediğin gibi elli-altmış tane gördüm," diyor bir adam. Bir kadın teselli etmek isteyerek, nasılsa döneceğini, merak etmemesini söylüyor, başka çocuklarla oynuyordur, diyor. Bazı kadınlar sanki aramaya yardım edecekmiş gibi etraflarına bakınıyorlar ama yardım etmeleri imkânsız tabii, onların da kendi sorumlulukları var.

O ıstıraplı dakikalarda Mary bir şeyi açıkça görüyor: Kendisi için dehşete dönüşmüş olan dünya bütün bu insanların gözünde hep aynı sıradan dünya ve öyle olmaya da devam edecek; James gerçekten kaybolmuş, geminin korkulukları arasından geçerek –bunun birçok noktada mümkün olabileceği dikkatini çekmişti– sulara gömülmüş olsa bile.

Mary için en gaddar ve hayale sığmaz olay, başkalarının çoğuna hazin bir kaza gibi görünse de olağandışı görünmeyebilir. Onlar için hayale sığmayan bir olay değildir.

Tanrı için de değildir. Çünkü aslında Tanrı az bulunur, dikkati çekecek güzellikte bir insan yavrusu yarattığında bu yaratısını adeta dünya ona layık değilmişçesine geri alma isteği de duymaz mı?

Yine de sürekli dua ediyor Tanrı'ya. Önce sadece Tanrı'nın adını anıyordu. Ama arayışı belirginleşip bir bakıma tuhaflaştıkça –insanların mahremiyet sağlamak için astıkları çamaşır iplerinin altından geçiyor, çeşitli işlerle meşgul olan insanları rahatsız etmekten çekinmiyor, kutularının kapaklarını açıp yataklarını deşiyor, ona küfrettiklerinde duymuyor bile– duaları da daha karmaşık ve cüretkâr oluyor. Sunabileceği bir şey bulmaya çalışıyor, James'in kendisine geri verilmesinin bedeli olabilecek bir şey. Ama nesi var ki? Kendine ait hiçbir şeyi yok – sağlığı, geleceğe ait beklentileri, herhangi birinin saygısı da yok. Vazgeçmeye razı olacağı bir parçacık şansı hatta umudu da yok. Bir tek James'i var.

Ama James'e karşılık James'i nasıl sunabilir?

Kafasında dönüp duran bu.

Peki ya James'e olan sevgisi? Bir başka insana olan aşırı, putlaştırıcı, belki de ahlaksızca sevgi. Bundan vazgeçecek, seve seve vazgeçecek, yeter ki kaybolmuş olmasın, yeter ki bulunsun. Yeter ki ölmüş olmasın.

* * *

Biri oğlanı boş bir kovanın altında, gizlice etrafı seyredip patırtıyı dinlerken gördükten bir-iki saat sonra Mary bunu hatırlıyor. Yeminini derhal geri alıyor. Oğlanı kucağına alıp sıkı sıkı göğsüne bastırıyor, çocuk kurtulmak için debelenirken o da inleyerek derin derin nefes alıyor.

Mary'nin Tanrı anlayışı sığ ve eğreti; doğruyu söylemek gerekirse, az önce yaşadığı panik gibi durumlar haricinde Tanrı'ya pek de aldırmıyor. Öteden beri Tanrı'nın, hatta Tanrı fikrinin diğer insanlara kıyasla kendisinden daha uzak olduğunu düşünür. Ayrıca ölümden sonra Tanrı'nın cezasından korkması gerektiği gibi korkmuyor, sebebini de bilmiyor. Zihninde kimsenin bilmediği inatçı

bir kayıtsızlık var. Aslında herkes pek bir şeyi olmadığı için gizli gizli dine sarıldığını düşünüyor olabilir. Çok yanılıyorlar, James'e kavuştuktan sonra teşekkür filan etmeyip ne kadar salakça bir vaatte bulunduğunu, nasıl ki kalbinin çarpmasına mâni olamazsa James'i sevmekten de vazgeçemeyeceğini düşünüyor.

Bu olaydan sonra Andrew, James'in yalnız geceleri değil, gündüzleri de ya ranzanın ayağına ya da güvertedeki kendi çamaşır iplerine bağlanması konusunda ısrar ediyor. Mary, çocuğun kendisine bağlanmasını istiyor ama Andrew, o oğlanın Mary'yi tekmeleye tekmeleye parçalayacağını söylüyor. Andrew yaptığı yaramazlık yüzünden oğlanı dövüyor ama James'in gözlerindeki bakış yaramazlığının sona ermediğini söylüyor.

Edinburgh'daki o tırmanıştan, karşı tarafta görünen karadan Andrew kendi kardeşlerine bile söz etmemişti; Amerika zaten yeterince hassas bir konuydu. En büyük oğlan Robert büyür büyümez başını alıp Highlands'e gitmiş, babasının Tibbie Shiel'ın meyhanesinde olduğu bir akşam vedalaşmadan ayrılmıştı evden. Babasının niyetlenmiş olabileceği herhangi bir yolculuğa katılmak zorunda kalmamak için gittiğini açıkça belli etmişti. Sonra ağabeyi James, hiç değilse bu şekilde Amerika lafı dinlemekten kurtulacağını söyleyerek babasına inat kendi başına Amerika'ya gitmişti. Son olarak da Andrew'dan küçük ama öteden beri en aykırıları ve babalarıyla en çok zıtlaşanları olan Will de kaçıp Robert'ın yanına gitmişti. Geriye bir tek Walt kalıyordu, o da henüz serüven peşinde koşacak kadar çocuksuydu; çocukken Fransızlara karşı savaşacağını söyleyip böbürlenirdi hep, şimdi de Kızılderililerle savaşacağını sanıyordu belki.

Bir de kayaya tırmandıkları o günden beri babasına karşı içten içe şaşkınlıkla karışık, kedere benzer bir sorumluluk duygusu besleyen Andrew'nun kendisi vardı.

Aslında Andrew ailesinin bütün fertlerine karşı sorumluluk duygusunu taşıyor. Bir kez daha tehlikeli bir duruma soktuğu asabi karısına, uzaktaki ağabeyleri ve kardeşine, yanındaki kardeşine, zavallı ablasına ve pervasız çocuğuna karşı. Onun taşıdığı yük bu – buna sevgi demek hiç aklına gelmiyor.

Agnes sürekli tuz istiyor, telaşından ateşlenecek diye korkuyorlar sonunda. Ona bakan iki kadın, bu işi hayırseverlikten üstlenmiş, kamara yolcusu olan Edinburgh'lu hanımlar.

"Sakin olman lazım," diyorlar. "Mr. Suter gemide olduğu için ne kadar şanslısın, biliyor musun?"

Bebeğin içinde ters dönmüş olduğunu, hepsinin, Mr. Suter onu kesmek zorunda kalacak diye, sağ çıkamayacak diye korktuğunu söylüyorlar Agnes'a. Ama Mr. Suter bebeği döndürüp güçbela çıkarmayı başarmış.

"Emzirmek için tuza ihtiyacım var," diyor Agnes, kadınların sitemleriyle, Edinburgh konuşmalarıyla ona haddini bildirmelerine izin vermeye niyeti yok. Kadınlar geri zekâlı zaten. Bebeğin ilk sütüne biraz tuz katmak gerektiğini açıklaması gerekiyor onlara; birkaç tuz tanesini parmağına koyup üstüne bir-iki damla süt sıkıp çocuğa yutturduktan sonra meme verilecek. Bu önlem alınmazsa bebeğin büyüdüğünde yarım akıllı olması ihtimali büyük.

"Bu kadın Hıristiyan mı gerçekten?" diyor kadınlardan biri ötekine.

"Sizin kadar Hıristiyanım," diyor Agnes. Ama hem şaşkınlık hem utanç içinde hüngür hüngür ağlamaya başlıyor, bebek de duygudaşlıktan ya da açlıktan onunla bir-

likte yaygaraya başlıyor. Agnes meme vermeyi hâlâ reddediyor.

Mr. Suter, Agnes'ı yoklamaya geliyor. Neden ağlayıp üzüldüğünü soruyor, meseleyi anlatıyorlar.

"Yeni doğmuş bir bebeğin midesine tuz sokmak – nereden çıkarmış bunu?"

"Verin tuzu," diyor Mr. Suter. Yanında kalıp Agnes'ın sütü tuzlu parmağına sıkışını, parmağı bebeğin dudağına götürüşünü, ardından meme verişini izliyor.

Sebebini soruyor, Agnes da açıklıyor.

"Peki her seferinde işe yarıyor mu?"

Agnes –doktorun da daha iyi yürekli olmakla birlikte kadınlar kadar aptal olmasına şaşırarak– hiç şaşmadığını, mutlaka işe yaradığını söylüyor.

"Yani senin memleketinde herkesin aklı başında mı? Bütün kızlar senin gibi güçlü ve güzel mi?"

Agnes o kadarını bilemeyeceğini söylüyor.

Bazen gezmeye gelmiş tahsilli, şehirli erkekler Agnes'la arkadaşlarının etrafında dolaşır, iltifatlar sıralar, sohbet etmeye çalışırlardı; Agnes buna izin veren kızların erkek yakışıklı olsa bile salaklık ettiğini düşünürdü hep. Mr. Suter'ın yakışıklı olmadığı kesin; hem fazlasıyla zayıf hem de çopur; bu yüzden Agnes onu önce yaşlı bir adam sanmıştı. Ama yumuşak sesli bir adam, ona biraz takılsa da zararı yok. Hiçbir erkek bir kadını ardına kadar açılmış, içi dışına çıkmışken gördükten sonra onunla uğraşmak istemez.

"Acıyor mu?" diye soruyor Mr. Suter, Agnes onun çopur yanaklarında bir gölge, hafif bir kızarıklık görür gibi oluyor. Normal derecede acıdığını söylüyor, Mr. Suter başıyla onaylayıp bileğini tutuyor, üstüne eğiliyor, nabzına sıkıca bastırıyor.

"Yarış atı kadar enerjik," diyor, ellerini nereye koyacağını bilemezmiş gibi Agnes'ın üstünde tutuyor hâlâ.

Sonra Agnes'ın saçlarını geriye itip parmaklarını şakaklarına, kulaklarının arkasına bastırıyor.

Agnes bu dokunuşu, bu tuhaf, yumuşak, gıdıklayıcı basıncı yıllar boyunca küçümsemeyle özlem karışımı şaşırtıcı bir duyguyla hatırlayacak.

"Güzel," diyor. "Ateş kesinlikle normal."

Durup bebeğin meme emişini seyrediyor bir an.

"Şimdi her şey yolunda," diyor içini çekerek. "Güzel bir kızın var, hayatı boyunca denizde doğduğunu anlatabilir."

Andrew daha sonra gelip yatağın ayakucunda duruyor. Agnes'ı hiç böyle bir yatakta görmemişti (duvara yapışık olmakla birlikte normal bir yatak). Agnes'ı yıkamak üzere leğeni getiren hanımlardan utanıyor, yüzü kızarıyor.

"Bebek mi?" diyor, Agnes'ın yanındaki bohçayı başıyla –bakmadan– işaret ederek.

Agnes kızmış gibi gülüp ya ne sandın, diye soruyor. Sözleri Andrew'nun eğreti dengesini, rahat havasını bozmaya yetiyor. Kaskatı kesiliyor, yüzü alev alev, iyice kızarıyor. Sadece Agnes'ın söyledikleri yüzünden değil, sahnenin tamamı, bebek, süt ve kan kokusu, en çok da leğen, bezler, bir erkeğin hem kınama hem de alay gibi algılayabileceği mazbut görünümleriyle hanımlar yüzünden.

Andrew'nun aklına başka söyleyecek bir şey gelmeyince Agnes mecburen sert bir merhametle artık gitmesini, yapacak işleri olduğunu söylüyor.

Bazı kızlar sonunda teslim olup bir erkekle yattığın zaman –en çok istediğin erkek o olmasa bile– içinin çaresiz ama sakin, hatta tatlı bir duyguyla dolduğunu söylerdi. Agnes, Andrew'yla böyle bir duygu yaşadığını hatırlamıyor. O sadece Andrew'nun dürüst bir delikanlı, o koşullarda kendisine lazım olan erkek olduğunu ve kaçıp Agnes'ı bırakmayı aklından bile geçirmeyeceğini düşünmüştü.

Walter defterini alıp yazı yazmak için aynı gizli yere gitmeyi sürdürdü, yakalayan da olmadı. Kız haricinde tabii. Ama kızla da eşit konumdalar şimdi. Bir gün Walter her zamanki yerine gittiğinde kızı orada buldu, daha önce gelmiş, kırmızı püsküllü bir iple ip atlıyordu. Walter'ı görünce nefes nefese durdu. Nefesi daha normale yeni dönmüşken öksürmeye başladı, birkaç dakika boyunca konuşamadı öksürmekten. Yere çöküp mekânı gizleyen branda bezi yığınına yaslandı; öksürmekten yüzü kıpkırmızı, gözleri parlak yaşlarla doluydu. Walter durduğu yerden onu seyrediyordu, öksürük nöbeti onu telaşlandırmıştı ama ne yapacağını bilememişti.

"Hanımlardan birini alıp geleyim mi?"

Walter, Agnes'tan dolayı Edinburgh'lu hanımlarla tanışıyor artık. Hanımlar yardımsever, anne ve bebekle, Mary ve Küçük James'le ilgileniyorlar, yaşlı babayı da komik buluyorlar. Çok utangaç buldukları Andrew ve Walter'a da gülüyorlar. Walter aslında Andrew kadar tutuk değil ama bu insan doğumu meselesi (koyunlarda çok alışkın olmasına rağmen) onda bir yılgınlık, hatta tiksinti uyandırıyor. Agnes bu yüzden somurtkan cazibesini büyük ölçüde kaybetti. (Tıpkı daha önce Küçük James'i doğurduğunda olduğu gibi. Ama sonra incitme gücüne yavaş yavaş kavuştu. Walter aynı şeyin tekrarlanacağını pek sanmıyor. Dünyayı daha çok tanıyor artık, bu gemide kadınları da daha fazla tanıdı.)

Kız öksürerek kıvırcık kafasını hararetle iki yana sallıyor.

"İstemem onları," diyor, zar zor konuşabildiğinde. "Ben senin buraya geldiğini kimseye söylemedim. Sen de kimseye söyleme."

"Ama senin burada olmaya hakkın var."

Kız başını tekrar iki yana sallayıp daha rahat konuşabilir hale gelinceye kadar beklesin diye işaret ediyor.

"Beni ip atlarken gördüğünü söyleme diyorum. Babam ipimi saklamıştı ama ben buldum – babam bilmiyor bulduğumu."

"Bugün günlerden pazar değil," diyor Walter haklı olarak. "Ne olmuş ip atlasan?"

"Ben ne bileyim," diyor kız, yine eski küstah tonuyla. "Belki artık büyüdüm, diye düşünüyordur. Yemin eder misin kimseye söylemeyeceğine?" İşaretparmaklarını havaya kaldırıp haç şeklinde tutuyor. Walter bunun masum bir hareket olduğunu biliyor ama bazı insanların nasıl algılayacağını bildiğinden dehşete düşüyor.

Yine de yemin edeceğini söylüyor.

"Ben de yemin ediyorum," diyor kız. "Buraya geldiğini kimseye söylemeyeceğim."

Bunu oldukça ciddi bir tavırla söylüyor, sonra suratını buruşturuyor.

"Ben zaten kimseye söylemeyecektim ki!"

Bu ne garip, ukala bir şey böyle. Bir tek babasından bahsettiğine göre başka kardeşi ve –tıpkı kendi gibi– annesi olmadığını düşünüyor Walter. Bu yüzden olsa gerek, hem şımarık hem yalnız.

Yeminlerden sonra kız –adı Nettie– Walter bir şeyler yazmaya niyetlendiğinde sık sık ziyarete geliyor. Her defasında onu rahatsız etmek istemediğini söylüyor ama yaklaşık beş dakika boyunca göstere göstere sustuktan sonra ya Walter'a hayatıyla ilgili bir soru sorarak ya da kendi hayatıyla ilgili bir şey söyleyerek yazıyı bölüyor. Tahmin ettiği gibi annesi yokmuş ve tek çocukmuş, hatta okula bile gitmemiş. En çok da hayvanlarından –hem ölmüş olanlardan hem de Edinburgh'daki evlerinde hâlâ yaşayanlardan– ve daha önceleri onunla yolculuk yapan öğretmeninden, Miss Anderson'dan bahsediyor. Kadının

gitmiş olmasına sevinmiş, Miss Anderson da oynanan oyunlardan sonra – çizmesinden çıkan canlı kurbağa, yatağından çıkan, yünden ama gerçek gibi görünen fare– ayrıldığına sevilmiş olmalı. Ayrıca Nettie'nin sevmediği kitapların üstünde tepinmesi ve heceleme egzersizlerinden bıktığında sağır dilsiz numarası yapması da var.

Nettie Amerika'ya üç kere gidip gelmiş. Babası şarap tüccarı, iş için Montréal'a gitmesi gerekiyor.

Walter'la, ailesinin yaşantısıyla ilgili her şeyi merak ediyor. Soruları köy âdetlerine göre oldukça münasebetsiz. Ama Walter umursamıyor aslında; kendi ailesinde kendisinden küçük birine talimat vermek, bir şeyler öğretmek ya da kızdırmak durumunda hiç bulunmadığından bir bakıma hoşuna gidiyor.

Yine de şurası bir gerçek ki, onun çevresinde herhangi birinin bu Nettie kadar cüretkâr, fütursuz ve meraklı olmasına asla izin verilmezdi. Walter'lar evdeyken akşam yemeğinde ne yerlermiş, nasıl yatarlarmış? Evlerinde hayvan besliyorlar mıymış? Koyunların adı var mıymış, çoban köpeklerinin adları neymiş, ev köpeği gibi oluyorlar mıymış? Neden olmuyormuş? Okulda öğrenciler nasıl diziliyormuş, nerede yazı yazıyorlarmış, öğretmenler gaddar mıymış? Walter'ın söylediği, onun anlamadığı bazı kelimelerin anlamı neymiş, onun yaşadığı yerde herkes böyle mi konuşuyormuş?

"Aa, tabii," diyor Walter. "Majesteleri dük bile böyle konuşuyor. Buccleugh dükü."

Nettie gülüp küçük yumruklarıyla hiç çekinmeden omzuna vuruyor.

"Benimle dalga geçiyorsun. Anladım. Düklere majesteleri denmediğini biliyorum. Denmez."

Nettie bir gün elinde kâğıt kalemlerle geliyor. Resim yaparak oyalanıp Walter'ı rahatsız etmemek için getirdiğini söylüyor. İsterse Walter'a resim çizmeyi öğretebile-

ceğini söylüyor. Ama Walter'ın denemelerine gülüyor, Walter da mahsus giderek daha kötü çiziyor, sonunda Nettie o kadar çok gülüyor ki yine bir öksürük krizi geçiriyor. (Bu krizler her defasında üstesinden geldiğini gördüğü için Walter'ı o kadar rahatsız etmiyor artık.) Sonra bu seyahatten hatıra olsun diye Walter'ın defterinin arkasına birkaç resim çizeceğini söylüyor. Tepelerindeki yelkenleri ve nasılsa kafesinden kaçmış, suyun üzerinde deniz kuşu gibi yol almaya çalışan bir tavuk resmi çiziyor. Ölen köpeğinin resmini ezberden çiziyor. Korsan. Önce adının Walter olduğunu söylüyor ama sonra doğru söylemediğini itiraf ediyor. Babasıyla daha önce yaptıkları yolculuklardan birinde gördüğü, boyları evden yüksek buzdağlarını çiziyor. Batan güneş buzdağlarına vurduğunda altından kalelere benzediklerini söylüyor. Pembe yaldızlı kalelere.

"Keşke boya kutum yanımda olsaydı. Gösterirdim o zaman sana. Ama hangi bavulda olduğunu bilmiyorum. Zaten renklendirmeyi pek iyi yapamıyorum, çizimim daha iyi."

Buzdağları da dahil çizdiği her şey hem samimi hem alaylı görünüyor, Nettie'yi tam olduğu gibi ifade ediyor.

"Geçen gün size dedem Will O'Phaup'tan bahsediyordum ama hepsini anlatmadım. Onun İskoçya'da perilerle konuşan son adam olduğunu söylemedim. O hayattayken de, öldükten sonra da başkasının perilerle konuştuğunu hiç duymadım."

Walter kapana kısıldı, hikâyeyi mecburen dinliyor – elbette daha önce çok dinledi öyküyü ama babasından değil. Gemicilerin yelken onardığı, gözden ırak bir köşede oturuyor. Gemiciler ara sıra kendi aralarında konuşuyorlar –İngilizce olabilir ama Walt'ın anlayabildiği bir

İngilizce değil– bazen de Yaşlı James'in anlattıklarını biraz dinliyorlar galiba. Öykü anlatılırken çıkan seslerden, Walter göremediği dinleyicilerin çoğunun kadın olduğunu tahmin edebiliyor.

Ama Walter'ın görüş alanında durmuş öyküyü dinleyen uzun boylu, iyi giyimli bir adam –kuşkusuz kamara yolcusu– var. Adamın diğer yanında biri duruyor, öykünün bir yerinde eğilip kendisine bakınca Walter bunun Nettie olduğunu görüyor. Nettie gülecekmiş gibi görünüyor ama sonra kendini –ve Walter'ı– susturmak istercesine parmağını dudağına götürüyor.

Adam, Nettie'nin babası olsa gerek. İkisi durdukları yerde ses çıkarmadan sonuna kadar dinliyorlar öyküyü.

Sonra adam dönüp hem teklifsiz hem kibar bir tavırla doğrudan Walter'la konuşuyor.

"Adamın koyunlarına ne olduğu belli değil. Umarım periler kapmamıştır."

Walter telaşa kapılıyor, ne diyeceğini bilemiyor. Ama Nettie sakin, teskin edercesine bakıp çok hafifçe gülümsüyor, sonra gözlerini yere çevirerek ağırbaşlı bir küçükhanıma yakışır şekilde babasının yanında bekliyor.

"Öyküden anlayabildiklerini mi yazıyorsun?" diye soruyor adam, Walter'ın defterini başıyla işaret ederek.

"Yolculuğun güncesini tutuyorum," diyor Walter gergin bir tavırla.

"Bak bu ilginç. İlginç çünkü ben de bu yolculuğun güncesini tutuyorum. Acaba aynı şeyleri mi yazmaya değer buluyoruz?"

"Ben sadece ne olduysa onu yazıyorum," diyor Walt, bunun kendisi için boş bir eğlence değil, bir görev olduğunu açık etmek isteyerek. Yine de bir sebep gösterme ihtiyacı duyuyor. "Her gün olan biteni kaydediyorum ki yolculuğun sonunda memlekete mektup gönderebileyim."

Adamın ahenkli sesi, yumuşak tavırları Walter'ın alışık olmadığı bir şey. Acaba bir şekilde alay mı ediyor diye düşünüyor. Yoksa Nettie'nin babası işe yaramaz bir yatırım için parana el koymak umuduyla ahbaplık kuran insanlardan mı?

Gerçi Walter'ın görünüşü, kıyafeti bu konuda bir şey vaatetmiyor.

"Peki gördüklerini tasvir etmiyor musun? Sadece –senin deyişinle– *olan biteni* mi anlatıyorsun?"

Walter önce hayır, sonra evet diyecek gibi oluyor. Çünkü o sırada aklına geliyor: Sert bir rüzgâr estiğini yazarsa bu tasvir olmuyor mu? Bu tür insanlara insan ne diyeceğini bilemiyor.

"Az önce duyduklarımızı yazmadın mı?"

"Hayır."

"Zahmetine değebilir. Şimdilerde kimi insanlar İskoçya'yı köşe bucak dolaşıp bu yaşlı köylülerin anlattıklarını kaydediyorlar. Eski şarkılarla öykülerin kaybolduğunu ve kaydedilmeleri gerektiğini düşünüyorlar. Ben bilemem, benim işim değil. Ama oturup bunları kaydedenler emeklerinin karşılığını alırlarsa şaşmam – yani bu işte para olabilir demek istiyorum."

Nettie beklenmedik biçimde söze giriyor.

"Baba, sus. İhtiyar tekrar anlatmaya başlıyor."

Walter hayatında bir kızın babasıyla böyle konuştuğunu duymadı ama adam gülümsercesine, sevecenlikle kızına bakıyor.

"Son bir şey soracağım," diyor. "Bu peri öyküsüyle ilgili ne düşünüyorsun?"

"Bence çok saçma," diyor Walter.

"Başladı ama," diyor Nettie kızarak.

Gerçekten de Yaşlı James konuşmakta; kendi aralarında konuşabileceklerine hükmeden dinleyicilerin sesini sitemkâr ve kararlı şekilde bastırarak anlatmaya devam ediyor.

"...bir kere daha ama uzun yaz günlerinde, günün sonuna yaklaşırken tepelerde ama karanlık çökmemişken..."

Uzun boylu adam başıyla onaylıyor ama Walter'a bir şey daha sormak istermiş gibi görünüyor. Nettie uzanıp eliyle babasının ağzını kapatıyor.

"Size şunu söyleyeyim ki, Will'in yalan söylemesi imkânsızdı, hayatım üzerine yemin ederim; gençken kilisede Thomas Boston'ın vaazlarını dinlemişti, Thomas Boston Tanrı korkusunu bütün erkeklere, bütün kadınlara bıçak gibi saplamıştı, ölene kadar. Hayır, asla. Yalan söylemezdi."

* * *

"Bütün bunlar saçma mıydı yani?" diyor uzun boylu adam sesini fazla yükseltmeden, öykünün bittiğinden emin olunca. "Aslında ben de aynı fikirdeyim. Çağdaş düşüncelisin, öyle mi?"

Walter evet, öyleyim, diyor, öncekinden daha cesurca konuşuyor. Babasının ballandıra ballandıra anlattığı bu öyküleri ve benzerlerini hayatı boyunca çok duydu ama işin tuhafı, bu gemiye bininceye kadar babasından hiç duymamıştı. Onun tanıyıp bildiği babası, daha çok kısa bir süre öncesine kadar bu öykülere katiyen paye vermezdi, bundan hiç kuşkusu yok.

"Berbat bir yerde yaşıyoruz," derdi babası. "İnsanların kafası saçma sapan şeylerle dolu, kötü alışkanlıkları var, koyunlarımızın yünü bile o kadar kaba ki satılmıyor. Yollar o kadar kötü ki, bir at saatte ancak dört mil yol alabiliyor. Burada toprağı sürmek için ya bel kullanılır ya da eski İskoç pulluğu, oysa başka yerlerde elli yıldır daha gelişmiş pulluklar var. Ya, öyle, öyle, derler sorduğunda, öyle ama buraları çok dağlık, toprak çok ağır."

"Ettrick'te doğmak geri kalmış bir yerde doğmaktır," derdi. "Bütün insanların eski öykülere inanıp hayaletler gördüğü bir yer, bakın söylüyorum işte, Ettrick'te doğmak lanettir."

Büyük ihtimalle de oradan Amerika konusuna geçerdi – çağdaş icatların bütün nimetlerinden hevesle yararlanılan, insanların çevrelerini sürekli geliştirdiği yer.

Oysa şimdi bak ne diyor.

"Bence onlar peri değildi," diyor Nettie.

"Sence aslında komşuları mıydı?" diyor babası. "Ona muziplik mi ediyorlardı?"

Walter bir babanın çocuğuyla bu kadar müsamahalı konuştuğunu hiç duymamıştı. Nettie'yle zaman geçtikçe yakınlaşmasına rağmen bunu tasvip etmesi mümkün değil. Dünyada kendi fikri kadar dinlemeye değer fikir olmadığını zanneder bu gidişle.

"Bence komşuları değildi onlar," diyor Nettie.

"Neydiler o zaman?"

"Bence onlar ölü insanlardı."

"Sen ölü insanlar hakkında ne biliyorsun ki?" diyor babası, sonunda biraz sert konuşarak. "Ölüler Yargı Günü'ne kadar dirilmeyecek. Bu tür şeyleri hafife almandan hoşlanmıyorum."

"Hafife almıyorum," diyor Nettie aldırışsız bir tavırla.

Gemiciler yelkenlerini kenara itip gökyüzünü, batı yönünde uzakları işaret ediyorlar. Orada heyecanlı bir şey görüyorlar herhalde. Walter cesaretini toplayıp soruyor: "İngiliz mi onlar? Söylediklerini anlamıyorum."

"Bazıları İngiliz ama dili bize yabancı gelen yörelerden. Bazıları da Portekizli. Ben de anlamıyorum ama galiba küçük dalıcı martıları gördüklerini söylüyorlar. Hepsinin gözleri çok keskin."

Walter kendi gözlerinin de çok keskin olduğu kanısında ama küçük dalıcı martı dedikleri kuşları bir-iki sa-

niye sonra görebiliyor ancak. Tepede parıldayarak yükselen sürülerce deniz kuşu, havada parlak noktacıklar.

"Güncene bunları yazmayı unutma," diyor Nettie'nin babası. "Bu yolculuğu daha önce yaptığımda görmüştüm onları. Balıkla besleniyorlar, burası onlar için en iyi yer. Az sonra balıkçıları da göreceksin. Ama Büyük Newfoundland Sığlığı'nda olduğumuzun ilk işareti küçük dalıcı martılardır."

"Üst güverteye sohbete gel bize," diyor Walter'a veda ederken. "Benim kafam işle meşgul, kızıma arkadaşlık edemiyorum. Kışın geçirdiği soğuk algınlığı tam geçmediğinden koşuşturması yasak ama oturup sohbet etmekten hoşlanır."

"Benim oraya gitmem yasak galiba," diyor Walter biraz kafası karışarak.

"Yok, hayır, önemli değil. Kızım çok yalnız. Kitap okumayı, resim yapmayı sever ama arkadaşlık etmekten de hoşlanır. İstersen sana resim çizmeyi öğretebilir. Güncene onu da yazabilirsin."

Walter'ın yüzü kızardıysa da fark edilmiyor. Nettie ise istifini bozmuyor.

Böylelikle ortalık yerde oturup resim çiziyor, yazı yazıyorlar. Ya da Nettie en sevdiği kitap olan *The Scottish Chiefs*'ten [İskoç Beyleri] Walter'a bölümler okuyor. Walter öyküde olup bitenlerin çoğunu biliyor zaten –William Wallace'ı bilmeyen var mıdır?– ama Nettie düzgün okuyor, hızını çok iyi ayarlıyor, bazı şeyleri ciddi, bazılarını korkunç, bazılarını da komik hale getiriyor, dolayısıyla Walter da kız kadar kaptırıyor kendini kitaba. Oysa Nettie, dediğine göre on iki kere okumuş daha önce.

Walter, Nettie'nin kendisine niçin o kadar çok soru sorduğunu şimdi biraz daha iyi anlıyor. O ve ailesi Net-

tie'ye kitaptaki bazı kişileri hatırlatıyor. Eski zamanlarda tepelerde ve vadilerde dolaşan insanları. Nettie o *ihtiyarın*, güvertede önüne gelene öyküler anlatıp duran, insanları onlar koyun, kendi de çoban köpeğiymiş gibi kıstırıp kendini dinleten masalcı dedenin Walter'ın babası olduğunu bilse ne düşünürdü acaba?

Muhtemelen bayılırdı, iyice merak ederdi Walter'ın ailesini. Onları bilerek ya da isteyerek aşağılamazdı.

> 12 Temmuz'da Newfoundland'in balık avlanan sığlıklarına geldik 19'unda da kara göründü bizim için çok mutlu bir andı. Newfoundland'ın bir bölümüydü. Newfoundland'le St. Paul Adası arasında yol aldık ve 18'iyle 19'unda rüzgâr fena olmadığından 20'si sabahı kendimizi nehirde bulduk ve Kuzey Amerika'nın anakarasını gördük. Sabaha karşı 1 civarında uyandırıldık sanıyorum saat 4'te bütün yolcular yataktan kalkmış karaya bakıyordu, toprak ormanlarla tamamen kaplı olduğundan bizim için çok değişik bir görüntüydü. Nova Scotia'ya ait bir bölgeydi ve güzel tepelik yerlerdi. Bugün birçok balina gördük hayatımda görmediğim hayvanlar:

Bugün harikalar günü. Toprak saçlarla kaplı bir kafa gibi ağaçlarla kaplı, geminin arkasından doğan güneş en yüksekteki ağaçları aydınlatıyor. Gökyüzü bulutsuz, porselen bir tabak gibi parlıyor, rüzgâr denizi oynaşırcasına hafifçe dalgalandırıyor. Sis tamamen dağılmış, havaya ağaçların reçine kokusu hâkim. Deniz kuşları yelkenlerin üstünde cennetten çıkma yaratıklar gibi yaldızlı parlıyor ama gemiciler onları halatlardan uzaklaştırmak için birkaç el ateş ediyor.

Mary ömür boyu memleketi olacak bu kıtayı ilk görüşünü hep hatırlasın diye Küçük James'i havaya kaldırıyor. Bu ülkenin adını söylüyor ona – Nova Scotia.

"Yeni İskoçya demek," diyor.

Agnes duyuyor onu. "Niye öyle demiyorlar peki?"

"Latince galiba," diyor Agnes.

Agnes tahammülsüz, burnundan soluyor. Bebek şamatadan, tezahürattan erken uyandı, şimdi de mızıldanıp duruyor, sürekli meme emmek istiyor, Agnes memeden çektiği anda ağlamaya başlıyor. Bütün bunları yakından izleyen Küçük James öteki memeye hamle yapıyor; Agnes öyle şiddetle vurup uzaklaştırıyor ki çocuk sendeliyor.

"Koca bebek," diyor Agnes. James bir-iki ciyaklıyor, sonra emekleyerek annesinin arkasına geçip bebeğin ayak parmaklarını çimdikliyor.

Bir tokat daha yiyor.

"Seni fırlama," diyor annesi. "Biri seni öyle şımartıyor ki kendini bir bok sanıyorsun."

Agnes'ın sesi yükseldiğinde Mary hep kendi de bir tokat yiyecekmiş hissine kapılır.

Yaşlı James güvertede yanlarında oturuyor ama bu aile kavgasıyla hiç ilgilenmiyor.

"Gelip karaya bakmak ister misin baba?" diyor Mary tereddüt ederek. "Parmaklıkların oradan daha iyi görürsün."

"Yeterince görüyorum," diyor Yaşlı James. Etrafta gördüklerinin hoşuna gittiğine dair bir işaret yok sesinde.

"Eski günlerde Ettrick ağaçlarla kaplıydı," diyor. "Önce keşişlerindi, sonra kraliyet ormanı oldu. Kralın ormanıydı. Kayınlar, meşeler, üvezler."

"Bu kadar çok ağaç var mıydı?" diyor Mary, günün muhteşem yenilikleriyle her zamankine oranla daha cüretkâr davranarak.

"Daha güzel ağaçlar vardı. Yaşlı ağaçlar. Bütün İskoçya'da meşhurdu. Ettrick Kraliyet Ormanı."

"Nova Scotia, James kardeşimizin olduğu yer," diye devam ediyor Mary.

"Olabilir de, olmayabilir de. Burada ölsen kimsenin haberi olmaz. Vahşi hayvanlar yemiş olabilir onu."

"Bu bebeğe bir daha yaklaş görürsün, derini yüzerim senin," diyor Agnes, bebekle kendisinin etrafında ilgilenmezmiş gibi dönüp duran Küçük James'e.

Agnes bir veda bile etmeden çekip giden James'in böyle bir akıbeti hak ettiğini düşünüyor. Ama yine de günün birinde karşılarına çıkıp kardeşiyle evli olduğunu göreceğini umuyor. Şaşırsın diye. Ayrıca sonuçta Agnes'ın sırtını yere getiremediğini anlasın diye.

Mary babasının nasıl böyle konuşabildiğini, öz oğlunu vahşi hayvanların yemiş olabileceğini nasıl söyleyebildiğini düşünüyor. Yılların kederleri o eski şarkıda dendiği gibi insanı böyle pençesine mi alıyor, kanlı canlı kalbini taştan bir kalbe mi dönüştürüyor? Eğer öyleyse, babasının gözünde oğlanların yüzde biri kadar önemi olmayan Mary için ne kadar fütursuzca, aşağılayarak konuşur kim bilir.

Biri güverteye keman getirmiş, akort edip çalmaya hazırlanıyor. Küpeşteye yaslanıp herkesin görebileceği şeyi birbirlerine işaret eden –aynı şekilde artık herkesin bildiği Nova Scotia adını tekrarlayan– insanlar keman sesine kulak verip dans şarkıları istemeye başlıyor. Kemancının çalmasını istedikleri İskoç dans havalarının isimlerini sayıyorlar. Yer açılıyor, çiftler belli bir düzene göre diziliyor, epey uzun süren tedirgin keman gıcırtılarıyla sabırsız teşvik haykırışlarından sonra müzik duyuluyor, ses kararlı biçimde yükseliyor ve dans başlıyor.

Dans, sabahın yedisinde.

Andrew su ikmali yapmış, aşağıdan geliyor. Durup bir süre seyrediyor, sonra dans eder mi, diye sorarak Mary'yi şaşırtıyor.

"Oğlana kim bakacak?" diyor Agnes hemen. "Ben kalkıp peşinden koşamam." Dans etmeyi seviyor ama o sırada dans etmesini engelleyen sadece emzirdiği bebek değil, ayrıca doğum sırasında çok hırpalanmış olan, ağrıyan organları.

Mary hemen reddediyor, gidemeyeceğini söylüyor ama Andrew, "Bağlarız oğlanı," diyor.

"Hayır, hayır," diyor Mary. "Dans etmem gerekmiyor benim." Andrew'nun aslında gayet güzel koşup dans edebildiği halde ablasının okuldaki oyunlarda, danslarda hep bir kenarda unutulduğunu hatırlayıp ona acıdığını düşünüyor. Kardeşleri arasında bu düşünceliliği gösterebilecek bir tek Andrew var ama Mary onun da diğerleri gibi olmasını, her zamanki gibi dikkate alınmamayı tercih edecek neredeyse. Merhamet canını sıkıyor gerçekten.

Bağlamak kelimesini tanıyan Küçük James yüksek sesle mızıldanıyor.

"Sen rahat dur bakayım," diyor babası. "Rahat dur yoksa patlatırım bir tane."

Sonra Yaşlı James dikkatini torununa yönelterek hepsini şaşırtıyor.

"Sen. Delikanlı. Yanıma otur bakalım."

"Yok, oturmaz ki," diyor Mary. "Kaçıp gider, sen peşinden koşamazsın baba. Ben kalırım."

"Oturacak," diyor Yaşlı James.

"Hadi, karar ver," diyor Agnes, Mary'ye. "Ya kal ya git."

Küçük James şüpheyle burnunu çeke çeke birinden diğerine bakıyor.

"En basit kelimeleri bile bilmiyor mu bu?" diyor dedesi. "Otur. Oğlum. Buraya."

"Çok kelime biliyor," diyor Mary. "Cıvadra demeyi bile biliyor."

Küçük James tekrarlıyor: "Cıvadra."

"Kes sesini de otur," diyor Yaşlı James. Küçük James istemeye istemeye gösterilen yere çöküyor.

"Hadi git," diyor Yaşlı James, Mary'ye. Ve Mary şaşkına dönmüş, ağladı ağlayacak, sürükleniyor.

"Oğlanı koca bebek yaptı," diyor Agnes, doğrudan kayınpederine değil de, havaya. Neredeyse kayıtsızca, bebeğin yanağına meme ucunu sürterek konuşuyor.

İnsanlar dans ediyor, sadece dansın belirlenmiş sıralaması içinde değil, dışında da, güvertenin her yerinde. Herhangi birini çekip dönmeye başlıyorlar. Hatta yakalayabildikleri gemicileri de çekiyorlar dansa. Erkekler kadınlarla, erkek erkeğe, kadın kadına dans ediyorlar, çocuklar birbirleriyle ya da tek başlarına, adımlardan habersiz, ayak altında dans ediyor – ama zaten herkes birbirinin ayağı altında, kimse aldırmıyor. Bazı çocuklar oldukları yerde kollarını açıp fır dönüyor, sonunda başları dönüp yere düşüyor. İki saniye sonra hiçbir şey olmamış gibi kalkıp baştan başlıyorlar.

Mary, Andrew'nun elinden tutmuş, sağa sola fırlatılıyor, sonra başkalarına geçiriliyor, her biri eğilip küçük bedenini savuruyor. Küçük James'i göremiyor artık, dedesinin yanında kalıp kalmadığını bilmiyor. Aşağıda, çocukların hizasında dans ediyor ama onlar kadar cüretkâr ve umursamaz değil. Bunca bedenin arasında çaresiz, durması imkânsız – müziğe uygun olarak tepinip dönmek zorunda yoksa düşer.

"Dinle bak ne anlatacağım," diyor Yaşlı James. "Bir ihtiyar varmış, Will O'Phaup adında, benim dedem –ben nasıl senin dedensem o da benim dedemdi–; bu Will O'Phaup akşam vakti evinin önünde oturmuş dinleniyormuş, hava yumuşak bir yaz havasıymış. Tek başınaymış.

Üç tane çocuk, neredeyse senin kadar küçük üç çocuk Will'in evinin köşesini dönüp gelmişler. İyi akşamlar demişler. *İyi akşamlar olsun Will O'Phaup*, demişler."

'*İyi akşamlar çocuklar, ne istediniz?*'

'*Bize bu gecelik bir yatak ya da başka yatacak bir yer gösterebilir misin?*' O da *olur*, demiş, *olur, sizin gibi ufacık üç çocuğa yatacak yer bulmak zor olmasa gerek.* Sonra da peşinde çocuklarla eve girmiş, çocuklar, '*Bu arada anahtarı da verir misin?*' demişler, *şu bizim büyük gümüş anahtarı?* Will de bakınmış, anahtarı aramış, sonra ne anahtarı diye düşünmüş. Hayatında hiç öyle bir şeyi olmamış ki. Ne büyük ne de gümüş anahtarı olmuş. '*Siz ne anahtarından bahsediyorsunuz?*' Sonra arkasına dönüp bakmış ki yoklar. Evden çıkmış etrafını dolaşmış, yola bakmış. Çocuklardan iz yok. Tepelere bakmış. İz yok.

O zaman anlamış Will. Onlar çocuk falan değilmiş. Yok, yok, çocuk değilmiş onlar."

Küçük James hiç ses çıkarmıyor. Arkasında dans edenlerin oluşturduğu kalın ve gürültülü duvar, yan tarafta annesiyle onu ısıran pençeli küçük yaratık var. Karşısında da sesi tok, ısrarlı ama uzaktan gelen ihtiyar var, nefesi acı kokulu bir rüzgâr gibi, tıpkı kendisi gibi sızlanıyor ve kendini önemsiyor. Mizacı aç, kurnaz ve baskıcı. Küçük James'in kendisi kadar benmerkezci biriyle ilk bilinçli karşılaşması bu.

Zekâsını güçbela odaklıyor, yenilmediğini gösteriyor.

"Anahtar," diyor. "Anahtar?"

* * *

Dans edenleri seyreden Agnes, Andrew'yu görüyor, yüzü kıpkırmızı, adımları hantal, çeşitli şen şakrak kadınlarla kol kola. Şimdi "Söğüdü Kestik" dansını yapıyor-

lar. Görünüşü ya da dans edişi Agnes'ı kaygılandıran tek bir kız yok. Zaten Andrew onu asla kaygılandırmaz. Mary'nin sağa sola savruluşunu görüyor; yanakları pembeleşmiş hatta ama kimseyle göz göze gelemeyecek kadar utangaç ve kısa boylu. Kendisinden bir hafta sonra doğuran, ağzında neredeyse tek dişi kalmamış cadıyı görüyor, avurtları çökük adamıyla dans ediyor. Onun hiçbir yeri ağrımıyor belli ki. Çocuğu sıçanmış gibi fırt diye doğuruvermiş, sonra da baksın diye çelimsiz kızlarından birine vermiş olmalı.

Mr. Suter'ı, cerrahı görüyor, nefes nefese, kendisini yakalamaya çalışan bir kadından kendini çekiyor, kafasını eğip dans edenlerin arasından geçerek yanına, Mary'yi selamlamaya geliyor.

Keşke gelmese. Şimdi kayınpederinin kim olduğunu görecek, sersem ihtiyarın gevezeliklerini dinlemek zorunda kalacak belki. Kaba saba, üstelik şimdi kirlenmiş de olan köylü kıyafetlerini görecek. Agnes'ın gerçek halini görecek.

"Hah, buradasın işte," diyor. "Hazinen de kucağında."

Agnes bu kelimenin bir çocuk için kullanıldığını ilk kez duyuyor. Doktor sanki kendi çevresinden biriyle, bir hanımefendiyle konuşur gibi konuşuyor, bir doktorun hastasıyla konuştuğu gibi değil. Böyle davranması Agnes'ı utandırıyor, ne cevap vereceğini bilemiyor.

"Bebeğin iyi mi?" diye soruyor Mr. Suter, daha somut bir çizgi tutturarak. Danstan hâlâ nefes nefese, yüzü de kırmızı olmamakla birlikte incecik bir ter tabakasıyla kaplı.

"Evet."

"Ya sen? Gücün yerine geldi mi?"

Agnes bebeği memeden koparmamak için çok hafifçe omuz silkiyor.

"Neyse, rengin iyi, bu da iyiye işaret."

Agnes'a bunu içini çekerek söylemiş gibi geliyor; acaba doktorun kendi rengi sabah ışığında süt gibi solgun olduğu için mi diye düşünüyor.

Sonra Mr. Suter birkaç dakika yanına oturup konuşmak için ondan izin istiyor; resmiyeti yine kafasını karıştırıyor Agnes'ın ama ne isterse yapabileceğini söylüyor.

Kayınpederi cerraha –ve Agnes'a– nefret dolu bir bakış yöneltiyor ama Mr. Suter fark etmiyor, belki ihtiyarla karşısında dimdik oturan sarışın oğlanın Agnes'la bir ilgisi olduğunu bile anlamıyor.

"Dans çok hareketli," diyor. "Kiminle dans edeceğine karar verme şansın da yok. Gelen geçen çekiyor." Sonra soruyor: "Batı Kanada'da ne yapacaksın?"

Agnes'a göre dünyanın en saçma sorusu bu. Başını iki yana sallıyor – ne diyebilir ki? Çamaşır yıkayacak, dikiş dikecek, yemek pişirecek, çok büyük ihtimalle daha çocuklar emzirecek. Bütün bunların nerede olacağı pek önemli değil. Bir evde olacak, matah bir evde de değil.

Bu adamın kendisinden hoşlandığını ve ne şekilde hoşlandığını biliyor artık. Tenine dokunan parmaklarını hatırlıyor. Ama bebeğini emziren bir kadının başına ne gelebilir?

Adama biraz yakınlık göstermek geliyor içinden.

"Siz ne yapacaksınız?" diye soruyor.

Mr. Suter gülümsüyor ve herhalde öğrendiği işi yapmaya devam edeceğini, Amerika'daki insanların da –duyduğuna göre– tıpkı dünyanın diğer yerlerinde yaşayanlar gibi doktorlara, cerrahlara ihtiyacı olduğunu söylüyor.

"Ama bir şehre kısılıp kalmaya niyetim yok. En azından Mississippi Nehri'ne kadar gitmek istiyorum. Biliyorsun Mississippi'nin ötesindeki her yer Fransa'ya aitti ama şimdi Amerika'ya ait ve kapıları ardına kadar açık, her isteyen gidebilir oraya, yalnız Kızılderililere rastlayabilirsin. Ona da razıyım. Kızılderililerle savaşılan yerde cerraha daha da çok ihtiyaç olur."

Agnes bu Mississippi Nehri hakkında bir şey bilmiyor ama doktorun pek savaşkan bir adama benzemediğini biliyor – Kızılderilileri bırak, Hawick'in kavgacı oğlanlarının karşısında bile durabilirmiş gibi görünmüyor.

Dans eden bir çift yüzlerine rüzgâr estirecek kadar yakınlarında dönüyor. Genç bir kızın, çocuk aslında, eteği yelpaze gibi açılıyor, dans ettiği oğlan da Agnes'ın kayınbiraderi Walter değil mi? Walter eğilerek Agnes'ı, doktoru ve babasını abartıyla selamlıyor, kız onu itip döndürüyor, Walter kıza gülüyor. Kız genç bir hanım gibi süslü giyinmiş, saçında kurdeleler var. Yüzü keyifle aydınlanmış, yanakları fener gibi ışıl ışıl, Walter'a eline iri bir oyuncak geçirmişçesine teklifsiz davranıyor.

"Delikanlı arkadaşın mı?" diyor Mr. Suter.

"Hayır. Kocamın kardeşi."

Kız çaresizlik içinde gülüyor: Walter'la ikisi –kızın pervasızlığı yüzünden– dans eden bir başka çifti yere deviriyorlar neredeyse. Kız gülmekten ayakta duramıyor, Walter onu tutmak zorunda kalıyor. Sonra kızın gülmeyip öksürdüğü anlaşılıyor, tam krizi geçermiş gibi olduğunda gülüyor, tekrar öksürmeye başlıyor. Walter onu kucaklayıp parmaklığın yakınına götürüyor.

"Hayatta bebek emzirmeyecek bir kızcağız," diyor Mr. Suter, bakışları memedeki bebeğe, sonra tekrar kıza dönüyor. "Amerika'yı iyice görebilecek kadar yaşayacağından da şüpheliyim. Kimsesi yok mu onunla ilgilenecek acaba? Dans etmesine izin vermemeleri gerekirdi."

Walter kızı parmaklığın kenarında tutarken görebilmek için ayağa kalkıyor.

"Neyse, geçti," diyor. "Kanama yok. En azından bu sefer."

Agnes çoğu insanla ilgilenmez ama kendisiyle ilgilenen her erkeğe ilişkin bir şeyler hisseder, şimdi de Dr. Suter'ın bu genç kıza giydirdiği hükümden haz duydu-

ğunu fark ediyor. Ve kendi sağlık durumundan ötürü olduğunu da anlıyor – kıza kıyasla kendi durumunun o kadar kötü olmadığını düşünüyor herhalde.

Parmaklığın oradan bir çığlık geliyor, Walter ve kızla ilgisi yok. Bir çığlık daha duyulunca birçok kişi dansı bırakıp suya bakmak üzere o tarafa koşuyor. Mr. Suter ayağa kalkıp kalabalığı izleyerek o yönde birkaç adım ilerliyor, sonra dönüyor.

"Balina," diyor. "Yan tarafta bir balinanın göründüğünü söylüyorlar."

"Sen otur yerine," diye haykırıyor Agnes öfkeli bir sesle, doktor şaşkınlık içinde ona dönüyor. Ama bu sözlerin ayağa kalkmış olan Küçük James'e söylendiğini görüyor.

"Bu oğlan senin mi yani?" diyor Mr. Suter, müthiş bir keşifte bulunmuşçasına. "Bir bakalım diye oraya götürebilir miyim?"

Ve Mary –balık istifi yolcuların arasında tesadüfen başını kaldırdığında– hayretler içindeki Küçük James'in hızla yürüyen bir yabancının kucağında götürüldüğünü görüyor; solgun yüzlü, kararlı ama sinsice kibar, siyah saçlı bir adam, ecnebi mutlaka. Ya çocuk hırsızı ya da çocuk katili, parmaklığa gidiyor.

Mary öyle keskin bir çığlık atıyor ki, duyan bizzat şeytanın pençesinde zanneder; insanlar kuduz bir köpeğe yol açar gibi ona yol açıyor.

"Dur hırsız, dur hırsız," diye bağırıyor. "Alın oğlanı kucağından. Yakalayın. James. James. Aşağı atla!"

Öne atılıp çocuğun bileklerine yapışarak çekiyor, oğlan korku ve dehşet içinde bağırıyor. Çocuğu taşıyan adam neredeyse yere devriliyor ama çocuğu salmıyor. Sıkıca tutup Mary'yi ayağıyla itekliyor.

"Kollarından tutun," diye bağırıyor etraftakilere. Nefes nefese. "Kriz geçiriyor."

Andrew hâlâ dans edenlerle durup olayı seyredenlerin arasından ite kaka kendine yol açıp yanlarına geliyor. Mary'yle Küçük James'i bir şekilde ele geçirip birinin oğlu, ötekinin ablası olduğunu ve kriz falan geçirmediğini açıklamayı başarıyor. Küçük James kendini babasının kucağından Mary'nin kollarına atıyor, sonra da aşağı inmek için tekmelemeye başlıyor.

Az sonra her şey açıklığa kavuşturuluyor, Mr. Suter kibarca özür diliyor – bu süre boyunca Küçük James kendine gelmiş, ille de balinayı göreceğini haykırıyor durmadan. Balinanın ne olduğunu gayet iyi bilirmişçesine ısrarlı.

Andrew yaygarayı kesmezse ne olacağını söylüyor ona.

"Bir-iki dakika eşinizle konuşmak, nasıl olduğunu sormak için uğramıştım," diyor cerrah. "Vedalaşacak vaktim olmadı, benim yerime veda edin lütfen."

Gün boyunca Küçük James'in de, bakma zahmetine katlanan herkesin de görebileceği çok sayıda balinayla karşılaşıyorlar. İnsanlar balinalara bakmaktan bıkıyor.

"Göğsü açık bir kadının karşısına oturup konuşan adama hergele denmez de ne denir?" diyor Yaşlı James, gökyüzüne hitaben.

Sonra Kutsal Kitap'tan balinalarla ilgili bir alıntı yapıyor.

"*Orada gemiler dolaşır; içinde oynaşsın diye yarattığın Leviathan oradadır.*[1] *Dolambaç giden o yılan, denizde olan canavar.*"[2]

1. Eski Ahit, "Mezmurlar", 104: 26. (Y.N.)
2. Eski Ahit, "Yeşaya", 27: 1. (Y.N.)

Ama gidip bakmak üzere yerinden kıpırdamıyor.

Cerrahın anlattıkları Mary'yi ikna etmemiş. Agnes'a tabii ki çocuğa balinayı göstermeye gittiğini söyleyecek. Ama gerçek farklı olabilir. O şeytani adamın Küçük James'i kucağında götürüşü gözünde canlanıp göğsünde kendi çığlığının keskinliğini her hissedişinde hem şaşırıyor hem mutlu oluyor. Çocuğu kurtarmış olduğuna inanıyor hâlâ.

Nettie'nin babasının adı Mr. Carbert. Ara sıra yanlarına oturup yüksek sesle kitap okuyan Nettie'yi dinliyor ya da Walter'la sohbet ediyor. Kutlamaların, dansların ertesi günü, birçok kişi yorgunluktan, bazıları da viski yüzünden keyifsizken, karaya bakan pek kalmamışken, Mr. Carbert, Walter'la konuşmak üzere onu arayıp buluyor.

"Nettie'nin gözü senden başka şey görmüyor," diyor, "mutlaka bizimle Montréal'a gelmen gerektiğini düşünüyor."

Özür dilercesine gülüyor, Walter da gülüyor.

"Demek ki Montréal'ı Batı Kanada'da sanıyor," diyor Walter.

"Yo, hayır. Ben şaka etmiyorum. O yanımızda yokken seninle konuşabilmek için özellikle aradım seni. Sen onun için iyi bir arkadaşsın, seninle olmak onu mutlu ediyor. Senin akıllı ve temkinli bir delikanlı olduğun belli, benim yanımda çalışıp başarılı olabilirsin."

"Babam ve ağabeyimle birlikteyim," diyor Walter, o kadar şaşkın ki, sesi çocuksu çıkıyor. "Toprak alacağız."

"Olabilir. Babanın tek oğlu sen değilsin. Hepinize yetecek kadar iyi toprak olmayabilir. Ayrıca sen ömür boyu çiftçilik yapmak istemeyebilirsin."

Walter kendi kendine, orası doğru, diye düşünüyor.

"Kızım sence kaç yaşında?"

Walter tahmin edemiyor. Başını iki yana sallıyor.

"On dört, neredeyse on beş," diyor Nettie'nin babası. "Tahmin etmezdin, değil mi? Ama önemli değil, benim dediğim o değil. Nettie'yle senden, ileriki yıllardan söz etmiyorum. Anlıyorsun, değil mi? İleriki yıllar diye bir şey yok. Ama senin bizimle gelip ona çocukluğunu yaşatmanı, arkadaşlığınla onu mutlu etmeni istiyorum. Sonra da doğal olarak karşılığını ödemek isterim sana, işin de olur, her şey yolunda giderse işinde ilerleme imkânın da."

Bu noktada ikisi de Nettie'nin gelmekte olduğunu fark ediyor. Nettie, Walter'a dilini çıkarıyor ama o kadar hızlı yapıyor ki, görünüşe bakılırsa babası fark etmiyor.

"Şimdi devam etmeyelim. Sen düşün, karar verince bana bildirirsin," diyor Nettie'nin babası. "Ama ne kadar çabuk söylersen o kadar iyi olur."

> 21'i ve 22'sinde havamız sakindi ama 23'ünde rüzgâr biraz artmıştı ama öğleden sonra borayla birlikte berbat bir gök gürültüsü ve şimşek gelince hepimiz telaşa kapıldık ve yeni onarılmış olan yelkenimiz yine rüzgârdan lime lime oldu. Bora 8-10 dakika kadar sürdü, 24'ünde rüzgâr iyiydi bu sayede nehir yukarı epey yol aldık, burada nehir düzleştiğinden iki tarafında da karayı görüyorduk. Ama sonra havamız yine sakinleşti ta ki 31'inde iki saatliğine bir esinti çıkıncaya kadar...

Walter'ın karar vermesi uzun sürmedi. Mr. Carbert'a teşekkürü ihmal etmiyor ama bir şehirde ya da kapalı bir yerde çalışmayı hiç düşünmediğini söylüyor. Niyeti bir ev ve işlenecek toprak edininceye kadar ailesiyle birlikte çalışmak, sonra, onun yardımına eskisi kadar ihtiyaçları kalmadığında Kızılderililerle ticaret yapmak, bir tür kâşiflik yani. Ya da altın arayıcılığı.

"Nasıl istersen," diyor Mr. Carbert. Yan yana birkaç adım yürüyorlar. "Seni daha ciddi bir delikanlı sanmıştım doğrusu. Neyse ki Nettie'ye bir şey söylemedim."

Ama bu baş başa konuşmaların konusuyla ilgili olarak Nettie'yi kandırmak mümkün olmuyor. Babasını pes ettirinceye kadar başının etini yiyor, meseleyi öğrenince de gidip Walter'ı buluyor.

"Bundan böyle seninle konuşmayacağım," diyor, Walter'ın daha önce hiç duymadığı, olgun bir tonda. "Kızdığım için değil, seninle konuşmaya devam edersem sürekli yakında vedalaşacağımızı düşüneceğim için. Oysa şimdi konuşmayı kesersem zaten vedalaşmış olacağım, her şey daha çabuk bitecek."

Kalan vakti en güzel kıyafetlerini giyip ağırbaşlı bir edayla babasının yanında dolaşmakla geçiriyor.

Walter onu böyle görünce üzülüyor –Nettie bu hanımefendi pelerinleriyle başlıklarının içinde kayboluyor, iyice çocuk gibi görünüyor, mağrurluk gösterisi çok dokunaklı– ama ilgisini çekecek o kadar çok şey var ki, görmediği zamanlar nadiren düşünüyor onu.

Aklına bir daha gelişi uzun yıllar sonra olacak. Ama geldiğinde, Nettie ölünceye kadar bir mutluluk kaynağı olacak onun için. Hatta bazen, teklifi kabul etmiş olsa olayların nasıl gelişeceğini kuracak hayalinde. En gizli hayalinde Nettie harikulade bir iyileşme sonucu uzun boylu, kadınsı bir bedene sahip olacak, birlikte yaşayacakları hayatı kuracak. Yani bir erkeğin gizliden gizliye kurabileceği aptalca hayaller.

> Karadan birçok gemi yanaşarak yolculara çok pahalıya balık, rom, canlı koyun, tütün, vs. sattı. Ağustos'un 1'inde hafif bir esinti vardı, 2'si sabahı Orleans Adası'nı geçtik, sabahın altısı civarında Québec'i sanırım İskoçya'dan ayrıldığımız kadar sağ salim gördük. Yarın buharlı bir gemiyle Montréal'a gideceğiz...

Kardeşim Walter bu mektubun ilk bölümünde koca bir günlük kaleme aldı, bunu küçük bir deftere özetlemek niyetindeyim. Çok iyi bir yolculuk geçirdik, olağanüstü sağlıklı geldik. Üç yüz yolcudan sadece 3'ü öldü, ikisi zaten memleketlerinden ayrıldıklarında hastaydılar, öbürü de gemide doğan bir çocuktu. Ailemizin gemideki sağlığı İskoçya'dakinden farksızdı. Ülkenin durumuyla ilgili henüz bir şey diyemiyoruz. Buraya gelen çok fazla insan var ama ücretler iyi. İnsanlara ne gelin diyebilirim ne de gelmeyin. Toprak bol, nüfus az. Gördüğümüz kadarıyla Britanya'nın bütün halkına yetecek kadar işlenmeyen, ormanlarla kaplı arazi var. Yerleşir yerleşmez tekrar yazacağız.

Andrew bu paragrafı ekledikten sonra Yaşlı James iki oğlunun imzasının altına kendininkini eklemeye ikna ediliyor, sonra da mektup mühürlenip Québec'ten İskoçya'ya gönderiliyor. Yaşlı James yazılanlara bir şey eklemeyi reddediyor, "Bana ne?" diyor. "Burası benim yurdum olamaz. Öleceğim ülkeden başka şey olamaz benim için."

"Hepimiz için öyle olacak," diyor Andrew. "Ama zamanı gelince daha çok yurdumuz, diye düşüneceğiz."

"Benim bunu düşünecek zamanım olmayacak."

"İyi değil misin baba?"

"Hem iyiyim hem değilim."

Küçük James artık ara sıra ihtiyarla ilgileniyor, tam karşısında durup suratına bakıyor ve tek bir kelime söylüyor, şaşmaz bir ısrarla, sanki o zaman mecburen bir konuşma başlayacakmış gibi.

Her defasında aynı kelimeyi seçiyor. *Anahtar.*

"Canımı sıkıyor," diyor Yaşlı James. "Küstahlığından hoşlanmıyorum. Çenesi hiç durmayacak, doğduğu İskoçya'yı, bindiği gemiyi hiç hatırlamayacak, başka bir dil konuşacak, İngiltere'ye gidenler gibi ama onlarınkinden

de beter. Bana öyle bakıyor ki, sanki benim de devrimin de geçtiğini biliyor."

"Çok şey hatırlayacak," diyor Mary. Güvertedeki danstan ve Mr. Suter olayından beri Mary aile içinde daha açıksözlü oldu.

"Ayrıca küstahça bakmıyor," diyor. "Her şeyle ilgileniyor da ondan öyle bakıyor. Söylediklerini anlıyor, senin sandığından çok daha fazlasını. Her şeyi anlayıp düşünüyor. Belki de büyüdüğünde vaiz olur."

Mary'nin dine duyduğu saygı son derece resmî ve mesafeli olmakla birlikte, bir erkek için düşünebildiği en onurlu meslek bu.

Gözlerine heyecandan yaşlar doluyor ama diğerleri çocuğa mantıklı bir kuşkuyla bakıyor.

Küçük James ortalarında ayakta duruyor – gözleri ışıltılı, sarışın, dimdik. Hafifçe gururlu, biraz temkinli, olağanüstü ciddi, sanki geleceğin ağırlığını gerçekten omuzlarında hisseder gibi.

O ânın şaşkınlığını yetişkinler de yaşıyor; şu son altı haftadır bir geminin değil, dev bir dalganın üstünde yol almış gibiler; sonra da dalga onları Fransızca bir velvelenin, martı çığlıklarının ve Katolik kilise çanlarının ortasına, yani imansız bir kargaşanın içine güm diye çarpmış.

Mary, Küçük James'i kaptığı gibi kaçıp tuhaf Québec şehrinin bir yerine saklanabileceğini, bir dikiş işi bulup (gemideki konuşmalardan bu işe talep olduğunu öğrenmiş) ve sanki annesiymiş gibi tek başına onu büyütebileceğini düşünüyor.

Andrew burada hür bir adam olarak, karısız, babasız, ablasız, çocuksuz, sırtında tek bir yük taşımadan bulunmanın nasıl bir şey olacağını düşünüyor, ne yapardı o zaman? Düşünmenin bir yararı yok, diyor kendi kendine.

Agnes gemideki kadınlardan bu sokaklarda gezen subayların hiç tartışmasız dünyanın en yakışıklı erkekle-

ri olduğunu duymuş; bunun doğru olduğunu düşünüyor şimdi. Her kızın onların yanında kendine dikkat etmesi gerekir. Ayrıca burada nereye gidersen git, erkek sayısı kadın sayısının on misli, yirmi misliymiş. Demek oluyor ki erkeklerden istediğini elde edebilirsin. Evlilik. Arabaya binmene, yüzündeki herhangi bir doğum lekesini kapatacak boyalar almana ve annene hediyeler göndermene imkân tanıyacak kadar parası olan bir erkekle evlenmek. Zaten evli değilsen, iki çocuğun boyunduruğuna vurulmamışsan.

Walter, ağabeyinin ve Agnes'ın güçlü kuvvetli olduklarını düşünüyor – Mary çocuklara bakarken Agnes, ağabeyine toprağı işlemekte yardım edebilir. Kim demiş çiftçi olması gerekir diye? Montréal'a vardıklarında gidip Hudson's Bay Company'ye girecek, onu sınıra gönderecekler, hem zenginliğin hem maceranın onu beklediği yere.

Yaşlı James firar kokusu alınca açıkça sızlanmaya başlıyor.

"Yabancının toprağında Rabb'in teranesini nasıl okuyalım?"[1]

Ama sonra kendini toparladı. Bir yıl kadar sonra Yeni Dünya'da, yeni York şehrinde görüyoruz kendisini; şehrin adı pek yakında değişecek ve Toronto olacak. En büyük oğlu Robert'a mektup yazıyor.

...buradaki insanlar çok güzel İngilizce konuşuyor bizim İskoçça kelimelerin çoğunda ne dediğimizi anlamıyorlar buralılar Kral George'dan daha bağımsız yaşıyor... York'tan başla-

1. Eski Ahit, "Mezmurlar", 137:4. (Ç.N.)

yıp Dosdoğru Kuzeye elli mil giden bir Yol var çitlik Evlerinin hemen hepsi İki Katlı. Kimilerinde 12 İnek ayrıca dört-beş at var çünkü Vergi ödemiyorlar sayılır, üç kuruş bir şey Beyler gibi Arabalarına kuruluyorlar... Şimdilik bu şehirde Presbiteryen papaz yok ama büyük bir İngiliz Kilisesi bir de Metodist Kilisesi var... İngiliz papaz her söylediği Lafı okuyor bir tek her Noktadan sonra Yüce Tanrım Bizi Kurtar diye Haykırırken okumuyor Metodiste gelince Avazı Çıktığı Kadar bağırarak dua ediyor insanların hepsi diz çöküp Âmin diye Bağırıyor yani Papazın Dediğini Zor Duyuyorsun bazılarını gördüm Ruhuyla Bedeniyle Cennete uçacakmış gibi Fırlıyor yerinden ama Bedenleri pis bir Köstek onlar için çünkü her defasında tekrardan yere düşüyorlar Ey İsa Ey İsa diye bağırıyorlar sanki O gelmiş de Damdan çekip onları alacakmış gibi... Bak Robert Buraya Gelmeni tavsiye etmiyorum canın ne isterse yap zamanında bizimle gelmedindi seni Bir Daha Görmeyi ummuyorum.... Çalıda Yaşayanın Rızası üstünde olsun... Senin bizi terk edeceğini düşünsem buraya gelmezdim hepinizi Yanıma toplama amacıyla Amerika'ya Geldim ama insanın düşüncesi Kibirdir iyice Dağıttı sizleri artık Elimden bir şey gelmez... Daha bir şey demeyeceğim dileyim Yakup'un Tanrısı senin Tanrın olsun Ebediyen sana yol göstersin Ölünceye Kadar Seni Sevecek Babanın içten duası budur...

Mektup devam ediyor – tamamı Hogg'un rızasıyla aktarılıp *Blackwood's Magazine*'de yayımlanmış, bugün açıp okuyabiliyorum.

Bu mektuptan epey uzun bir süre sonra *The Colonial Advocate* yazıişleri müdürüne yazdığı mektup aynı gazetede yayımlanıyor. Bu arada aile Batı Kanada'da Esquesing ilçesine yerleşmiştir.

...Buraya yerleşmiş olan İskoç Nüfus bu dünyaya ait meselelerde iyi kötü İdare ediyor ama ne yazık ki pek azı Ölüm

Günlerini Noktaladığında Ruhunun nice Olacağanı düşünüyor çünkü bunlar Viski dedikleri birşey bulmuş bir sürüsü oluk oluk bunu içip öküzden beter eşekten beter hale getiriyor kendini... Beyefendi size biraz Öykü anlatayım ama *Calonial Advocate*'te çıkarırsınız diye korkuyorum gasteye çıkmayı sevmem bir keresinde İskoçya'daki evladım Robert'a bir mektup yazayım dedim arkadaşım Şair James Hogg mektubu *Blackwood's Magazine*'e verdi daha mektup Memlekete bilmem ulaşmışmıydı Kuzey Amerika'nın her yerine yayıldı... Zavallı Hogg hayatı boyu Yalan uydurup durdu Kutsal Kitap'ı yanlış anlamadıysam bütün Yalancıların Alev Alev Yanan Kükürt Gölünde yeri olacak diyor ama herhalde bu ticareti Kazançlı bulmuşlar çünkü bana sorarsanız Hogg'la Walter Scott'un Yalandan kazandığı para yaşlı Boston'la Erskin'lerin Yazdıkları bütün Vaazlardan kazandığından fazladır...

Yolculukla ilgili yazdıklarım yüzünden ihtiyarın bahsettiği yalancılardan biri de benim kuşkusuz. Walter'ın günlüğüyle mektuplar dışında öykünün tamamı benim uydurmalarımla dolu.

Castle Rock'tan Fife görüntüsü Hogg tarafından aktarıldığına göre doğru olsa gerektir.

O yolcular –biri hariç hepsi– Halton ili Esquesing' deki Boston Kilisesi Mezarlığı'na gömülüdür; o noktada belki de Kanada'nın en işlek yolu olan, Milton'ın kuzeyindeki 401 No'lu Karayolu buradan neredeyse görülecek, rahatlıkla da işitilecek mesafededir.

Bir zamanlar Andrew Laidlaw'un çiftliği olan arazide yer alan kiliseye elbette Thomas Boston'ın adı verilmiştir. Karartılmış kireçtaşı yapının ön duvarı binanın geri kalanından yüksektir –eski moda anacaddelerdeki yapay cepheleri andırır– ve tepesindeki kilise çanı bir kulede değil, kemeraltında yer alır.

Yaşlı James buradadır. Hem de iki yerde; daha doğrusu 1800 yılında Ettrick'te gömülmüş olan karısı Helen Scott'la birlikte adları iki kere karşımıza çıkar. Andrew'yla Agnes'ın adlarının yazılı olduğu mezar taşında James ve karısının da adları vardır. Ama şaşırtıcı biçimde karıkocanın adları mezarlıktaki diğer taşlardan daha eski görünen bir başka mezar taşının üzerinde de yazılıdır – daha çok Britanya Adaları'ndaki mezarlıklarda görülebilecek türden kararmış, lekeli bir taş. Muammayı çözmeye çalışan biri, acaba annesinin adının yazılı olduğu taşı babanın adı da yanına eklenmek üzere, denizaşırı yolculukta yanlarında mı taşıdıklarını merak edebilir – çuvala sarılıp sağlam urganlarla bağlanmış bu hantal yükü Walter geminin altındaki ambara götürmüştü belki de.

Ama birileri aynı adları Andrew'yla Agnes'ın mezarının üstündeki daha yeni sütunun üzerine ekleme zahmetine niçin katlanmıştı?

Öyle görünüyor ki, böyle bir babanın ölümü ve gömülmesi iki kere kaydedilmeye değer bir meseleydi.

Yakında, babasıyla kardeşi Andrew ve yengesi Agnes'ın mezarlarından az ötede Küçük Mary'nin de mezarı vardır, evlenmiş ve kocası Robert Murray'in yanına gömülmüş. Yeni ülkede kadınlar sayıları az olduğundan kıymetliydiler. Mary'yle Robert'ın çocukları olmamış ama Mary genç yaşta ölünce kocası başka bir kadınla evlenmiş ve dört oğlu olmuş, iki, üç, dört ve on üç yaşında ölen oğulları da burada gömülü. İkinci karısı da. Onun mezar taşında *Anne* yazılı. Mary'ninkinde *Zevce*.

Kardeşlerden James'le de kavuşmuşlar: James, Nova Scotia'dan gelip önce York'ta, sonra Esquesing'de onlara katılarak Andrew'yla birlikte çiftçilik yapmış, o da burada. Yanında karısını da getirmiş, belki de onu burada bulmuş. Karısı doğurmadan önce Agnes'ın bebeklerine bakmıştır belki. Agnes defalarca gebe kalıp çok sayıda çocuk

yetiştirmiş. İskoçya'daki kardeşleri Robert'la William'a 1829'da yazdığı mektupta Andrew babalarının öldüğünü haber verir (sonlara kadar pek acı vermese de *yanağıyla çenesinin büyük bölümünü kemiren* bir kanser) ve karısının son üç yıldır pek iyi olmadığını da belirtir. O yıllarda altıncı, yedinci ve sekizinci çocuklarını doğurduğunu söylemenin dolambaçlı bir yolu olabilir bu. Agnes sağlığına kavuşmuş olmalı, seksen yaşını aşmış çünkü.

Andrew kilisenin inşa edildiği arazisini hibe etmiş. Belki de satmış. Dindarlıkla iş kafasını teraziye vurmak zordur. Walter'ın kadar yayılmamış olmakla birlikte işini iyi yürüttüğü anlaşılıyor. Walter, New York eyaletinin Montgomery ilinden Amerikalı bir kızla evlenmiş. Kız Walter'la evlendiğinde on sekiz yaşındaymış, dokuzuncu çocuğunu doğurduktan sonra öldüğünde otuz üç. Walter bir daha evlenmemiş, çiftçilikte başarılı olmuş, oğullarını okutmuş, toprak spekülasyonu yapmış, devlete mektup yazıp vergilerinden yakınmış, ayrıca ilçenin demiryolu projesine katılmasına itiraz etmiş – kazancın Britanya'daki kapitalistlerin cebine gireceğini ileri sürmüş.

Bununla birlikte Andrew'yla ikisinin 1837'de, kendileri gibi İskoçyalı olan William Lyon Mackenzie'nin önderliğindeki isyanda, söz konusu kapitalistleri temsil ettiği şüphe götürmeyen İngiliz Valisi Sir Francis Bond Head'i desteklediklerı de bir gerçek. Valiye dönemlerine özgü tumturaklı, köle ruhlu üslupta dalkavukça bir mektup yazmışlar. Soylarından gelenlerin bazıları bundan hoşnut olmayabilir ama ölü ya da yaşayan akrabalarımızın siyaseti konusunda yapabileceğimiz pek bir şey yok.

Walter İskoçya'ya tekrar gitme imkânı bulmuş, orada ekose şalla ve elinde bir demet devedikeniyle bir fotoğraf çektirmiş.

Andrew ve Agnes'ın (aynı zamanda Yaşlı James'le Helen'ın adlarını taşıyan) mezar taşında kızları Isabel'in de adını görüyoruz; o da annesi Agnes gibi uzun bir hayat yaşamış. Bir evlilik soyadı var ama kocasına dair başka işaret yok.

Denizde doğdu.

Andrew ve Agnes'ın ilk çocukları, Isabel'in ağabeyinin de adı yazılı. Ölüm ve doğum tarihleri de.

Küçük James, aile Québec'e ayak bastıktan bir ay sonra ölmüş. Adı burada ama kendisinin burada olması imkânsız. O öldüğünde henüz toprakları kendilerine verilmemişti, burayı daha görmemişlerdi bile. Montréal'dan York'a giderken yolda bir yerde ya da yeni, hareketli York kentinde gömülmüş olabilir. Belki şimdi üzerinden yol geçen ilkel, geçici bir mezar yerinde, belki günün birinde üzerine başka bedenlerin yatırılacağı bir kilise bahçesinde taşsız olarak. İşlek York sokaklarında bir kaza, bir humma ya da dizanteri –onun zamanında küçük çocukların yaygın ölüm nedenleri olan hastalık ve kazaların herhangi biri– sonucu ölmüş olabilir.

ILLINOIS

Highlands'deki William Laidlaw bin sekiz yüz otuzların başlarında kardeşlerinden bir mektup aldı. Üç yıldır ondan haber alamadıklarından yakınıyorlar ve babasının öldüğünü bildiriyorlardı. Bundan emin olduktan sonra Amerika'ya gitmek üzere plan yapmakta gecikmedi. Patronu Albay Munro istediği referans mektubunu verdi (albay, kâhya olarak Borders'lıları tutup kazançlı koyunculuğu garanti altına alan birçok Highland'li toprak sahibinden biriydi belki). William, Mary'nin dördüncü oğlunun (büyükdedem Thomas'ın) doğumunu bekledi, sonra da ailesini toparlayıp yola çıktı. Babasıyla diğer kardeşleri Amerika'ya gitmekten söz etmişlerdi ama kastettikleri Kanada'ydı. William kesin konuşurdu. Ettrick Vadisi'ni içi hiç sızlamadan Highlands uğruna silip atmıştı, şimdi de İngiliz bayrağından ayrılıyordu – Illinois'e gidiyordu.

Chicago yakınındaki Joliet'a yerleştiler.

Joliet'ta ya 1839 ya da 1840 yılının 5 Ocak günü William koleradan öldü, Mary de bir kız doğurdu. Aynı gün.

Mary, Ontario'daki kardeşlere mektup yazdı –başka ne yapabilirdi?– bahar sonlarına doğru, yollar kuruyup tarlalar ekildikten sonra Andrew, Mary'yle çocukları ve

eşyalarını alıp Esquesing'e götürmek üzere bir çift öküzün çektiği arabasıyla geldi.

"Teneke kutu nerede?" dedi Mary. "Dün gece yatmadan gördüm onu. Arabaya yüklendi mi?"

Andrew yüklenmediğini söyledi. Çadır bezine sarılı iki şilteyi yükleyip gelmişti.

"Becky?" dedi Mary sertçe. Becky Johnson yanlarındaydı, ahşap bir taburenin üzerinde kucağında bebekle ileri geri sallanıyordu, yani kutunun nerede olduğunu bilse söyleyebilirdi. Ama keyifsizdi, sabahtan beri neredeyse tek kelime etmemişti. Şimdi de başını hafifçe iki yana sallamakla yetindi, sanki kutu da, eşyaların toplanıp yüklenmesi ve yakındaki ayrılık da onun için hiçbir anlam ifade etmiyormuş gibi.

"Anlıyor mu?" dedi Andrew. Becky yarı Kızılderili' ydi, Andrew onu hizmetçi sanmıştı, Mary komşu olduğunu söyledi.

"Bizde de var bunlardan," dedi Andrew, sanki Becky sağırmış gibi. "Ama biz böyle evimize alıp oturtmuyoruz."

"O bana herkesten çok yardımcı oldu," dedi Becky, Andrew'yu susturmaya çalışarak. "Babası beyazdı."

"Bilemem," dedi Andrew, sanki tartışmaya açık bir konuymuş gibi.

"Gözümün önünden nasıl kaybolur anlamıyorum," dedi Mary.

Kayınbiraderinden en büyük tesellisi olan oğluna döndü.

"Johnnie, siyah teneke kutuyu gördün mü?"

Johnnie ranzanın çarşafları ve şiltesi çıkarılmış alt kısmına oturmuş, annesinin tembihlediği gibi kardeşleri Robbie ve Tommy'ye göz kulak oluyordu. Bir oyun uydurmuştu: Karyolanın lataları arasından ahşap zemine bir kaşık atıyordu, kardeşleri de kaşığı almak için yarışı-

yordu. Doğal olarak her seferinde Robbie kazanıyordu, oysa Johnnie ona ağırdan almasını, küçük kardeşine bir şans tanımasını söylemişti. Tommy o kadar heyecanlıydı ki, umursamıyor gibi görünüyordu. Zaten en küçük kardeş olarak bu duruma alışkındı.

Johnnie kaygıyla başını iki yana salladı. Mary başka bir cevap beklemiyordu. Ama az sonra Johnnie soruyu yeni hatırlamış gibi konuştu.

"Jamie üstünde oturuyor. Bahçede."

Mary aceleyle dışarı çıktığında gördü ki Jamie kutunun üstüne oturmakla kalmamış, babasının ceketiyle örtmüştü de; Will üzerinde o ceketle evlenmişti. Arabaya yüklenmiş olan giysi bavulundan çıkarmıştı herhalde ceketi.

"Ne yapıyorsun?" diye bağırdı Mary, sanki görmüyormuş gibi. "O kutuya dokunman yasak. Babanın ceketini ben kaldırmışken niye çıkardın? Dayağı hak ettin."

Mary, Andrew'nun seyrettiğinin farkındaydı, muhtemelen azarını yetersiz bulmuştu. Andrew, Jamie'ye bavulu yüklemesine yardımcı olmasını söylemişti, Jamie de isteksizce yardım etmiş, sonra başka yardım edebileceği bir şey var mı diye bekleyeceğine sıvışmıştı. Bir gün önce, Andrew geldiğinde de oğlan onun kim olduğunu bilmiyormuş gibi yapmıştı. "Yolda bir araba bir çift de öküzle bir adam var," demişti annesine, sanki böyle bir şeyi beklemiyorlarmış, kendisini hiç ilgilendirmiyormuş gibi.

Andrew oğlanın normal olup olmadığını sormuştu Mary'ye. Aklı başında mı anlamında.

"Babasının ölümü ona çok ağır geldi," dedi Mary.

Andrew, "Tabii," dedi ama aradan epey zaman geçtiğini de ekledi.

Kutu kilitliydi. Mary anahtarı boynuna asmıştı. Acaba Jamie bunu bilmeden kutuyu açmaya mı niyetlenmişti, diye düşündü. Ağlamak üzereydi.

"Ceketi bavula koy," diyebildi ancak.

Kutuda Will'in tabancası, ev ve araziyle ilgili, Andrew'nun ihtiyacı olan belgeler, İskoçya'dan ayrılmalarından önce Albay Munro'nun yazdığı mektup, bir de Mary'nin evlenmelerinden önce Will'e yazdığı bir mektup vardı. Will'in yazdığı bir mektuba cevaptı – Will yıllar önce Ettrick'ten ayrıldığından beri ondan aldığı ilk haber. Will mektubunda Mary'yi çok iyi hatırladığını, şimdiye kadar evlilik haberini almadığına şaşırdığını yazmıştı. Mary de evlenmiş olsa ona davetiye göndereceğini yazmıştı cevabında.

"Yakında kimsenin satın almadığı, rafta kalmış eski yıllıklara benzeyeceğim," demişti. (Will çok sonra bu mektubu ona gösterdiğinde, Mary *yıllık* yerine *yılık* yazdığını görüp utanmıştı. Will'le yaşamak, etrafta kitaplarla dergilerin bulunması imlasını çok düzeltmişti.)

Bu mektubu yazdığında yirmi beş yaşındaydı gerçi ama görünüşüne hâlâ güveniyordu. Bu bakımdan kendini kusurlu gören hiçbir kadın böyle bir benzetme yapmaya cesaret edemezdi. Mektubun sonunda da açık açık davet etmişti onu. *Eğer bana kur yapacak olursan*, diye yazmıştı, *mehtaplı bir gecede bana kur yapacak olursan, herkesten önce sen seçilirsin mutlaka.*

Ne kadar cüretkârmışım, demişti Will mektubu ona gösterdiğinde. Hiç mi gururum yokmuş?

Benim de yokmuş, demişti Will.

Yola çıkmadan önce Mary çocukları, vedalaşmak üzere Will'in mezarına götürdü. Jane bebeği bile götürdü; kız hatırlamayacaktı ama büyüdüğünde anlatırdı ona.

"O ne bilir?" dedi Becky, bebeği birkaç dakika daha kucağında tutabilmek için. Ama Mary, bebeği onun kollarından aldı, bunun üzerine Becky de çekti gitti. Veda

bile etmeden evden çıkıp gitti. Bebek doğarken yanlarındaydı, Mary kendini kaybettiğinde ikisine de o bakmıştı ama şimdi vedalaşmak için beklemiyordu.

Mary çocukların babalarıyla teker teker vedalaşmalarını istedi. Ötekileri taklit etmeye hevesli Tommy bile veda sözlerini tekrarladı. Jamie'nin sesi bitkin ve ifadesizdi, sanki okulda ezbere bir şeyler okurmuş gibi.

Bebek, Mary'nin kucağında huzursuzlanıyordu, belki Becky'yi, onun kokusunu özlüyordu. Hem bu yüzden hem Andrew'nun beklediğini, yola çıkmak için sabırsızlandığını bildiğinden hem de Jamie'nin ses tonunun içinde yarattığı rahatsızlık ve sinirden ötürü Mary hızla, resmiyetle vedalaştı, duygularını açık etmedi.

Babası olsa bu olay hakkında ne düşüneceğini Jamie gayet iyi biliyordu. Annesinin hepsini oraya çıkartıp bir taşa veda ettirmesi hakkında. Babası, bir şey başka bir şeymiş gibi yapmaktan hoşlanmazdı; o olsa, taş taştır, bir ölüyle konuşup cevap almanın yolu varsa da bu değildir, derdi.

Annesi yalancıydı. Doğrudan yalan söylemese de bazı şeylerin üstünü örtüyordu en azından. Amcasının geleceğini söylemişti ama kendilerinin onunla birlikte gideceklerini söylememişti – söylemediğinden emindi Jamie. Sonra gerçek meydana çıktığında daha önce söylediğini iddia etmişti. En büyük sahtekârlığı, en iğrenci de, babası olsa bunu isteyeceğini söylemesiydi.

Amcası Jamie'den nefret ediyordu. Doğal olarak nefret ediyordu. Annesi o umutlu, salakça tonda, "Artık evimin erkeği bu," dediğinde, amcası, "Ya, öyle," demişti, sanki bundan iyisini bulamadıysa durumunun pek kötü olduğunu söylemek ister gibi.

Yarım günde bozkırı ve alçak, çalılık vadileri arkalarında bıraktılar. Üstelik insandan daha hızlı ilerlemeyen öküzlerle. Jamie onlardan iki kat hızlı yürüyordu, önden gidip gözden kayboluyor, bir dönemeçte tekrar görünüyor, sonra yine gözden kayboluyor ve hep arayı açıyordu.

"Sizin olduğunuz yerde at yok mu?" diye sordu Johnnie, amcasına. Ara sıra atlar bir toz bulutu kaldırarak yanlarından geçip gidiyordu.

"Güçlü olan hayvanlar bunlar," dedi amcası kısa bir suskunluktan sonra. Ardından ekledi: "Sana konuşman söyleninceye kadar susman gerektiğini söyleyen olmadı mı?"

"Çok eşyamız var da ondan Johnnie," dedi annesi, hem uyarı hem yakarı tonunda, "yürümekten yorulunca yanımıza gelirsin, seni de taşırlar."

Annesi Tommy'yi zaten yukarı çekip dizine oturtmuştu, bebeği de öbür yanında tutuyordu. Robbie annesinin lafını davet kabul etti, Johnnie de onu kucaklayıp kaldırdı, arkadaki çuvalların üstüne yerleştirdi.

"Sen de onların yanına çıkmak istiyor musun?" dedi amcası. "İstiyorsan şimdi söyle."

Johnnie başını iki yana salladı ama belli ki amcası görmedi çünkü ardından, "Seninle konuştuğum zaman cevap isterim," dedi.

Johnnie okulda öğretildiği şekilde, "Hayır efendim," dedi.

"Hayır Andrew Amca," dedi annesi, işleri iyice karıştırarak çünkü bu amca, annesinin amcası değildi herhalde.

Andrew Amca sabırsızca homurdandı.

"Johnnie hep iyi bir çocuk olmaya gayret eder," dedi annesi, Johnnie'nin memnun olması gerekirdi ama olmadı.

Girdikleri meşe ormanında ulu ağaçların dalları yolun üzerinde birleşiyordu. Dalların arasından parlak sarı-

asmaların, kardinal kuşlarının, kırmızı kanatlı karatavukların sesi geliyor, bazen uçtukları görülüyordu. Sumakların kaymak rengi, koni biçimi çiçekleri açmış, öksürükotlarıyla hasekiküpeleri tomurcuklanmıştı, sığırkuyrukları asker gibi dimdik yükseliyordu. Yaban asmaları bazı çalıları öyle sarmıştı ki, tüy yataklara ya da yaşlı hanımlara benzemişlerdi.

"Yabankedisi lafı duydun mu?" dedi Mary, Andrew'ya. "Yani daha önce bu yoldan geçerken?"

"Duyduysam da dinlemedim," dedi Andrew. "İleride oğlanı mı düşünüyorsun? Babasını hatırlatıyor bana."

Mary cevap vermedi.

Andrew, "Sonunda pes edecek," dedi.

Gerçekten de öyle oldu. Bir sonraki dönemece geldiklerinde ileride Jamie'yi göremediler. Andrew salak olduğunu düşünür diye Mary bir şey demedi. Sonra upuzun, dümdüz uzanan yolda da görmediler. Bir süre gittikten sonra Andrew, "Arkadaki ufaklıklara bakıyormuşsun gibi başını çevir ama yolla ilgilenme," dedi. Mary dediğini yaptı ve peşlerinden birinin geldiğini gördü. Çok uzakta olduğundan yüzünü seçemiyordu ama Jamie olduğunu anladı; epeyce yavaşlamış, ayağını sürüye sürüye geliyordu.

"Biz geçene kadar çalıların arasına saklanmış," dedi Andrew. "Yabankedileri konusunda rahatladın mı şimdi?"

Akşam olunca Indiana sınırına yakın, dörtyol ağzındaki bir handa konakladılar. Orman hemen arkada başlıyordu ama çitle çevrili birkaç tarla, kütük ve ahşap binalar, ahırlar ve evler vardı. Jamie yol boyu yürümüş, hava kararmaya yüz tuttuğunda arabaya yaklaşmıştı. Ağaçların altında hava hızla kararmıştı; açıklığa çıktıklarında daha ne çok gün ışığı olduğunu görüp şaşırdılar. Arabadaki oğlanlar uyanmıştı –hava karardığında Johnnie de onların

yanına tırmanmıştı– hepsi sessizce bu yeni yeri ve etraftaki insanları inceliyordu. Joliet'ta han görmüşlerdi –toplam üç han vardı– ama böyle bir yerde serbest dolaşmamışlardı hiç.

Dışarı çıkıp yanlarına gelen adamla Andrew konuştu. Mary'yle bebek ve iki küçük oğlan için bir oda istedi, kendisi ve iki büyük oğlan için de verandada yatacak yer ayarladı. Mary'nin inmesine yardım etti, çocuklar da aşağı atladıktan sonra arabayı arkaya götürdü, adam eşyalarına orada bir zarar gelmeyeceğini söyledi. Öküzleri de otlağa salabilirdi.

Jamie yanlarına gelmişti. Pabuçları boynuna asılıydı.

"Jamie yürüdü," dedi Robbie ciddiyetle.

Johnnie, Mary'ye döndü: "Jamie ne kadar yürüdü?"

Mary hiçbir fikri olmadığını söyledi. "Ama bitkin düşecek kadar yürüdü."

Jamie, "Hayır, hiç de değil," dedi. "Yorgun filan değilim. Aynı mesafeyi tekrar yürüsem de yorulmam."

Johnnie yolda hiç yabankedisi gördü mü diye sordu.

"Hayır."

İskemlelerde oturmuş, parmaklığa yaslanmış sigara içen adamların bulunduğu verandadan kapıya yürüdüler. Mary, "İyi akşamlar," dediğinde adamlar yere bakarak, "İyi akşamlar," dedi.

Annesinin yanında yürüyen Jamie, "Yolda birini gördüm," dedi.

"Kimdi?" dedi Johnnie. "Kötü biri miydi?"

Jamie onunla hiç ilgilenmedi. "Takılma kardeşine, Jamie," dedi Mary.

Sonra içini çekip, "Bu zili çalmak gerekiyor herhalde," dedi ve zili çaldı, arkadaki bir odadan bir kadın çıkıp geldi. Kadın onları yukarı çıkarıp bir yatak odasına götürdü ve Mary'ye yıkanması için su getireceğini, oğlanların arkada, sarnıcın orada yıkanabileceğini söyledi. Orada rafa dizili havlular bulacaklardı.

"Hadi," dedi Mary, Jamie'ye. "Johnnie'yi de yanına al. Robbie'yle Tommy benim yanımda kalsın."

"Tanıdığın birini gördüm," dedi Jamie.

Bebeğin altı sırılsıklamdı, yatağın üstünde değil, yerde değiştirmek gerekecekti. Yere diz çöken Mary sordu: "Kimmiş o? Kimmiş o tanıdığım?"

"Becky Johnson'ı gördüm."

"Nerede?" dedi Mary, arkaya doğru sallanarak. "Nerede? *Becky Johnson* mı? Burada mı?"

"Ormanda gördüm."

"Nereye gidiyordu? Ne dedi?"

"Konuşacak kadar yakında değildim. O beni görmedi."

"Eve yakın bir yerde miydi?" dedi Mary. "İyice düşün. Evin orada mı, buraya mı yakın?"

"Buraya daha yakındı," dedi Jamie düşündükten sonra. "Bir daha oraya dönmeyeceğimizi söylemiştin, niye ev diyorsun?"

Mary bu son cümleyle ilgilenmedi. "Nereye gidiyordu?"

"Buraya doğru geliyordu. Sonra gözden kayboluverdi." Yaşlı adamlar gibi başını iki yana salladı. "Hiç ses çıkarmıyordu."

"Kızılderililer öyledir," dedi Mary. "Onu takip etmeye çalışmadın mı?"

"Ağaçların arasında bir görünüp bir kayboluyordu, sonra da göremez oldum. Yoksa takip ederdim. Takip edip ne yaptığını sanıyorsun diye sorardım."

"Asla öyle bir şey yapma," dedi Mary. "Sen ormanı onlar gibi tanımıyorsun, bir çırpıda kayboluverirsin." Jamie'ye bakarak parmaklarını şıklatıp sonra yine bebeğe döndü. "Herhalde kendi işine bakıyordu," dedi. "Kızılderililerin bizim hiç bilmediğimiz işleri vardır. Her şeyi bize söylemezler. Becky bile. Niye söylesin?"

Hancı kadın elinde büyük bir su ibriğiyle geldi.

"Ne oldu?" dedi Jamie'ye. "Dışarıda yabancı oğlanlar var diye mi korktun? Benim oğullarım onlar, sana bir şey yapmazlar."

Bu dokundurma üzerine Jamie merdivenden aşağı koştu, Johnnie de onu izledi. Sonra iki küçük de koşarak peşlerinden çıktı.

"Tommy! Robbie!" diye seslendi Mary ama kadın, "Kocan dışarıda, o bakar çocuklara," dedi.

Mary hiçbir şey söylemedi. Kocası olmadığını yabancıların bilmesi gerekmiyordu.

Bebek meme emerken uyuyakaldı, Mary onu yatağa yatırıp aşağı yuvarlanmasın diye iki yanına yastıklar koydu. Akşam yemeğini yemek üzere alt kata indi, gün boyu taşıdığı yükten kurtulmuş olan kolunu minnetle aşağı sarkıttı. Akşam yemeğinde domuz eti, yanında lahana ve haşlanmış patates vardı. Geçen yılın patatesleriydi, etin üzerinde de kalın ve sert bir yağ tabakası vardı. Mary bol bol taze turp, salata ve taze pişmiş, lezzetli ekmekten yedi, koyu çay içti. Çocuklar kendi başlarına ayrı bir masada yiyorlardı, hepsi o kadar neşeliydi ki bir kez olsun dönüp Mary'ye bakmadılar, Tommy bile. Mary yorgunluktan yığılmak üzereydi, onları yatırıncaya kadar nasıl uyanık kalacağını düşünüyordu.

Yemekleri getiren hancı kadın dışında içeride bir kadın daha vardı. Başını tabağından hiç kaldırmadan, kıtlıktan çıkmış gibi hapur hupur yedi yemeğini. Başlığını çıkarmamıştı, yabancı gibi görünüyordu. Yabancı kocası ara sıra ciddi bir ifadeyle, homurdanarak bir şeyler söylüyordu ona. Diğer adamlar aralıksız sohbet ediyordu; çoğu o sert, yorucu Amerikan tonunda konuşuyordu; Mary'nin oğulları da bu tonu taklit etmeye başlamıştı. Bu adamlarda malumat da boldu, çelişki de; hepsi çatal bıçaklarını

havada sallıyordu. Aslında iki-üç sohbet konusu vardı; biri Meksika'daki kargaşa, öteki bir demiryolunun nereye gittiği, üçüncüsü de bununla karışan altın greviydi. Bazı adamlar sofrada puro içiyordu, el altında tükürük hokkası bulamazlarsa dönüp yere tükürüyorlardı. Mary'nin yanında oturan adam bir hanıma daha uygun bir sohbet başlatmaya çalışarak ona çadır toplantısına gidip gitmediğini sordu. Mary onun dine dönüş toplantılarından bahsettiğini ilk anda anlamadı, anladığında bu konuyla ilgilenmediğini söyledi, adam da özür dileyip başka laf etmedi.

Mary öyle kestirip atmaması gerektiğini düşünüyordu, özellikle de ekmeği adamdan istemek zorunda olduğu için. Bir taraftan da, öbür yanında oturan Andrew'nun o adamla, belki herhangi biriyle konuşmasından hoşlanmayacağının farkındaydı. Andrew başını kaldırmıyor, cevaplarını kısa kesiyordu. Tıpkı okuldayken yaptığı gibi. Söylenenleri onaylamadığından mı, yoksa çekingenlikten mi, anlaşılmazdı öteden beri.

Will daha serbestti. Will olsa Meksika'yla ilgili konuşmaları dinlemek isterdi. Adamlar ne dediklerini biliyorlarsa eğer. Çoğu kez karşısındakinin ne dediğini bilmediğini düşünürdü. Bu yanını düşününce, Will de Andrew'dan ve ailesinden zannettiği kadar farklı değildi.

Burada sözü hiç edilmeyen şey dindi – dine dönüş toplantısını saymazsak tabii, Mary de saymıyordu zaten. Ateşli doktrin tartışmaları yoktu. Ettrick'te eski günlerde olduğu gibi hayalet, tuhaf ziyaretçiler lafları yoktu. Burada ayaklar hep yere basıyordu; ayaklarının bastığı gerçek dünyada ne bulabileceğin, ne yapabileceğin ve bu dünya hakkında ne anlayabileceğinle ilgileniliyordu sadece; Will olsa bunu tasvip ederdi, diye düşündü Mary, onun hedeflediği dünya böyleydi.

Mary, Andrew'ya bir lokma daha yiyemeyecek kadar yorgun olduğunu söyleyip sıkışık yerinden kalkarak öndeki salona yöneldi.

Bir esinti kırıntısı sineklik gerilmiş kapıdan içeriye ve tere, toza batmış giysisiyle teninin arasına girmeyi başardı; Mary karanlık, sessiz geceye özlem duydu, bir handa böyle bir şey asla olmuyordu muhtemelen. Yemek odasındaki curcunadan başka mutfaktan takırtılar, arka kapıdan domuz yalağına dökülen sulu yemeğin şapırtısı ve heyecanlanan domuzların bağırtısı geliyordu kulağına. Bahçeden ise, kendininkiler de dahil çocukların yükselen sesi. *Önüm–arkam–sağım–solum–sobe–saklanmayan ebe–*

Mary el çırpıp seslendi:

"Robbie! Tommy! Johnnie, ufaklıkları getir."

Johnnie'nin duyduğunu görünce beklemeyip arkasını dönerek merdivenden çıkmaya koyuldu.

Kardeşlerini içeri soktuğunda Johnnie başını kaldırdı ve annesini merdivenin başında gördü; annesi onu tanımazmış gibi dehşet içinde bakıyordu. Kadın bir basamak indi, tökezledi, korkuluğa tutunarak son anda toparlandı. Başını kaldırıp Johnnie'yle göz göze geldi ama konuşamıyordu. Johnnie haykırarak koşa koşa basamakları çıktı, annesinin neredeyse nefesi kesilerek, "Bebek..." dediğini duydu.

Bebeğin odada olmadığını söylemek istiyordu. İki yanındaki yastıklar da, yatak örtüsünün üzerine, yastıkların arasına serilmiş bez de olduğu gibi duruyordu. Bebek dikkatlice kaldırılıp götürülmüştü.

Johnnie'nin çığlığı neredeyse ânında bir kalabalığı içeriye topladı. Haber kulaktan kulağa yayıldı. Andrew, Mary'nin yanına gelip, "Emin misin?" dedi, sonra geçip odaya girdi. Thomas keskin çocuk sesiyle bağıra çağıra köpeklerin bebeği yediğini söylüyordu.

"Yalan!" diye bağırdı hancı kadın, karşısında yetişkin bir adam varmış gibi. "O köpekler hayatlarında kimseyi incitmedi. Dağsıçanlarını bile öldürmez onlar."

Mary, "Hayır, hayır," dedi. Thomas ona koşup bacaklarının arasına kafasını soktu, annesi merdivene çöktü.

Olup biteni tahmin ettiğini söyledi. Sonra nefesini kontrol etmeye çalışarak Becky Johnson'ın marifeti olduğunu söyledi.

Andrew odayı inceleyip gerçekten Mary'nin dediği gibi olup olmadığını kontrol ettikten sonra yanına dönmüştü. Ne demek istediğini sordu.

Mary, Becky Johnson'ın bebeğe adeta kendi bebeğiymiş gibi baktığını söyledi. Bebeği yanında tutmayı o kadar çok istiyordu ki, gelip çalmış olmalıydı.

"Becky Kızılderili," diye açıkladı Jamie, merdivenin dibinde etrafına toplanmış insanlara. "Bugün bizi takip ediyordu. Gördüm onu."

Birkaç kişi ama özellikle Andrew, Becky'yi nerede gördüğünü, emin olup olmadığını, niye bir şey söylemediğini sordu. Jamie, annesine haber verdiğini söyledi. Sonra da aşağı yukarı Mary'ye söylediklerini tekrarladı.

"Söylediğinde üzerinde durmadım," dedi Mary.

Adamın biri, Kızılderili kadınların beyaz kız bebeklerini çaldığını herkesin bildiğini söyledi.

"Onları Kızılderili gibi yetiştirip tepeleme boncuk karşılığında büyük reislerden birine satıyorlar."

"Ona iyi bakmayacağından değil," dedi Mary, belki söyleneni duymadan. "Becky iyi bir Kızılderili'dir."

Andrew'ya Becky'nin şimdi nereye gidebileceğini sordular, Mary de muhtemelen memlekete döneceğini söyledi.

"Joliet'a demek istiyorum," dedi.

Hancı gece vakti o yolu kullanamayacaklarını söyledi, Kızılderililer haricinde kimse kullanamazdı. Karısı da onayladı. Mary'ye bir fincan çay getirmişti. Daha merhametli bir tavırla Tommy'nin başını okşadı. Andrew sabah hava aydınlanır aydınlanmaz yola çıkacaklarını söyledi.

"Kusura bakma," dedi Mary.

Andrew yapacak bir şey olmadığını söyledi. Daha birçok konuda olduğu gibi demek istiyordu.

Bu yerleşimde bıçkıevini kurmuş olan adamın bir ineği vardı; inek yerleşimin etrafında serbest dolaşır, akşamları adam ineği bulup sağmaya kızı Susie'yi gönderirdi. Susie'ye neredeyse her akşam köy öğretmeninin kızı olan arkadaşı Meggie eşlik ederdi. Kızların biri on üç, öbürü on iki yaşındaydı; birbirlerine çok bağlıydılar; gizli ayinleri, kimseyle paylaşmadıkları esprileri ve fanatik sadakat duygularıyla yoğun bir ilişkileri vardı. Yerleşimde kendi yaşlarında başka kız çocuğu olmadığından seçenekleri yoktu gerçi ama bu, birbirlerini dünyadaki bütün insanlar arasından özellikle seçmiş gibi hissetmelerine engel olmuyordu.

Eğlencelerinden biri, insanlara farklı isimler takmaktı. Bazen basitçe bir ismin yerine bir diğerini kullanırlar, mesela George'a *Tom*, Rachel'a *Edith* derlerdi. Bazen kişinin belirli bir özelliğine atıfta bulunurlardı –hancıya dudağının üstüne taşan uzun köpekdişi yüzünden Diş derlerdi örneğin–; bazen de insanların olmak istedikleri şeyin tam tersini seçerlerdi. Temiz önlük konusunda çok titizlenen hancının karısına Yağlı Salça adını takmışlardı.

Atlara bakan oğlanın adı Fergie'ydi ama kızlar ona Birdie derdi. Fergie de buna onları tatmin edecek kadar kızardı. Kıvırcık siyah saçlı, gözleri birbirinden ayrık, masum bakışlı, tıknaz bir oğlandı, İrlanda'dan yaklaşık bir yıl önce gelmişti. Konuşmasını taklit ettiklerinde kızları kovalardı. Ama ikisinin en büyük başarısı, ona Rose imzalı –işe bakın ki hancının kızının adı Rose'du– bir aşk mektubu yazıp ahırda yatarken örtündüğü bellemenin

üstüne bırakmaları olmuştu. Okuma yazma bilmediği akıllarına bile gelmemişti. Fergie mektubu ahıra gelen adamlara göstermiş, mektup müthiş bir alay ve rezalet konusu olmuştu. Mektubu onun yazdığına ihtimal verilmemekle birlikte Rose kısa süre sonra şapkacılık öğrenmeye gönderilmişti.

Susie'yle Meggie'den de şüphelenilmemişti.

Olayın sonuçlarından biri, ahır uşağının kalkıp Meggie'nin babasına giderek okuma yazma öğrenmeyi talep etmesi olmuştu.

Yanlarında getirdikleri tabureye oturup ineği sağan, yaşça daha büyük olan Susie'ydi; Meggie bu arada etrafta dolaşıyor, son yaban çileklerini toplayıp yiyordu. O günün sonunda ineğin otlamak için seçtiği yer, hana pek uzak sayılmayacak, ormana yakın bir yerdi. Hanın yan kapısıyla gerçek orman arasında bir elma ağaçları kümesi, son elma ağacıyla ormanın ağaçları arasında da kapısı kapanmayan küçük bir kulübe vardı. Tütsü evi denirdi ama o sırada bu amaçla –ya da başka bir amaçla– kullanılmıyordu.

O gün Meggie'yi kulübeyi incelemeye iten neydi? Bunu hiç bilemedi. Belki kapının kapalı, daha doğrusu mümkün mertebe kapanacak kadar çekilmiş olmasıydı. Kapıyı açmak için uğraşmaya başlayıncaya kadar bebeğin ağlamasını duymamıştı.

Bebeği alıp Susie'ye götürdü, parmağını taze süte batırıp bebeğe uzattığında bebek ağlamayı kesip var gücüyle emmeye başladı.

"Acaba biri doğurup buraya mı gizledi?" deyince Susie –ara sıra Meggie'den daha bilgili olduğu konularda yaptığı gibi– onu aşağılayarak yeni doğmuş olamayacağını, çok iri olduğunu söyledi. Ayrıca biri başından atmak istermiş gibi de giydirilmemişti.

"Neyse," dedi Meggie, "ne yapacağız bunu şimdi?"

Ne yapmak gerektiğini mi soruyordu? Öyle olsa, cevap ikisinden birinin evine götürmek olurdu. Veya daha yakındaki hana.

Ama Meggie'nin kastettiği bu değildi.

Hayır. Bunu nasıl kullanabiliriz, diye soruyordu. Eğlenceli bir oyun oynamak, birini kandırmak için nasıl kullanabiliriz?

Planını tam yapmamıştı. Evden ayrıldıklarında babasının –o taşın altında değil, havada olan veya görünmeden yolda yürüyen ve fikirlerini sanki karşılıklı konuşuyorlarmışçasına açık eden– *babasının* gitmelerine karşı olduğunu anlamıştı. Bunu annesinin de bilmesi gerekirdi ama görünüşü, hatta sesi babasına benzeyen, fakat tamamen taklit olan o adama boyun eğmeye hazırdı. Belki gerçekten babasının kardeşiydi ama yine de taklitti.

Annesi eşyaları toplamaya başladığında bile bir şeyin onu vazgeçireceğini düşünmüştü –ancak *Andrew Amca* geldiğinde hiçbir tesadüfün onları engellemeyeceğini, her şeyin kendisine bağlı olduğunu anlamıştı.

Sonra, önden gidip arayı açmaya çalışmaktan bıkarak ormana süzülmüş, daha önce sık sık yaptığı gibi Kızılderili olduğunu hayal etmişti. Yola paralel uzanan ya da yoldan uzaklaşan patikalar veya patika işaretleri bulduğunda doğal olarak aklına gelen bir fikirdi. İşitilmeden, görülmeden ilerlemek için elinden geleni yaparken yanında başka Kızılderililer olduğunu hayal etti, o kadar ki neredeyse görüyordu onları; sonra Becky Johnson'ı, akıldışı bir sevgiyle bağlı olduğu bebeği kaçırmak için fırsat kollayarak onları izliyor olabileceğini düşündü. Diğerleri hanın önüne gelinceye kadar ormanda saklanırken bu kulübeyi görmüş, incelemiş, sonra da elma ağaçlarının arasın-

dan geçmişti. Kucağında tüy gibi hafif, belli belirsiz nefes alan, bir insan olarak hayal edilemeyecek, uyuyan bebekle yan kapıdan çıktığında aynı elma ağaçları ona siper oldu. Bebek uyurken gözleri azıcık aralıktı. Kulübede devrilmemiş bir-iki raf vardı; etrafta kurt ya da yabankedisi varsa ulaşamasın diye üst rafa yerleştirdi bebeği.

Akşam yemeğine gecikti ama kimse üstünde durmadı. Tuvalete gittiğini söyleyecekti ama soran olmadı. Her şey hâlâ hayalinde olup bitermiş gibi kayarcasına halloluyordu.

Bebeğin yokluğu fark edildikten sonra kopan curcunanın ardından hemen ortadan kaybolmak istememişti; ağaçların altından koşarak kulübeye bebeği yoklamaya giderken hava neredeyse kararmıştı. Bu kadar çabuk acıkmamış olacağını umuyordu ama acıkmışsa parmağına tükürüp onu emdirebileceğini düşündü, belki bebek tükürükle süt arasındaki farkı anlamazdı.

Tam tahmin ettiği gibi, geri dönmeye karar verilmişti; döndüklerinde annesi bir şekilde evlerini terk etme çabasının başarısızlığa mahkûm olduğunu anlar ve *Andrew Amca*'ya kendi işine bakmasını söyler diye umuyordu.

Artık planının tamamını kafasına babasının soktuğuna inandığından, babasının tam da bunu öngörmüş olacağını düşünüyordu.

Ama bir gedik vardı. Babası bebeği nasıl geri götüreceği konusunda bir fikir sokmamıştı kafasına; tek çare, bugün yolun bir kısmında yaptığı gibi ormanın içinden yürüyerek bebeği kucağında taşımaktı. Peki sonra? Bebeğin Becky Johnson'da olmadığı, hatta Becky Johnson'ın evinden hiç ayrılmadığı ortaya çıktığında ne olacaktı?

Bir şey gelirdi aklına. Gelmek zorundaydı. Başka çare olmadığına göre bebeği taşıyabilirdi elbette. Ağlamasını duymasınlar diye uzakta da kalabilirdi. Bebek acıkacaktı o arada.

Handan biraz süt çalmanın yolunu bulabilir miydi acaba?

Bu sorunu düşünmeye devam edemedi çünkü bir şey dikkatini çekti.

Kulübenin kapısı açıktı, kapattığını sanıyordu oysa.

İçeriden ne bebek ağlaması geliyordu ne de başka bir ses.

Bebek yoktu içeride.

Handa kalan erkeklerin çoğu oda tutmuştu ama Andrew'yla yeğenleri James ve John gibi birkaç kişi de uzun verandanın ahşap zemininde, hasırların üstünde yatıyordu.

Andrew gece yarısından biraz önce tuvalet ihtiyacıyla uyandı. Kalkıp veranda boyunca yürüdü, uyuyorlar mı diye çocuklara bir göz attı, sonra aşağı inip ayıp olmasın diye binanın arka tarafına, mehtapta ayakta uyuyan, uykularında bir şeyler çiğneyen atları görebildiği tarlaya yürüdü.

James, amcasının ayak seslerini duyup gözlerini kapatmış ama uyumamıştı.

Bebek şimdi ya gerçekten çalınmıştı ya da bir hayvan tarafından sürüklenip parçalanmış, muhtemelen yarısı da yenmişti. Bizzat onunla ilişki kurulması ya da suçlanması için bir sebep yoktu. Onu ormanda gördüğüne yemin ederse Becky Johnson bir şekilde suçlanabilirdi belki. Becky oraya gitmediğine yemin edecekti ama kendisi de geldiğine yemin edecekti.

Çünkü dönecekleri kesindi. Bebekten geriye kalmış bir şey bulunursa gömülmesi gerekecekti, bulunmasa da bir cenaze duası okunması gerekirdi, öyle değil mi? Yani istediği şey olacaktı. Ama annesi için kötü olacaktı.

Saçları bir gecede beyazlayabilirdi.

Babası olayları şimdi bu şekilde düzenliyor ya da ayarlıyorsa, sağlığında asla düşünemeyeceği kadar sert bir tutumdu.

Peki bu acımasız ya da gelişigüzel biçimde hareket ederken babası Jamie'nin suçlanmasına aldırır mıydı?

Ayrıca annesi onun olayla bir ilgisi, söylemediği bir şeyler olduğunu anlayabilirdi. Bazen anlıyordu, gerçi Becky Johnson yalanını yutmuştu. Gerçeği bilse, hatta birazcık şüphelense ondan ömür boyu nefret ederdi.

Dua edebilirdi, bir yalancının duasının değeri varsa tabii. Bebeği Becky Johnson değilse de bir başka Kızılderili almış olsun diye dua edebilirdi; bir Kızılderili kampında büyürdü, bir gün Kızılderili incik boncukları satmak üzere kapılarını çalardı, çok güzel olurdu, annesi onu hemen tanır, mutlulukla haykırır, babası ölmeden önceki haline dönerdi.

Kes şunu. Bu kadar aptalca bir şeyi nasıl düşünebilirdi?

Andrew ahırın gölgesine gidip orada durarak çişini yapmaya başladı. O sırada tuhaf, ince bir mızıltı duydu. Geceleri dolaşan bir hayvan olacağını düşündü, belki kapana kısılmış bir fare. Önünü ilikledikten sonra sesi tekrar duydu; bu sefer takip edebileceği kadar netti. Ahırın etrafını dolaşıp avluyu geçti ve hayvanlar için yapılmış bir kapısı değil, normal bir kapısı olan bir ek binaya vardı. Ses yükselmişti; birkaç çocuğu olan Andrew ne sesi olduğunu hemen anladı.

Kapıyı iki kere tıklattı, cevap gelmeyince mandalı açmayı denedi. Kapı sürgülü değildi, içeriye doğru açıldı. Pencereden içeri giren ay ışığında bir bebek gördü. Tahmin ettiği gibi bir bebekti. Üzerine kaba bir battani-

ye serilmiş, yassı bir minderi olan, belli ki birinin yatak olarak kullandığı bir sedirin üzerinde yatıyordu. Duvardaki çengellere birkaç giysi, bir de fener asılıydı. Ahır uşağının yattığı yer olsa gerekti. Ama henüz dönmemişti, dışarıdaydı – muhtemelen bira ve viski satılan öteki, daha salaş otelde. Ya da bir kızla geziyordu.

Onun yerinde, onun yatağında aç bir bebek vardı.

Andrew, bebeği kucağına alırken üstünden düşen kâğıt parçasını fark etmedi. Mary'nin bebeğine dikkatle bakmamıştı hiç, şimdi de bakmadı. Aynı gece iki kayıp bebek olması ihtimali yüksek değildi. Bebeği mesele yapmadan, kendinden emin bir şekilde hana götürdü. Zaten kucağına aldığında bebek de ağlamayı kesmişti.

Basamakları çıkarken verandada kıpırdayan olmadı; merdiveni tırmanıp Mary'nin odasına gitti. O daha tıklatmadan Mary kapıyı açtı; sanki bebeğin hırıltılı nefesini duymuştu; Andrew onun haykırmasına engel olmak için hemen alçak sesle konuştu.

"Kayıp bebek bu mu?"

Ahır uşağı döndüğünde kâğıdı yerde buldu. Okuyabildi bu kez.

Bir SEVGİLİNDEN ARMAĞAN.

Ama etrafına bakındığında ne armağan görebildi ne de başka bir şey.

Jamie, amcasının verandaya çıktığını ve handan içeriye girdiğini işitmişti. Sonra dışarı çıktığını duydu, kararlı ve tehditkâr ayak sesleri öteye doğru uzaklaşmıyor, beriye doğru geliyordu. Her adımda Jamie'nin kalbi küt küt atıyordu. Sonra amcasının tepesinde durup ona baktığını anladı. Başını sağa sola sallayıp sanki uyanırmış gibi, istemeyerek gözlerini açtı.

"Kız kardeşini yukarıya, annene götürdüm," dedi amcası düz bir sesle. "Merak etme diye söylüyorum." Sonra dönüp kendi yattığı yere gitti.

Böylece dönmelerine gerek kalmadı, sabah yollarına devam ettiler. Andrew, Kızılderili kadın masalını sürdürmenin daha iyi olacağını düşünerek kadının korkup bebeği ahır uşağının yatağına bırakmış olacağını söyledi. Ahır uşağının herhangi bir şekilde olayla ilgisi olduğunu düşünmüyordu, James'in ise olayda parmağı olduğu kanısındaydı ama deşmedi. Oğlan sinsiydi, baş belasıydı ama geceki haline bakılırsa olaydan ders almış olabilirdi.

Mary bebeğine kavuştuğuna o kadar sevinmişti ki, olanları pek sorgulamadı. Hâlâ Becky'yi mi suçluyordu? Yoksa belli etmese de en büyük oğlunun eğilimlerinden haberdar mıydı?

Öküzler çilekeş, güvenilir hayvanlardır, tek dezavantajları, bir yere gitmeyi akıllarına koyduklarında vazgeçirmenin çok zor olmasıdır. Kendilerine ne kadar susadıklarını ve suyun ne hoş olduğunu hatırlatan bir gölet görmüşlerse, oraya gitmelerine engel olmak akıl kârı değildir. Handan ayrılmalarından sonra, aşağı yukarı öğle vakti aynen böyle oldu. Yola yakın, irice bir gölete geldiler; iki büyük oğlan giysilerini çıkarıp bir dalı suya sarkan bir ağaca tırmandılar ve suya atladılar tekrar tekrar. Küçükler su kenarında kol bacak çırptılar, bebek gölgede, uzun çimenlerin üstünde uyudu, Mary de çilek topladı.

Sivri suratlı kızıl bir tilki ormanın kenarından bir süre onları izledi. Andrew tilkiyi gördü ama bir şey demedi, bu yolculukta yeterince heyecan yaşadıkları kanısındaydı.

Kendilerini nelerin beklediğini diğerlerinden daha iyi biliyordu. Şimdiye kadar gördüklerinden daha kötü yol-

lar, daha ilkel hanlar, sürekli kalkan toz, giderek ısınan hava. İlk yağmurun serinliği, sonra sefaleti, çamurlu, pis yol, sırılsıklam giysiler.

Will'i onların arasında yaşamaya neyin teşvik ettiğini bilecek kadar tanımıştı Yankee'leri bu arada. Kararlılıkları, enerjileri, gürültü patırtıları, çiğlikleri, günün eğilimine katılma ihtiyaçları. Gerçi bazıları düzgün adamlardı, bazıları belki en kötülerinden, bazıları da İskoçyalıydı. Will'in kendisini böyle bir hayata yönlendiren bir yanı vardı.

Hata olduğu anlaşılmıştı.

Bir insanın Illionis eyaletinde olduğu kadar Yukarı Kanada'da koleradan ölme ihtimali olduğunu, Will'in ölümünü tabiiyet seçimine bağlamanın aptallık olduğunu Andrew biliyordu elbette. Böyle düşünmüyordu. Yine de... Yine de böyle kaçarcasına aceleyle gitmenin, ailesinden ve geçmişinden tamamen kopmanın barındırdığı ihtiyatsızlık ve özgüven çok yararlı olmayabilirdi, insanı bu tür bir kazaya, böyle bir kadere daha maruz bırakabilirdi. Zavallı Will.

Hayatta kalan kardeşler ve onların çocukları ömür boyu kendisinden hep böyle söz ettiler: Zavallı Will. Doğal olarak kendi oğulları ona sadece Baba dediler ama onlar da adı her geçtiğinde havada asılı kalan keder ve kaçınılmazlığın gölgesini zamanla hissetmişlerdi belki. Mary ondan neredeyse hiç söz etmedi, onunla ilgili duyguları da kendinden başka kimseyi ilgilendirmeyen bir konu oldu.

MORRIS İLÇESİNİN VAHŞİ ARAZİLERİ

William'ın çocukları Esquesing'de, kuzenleriyle birlikte büyüdüler. İyi muamele gördüler. Ama aralarından biri istemiş ya da becerebileceğine hükmedilmiş olsaydı bile, hiçbirini liseye ya da yüksek okula gönderecek paraları yoktu. Miras olarak bir toprak da kalmayacaktı kendilerine. Dolayısıyla yaşları tuttuğunda bir başka vahşi araziye doğru yola çıktılar. Kuzenlerinden biri, Andrew'nun bir oğlu da onlarla gitti. Adı Büyük Rob'du çünkü Will'le Mary'nin üçüncü oğluyla adaştı; ona da şimdi Küçük Rob deniyordu. Büyük Rob yaşlandığında, ailenin anılarını yazma âdetini ya da görevini yerine getirdi; böylelikle geriye kalanlar eski günlerin nasıl olduğunu öğrenecekti.

1851 yılı, Kasım ayının üçüncü günü ben ve iki kuzenim, şimdi Blyth'lı olan Thomas Laidlaw ve yıllar önce Britanya Kolumbiyası'na giden ağabeyi John, bir arabaya birkaç parça yatak takımıyla tencere tavayı yükleyip Halton ilinden yola çıkarak Morris ilçesinin vahşi arazilerinde şansımızı denemeye gittik.

Nassagaweya'yla Puslinch'te yollar çok ilkel ve kötü olduğundan, ilk gün ancak Preston'a kadar gidebildik. Ertesi gün Shakespeare'e, üçüncü gün öğleden sonra

da Stratford'a vardık. Batıya doğru ilerledikçe yollar kötüleşiyordu; bu yüzden çantalarımızı, küçük eşyalarımızı posta arabasıyla Clinton'a göndermenin daha iyi olacağını düşündük. Ama posta arabaları çalışmıyordu, yollar buz tutuncaya kadar da çalışmayacaktı; biz de atlarla arabayı geri gönderdik, bir başka kuzenimiz onları götürmek üzere bizimle gelmişti. John Laidlaw, Thomas ve ben baltalarımızı omuzlarımıza vurup Morris'e kadar yürüdük. Kalacak yer bulduk ama üstümüzde bir yorganla yerde yatıyorduk. Kış yaklaşmakta olduğundan biraz soğuktu ama bazı zorluklara katlanmamız gerekeceğini bildiğimizden idare ettik.

John'un arazisi kaldığımız yere en yakın olduğundan önce onun yolunu açmaya giriştik, sonra kulübe için kütük kestik, çatısı için de kütükleri iri parçalar halinde yardık. Evinde kaldığımız adamın bir çift öküzü vardı, kütüklerle çatı malzemesini taşımamız için onları bize ödünç verdi. Sonra kulübeyi yapmak için birkaç adam bulduk ama pek azdılar çünkü ilçede sadece beş yerleşimci vardı. Buna rağmen kütükleri üst üste bindirip çatıya da yarılmış kütükleri yerleştirdik. Ertesi gün kütükler arasındaki açıklıkları çamurla, çatıdaki çatlakları da yosunla doldurmaya koyulduk. Kulübeyi oldukça rahat bir hale getirdik; sabah akşam karların arasında yürümekten artık bıktığımız, yatak da sert ve soğuk olduğu için birkaç günlüğüne iş aramaya ve kolilerimizle mutfak eşyalarımız geldi mi diye bakmaya Goderich'e gittik.

Üçümüz de dalyan gibi adamlardık ama işçi arayan kimseye rastlamadık. Biri yakacak odun kestirmek istiyordu ama yatacak yer vermedi; biz de Morris'e dönmeye karar verdik; orada kesim işi çoktu. Bir şekilde başımızın çaresine bakacaktık.

Goderich'te bir fıçı dolusu balık aldık, bir kısmını sırtımızda taşıdık. Coulborne ilçesinden geçerken bir

adamdan un aldık, adam Goderich'e gidiyordu; balığın geri kalanıyla bir fıçı unu Manchester'a (şimdiki Auburn) kadar getireceğini söyledi. Onunla orada buluştuk, yaşlı Mr. Elkins balıklarla unu ırmağın karşı kıyısına taşıdı, oradan ileriye kendimiz taşımak zorunda kaldık. Erzak taşımak hoşuma gitmedi.

Kendi kulübemize gidip yatak için suga çamı dalları, kapı için de iri bir karaağaç kerestesi bulduk. Québec'li bir Fransız bir zamanlar John'a kereste kulübelerde ocağın kulübenin ortasında olduğunu söylemiş. John bu yüzden ocağı kulübenin ortasına yerleştireceğini söyledi. Dört direk bulup onların üzerine bacayı örmeye başladık. Direklerin üzerine ev yapar gibi lataları yerleştiriyorduk, hem içeriden hem de dışarıdan çamurla sıvamaya niyetliydik. Suga çamından yatağımıza yatmadan koca bir ateş yaktık; gecenin ortasında uyandığımızda kerestelerimiz alev alevdi, çatı kütüklerinin bazıları da hızla yanıyordu. Bunun üzerine bacayı yıktık, çatı kütükleri yaş ıhlamurdan olduğu için söndürmesi zor olmadı. Evin ortasında ocak lafı bir daha edilmedi. Gün ışır ışımaz bacayı evin arka duvarına örmeye koyulduk ama Thomas sık sık John'a gülüp kulübenin ortasındaki ocak yüzünden takılıyordu. Neyse, bacayı ördük, işini de gördü. Küçük ağaçlarla dalları aradan çıkardıktan sonra kesim daha iyi ilerledi.

Bir süre boyunca böyle çalışıp didindik; yemekleri Thomas pişiriyordu çünkü üçümüzden bu işi en iyi beceren oydu. Tabakları hiç yıkamazdık, her öğün yeni tabak kullanırdık.

8 No'lu bağış arazisi, üç numaralı arsanın güney ucundaki Valentine Harrison, gece örtünelim diye çok iri bir bizon postu gönderdi bize. İlkel bir karyola yaptık, ip yerine sazla ördük ama sazlar yatağın ortasında fazla çöktüğünden iki sopayı uzunlamasına suga dallarının al-

tına koyduk, böylece her birimizin kendi yeri oldu, ortadakinin üstüne devrilmiyorduk. Bekâr yatağımız böylece ıslah oldu.

Sandıklarımızla mutfak malzememiz Clinton'a gelinceye kadar böyle idare ettik, eşyaları Clinton'dan öküzleri ve kızağıyla getirecek bir adam bulduk. Yatak takımlarımız geldiğinde kendimizi sarayda sandık çünkü beş ya da altı hafta boyunca suga dallarının üstünde yatmıştık.

İri bir dişbudak ağacını kesip yardık, keresteleri yontup kulübemizin zeminine döşedik, böylece durumumuzu düzeltmeye başladık.

Aşağı yukarı şubat başında babam, John'la Thomas'ın annesini ve kız kardeşini yanımıza getirdi. Hullet'tan geçerken çok zorlandılar çünkü çok sayıda akarsuyun üstünde köprü yoktu, ırmaklar da buz tutmamıştı. Kenneth Baines'in oraya, şimdiki Blyth'ın olduğu yere gittiler, babam atlarla yengemi ve kızını orada bırakıp geldi, yolun geri kalanında yardım edelim diye üçümüzü yanına aldı. Yol boyu sadece bir kere devrildik ama atlar çok yorgundu, o kadar çok kar vardı ki yirmi-otuz yardada bir duruyorlardı. Sonunda kulübeye vardık, atları korunaklı bir yere soktuk, babam yanında erzak getirdiğinden oldukça rahattık.

Babam dönerken yanında balık götürmek istiyordu, bu yüzden ertesi gün Goderich'e gidip balıkları aldık. Bir sonraki gün babam dönüş yoluna koyuldu.

Ben Morris'e döndüm, yengemle kızı her şeyi pek güzel yerleştirmişti. Thomas yemek pişirme işinden azledildi, hepimiz bu gelişmeden memnunduk.

Çalışmaya devam ettik, dev ağaçları kesiyorduk ama bu işe pek alışkın değildik, kar da yine çok yüksek olduğundan çok ağır ilerliyorduk. 1852 yılının Nisan başlarında karın üzerinde o kadar sert bir kabuk oluşmuştu ki, üstünde istediğin yere koşabiliyordun.

Ben eski bir komşum adına bir arsa alacaktım; 5 Nisan'da satılık, boş arsalara bakmaya başladık. Kulübeden beş-altı mil mesafedeyken tipiye tutulduk, doğudan esen rüzgâr yüzünden ağaçlardaki yol işaretleri karla kaplandı, yolumuzu çok zor bulduk. Vardığımızda yengemle kızı bizi gördüklerine çok sevindiler, kesin kaybolacağımızı düşünmüşler.

O kış ben kendi arazimde hiçbir şey yapmadım, Thomas keza. Thomas'la John birkaç yıl birlikte çalıştı. Ben baharda tekrar Halton'a gittim, 1852 sonbaharında Morris'e döndüm, o kış kendi kulübemi yapıp biraz yol açtım. Amcaoğullarımla birlikte çalışıyorduk, hangimizin işi acilse onu yapıyorduk.

1853 sonbaharında ağaç biçmeme yardım ettiler; sonra tekrar Morris'ten ayrıldım ve 1857 baharında, meşakkat, mutluluk ve kederlerimi paylaşacak karımla evlendiğimde döndüm.

Altmış yıldır (1907) buradayım, bazı meşakkatlere katlandım, hem insanlarda hem de arazide büyük değişiklikler gördüm. İlk birkaç ay boyunca erzakımızı yedi mil boyunca taşıyorduk – şimdi çeyrek mil uzağımızdan demiryolu geçiyor.

1852 Kasımı'nın beşinci günü arsamdaki ilk ağacı kestim; o sırada arsamda bulunan ağaçlara şimdi sahip olsaydım Morris ilçesinin en zengin adamı olurdum.

John'la Thomas'ın büyük ağabeyi James Laidlaw 1852 sonbaharında Morris'e yerleşti. John, daha sonra kayınpederi olacak James Waldie'ye kulübe yapma işini aldı. James'le ben kulübenin yapımında John'a yardıma gittik; bir ağacı keserken dallarından biri kırıldı ve arkaya doğru düşerek James'in kafasına çarptı, ânında öldürdü.

Naaşını en yakın eve kadar, 1¼ mil taşımak zorunda kaldık, ben acı haberi karısına, annesine ve kardeşlerine vermek zorunda kaldım. Hayatımın en acı göre-

viydi. Ormanlık arazide sadece bir patika olduğu, kar da hem yüksek hem yumuşak olduğundan naaşını eve taşıyabilmek için yardım bulmam gerekti. Tarih 5 Nisan 1853'tü.

Morris'e geldiğimden beri iyi günler de, kötü günler de gördüm. Bu bağış arazisi üzerinde, buradaki ilk yerleşimcilerden sadece üç aile ve ilk yerleşimcilerin soyundan beş aile kalmış durumda. Yani Walton'la Blyth arasındaki 7 buçuk millik mesafede babalarının aldığı arsalarda yaşayan sadece sekiz aile var.

Buraya 1851'de gelen üç kişiden biri olan kuzenim John 11 Nisan 1907'de aramızdan ayrıldı. Yaşlı Laidlaw'ların hemen hepsi göçtü. Morris'e ilk gelenlerden şimdi (1907) yaşayan bir tek kuzenim Thomas'la ben varız.

Şimdi bizi bilen yer yakında artık bilmeyecek çünkü hepimiz yaşlı, dayanıksız canlılarız.

Bir zamanların Jamie'si James Laidlaw, tıpkı babası gibi güvenilir mezar kayıtlarının henüz var olmadığı bir yerde öldü. Kardeşleri ve kuzeniyle birlikte tarıma açtıkları arazinin bir köşesine gömüldüğü, daha sonra, yaklaşık 1900 yılında Blyth Mezarlığı'na taşındığı sanılıyor.

Morris'teki yerleşiminin yukarıdaki tarihçesini kaleme alan Büyük Rob'un çok sayıda kız ve erkek evladı vardı. Simon, John, Duncan, Forrest, Sandy, Susan, Maggie, Annie, Lizzie. Duncan evden genç yaşta ayrıldı. (Bu ad doğru ama diğerlerinden emin değilim.) Duncan Guelph'e gitti, onunla nadiren görüştüler. Diğerleri evde yaşamaya devam etti. Ev hepsini barındıracak kadar büyüktü. Başlangıçta anne ve babaları onlarla birlikteydi, sonra yıllar boyunca bir tek babaları vardı, ardından tek başlarına kaldılar. İnsanlar onların bir zamanlar genç olduğunu hatırlamıyordu bile.

Dünyaya sırtlarını döndüler. Kadınlar saçlarını ortadan ayırır, kafalarına iyice yapıştırırdı, oysa günün modası kâkül ve buklelerdi. Kendi diktikleri, koyu renk, dar etekli elbiseler giyerlerdi. Elleri de kırmızıydı çünkü mutfağın çam zeminini her gün küllü suyla ovarlardı. Yerler kadife gibi parlardı.

Kiliseye gidip –her pazar giderlerdi– hiç kimseyle tek kelime konuşmadan döndükleri olurdu.

Dinî görevlerini yerine getirirlerdi ama dine yaklaşımları kesinlikle duygusal değildi.

Erkekler değirmenle, peynir fabrikasıyla işleri olduğundan kadınlardan daha çok konuşmak durumundaydılar. Ama boşa tek kelime, tek dakika harcamazlardı. Bütün işlerini dürüstçe ama ödün vermeden yürütürlerdi. Parayı asla yeni makine almak, emekten tasarruf etmek ya da hayat tarzlarını daha konforlu hale getirmek için kazanmazlardı. Hayvanlarına acımasızca davranmazlardı ama onlarla duygusal bir bağları da yoktu.

Evde çok basit yemek yenir, yemekle birlikte çay değil, su içilirdi.

Yani cemaatin ya da dinlerinin baskısı olmadan (Presbiteryen mezhebi hâlâ kavgacı ve hırçın olmakla birlikte ruhları Boston zamanındaki kadar acımasızca kuşatmıyordu), kendilerine Tanrı lütfu ve aşkınlık anlarından yoksun bir manastır hayatı kurmuşlardı.

Sonbaharda bir pazar öğle sonrası Susan pencereden dışarıya baktı ve o sırada buğday anızıyla kaplı olan öndeki büyük tarlada bir aşağı, bir yukarı yürüyen Forrest'ı gördü. Yere sıkı sıkı basıyordu. Durup yaptığı şeyi değerlendirdi.

Ne yapıyordu ki? Susan sorup ona bu zevki tattırmayacaktı.

Meğer donlar başlamadan iri bir çukur kazmaya niyeti varmış. Gündüz gün ışığında, gece fener ışığında çalıştı. İki yarda derine indi ama çukur mezar olamayacak kadar büyüktü. Gerçekten de bir evin bodrumu olacaktı. Forrest toprağı daha önce yapmış olduğu rampadan el arabasıyla taşıdı.

Taş yığınından ambara iri taşlar taşıdı; kış çöktükten sonra ahırda o taşları bodrumun duvarlarında kullanmak üzere keskiyle yonttu. Çiftlik işlerinden payına düşenleri yapmaya devam ediyor ama gece geç saate kadar kendi projesi için çalışıyordu.

Ertesi bahar çukur kurur kurumaz bodrum duvarlarının taşlarını yerleştirip sıvadı. Boşaltma borusunu döşedi, sarnıcı yaptı, sonra herkesin gözü önünde evinin taş temelini inşa etti. Yapmayı planladığı evin iki odalı bir kulübe olmadığı görülüyordu. Gerçek ve ferah bir evdi. Bir giriş yolu, bir drenaj hendeği gerektirecek, ekilebilir araziyi işgal edecekti.

Sonunda ağabeyleri onunla konuştu. Forrest hendeği kazmak için sonbaharı, hasadı bekleyeceğini, yola gelince, yol yapmayı düşünmediğini, esas evden dar bir patikadan yürüyebileceğini, onları gerektiğinden fazla tahıldan mahrum etmeyeceğini söyledi.

Ağabeyleri evin hesaba katılması gerektiğini söyledi, ev onlardan arazi çalıyordu; Forrest evet, doğru, dedi. Makul bir meblağ ödeyeceğini söyledi.

Nereden bulacaktı parayı?

Geçim masraflarını düşerek çiftlikte şimdiye kadar harcadığı emeğe karşılık sayılabilirdi. Ayrıca miras payından da vazgeçiyordu, hepsinin toplamı tarlada bir çukuru karşılardı.

Bundan böyle çiftlikte çalışmayıp kereste fabrikasında işe girmeyi düşünüyordu.

Diğerleri kulaklarına inanamıyordu –aynı şekilde o koskoca, kalıcı taşları yerleştirinceye kadar da gözlerine

inanamamışlardı. Madem öyle, dediler. Herkesin alay konusu olmak istiyorsun madem, öyle yap tabii.

Forrest kereste fabrikasında çalışmaya başladı; uzun gecelerde de evinin iskeletini çıktı. Ev iki katlı, dört yatak odalı, bir önde, bir de arkada mutfağı, kileri, çifte salonu olacaktı. Duvarlar kalas, üstü tuğla kaplama olacaktı. Tuğlaları mecburen satın alacaktı elbette ama alttaki duvarlar için ahırda istifli kalasları kullanmayı düşünüyordu; ağabeyleriyle birlikte yeni iki katlı ambarı yapmadan önce yıktıkları eski arabalıktan kalma kalaslar. O kalaslar Forrest'a mı aitti, istediği gibi kullanabilir miydi? Aslında değildi. Ama başka bir yerde kullanılmaları öngörülmemişti, ayrıca aralarında didişip kavga ederlerse insanların onları ne şekilde yargılayacağı konusunda ailede bir tedirginlik vardı. Zaten Sandy aile sofrasına oturması, diğerlerinin emeğiyle sofraya konan yemeği yemesi konusunda laf ettikten sonra Forrest akşam yemeklerini Blyth'ta bir otelde yemeye başlamıştı. Evin arazisini hakkı olarak talep ettiğinde, sağda solda cimri olduklarını söylemesin diye vermişlerdi, şimdi de aynı sebeple kalasları verdiler.

O sonbaharda çatıyı yaptı ama kiremitlerini yerleştirmedi; bir de soba kurdu. Her ikisini yaparken fabrikada birlikte çalıştığı bir adamdan yardım istedi. Babalarının zamanındaki ambar yapımı haricinde aile dışından biri ilk kez arazilerinde çalışıyordu. Ambarın yapıldığı gün babaları kızlarına sinirlenmişti çünkü yabancılara hizmet etmeyi göze alamamış, bütün yemekleri bahçede portatif masaların üstüne bırakıp ortadan kaybolmuşlardı.

Aradan geçen zamanda yabanilikleri azalmamıştı. Yardımcı orada olduğu süre boyunca –üstelik gerçek bir yabancı sayılmazdı, onlarla aynı kiliseye gitmeyen bir kasabalıydı– Lizzie'yle Maggie süt sağma sırası geldiğinde ahıra gitmeyi reddetmişlerdi. Mecburen Susan git-

mişti. Bir dükkâna girip bir şey almaları gerektiğinde konuşan hep o olurdu. Erkek kardeşler evin içindeyken onlara da sözü geçerdi. Forrest'ı girişiminin ilk aşamalarında kimsenin sorgulamayacağına o karar vermişti. Anlaşılan kimse ilgilenmez ya da yasaklamazsa vazgeçeceğini düşünüyordu. Sırf ilgi çekmek için yapıyor, diyordu.

İlgi çektiği kesindi. Kız ve erkek kardeşlerinin pek değilse de –onlar evin o tarafındaki pencerelerden dışarı bakmaktan kaçınıyordu– komşuların, hatta pazar günleri özellikle arabayla geçip bakan kasabalıların ilgisi çekiyordu. Evden uzakta bir işe girmiş olması, orada asla içki içmediği halde otelde yemek yemesi, ailesini neredeyse terk etmiş olması herkese sohbet konusu olmuştu. Ailenin diğer üyeleriyle ilgili bilinen her şeye o kadar aykırıydı ki, bir skandal sayılabilirdi. (Duncan'ın gidişini hemen herkes unutmuştu artık.) İnsanlar ne olduğunu merak ediyordu, önce Forrest'ın arkasından konuşuyorlardı, sonunda doğrudan sordular.

Kavga mı etmişlerdi? Hayır.

Öyle mi? Ha. Evlenmeyi mi düşünüyordu?

Bu soru şaka yollu sorulmuştu belki ama Forrest öyle tepki vermedi. Evet, hayır ya da belki demedi.

Aile evinde ayna yoktu, tek ayna, erkeklerin tıraş olurken kullandığı küçük, dalgalı aynaydı – kız kardeşler birbirlerine düzgün görünüp görünmediklerini söyleyebilirdi. Ama otelde bankonun arkasında dev bir ayna vardı; Forrest o aynaya baksa otuzlu yaşlarının sonunda, siyah saçlı, yapılı, uzun boylu, yakışıklı sayılacak bir adam olduğunu görürdü. (Aslında kız kardeşler erkeklerden daha güzeldi ama kimse bunu anlayacak kadar dikkatli bakmamıştı onlara. Tarz ve tavır bu kadar önemlidir işte.)

Bu durumda, henüz düşünmemişse bile, evliliğin mümkün olabileceğini neden düşünmesindi?

O kış dışarıdaki havayla arasında sadece kalas duvarlar vardı; pencere açıklıkları da şimdilik kalaslarla kapa-

tılmıştı. İçerideki duvarları, merdiveni, dolapları ve meşeyle çamdan yer döşemelerini yaptı.

Ertesi yaz damdan çıkan soba borusunun yerine tuğla bacayı yaptı. Yapının tamamını yeni kırmızı kiremitlerle kapadı; bir kiremitçi ustası kadar güzel yerleştirdi kiremitleri. Pencereler takıldı, kalastan yapılma kapılar çıkarılıp öne ve arkaya hazır kapılar takıldı. Modern bir kuzine kuruldu, fırını, ısıtma gözü ve su ısıtma bölmesi vardı. Borular yeni bacaya takıldı. Geriye kalan tek büyük iş, duvarların iç sıvasıydı; havalar soğumaya başladığında bu aşamaya gelmişti. Önce bir kat kaba sıva, üzerine titizlikle düzlenmiş sıva. Onun da üzerine duvar kâğıdı yapıştırılması gerektiğini biliyordu ama nasıl seçeceğini hiç bilemiyordu. Bu arada bütün odalar ışıl ışıldı; içeride sıvalar, dışarıda kar parlıyordu.

Evin döşenmesi zorunluluğu Forrest'ı gafil avladı. Kız ve erkek kardeşleriyle birlikte yaşadığı evde tercihler son derece yalındı. Perde yoktu, sadece koyu yeşil storlar vardı, yerler çıplaktı, iskemleler sertti, kanepe yoktu, dolap yerine raflar vardı. Giysiler dolaba değil kapı arkasındaki çengellere asılırdı – bundan fazla giysi zaten aşırı sayılırdı. Forrest'ın bu tarzı tekrarlamak gibi bir isteği yoktu ama başka evleri hiç tanımadığından ne yapabileceğini bilmiyordu. Evini otele benzetecek parası yoktu – zaten istemezdi de.

Şimdilik ahıra kaldırılmış fazlalık eşyayla idare ediyordu. İki şeridi kopmuş bir iskemle, kaba birkaç raf, üstünde tavuk yolunmuş bir masa, şilte niyetine üst üste kaba battaniyeler serilmiş bir sedir. Bütün bunlar kuzinenin kurulu olduğu odadaydı, diğer odalar bomboştu.

Hep birlikte yaşarlarken Susan şöyle karar vermişti: Maggie, Sandy'nin giysileriyle ilgilenecekti, Lizzie, Forrest'ınkilerle, Annie, Simon'ınkilerle, kendisi de John'unkilerle.

Bu ütü yapmak, giysi ve çorap yamamak, gerektikçe atkı ve yelek örüp gömlek dikmek anlamına geliyordu. Forrest taşındıktan sonra Lizzie ona bakmaya devam etmeyecekti – onunla herhangi başka bir ilişkisi de olmayacaktı. Ama bir süre sonra –ev bittikten beş-altı yıl sonra– Lizzie, Forrest'ı yoklamayı görev bildi. Bu arada Susan hastalanmıştı, kötücül kansızlık yüzünden çok zayıf düşmüştü, dolayısıyla kuralları her zaman uygulanmayabiliyordu.

Forrest kereste fabrikasındaki işinden ayrılmıştı. Herkesin evlilik konusunda sürekli takılmasına dayanamadığı için deniyordu. Hikâyeler dolaşıyordu, trenle Toronto'ya gidip bütün gün Union İstasyonu'nda oturmuş, uygun bir kadın aramış ama bulamamış. Birleşik Devletler'de bir ajansa mektup yazmış, sonra irikıyım bir kadın kapısını çalınca bodruma saklanmış. Fabrikadaki gençler özellikle üstüne varıyor, olmayacak tavsiyelerde bulunuyorlardı.

Presbiteryen kilisesinde kapıcılık yapmaya başladı; bu işte papaz ve ara sıra işgüzar bir İhtiyar Heyeti üyesi dışında kimseyi görmesi gerekmiyordu, onlar da çiğ veya kişisel yorumlar yapacak adamlar değillerdi.

Lizzie bir bahar öğle sonrası tarlayı geçti ve Forrest'ın kapısını çaldı. Açan olmadı. Ama kapı kilitli değildi, içeri girdi.Forrest uyumuyordu. Giysileriyle sedire uzanmış, kollarını başının arkasında kavuşturmuştu.

"Hasta mısın?" dedi Lizzie. Hiçbiri hasta olmadıkça gündüz vakti yatmazdı.

Forrest, hayır, dedi. İzinsiz içeri girmiş olduğu için bir şey söylemedi ama buyur da etmedi.İçerisi kötü kokuyordu. Duvar kâğıdı yapıştırılamamıştı, çiğ sıva kokusu sinmişti her yere. Uzun zamandır –hatta belki hiç– yıkanmamış battaniye ve giysi kokusu da. Tavada yanık yağ, demlikte acı çay yaprakları kokusu (Forrest sırf sıcak su yerine çay içmek gibi bir lüksü âdet edinmişti).

Bahar güneşinde camlar bulanıktı, pervazlarında ölü sinekler birikmişti.

"Susan mı gönderdi seni?" dedi Forrest.

"Hayır," dedi Lizzie. "Susan pek iyi değil."

Forrest buna bir cevap veremedi. "Simon mı gönderdi?"

"Kendim geldim." Lizzie getirdiği paketi bırakıp süpürge arandı. "Evde herkes iyi," dedi, sanki Forrest sormuş gibi. "Susan hariç."

Pakette mavi pamukludan yeni bir gömlek, yarım somun ekmek ve bir topak taze tereyağı vardı. Kız kardeşlerin yaptığı bütün ekmekler mükemmel olurdu, tereyağı da Jersey ineklerinin sütünden yapıldığından lezzetliydi. Lizzie bunları kimseden izin almadan getirmişti.

Bu ailede yeni bir düzenin başlangıcıydı. Lizzie eve döndüğünde Susan güçlükle ayağa kalkıp ona ya kalmasını ya gitmesini söyledi. Lizzie gideceğini söyledi ama Susan'ın ve diğer hepsinin şaşkın bakışları karşısında ev eşyalarından payına düşeni istedi. Simon katı bir adaletle payını ayırdı, böylelikle Forrest'ın evi zamanla az da olsa döşendi. Duvar kâğıdı yapıştırılmadı, perde asılmadı ama her şey ovulup pırıl pırıl parlatıldı. Lizzie beslemek üzere bir inek, altı tavuk, bir de domuz istemişti; Forrest tekrar marangozluğa başlayıp iki bölmeli bir ahır, bir de samanlık inşa etti. Susan öldüğünde şaşırtıcı bir yedek akçe biriktirmiş olduğu ortaya çıktı; bunun da bir bölümü paylaştırıldı. Bir at alındı, bir de araba; tam o sırada otomobiller bu yollarda olağanlaşmaya başlamıştı. Forrest işe yürüyerek gitmekten vazgeçti; cumartesi akşamları Lizzie'yle ikisi arabayla kasabaya alışverişe gidiyorlardı. Lizzie tıpkı evli bir kadın gibi kendi evini idare ediyordu.

Bir Cadılar Bayramı gecesi –o günlerde Cadılar Bayramı bir şeyler dağıtma fırsatından çok ciddi oyunların oynandığı bir gündü– Forrest'la Lizzie'nin kapısına bir

bohça bırakıldı. Sabah kapıyı ilk açan Lizzie oldu. Ailede kimsenin pek önemsemediği Cadılar Bayramı'nı Lizzie tamamen unutmuştu; bohçanın şeklini görünce öfkeden çok şaşkınlıkla haykırdı. Yünlü paçavralara sarılı bir bebek şekli gördü; bebeklerin terk edilişiyle, bebeğe bakacağı düşünülen birilerinin kapısına bırakılışıyla ilgili hikâyeler duymuş olabilirdi. Dolu dolu bir dakika boyunca başına böyle bir şeyin geldiğini, böyle bir armağan ve görev için seçilmiş olduğunu düşündü muhtemelen. Sonra Forrest evin arka tarafından çıkıp geldi, Lizzie'nin eğilip bebeği kucağına alışını gördü ve derhal anladı. Dokunduğu an Lizzie de anladı. Çuvala sarılmış saman, iplerle bağlanıp bebeğe benzetilmiş, çuvalın uygun yerine kalemle kabaca bir bebek suratı çizilmiş.

Lizzie kadar masum olmayan Forrest imayı anladı, elinden bohçayı kapıp parçaladı, parçalarını kuzineye tıktı.Lizzie daha sonra bu konuda soru sormamasının, hatta sözünü bile etmemesinin daha iyi olacağını anladı ve öyle yaptı. Forrest da hiç sözünü etmedi, hikâye sadece bir söylenti olarak kaldı, aktaranlar hep sorgulayıp ayıpladı.

"Birbirlerine bağlıymışlar," derdi annem, onlarla bizzat tanışmamıştı ama genelde cinsellikle kirlenmeyen kız erkek kardeş ilişkisine olumlu bakardı.

Babam çocukken onları kilisede görmüştü, annesiyle birlikte bir-iki kere ziyaretlerine gitmiş de olabilirdi. Babasının ikinci dereceden kuzenleriydiler, evlerine geldiklerini sanmıyordu.

Onları ne takdir ediyor ne de suçluyordu. Şaşırıyordu.

"Atalarının yaptığını düşünsene," diyordu. "Ne cesaret ister, kalkıp okyanusu aşmak. Neydi acaba heveslerini kıran? O kadar kısa zamanda?"

EKMEK PARASI İÇİN ÇALIŞMAK

Babam on iki yaşındayken köy okulunun bütün sınıflarını bitirdiğinde bir dizi sınava girmek üzere kasabaya gitmişti. Sınavların resmî adı Giriş Sınavları'ydı ama toplu olarak Giriş adıyla bilinirlerdi. Giriş somut olarak liseye giriş anlamına geliyordu ama aynı zamanda, tanımlanmamış şekilde dünyaya giriş anlamı da taşıyordu. Tıp, hukuk, mühendislik, öğretmenlik gibi mesleklerin dünyasına. Birinci Dünya Savaşı öncesinde köylü oğlanlar o dünyaya bir kuşak sonrakilere oranla daha kolay giriyorlardı. Huron ilinde bir refah dönemi yaşanıyordu, ülkenin geliştiği yıllardı. 1913 yılıydı, ülke henüz elli yaşına gelmemişti.

Babam Giriş'te üstün başarı kazanmış ve Blyth kentine Devam Okulu'na gitmişti. Devam Okullarında dört yıllık lise eğitimi verilirdi, Yüksek Okul ya da Beşinci Sınıf adı verilen son sınıf için daha büyük bir kente gitmek gerekirdi. Babam o yoldaymış gibi görünüyordu.

Babam Devam Okulu'na başladığı hafta öğretmeninden bir şiir dinlemişti.

Liza Grayman Ollie Minus.
We can make Eliza blind.

Andy Parting, Lee Beehinus.
Foo Prince in the Sansa Time.[1]

Bunu bize fıkra gibi anlatırdı ama aslında kendisi öyle dinlememişti. Aynı dönemde kırtasiyeciye gidip Hatam Et-ot Defteri istemişti.

Hatam Et-ot Defteri.
Harita Metot Defteri.

Birkaç gün sonra şiiri karatahtada yazılı görünce şaşırmıştı.

Lives of Great Men all remind us,
We can make our minds sublime.
And, departing, leave behind us
Footprints on the Sands of Time.[2]

Bu kadar mantıklı bir açıklama ummamıştı, bir açıklama istemek ise hayalinden geçmezdi. Okuldaki insanlara tuhaf bir dil ya da mantık sahibi olma hakkını gönülden tanıyordu. Onlardan kendi kafasına göre anlaşılır olmalarını beklemiyordu. Babamın tevazu gibi görülebilecek, onu ürküten ve alınganlaştıran, kenara çekilmeye hazır kılan bir gururu vardı. Çok iyi tanıdığım bir şey. Orayı esrarengiz bir hale soktu, var olanı çok aşan düşmanca bir kurallar ve sırlar yapısına dönüştürdü. Alayın yakan nefesini ensesinde hissetti, rekabeti kafasında

1. (İng.) Liza Grayman, Ollie Minus. / Eliza'yı kör edebiliriz. / Andy Parting, Lee Beehinus. / Abdal Prens Sansa zamanında. (Ç.N.)

2. (İng.) Büyük adamların hayatı hatırlatır bize, / Zihinlerimizi yüceltebileceğimizi. / Ve ayrılırken ardımızda bırakabileceğimizi / Zamanın kumunda ayak izlerimizi. (Ç.N.)

abarttı ve bu durumda ailesine özgü temkinliliği, köylü bilgeliğini hatırladı: bulaşma.

O zamanlar kentte yaşayan insanların çoğu gerçekten de köylüleri kendilerinden daha kalın kafalı, dili tutuk, kültürsüz ve güçlü olmalarına rağmen biraz daha uysal görürlerdi. Çiftçiler de kentte yaşayanların kolay bir hayat sürdüğünü, metanete, özgüvene, çok çalışmaya ihtiyaç duyulan durumlarda ayakta kalamayacaklarını düşünürlerdi. Fabrikada ve dükkânlarda çalışma saatleri uzun, ücretlerse düşük olduğu halde, kentteki birçok evde su tesisatı, tuvalet ve elektrik bulunmadığı halde öyle düşünürlerdi. Ama kentteki insanların cumartesi ya da çarşamba öğle sonralarıyla pazar günlerinin tamamı tatildi, bu da onları gevşetmeye yetiyordu. Çiftçilerin hayatında tek bir tatil yoktu. İskoç Presbiteryenlerin bile; inekler Sebt Günü'nü tanımaz.

Köylüler alışverişe ya da kiliseye kente geldiklerinde genellikle gergin ve çekingen dururlardı; kentliler bunun bir çeşit üstünlük taslamak olabileceğini anlamazdı. "Kimsenin beni enayi yerine koymasına izin vermem" tavrı. Para fazla bir şeyi değiştirmezdi. Çiftçiler ceplerinden çıkarabilecekleri kentlilerin karşısında bile gururlu ve temkinli çekingenliklerini sürdürebilirdi.

Babam daha sonraları Devam Okulu'na gittiğinde ne yaptığını bilemeyecek kadar küçük olduğunu söylerdi, orada kalıp kendini yetiştirmesi gerektiğini düşünürdü. Ama bunu neredeyse âdet yerini bulsun diye söylerdi, pek de hayıflanırmış gibi değil. Ayrıca anlamadığı şeyler olduğuna dair ilk işareti gördüğünde kaçarak eve dönmüş de değildi. Ne kadar kaldığı konusunda net bir bilgi vermezdi. Üçüncü sınıfı bitirip dördüncü sınıfın yarısına kadar mı? İkinci sınıfı bitirip üçüncü sınıfın yarısına kadar mı? Aniden de ayrılmamıştı – bir gün okula gidip ertesi gün gitmeyerek sonra da bir daha görünmemek gibi değil-

di. Giderek korulukta daha fazla, okulda daha az zaman geçirmeye başlamıştı sadece; bu yüzden de ailesi onu beşinci sınıfı okumak üzere daha büyük bir kente göndermeyi düşünmenin anlamı olmadığına, üniversite okuma, meslek edinme ihtimalinin düşük olduğuna karar vermişti. Okutacak paraları olmadığından değil –güçlükle de olsa okutabilirlerdi– ama kendisinin okumak istemediği belliydi. Büyük bir hayal kırıklığı olarak da görülemezdi. Tek oğulları, tek evlatlarıydı. Çiftlik ona kalacaktı.

Huron ilinde şimdikinden daha fazla vahşi toprak yoktu. Hatta belki daha az vardı. Çiftlikler 1830-1860 arasındaki dönemde, Huron arazisi açılırken tarıma açılmıştı ve tam olarak açılmıştı. Birçok dere kazılıp genişletilmişti – en modern yöntem dere yataklarını düzleştirip tarlalar arasında ehlileşmiş kanallar gibi akmalarını sağlamaktı. Eski çiftçiler ağaç görüntüsüne dayanamazdı, düzlük toprak görüntüsünü beğenirdi. Toprağa erkeksi yaklaşım yönetsel ve diktatörceydi. Manzaraya önem vermek, toprağın sadece denetimini ve verimliliğini düşünmemek bir tek kadınlarda mazur görülürdü. Örneğin babaannem eve giden yolun üzerinde bir dizi gümüşi akçaağacı kurtarmış olmakla ünlüydü. Söz konusu ağaçlar ekili bir tarlanın sınırındaymış, fazlasıyla büyüyüp yaşlanıyorlarmış – kökleri tarlanın sürülmesini zorlaştırıyor, ürüne fazla gölge ediyorlarmış. Dedemle babam bir sabah çıkıp ilk ağacı kesmeye yeltenmişler. Ama babaannem mutfak penceresinden ne yaptıklarını görüp önlüğüyle dışarı fırlamış ve demediğini bırakmamış, iyice haşlamış ikisini, onlar da sonunda baltalarla bıçkıyı alıp gitmek zorunda kalmışlar. Ağaçlar kalmış ve tarlanın kenarındaki ürüne zarar vermeye devam etmiş, ta ki korkunç 1935 kışı işlerini bitirinceye kadar.

Ama yasa, çiftçileri çiftliğin arka tarafında bir baltalık bırakmaya mecbur ediyordu. Bu ağaçları hem kendi

kullanımları için hem de satmak üzere kesebiliyorlardı. Ağaç ilk ürünleri olmuştu elbette – Amerika karaağacından gemilerin kaburgaları yapılıyordu, Veymut çamından da direkleri; sonunda ne karaağaç kaldı ne çam. Artık geriye kalan kavakları, dişbudakları, akçaağaçları, meşeleri, kayınları, sedirleri ve suga çamlarını korumak için yasa çıkarılmıştı.

Dedemin çiftliğinin arkasındaki (koruluk denen) baltalıktan Blyth Deresi geçiyordu; uzun zaman önce, çiftlik arazisi tarıma ilk açıldığında genişletilmişti. O sırada kazılan toprağın oluşturduğu tümsekli, su seviyesinden yüksek kıyıda sık kümeler halinde sedir yetişiyordu. İşte babamın tuzak avcılığına başladığı yer burasıydı. Tedricen, okulu bırakıp bir kürk avcısı gibi yaşamaya başladı. Blyth Deresi'ni her iki yönde miller boyunca izleyebiliyordu; Grey ilçesindeki kaynağından Huron Gölü'ne dökülmek üzere Maitland Nehri'ne karıştığı yere kadar. Bazı yerlerde –özellikle Blyth köyünde dere halka açıktı ama büyük bölümü çiftliklerin arkasındaki koruluklardan geçiyordu, dolayısıyla dereyi izleyip de çiftliklerin, tarıma açılmış toprakların, dümdüz uzanan yol ve çitlerin farkına bile varmamak mümkündü– insan yüz yıl önceki, yüzyıllar önceki şekliyle ormanda olduğunu hayal edebilirdi.

Babam bu arada çok kitap okumuştu; evde, Blyth Kütüphanesi'nde ve Kilise Okulu Kütüphanesi'nde bulduğu kitapları. Fenimore Cooper'ın kitaplarını okumuş, etrafındaki köylü çocukların çoğu okumaya meraklı olmadığından onların bihaber oldukları vahşi doğa efsanelerini ya da yarı efsanelerini hatmetmişti. Hayal güçleri onunla aynı fikirlerle parlayan oğlanların çoğu kentte yaşardı. Yeterince zengin olanlar her yaz aileleriyle kuzeye yolculuk yapar, kano gezilerine, daha sonra da balıkçılık ve avcılık gezilerine katılırlardı. Aileleri gerçekten

zenginse Kızılderili rehberlerle Uzak Kuzey'in ırmaklarını aşarlardı. Bu vahşi doğa deneyimine hevesli insanlar bizim oralardan arabayla dosdoğru geçer, geçtikleri yerde bir vahşi doğa olduğunu fark etmezlerdi.

Bununla birlikte, bu geniş Prekambriyen Kalkanı ve vahşi ırmaklar ülkesi hakkında neredeyse hiçbir şey bilmeyen çiftçi çocukları –bazıları ve bir süreliğine– dere kenarlarındaki ağaçlık şeridin cazibesine kapılır, balık tutar, avlanır, sallar yapıp tuzak kurarlardı. Bu hayatla ilgili tek kelime okumamış olsalar da yaşamayı denerlerdi. Ama çok geçmeden vazgeçip çiftçi olarak hayatlarının gerçek, ağır işine başlarlardı.

O zamanki çiftçilerle şimdikiler arasındaki farklardan biri de, o zamanlar çiftçilik yaşantısında eğlencenin düzenli şekilde yer almasını kimsenin beklememesiydi.

Fazladan, coşkun ya da romantik bir algıya (kendisi bu kelimelere itibar etmezdi) ve Fenimore Cooper'la beslenen bir özleme sahip bir çiftçi çocuğu olan babam ise, on sekiz, on dokuz ya da yirmi yaşına geldiğinde bu çocukça meşgalelere sırtını dönmedi. Koruluktan vazgeçeceğine, daha düzenli ve ciddi biçimde koruluğa verdi kendini. İnsanlar ondan artık genç bir çiftçiden çok, tuzak avcısı olarak bahsediyor, onu öyle görüyorlardı. Aynı zamanda tek başına ve biraz tuhaf bir genç olarak; ama kesinlikle korkulan ya da hoşlanılmayan biri değildi. Daha önce nasıl eğitim görüp meslek edinme fikrinden yavaş yavaş uzaklaştıysa şimdi de çiftçi hayatından öyle uzaklaşıyordu. Yavaş yavaş sokulmakta olduğu hayatı muhtemelen net olarak zihninde canlandıramıyordu; çünkü büyük ihtimalle ne istemediğini ne istediğine oranla çok daha iyi biliyordu.

Kentlerden uzakta, çiftliklerin kıyısında, ormanda bir hayat – nasıl yürütülürdü?

Burada, genellikle erkeklerin de kadınların da kendilerine biçilmiş olan neyse kabullendikleri bir yerde bile

bazı adamlar bunu becermişti. Bu ehlileştirilmiş bölgede bile birkaç münzevi vardı; miras kalmış çiftliklerini ayakta tutmamış ya da Tanrı bilir nereden gelip başkasının toprağına yerleşmiş birkaç kişi. Bunlar balık tutar, avlanır, seyahat eder, gider, sonra geri döner, kimi de gider, bir daha hiç gelmezdi – kendi yerlerinden ayrıldıklarında hep arabayla, kızakla, şimdilerde daha çok otomobille, belirli bir iş için ve belirli yere giden çiftçilerden farklıydılar.

Tuzaklar para getiriyordu. Bazı postların kazancı, harmancılık yaparak iki haftada kazanacağı ücrete eşitti. Dolayısıyla evdekiler şikâyetçi değildi. Yatağının, yemeğinin parasını ailesine ödüyor, gerektiğinde yine babasına yardım ediyordu. Babasıyla ikisi asla konuşmazlardı. Bütün bir sabah vakti korulukta odun kesip iş için gerekli konuşmalar dışında tek kelime etmedikleri olurdu. Babası korulukla sadece bir baltalık olarak ilgileniyordu. Babası için koruluk bir yulaf tarlası gibiydi, tek fark, ürünün yakacak odun olmasıydı.

Annesi daha meraklıydı. Pazar öğle sonraları koruluğa yürürdü. Uzun boylu, dimdik, azametli bir kadındı ama yürüyüşü oğlan çocuğu gibiydi. Eteklerini toplayıp bacaklarını ustalıkla bir çitin üstünden aşırıverirdi. Kır çiçekleriyle orman meyvelerini iyi bilir, ötüşünden her kuşu tanır, ismini söylerdi.

Babam ona balık tuttuğu tuzakları gösterdiğinde tedirgin olmuştu çünkü balıklar her gün olduğu gibi pazar günü de tuzağa yakalanabilirdi. Annesi Presbiteryenliğin bütün kurallarıyla âdetlerine sıkı sıkıya bağlıydı ve bu katılığının garip bir hikâyesi vardı. Babaannem aslında Presbiteryen olarak yetişmemiş, Anglikan kilisesi, yani İngiltere kilisesi üyesi olarak tasasız bir çocukluk ve genç kızlık yaşamıştı. Ülkenin o bölgesinde fazla Anglikan yoktu, bazen Katoliklerden bir gömlek iyi olarak görülürlerdi – ama aynı zamanda neredeyse yaradancılarla bir tutulur-

lardı. Dinleri dışarıdan insanlara karşılıklı eğilerek selam vermeler, kısa vaazlar, kolay yorumlar, dünyevi dinadamları, bol bol tantana ve hoppalıktan oluşuyormuş gibi görünürdü. Hikâyeler anlatan, içkici, hoşsohbet bir İrlandalı olan babasının gönlüne göre bir dindi. Ama babaannem evlendiğinde kocasının Presbiteryen mezhebine balıklama daldı ve bu mezhepte yetişmiş kişilerin birçoğundan daha sofu oldu. Doğuştan oğlan çocukları gibiyken çiftçi-ev kadını yarışına nasıl katıldıysa doğuştan Anglikanken Presbiteryen fazilet yarışına da aynı şekilde, yani yürekten katıldı. İnsanlar bunu aşk uğruna mı yaptığını merak etmiş olabilir.

Babam da, babaannemi yakından tanıyanlar da öyle olmadığı kanısındaydılar. Dedemle ikisi kavga etmezlerdi ama birbirlerine uygun da değillerdi. Dedem düşünceli ve suskun, babaannemse coşkulu ve girişken. Hayır, yaptığını aşk uğruna değil, gururu uğruna yapmıştı. Herhangi bir şekilde geride kalmak ya da eleştirilmek istemediği için. Ve kimse onun verdiği karardan pişmanlık duyduğunu ya da sahip olmadığı bir şeyi istediğini söyleyemesin diye.

Pişirmeye yanaşmadığı, pazar günü tutulan balıklara rağmen oğluyla arkadaş kaldı. Ona gösterdiği hayvan postlarıyla ilgilendi, karşılığında ne kadar para aldığını dinledi. Hem taşıdığı postlarla iç organlar hem de balık yemi yüzünden pis kokan çamaşırlarını yıkadı. Sanki çok daha küçük yaştaymış gibi onun yüzünden sabrı taşsa da hoşgörülü olabiliyordu. Belki de tuzakları, dere boyu gezintileri, yabaniliğiyle ona daha küçük yaştaymış gibi görünüyordu. Kızların peşinden koşmuyordu hiç, zamanla kız peşinde koşan çocukluk arkadaşlarıyla teması kalmadı. Annesi aldırmıyordu. Davranışı belki annesinin okula devam etmediği, doktor ya da papaz olmayacağı için yaşadığı hayal kırıklığına dayanmasına yardımcı oluyordu.

Belki de oğlu ileride meslek sahibi olabilir, eski planlarını –annesinin onun için yaptığı planları– unutmamıştır da sadece ertelemiştir diye kendini kandırıyordu. En azından suskun bir çiftçiye, babasının kopyasına dönüşmüyordu.

Dedeme gelince, hiç fikir belirtmiyor, tasvip edip etmediğini söylemiyordu. Disiplinli ve içine kapanık havasını koruyordu. Dedem Morris'te doğmuş, çiftçi, liberal ve Presbiteryen olmayı kabullenmiş bir adamdı. Doğuştan İngiltere kilisesine, Aile Antlaşması'na[1], Piskopos Strachan'a ve barlara karşıydı ve genel oy hakkından (ama kadınlar hariç), ücretsiz eğitimden, sorumlu hükümetten ve Tanrı'nın Günü Birliği'nden[2] yanaydı. Zorlu rutinler ve reddedişlerle yaşamak üzere doğmuştu.

Dedem biraz yoldan sapmıştı – keman çalmayı öğrenmiş, uzun boylu, gözleri iki renk, tutkulu bir İrlandalı kızla evlenmişti. Ondan sonra da geri çekildi ve hayatının sonuna kadar çalışkan, düzenli, suskun bir adam oldu. O da çok okurdu. Kışın bütün işini –kusursuz olarak– bitirir, sonra da okurdu. Okudukları hakkında hiç konuşmazdı ama herkes okuduğunu bilirdi. Ve bu yüzden ona saygı duyardı. İlginçtir, çok okuyan bir kadın da vardı; sürekli kütüphaneden kitaplar alırdı ama ona kimse saygı filan duymazdı. Yatakların altında tozların biriktiği, kocasının akşam yemeğini soğuk yediği konuşulurdu sadece. Belki kadın, roman ve hikâyeler, dedemse ağır kitaplar okuduğu içindi. Ağır kitaplar okuduğunu herkes hatırlıyor ama adları hatırlanmıyor. Kütüphaneden ki-

1. 1810-1840 arasında Yukarı Kanada'da siyasal, ekonomik ve hukuki iktidarı elinde bulunduran, tutuculuğu ve demokrasi karşıtlığıyla tanınan küçük ve kapalı topluluğa hasımlarının verdiği ad. (Ç.N.)

2. Kanada'da pazar gününün laikleştirilmesi eğilimiyle mücadele etmek amacıyla 1888'de kurulan dindışı dernek. (Ç.N.)

taplardı, o dönemde kütüphanede Blackstone, Macauley, Carlyle, Locke, Hume'un *The Mistory of England* [İngiltere Tarihi] vardı. Peki ya *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*? Voltaire? Karl Marx? Olabilir.

Peki, yatakların altında toz biriktiren kadın ağır kitapları okusaydı, affedilir miydi? Sanmıyorum. Onu yargılayanlar kadınlardı, onlar da kadınları erkeklerden daha sert yargılardı. Ayrıca şunu unutmamak gerekir ki, dedem önce işini bitiriyordu – odun istifleri düzgün, ahırı düzenli ve bakımlıydı. Okuması, hayatını davranışları açısından kesinlikle etkilemiyordu.

Dedemle ilgili söylenen bir başka şey de, işinde başarılı olduğuydu. Ama o zamanlar işte başarı şimdikinden farklı biçimde hedefleniyor, farklı anlaşılıyordu. Babaannemin şöyle dediğini hatırlarım: "Bir şey yapılması gerektiğinde –baban Blythe'a okumaya gittiğinde kitap, yeni giysi filan alınması gerekiyordu mesela– dedene, en iyisi bir hayvan daha besleyelim de fazladan bir şeyler gelsin, derdim." Yani o fazlalığı kazanmak için ne yapmak gerektiğini biliyorlardıysa, zaten önceden de kazanabilirlerdi.

Kısacası, olağan hayatlarında kazanabilecekleri azami parayı kazanmıyorlardı. Kendilerini sınırlarına kadar zorlamıyorlardı. Hayatı öyle algılamıyorlardı. Öte yandan enerjilerinin en azından bir bölümünü İrlandalı komşuları gibi güzel zamanlara ayırmak gerektiğini de düşünmüyorlardı.

Nasıl görüyorlardı hayatı peki? Sanıyorum en çok bir ritüel gibi görüyorlardı. Mevsimsel ve kalıplaşmış, ev işine çok benzer bir şey gibi. Mevkisini yükseltmek ya da hayatını kolaylaştırmak için daha çok para kazanmaya çalışmayı kendilerine yakıştıramıyorlardı belki.

Illinois'e giden adamın bakış açısından farklı bir anlayış. Belki o yenilginin daha çekingen ya da düşünceli torunları üzerindeki süregiden etkisi.

Babam kendisini bu tür bir hayatın beklediğini düşünmüş olmalıydı – babaannem bu hayata boyun eğmiş olduğu halde oğlunun ondan kaçınmasına da hayıflanmıyordu.

Burada bir çelişki var. Gerçek insanlar hakkında bir şeyler yazarken hep çelişkilerle karşılaşılır. Dedem, Morris Eighth Line yolu üzerinde ilk otomobilin sahibiydi. Gray-Dorrit marka bir otomobildi. Babam ise ergenlik çağında bir kristalli radyo sahibiydi; bütün oğlanların istediği bir şey. Elbette babam parasını kendisi ödemiş olabilir.

Tuzak avcılığından kazandığı parayla ödemiş olabilir.

Babamın tuzağa düşürdüğü hayvanlar misk sıçanı, vizon, sansar, ara sıra bir doru vaşaktı. Susamuru, gelincik, tilki. Kürkleri yaklaşık nisan sonuna kadar kalitesini koruyan Misk sıçanlarını baharda avlardı. Diğer hayvanların hepsinin kürkü ekim sonundan kış ortalarına kadar en iyi kalitede olur. Beyaz gelincik kürkü en saf haline ancak aralık ayının onuncu günü civarında ulaşır. Babam kar ayakkabılarıyla ormana giderdi. 4 rakamı şeklinde, kalaslarla dallar misk sıçanının ya da vizonun üstüne devrilecek şekilde ağırlıklı tuzaklar kurardı. Ağaçlara gelincik kapanlarını çiviyle çakardı. Kalasları çivilerle birleştirip ağırlıklı tuzak prensibiyle çalışan kare kutu kapanlar yapardı – diğer tuzak avcıları için daha az görünür bir tuzak. Misk sıçanı yakalamakta kullanılan çelik kapanlar genellikle sedirden bir sırığın ucuna, hayvanın boğulacağı şekilde bağlanırdı. Sabırlı, öngörülü ve açıkgöz olmak gerekiyordu. Vejetaryenler için leziz elma ve yaban havucu parçaları kullanırdı; vizon gibi etoburlar içinse kendi elleriyle karıştırdığı, toprağın altında bir kavanozun içinde olgunlaşmış balık yemi. Tilkiler için hazırladığı buna benzer et karışımlarını haziran ya da temmuzda gömüp sonbaharda kazardı; keskin çürük kokusuna bayılan tilkiler üzerinde yuvarlanırdı.

Tilkilerle giderek daha fazla ilgileniyordu. Peşlerine düşüp derelerden küçük kumluk çorak tepelere kadar izliyordu onları; koruluklarla otlaklar arasındaki bu kumluk tepeleri tilkiler gece vakti çok sever. Metal kokusundan kurtulmak için kapanlarını suyun içinde yumuşak akçaağaç kabuğuyla birlikte kaynatmayı öğrendi. Bu tür kapanlar açıklık yerlere kurulup üzerine kum elenirdi.

Tuzağa düşmüş tilki nasıl öldürülür? Ateşli silahla vurursanız postunda yara izi kalır, kan kokusu kapanı kullanılmaz hale getirir.

Tilkiyi önce uzun, sağlam bir sopayla vurup bayıltır, sonra da ayağınızı kalbine bastırırsınız.

Doğada tilkiler genelde kızıl renklidir. Ama ara sıra kendiliğinden mutasyonla bir siyah tilki çıkar. Babam hiç siyah tilki avlamamıştı. Ama başka yerlerde siyah tilkilerin avlandığını ve kontrollü çiftleştirmeyle sırt ve kuyruktaki beyaz tüylerin artırıldığını biliyordu. Bunlara da gümüş tilki deniyordu. Gümüş tilki yetiştiriciliği Kanada'da yeni başlamaktaydı.

Babam 1925'te biri erkek, biri dişi iki gümüş tilki aldı ve ahırın yanında onlara bir kafes yaptı. İlk başlarda çiftlikte yetiştirilen bir başka cins hayvan gibi algılanmış olmalılar; tavuklarla domuzlardan, hatta ispenç horozundan daha tuhaf, ziyaretçilerin ilgisini çeken, tavus kuşu gibi az bulunur ve gösterişli hayvanlar. Babamın onları satın alıp bir de kafes yapması, kalmaya niyetli olduğunun işareti gibi görülmüş olabilir; çoğundan biraz farklı bir çiftçi ama yine de çiftçi.

İlk yavrular doğduğunda kafesleri çoğalttı. Kucağında üç yavruyla annesinin bir fotoğrafını çekti. Annesi fotoğrafta kaygılı ama müsamahakârdır. Yavrulardan ikisi erkek, biri dişiydi. Babam sonbaharda, kürkleri en iyi durumdayken erkekleri öldürüp postlarını etkileyici bir meblağa sattı. Esaret altında büyütülen bu hayvanlara kıyasla tuzaklar önemini kaybetmeye başladı.

Genç bir kadın ziyarete geldi. Ailenin İrlandalı kolundan bir kuzindi; babamdan birkaç yaş büyük, enerjik, sebatlı, alımlı bir öğretmen. Tilkilerle hemen ilgilendi, üstelik babaannemin sandığı gibi babamı baştan çıkarmak için numara yapmıyordu. (Akraba oldukları halde misafir kızla annesi arasında neredeyse anında bir soğukluk oluştu.) Genç kız onlarınkinden çok daha yoksul bir evde, daha yoksul bir çiftlikte büyümüş, başka çaresi olmadığından kendi çabalarıyla öğretmen olmuştu. Eğitimini sürdürmemesinin tek nedeni, bir kadın için öğretmenlikten daha uygun bir mesleğe rastlamamış olmasıydı. Çalışkan ve sevilen bir öğretmendi ama sahip olduğunu bildiği bazı yeteneklerini kullanmıyordu. Bu yetenekler riske girmek ve para kazanmakla ilgili şeylerdi. Kendi evinde olduğu kadar babamın evinde de yersiz bulunan, iyi gözle görülmeyen yetenekler, oysa bunlar (sıkı çalışmayla sebat kadar sık adı geçmese de) ülkeyi inşa eden yeteneklerdi. Tilkilere baktığında vahşi doğayla romantik bir bağ görmedi; yeni bir iş kolu, refah imkânı gördü. Bütün bunların ciddi şekilde başlatılabileceği bir yer alacak kadar birikmiş parası vardı. Annem oldu.

Annemle babamı, annemle babam olmadan önceki dönemde, karar verdikten sonra ama evlilikle –o günün âdetleri uyarınca– bu kararı geri dönüşsüz hale getirmelerinden önce düşündüğümde bana sadece dokunaklı, savunmasız ve fevkalade aldanmış değil, aynı zamanda sonraki bütün dönemlerden daha çekici görünürler. Sanki o sırada hiçbir şey engellenmemişti, hayat hâlâ ihtimallerle gelişip serpiliyordu; sanki birbirlerine doğru eğilmeden önce ikisi de çeşitli güçlere sahipti. Bu doğru olamaz elbette –o dönemde kaygılanmaya başlamış olmalılar– annem yirmili yaşlarının sonunda ve bekâr ol-

duğundan ötürü kaygılıydı mutlaka. Başarısızlığı da tatmışlardı büyük ihtimalle; birbirlerine benim hayal ettiğim mebzul iyimserlikle değil, çekinceyle yaklaşmış olabilirler. Ama ben böyle hayal ediyorum; bunu yapmak herkesin hoşuna gider kuşkusuz; böylece başından beri cimri bir sevginin ya da başından beri gönülsüz bir girişimin ürünü olduğumuzu düşünmeyiz. Bence annemle babam hayatlarının geri kalanında yaşayacakları yeri, Huron ili, Turnberry ilçesindeki Wingham'ın hemen batısında, Maitland Nehri'nin üzerindeki araziyi güneşli bir bahar sabahı kuru yollarda rahatlıkla yol alan bir arabayla gelip seçmişlerdi; kendileri de iyi yürekli, alımlı, sağlıklıydılar ve şanslarına güveniyorlardı.

Pek de uzun sayılamayacak bir süre önce kocamla birlikte Huron ilinin kuzeyinde ve doğusunda yer alan Grey ilinin arka yollarında arabayla yol alıyorduk. Bir dörtyol ağzında bomboş bir köy bakkalının önünden geçtik. Uzun, ince camekânlı eski moda vitrinleri vardı. Önde eskiden benzin pompalarının durduğu yer boştu. Onun hemen yakınındaki sumak ağaçlarıyla kırlangıç otları öbeğinin içine her türden çöp atılmıştı. Sumaklar hafızamı dürttü, dönüp bakkala tekrar baktım. Oraya daha önce gitmişim, orası bir hayal kırıklığı ya da bozuntuyla bağlantılıymış hissine kapıldım. Yetişkinliğim boyunca daha önce oraya hiç gitmediğimi biliyordum; çocukken de gelmiş olacağımı sanmıyordum. Evden çok uzaktı. Arabayla kasaba dışına çıktığımızda genellikle dedemlerin Blyth'taki evine giderdik – emekliliklerinde, çiftliği sattıktan sonra oraya taşınmışlardı. Her yaz bir kere de Goderich'teki göle giderdik. Ama daha bunu kocama söylerken hayal kırıklığını hatırladım. Dondurma. Sonra her şeyi hatırladım; babamla ben 1941'de Muskoka'ya git-

miştik; annem bizden önce gitmiş, Gravenhurst'ün kuzeyinde Pine Tree Oteli'nde kürk satıyordu.

Babam benzin almak üzere bir köy bakkalında durmuş, bana külahta dondurma almıştı. İşlek bir yol değildi, dondurma uzun süre beklemiş olmalıydı. Herhalde bir ara çözülmüş, sonra yine donmuştu. İçinde ince buz parçaları, saf buz parçaları vardı, tadı da çok bozulmuştu. Külah bile yumuşamıştı, bayattı.

"Peki ama Muskoka'ya niye buradan gitsin?" dedi kocam. "9 No'lu tali yoldan geçip 11 No'lu karayoluna çıkması normal olmaz mıydı?"

Haklıydı. Acaba yanılıyor muydum? Belki benzinle dondurmayı başka bir dört yol ağzında, başka bir bakkaldan almıştık.

Batıya, uzun dağ sıralarını geçip Bruce ili ve 21 No'lu karayoluna doğru yol alırken, güneş battıktan sonra, hava kararmadan önce, her uzun –yani on mili aşan– araba yolculuğunun ailemiz için nasıl bir şey olduğunu, ne kadar meşakkatli ve belirsiz olduğunu anlattım. Kocama –onun ailesi bizimkinden daha gerçekçiydi ve bir araba sahibi olacak kadar zengin olmadıkları kanısındaydılar– arabanın sesleriyle hareketleri, sarsıntılarla tangırtılar, motorun zorlanışıyla vitesin homurtuları yüzünden tepeleri aşıp milleri katetmenin nasıl arabadaki herkesin paylaştığı bir çabaya dönüştüğünü tasvir ettim. Lastik patlayacak mıydı, radyatör su kaynatacak mıydı, araba arıza yapacak mıydı? *Arıza* lafının kullanılması arabaya bir kırılganlık, bir ürkeklik, esrarengiz, neredeyse insani bir savunmasızlık atfederdi.

Tabii daha yeni bir arabamız olsa veya arabanın bakımını yaptıracak paramız olsa öyle olmazdı, dedim.

Ve Muskoka'ya niye arka yollardan gittiğimizi anladım. Yanılmamışım meğer. Babam arabayı büyücek bir kasabada, bir anayolda kullanmamaya özen gösteriyor

olmalıydı. Arabanın sorunları çoktu. Aslında yola bile çıkmaması gerekirdi. Bazı zamanlar babamın arabayı tamire verecek parası olmazdı; bu da o dönemlerden biriydi herhalde. Babam arabayı kendi tamir etmek, çalışır halde tutmak için elinden geleni yapardı. Bazen bir komşusu yardım ederdi. Babamın, "Adam mekanik dehası," dediğini hatırlıyorum; bundan muhtemelen kendisinin bir mekanik dehası olmadığı sonucunu çıkarıyorum.

Asfaltlanmamış, bazıları mıcırlı bile olmayan yolların –kimi öyle girintili çıkıntılı olurdu ki, babam çamaşır tahtası derdi– ve tek şeritli kalas köprülerin hatırasına niçin bir tehlike ve kaygı duygusunun karıştığını biliyordum artık. Peş peşe ayrıntılarla birlikte babamın açıklamalarını da hatırladım: Annemin bulunduğu otele gidecek kadar parası vardı sadece, eğer annemde para yoksa ne yapacağını bilmiyordu. Bunu elbette o sırada söylememişti bana. Dondurmayı aldı, yokuş yukarı giderken gösterge panosuna bastırarak ittirmemi söyledi; inancım çoktan uçup gittiğinden bunun artık sadece bir ritüel, bir espri olmasına rağmen dediğini yaptım. Babamın keyfi yerinde görünüyordu.

O yolculuğun ne durumda yapıldığını bana yıllar sonra, annem öldüğünde, birlikte neler yaşadıklarını tek tek hatırladığında anlattı.

Annemin Amerikalı turistlere (sanki bir tek onların işimize yarayabileceğini kabullenircesine hep Amerikalı turistlerin bahsi geçerdi) sattığı kürkler ham değil, sepilenmiş, işlenmişti. Bazı postlar şeritler halinde kesilip birleştirilerek kap olur, bazıları olduğu gibi bırakılıp etol olarak kullanılırdı. Tilki etoller bir bütün posttan, vizon etoller iki ya da üç posttan yapılırdı. Hayvanın kafası etolün üstünde bırakılır, parlak altın kahve camdan göz-

ler ve yapay bir çene eklenirdi. Pençelere kopçalar dikilirdi. Sanıyorum vizon postu etollerde ağızla kuyruk birleşirdi. Tilki etollerde pençeyle pençe birleşirdi, tilki etollerin bazılarında tilkinin kafası tamamen alakasız bir yere, sırtın ortasına süs olarak dikilirdi.

Otuz yıl sonra bu kürkler ikinci el giysi dükkânlarına düşmüş, şaka olsun diye alınıp takılmış olabilir. Geçmişin çeşitli küflenmiş, gülünç modaları arasında hayvan postlarının bu şekilde, ne olduğu gizlenmeden kullanılması en şaşırtıcı ve barbarca olanıdır herhalde.

Annem tilki etolleri posttaki beyaz kılların, "gümüşlerin" sayısına bağlı olarak yirmi beş, otuz beş, kırk ya da elli dolara satıyordu. Kaplar elli, yetmiş beş, hatta yüz dolardı. Babam otuzlu yılların sonlarında tilkilerin yanı sıra vizon da yetiştirmeye başlamıştı; ama annemin satılacak fazla vizon etolü yoktu, onlara kaç para aldığını hatırlamıyorum. Belki de onları kayba uğramadan Montréal'daki kürkçülere satmayı başarmıştık.

Tilki kafesleri yerleşimi çiftlik arazimizin büyük bir bölümünü kaplıyordu. Ahırın arkasından nehir düzlüklerinin üstündeki yüksek yamaca kadar uzanıyordu. Babamın yaptığı ilk kafeslerin damları ve sedirden direklere gerili ince tel duvarları vardı. Zemin topraktı. Daha sonra yapılan kafeslerde zemin yükseltilmişti ve teldendi. Bütün kafesler birbirini kesen "sokaklar" üzerinde bir kent oluşturacak şekilde yan yana sıralanmıştı; kentin etrafı da yüksek bir koruyucu çitle çevrilmişti. Her kafesin içinde bir kulübe vardı: havalandırma delikleri ve açılabilen eğimli bir çatısı ya da kapağı olan iri bir tahta kutu. Kulübenin bir kenarı boyunca da, tilkilerin tırmanabileceği tahta bir rampa. Kafesler farklı zamanlarda yapıldığı ve baştan planlanmadığı için gerçek bir kentte-

ki bütün farklılıklar burada da mevcuttu; sokakların kimi geniş, kimi dardı, bazı kafesler ferah, toprak zeminli ve eski modaydı, bazıları ise daha sağlıklı ama daha orantısız görünümlü, küçük, tel zeminli ve moderndi. Barakalar adı verilen, bölmelere ayrılmış iki uzun yapı vardı. Yeni Barakalar, eğimli ahşap çatıları ve yüksek tel zeminleri olan karşılıklı iki sıra kafes ve aralarındaki üstü kapalı geçitten oluşuyordu. Eski Barakalar ise tek ve kısa bir sıra halinde, oldukça ilkel biçimde birbirine yamanmış kafeslerdi. Yeni Barakalar çoğu bir yaşına gelmeden postları yüzülecek olan genç tilkilerle dolu, feci gürültülü bir yerdi. Eski Barakalar varoştu ve bir yıl daha tutulmayacak olan işe yaramaz damızlıklar, tek tük sakatlar burada barındırılırdı; hatta bir ara insanlara yakınlık gösteren, evcilleşmeye yatkın bir dişi kızıl tilki vardı. Belki evcilliği, belki de rengi yüzünden diğer bütün tilkiler ondan uzak dururdu, adı da –hepsinin adı vardı– Kız Kurusu' ydu. Oraya nasıl düştüğünü bilmiyorum. Mutasyona mı uğramıştı? Yoksa çitin altından yanlış yöne tünel kazmış vahşi bir tilki miydi?

Tarlamızda samanlar biçildiğinde bir bölümü tilkileri güneşten korumak, kürklerinin kahverengiye dönmesini engellemek için kafeslerin üstüne yayılırdı. Zaten yaz mevsiminde pek hırpani görünürlerdi – eski kürkleri dökülüp yenisi çıkmaya başlardı. Kasım ayına gelindiğinde muhteşem görünürlerdi; kuyruklarının ucu kar beyazı, sırt tüyleri uzun ve siyah, yer yer gümüşi. Damızlık olarak ayrılanlar hariç, öldürülmeye hazır olurlardı. Postları gerilir, temizlenir, sepilenmeye, sonra da mezada gönderilirdi.

Bu aşamaya kadar, hastalık ve üreme riskleri dışında her şey babamın denetimi altındaydı. Her şey onun tarafından yapılmıştı: kafesler, tilkilerin içine saklanıp yavrulayabileceği kulübeler, dışarıdan günde iki kere temiz

suyla doldurulan konserve kutularından mamul suluklar, tulumbadan su taşımakta kullanılan, sokaklarda yuvarlanan varil, ahırda öğütülmüş tahıl, su ve çekilmiş at etinin karıştırıldığı yemlik, hayvanın başı kıstırılarak kloroformun verildiği öldürme kutusu. Sonra, postlar kurutulup temizlendikten ve germe tahtalarının üzerinden soyulduktan sonra hiçbir şey babamın denetiminde değildi. Postlar dümdüz serilip istiflenerek kolilenir ve Montréal'a gönderilirdi; sonra bekleyip kürk mezadında nasıl sınıflandırılacağını ve satılacağını görmekten başka yapacak şey yoktu. Bütün yılın geliri, yem parası, bankaya ödenecek para, annesi dul kaldıktan sonra ondan aldığı borca karşılık ödenecek para, hepsi mezattan karşılanırdı. Bazı yıllar kürk fiyatları oldukça iyi, bazı yıllar orta, bazılarındaysa berbattı. O sırada kimse bunu göremese de, aslında babam bu işe girmekte biraz gecikmişti ve kârın yüksek olduğu ilk yıllarda işe sınırlı bir sermayeyle girişmişti. O daha yeni başlamışken Büyük Buhran patlamıştı. Buhran'ın babamın işine etkisi sanılabileceği gibi sürekli kötü değil, değişkendi. Bazı yıllar çiftlikte kazanacağı paradan biraz fazlasını kazanıyordu ama kötü yıllar iyilerden fazlaydı. Savaşın başlamasıyla birlikte işler pek düzelmedi – hatta 1940 yılının fiyatları en düşük seviyedeydi. Buhran sırasında düşük fiyatlara katlanmak daha kolaydı; etrafına baktığında aşağı yukarı herkesin aynı durumda olduğunu görüyordu; fakat savaşın yarattığı işlerle ülke tekrar kalkınmaya başlarken babam gibi çalışıp neredeyse hiçbir şey elde etmemek insanı zorluyordu.

Babam, anneme orduya katılmayı düşündüğünü söyledi. Aklındaki bütün postları sepiletip satmak ve orduya zanaatkâr olarak katılmaktı. Bu iş için yaşlı sayılmazdı ve işe yarayacak birçok becerisi vardı. Marangozluk yapabilirdi – kendi çiftliğinde âlâsını yapmıştı. Kasaplık yapabilirdi – kim bilir kaç atı kesip tilkilere yem olarak parçalamıştı.

Annemin fikri farklıydı. En güzel postları ayırmayı önerdi; onları mezada göndermeyecek, sepilenip işlendikten –yani gözlerle pençeler de takılarak kap ve etol haline getirildikten– sonra götürüp satacaklardı. İnsanlar para kazanmaya başlamıştı. Etrafta giyinip süslenecek parası ve hevesi olan kadınlar vardı. Ayrıca turistler de vardı. Biz turistler için sapa bir yerdeydik ama annem Muskoka otellerinin turist dolu olduğunu duymuştu. Detroit ve Chicago'dan geliyorlardı, İngiliz porselenine, Shetland kazaklara, Hudson's Bay battaniyelerine harcayacak paraları vardı. Öyleyse gümüş tilki kürküne niye para harcamasınlardı?

Değişim, istila ve kargaşa söz konusu olduğunda insanlar ikiye ayrılır. Bazısı ön bahçesinden yol geçtiğinde bunu hakaret kabul eder, özel hayatının, şakayıklarıyla leylaklarının ve kendine ait bir boyutun kaybolmasına üzülür. Bazısı da bunu fırsat kabul eder; sosisli sandviç tezgâhı açar, fast food bayiliği alır, motel açar. Annem ikinci türden biriydi. Amerikan paralarıyla kuzey ormanlarına akın eden turistleri düşünmek bile kanını kaynatıyordu.

Böylece yaz geldiğinde, 1941 yazında, kürk dolu bir bavulla Muskoka'ya gitti. Babaannem evi çekip çevirmek üzere bize geldi. Hâlâ dimdik, alımlı bir kadındı; annemin alanına bir felaket kâhininin ihtişamıyla girdi. Annemin yaptığı şeye karşıydı. Seyyar satıcılık. Amerikalı turistlerle ilgili olarak aman bana yaklaşmasınlar, diye düşündüğünü söylüyordu. Annemle ikisi bir gün boyunca evde bir arada bulundular; o gün babaannemin katı ve ketum yönü ortaya çıktı. Annem heyecanından fark etmedi bile. Ama babaannem evi bir gün tek başına idare ettikten sonra yumuşadı. Babamın evliliğini ve eksantrik girişimiyle fiyaskosunu şimdilik bağışlamaya karar verdi; babam da ona olan borcunun yarattığı utanca rağmen

annesini affetmeye karar verdi. Babaannem ekmekler, börekler pişirdi, bostandaki sebzelerin, taze yumurtaların, Jersey ineğinin yağlı sütüyle kremasının hakkını verdi. (Paramız olmamasına rağmen asla kötü beslenmezdik.) Dolapların içini ovup temizledi, bizim çıkmaz sandığımız tencere diplerinin karasını kazıdı. Sökükleri dikilecek giysileri aradı buldu. Akşamları çiçek tarhıyla domateslere kova kova su taşırdı. Sonra babam ahır ve tilki kafeslerinde işini bitirince gelir, hep birlikte dalları meyvelerden eğilmiş ağaçların altında bahçe iskemlelerinde otururduk.

Otuz beş dönümlük –babaanneme göre çiftlik bile sayılmayacak– çiftliğimizin yeri olağandışıydı. Doğuda kasaba vardı, ağaçların yaprakları döküldüğünde kilise kuleleriyle belediye binasının kulesi görünürdü; bizim çiftlikle anayol arasındaki yaklaşık bir millik yolda giderek sıklaşan evler, kaldırıma dönüşen toprak yollar ve tek başına sokak lambaları vardı; yani yasal belediye sınırlarının dışında olmamıza rağmen kasabanın son yerleşimi olduğumuz söylenebilirdi. Ama batıda görünen tek bir çiftlik evi vardı, o da çok uzakta, batı ufkunun yaklaşık orta noktasındaki bir tepenin üstündeydi. Roly Grain'in evi derdik ama Roly Grain kimdir, evine giden yol hangisidir, ne sormuş ne düşünmüştüm. Fazlasıyla uzaktaydı; en yakında mısır ya da yulaf ekili geniş bir tarla, sonra koru, aşağı eğimli nehir düzlükleri ve nehrin saklı koca kıvrımı, onun da ardında üst üste binmiş, kimi çıplak kimi ağaçlık tepeler. Yaşadığımız kalabalık nüfuslu tarım bölgesinde bu kadar boş, hayal gücünü bu kadar kışkırtan bir arazi görmek zordu.

Oturup bu manzarayı seyrederken babam bir sigara sarıp içer, babaannemle ikisi çiftlikteki eski günleri, eski komşularını ve yaşadıkları ilginç ve komik olayları konuşurlardı. Annemin yokluğu yalnız ikisinin ilişkisine değil,

hepimize huzur getirmişti. Evdeki uyanık ve mücadeleci hava yok olmuştu. Hırs, özsaygı, belki hoşnutsuzluk da öyle. O sırada tam olarak neyin eksik olduğunu bilmiyordum. O eksiklik temelli olursa benim için rahatlama değil, ne büyük bir mahrumiyet olacağını da bilmiyordum.

Biri erkek, biri kız, iki küçük kardeşim penceresine baktırsın diye babaannemin başının etini yerdi. Babaannemin gözleri elaydı ama bir gözünde irisin en az üçte birini kaplayan bir leke vardı ve rengi de maviydi. Bu yüzden gözlerinin farklı renklerde olduğu söylenirdi ama aslında öyle değildi. Biz mavi lekeye babaannemin penceresi derdik. Babaannem lekeyi göstermesi istendiğinde kızmış gibi yapar, başını eğip görmeye çalışan kimse itip uzaklaştırmaya çalışır ya da gözlerini sımsıkı kapatıp sonra lekesiz ela gözünü hafifçe aralayıp hâlâ bakıyor muyuz diye kontrol ederdi. Her seferinde sonunda yakalanır ve gözlerini kocaman açıp kıpırdamadan oturarak bakılmasına izin verirdi. Leke içine başka renk karışmamış duru bir maviydi, etrafındaki kahverengimsi sarıdan ötürü iyice parlardı, tıpkı yaz göğünün puf puf bulutlarla iyice parlaması gibi.

Babam otelin araba yoluna girdiğinde akşam olmuştu. Bahçe kapısının taş dikmeleri arasından geçince karşımızda oteli gördük: üçgen çatılı, beyaz verandalı uzun taş bir yapı. Duvarlara asılı, çiçeklerle dolup taşan saksılar. Otopark sapağını kaçırıp yarım daire şeklindeki araba yolunu izleyerek verandanın önüne çıktık ve salıncaklarda, sallanan koltuklarda oturan, babamın deyişiyle bize bakmaktan başka işi olmayan insanların önünden geçtik.

Bön bön bakmaktan başka işi olmayan.

Dikkati çekmeyen işareti fark ettik ve tenis kortunun bitişiğindeki çakıl döşeli otoparka geldik. Arabadan

indik. Araba toz içindeydi, diğer arabaların arasında kılıksız, davetsiz bir misafire benziyordu.

Yol boyunca pencereler açık gitmiştik, esen sıcak rüzgârda saçlarım birbirine dolanmış, kupkuru olmuştu. Babam görünüşürndeki tuhaflığı fark edip tarağım var mı, diye sordu. Tekrar arabaya binip aradım, sonunda koltuğun arkasına sıkışmış tarağı buldum. Tarak pisti, birkaç dişi eksikti. Ben taramayı denedim, sonra babam da denedi, sonunda, "Kulaklarının arkasına sıkıştır istersen," dedi. Sonra eğilip arabanın aynasına bakarak, kaşları çatık kendi saçını taradı. Otoparkta yürürken babam yüksek sesle acaba ön kapıyı mı çalsak arka kapıyı mı, diye düşünüyordu. Benim bu konuda yararlı bir fikrim olabileceğini düşünüyor gibiydi; daha önce hiçbir durumda böyle bir şey düşünmemişti. Ben ön kapıyı çalalım dedim çünkü araba yolunun çevrelediği yarım daire şeklindeki çimenlikte yer alan nilüferli havuza yakından bakmak istiyordum. Omuzları çıplak, tuniği göğüslerine yapışmış, omzunda testi taşıyan bir kız heykeli vardı; hayatımda gördüğüm en zarif şeylerden biriydi.

"Hodri meydan," dedi babam alçak sesle; basamakları çıkıp gözlerini kaçıran insanların önünden geçerek verandayı aştık. Lobiye girdik; içerisi o kadar karanlıktı ki, koyu renk, parlak ahşap duvarların üst kısımlarında buzlu camdan karpuzlar içinde küçük lambalar yakılmıştı. Bir tarafta cam kapılardan görünen yemek salonu vardı. Akşam yemeğinin ardından temizlenmiş, bütün masalara beyaz örtüler serilmişti. Öteki tarafta, kapıları açık, uzun bir rüstik salon vardı; karşı tarafında devasa bir taş şömine, önünde yere serili bir ayı postu.

"Şuraya bak," dedi babam. "Annen buralarda bir yerde olmalı."

Lobinin bir köşesinde duran, bel hizasına kadar gelen vitrini görmüştü; camın arkasında beyaz kadife gibi görünen bir kumaşın üzerine gösterişli biçimde serilmiş

bir gümüş tilki etol duruyordu. Üzerinde, siyah tahta bir tabelada beyaz ve gümüşi boya ve eğik harflerle *Gümüş Tilki, Kanada Lüksü* yazılıydı.

"Buralarda bir yerde," dedi babam tekrar. Şömineli salona baktık. Bir masaya oturmuş bir şeyler yazan bir kadın başını kaldırıp ters olmayan ama soğuk bir tonda, "Sanıyorum zili çalarsanız biri gelir," dedi.

Daha önce hiç görmediğimiz birinin bize hitaben bir şeyler söylemesi bana tuhaf geldi.

Geri dönüp yemek salonunun kapısına gittik. Çatal bıçakları yerleştirilmiş, bardakları ters kapatılmış, vazolarda çiçekleri, çadır gibi sivri katlanmış peçeteleriyle göz alabildiğine uzanan beyaz masaların en dibinde, mutfak kapısına yakın bir masaya oturmuş, gecikmiş bir akşam yemeğini bitiren ya da akşam çayı içen iki kişi, iki hanım gördük. Babam kapının topuzunu çevirdiğinde ikisi de başını kaldırıp baktı. Biri ayağa kalkıp masaların arasından geçerek yanımıza geldi.

Kadının annem olduğunu anlayamadığım an uzun sürmedi ama böyle bir an oldu. Tanımadığım bir elbise giymişti, küçük kırmızı çiçekli krem rengi bir elbise. Eteği pililiydi, yürüdükçe hışırdayan kumaşı koyu renk lambrili salonda masa örtüleri gibi ışıldıyordu. Elbisenin sahibi enerjik ve şık görünüyordu, siyah saçları ortadan ayrılmış ve örülüp başının üzerinde taç gibi toplanmıştı. Kadının annem olduğunu anladığımda, havaya alışık olmadığım bir parfüm yayarak her zamanki aceleciliğini ve hayıflanmalarını, görünüşüm ya da mizacımla ilgili her zamanki hoşnutsuzluğunu sergilemeden beni kucaklayıp öptüğünde bile hâlâ yabancı geliyordu bana. Babamla benim serseri ya da korkuluk gibi göze battığımız otelin yer aldığı dünyaya rahatça geçivermiş gibiydi; sanki hep orada yaşarmış gibiydi. Önce şaşırdım, sonra ihanete uğramış gibi hissettim kendimi, ardından heyecanlanıp

umutlandım; düşüncelerim bu yeni durumun bana sağlayacağı avantajlara yöneldi.

Annemin konuştuğu kadın restoran hostesiymiş; güneşten bronzlaşmış, koyu kırmızı rujlu ve ojeli, yorgun görünümlü bir kadındı; daha sonra anneme açtığı birçok derdi olduğu ortaya çıktı. Bize ilk andan itibaren yakınlık gösterdi. Ben büyüklerin konuşmasının arasına girip dondurmanın içindeki buz parçalarını, tadının ne kadar berbat olduğunu anlattım, kadın mutfağa gidip bana koca bir porsiyon üstü çikolata sosu kaplı, tepesine de bir kiraz şekerlemesi oturtulmuş vanilyalı dondurma getirdi.

"Bu sundae mi?" diye sordum. Reklamlarda gördüğüm sundaelere benziyordu ama ilk kez tadacağım için adından emin olmak istedim.

"Öyle sanırım," dedi kadın. "Sundae."

Kimse beni azarlamadı, hatta annemle babam güldüler; sonra kadın, babama taze çayla sandviç getirdi.

"Şimdi sizi baş başa bırakayım," dedi ve üçümüzü o sessiz, muhteşem salonda yalnız bıraktı. Annemle babam konuşuyordu ama ben konuştuklarına pek dikkat etmiyordum. Bazen araya girip yolculukla ya da evde olanlarla ilgili bir şey söylüyordum. Bacağımdaki arı sokmasını gösterdim. İkisi de susmamı söylemedi, neşeyle, sabırla cevap verdiler. Annem o gece hep birlikte onun barakasında yatacağımızı söyledi. Otelin arkasındaki küçük barakalardan birinde kalıyordu. Sabah orada kahvaltı edeceğimizi söyledi.

Dondurmamı bitirince koşup nilüfer havuzuna bakmamı söyledi.

Mutlu bir konuşmaydı herhalde. Babam rahatlamıştı, annemse muzaffer. Gayet iyi iş yapmış, yanında getirdiği neredeyse her şeyi satmıştı, girişimi başarılıydı. O haklı çıkmıştı, biz de kurtulmuştuk. Babam herhalde önce ne yapmak gerekir, diye düşünüyordu; arabayı orada

bir tamirciye mi götürmeliydi, yoksa bir kez daha arka yollarda şansını deneyip eve döndüğümüzde tanıdığı tamirciye mi götürmeliydi. Hangi borçların hemen ödenmesi gerekirdi, hangilerinin kısmen. Annemse daha uzak bir geleceği düşünüyor olmalıydı; işini nasıl genişletebileceğini, aynı şeyi başka hangi otellerde deneyebileceğini, gelecek yıl kaç kapla kaç etol yaptırmaları gerektiğini, bu işin yıl boyu yapılıp yapılamayacağını.

Amerika'nın çok kısa bir süre sonra savaşa gireceğini ve Amerikalıların savaş yüzünden yurtdışına seyahat etmeyeceğini, benzinin karneye bağlanmasının otel işine ket vuracağını öngöremezdi. Kendi bedeninin uğrayacağı saldırıyı, içeride biriken yıkımı öngöremedi.

Daha sonra yıllar boyunca o yaz mevsimindeki başarısını anlattı. Bu işi yapmanın doğru yolunu bildiğini, asla fazla baskı yapmadığını, kürkleri sanki mesele para değil de, kendisi için büyük bir zevkmiş gibi gösterdiğini. Sanki satış yapmak aklından bile geçmezmiş gibi. Oteli işletenlere, uyandırmak istedikleri izlenimi bayağılaştırmayacağını, bohçacı olmadığını göstermesi gerekiyordu. Sunduğu kürklerle kendine has bir seçkinlik kazanan bir hanımefendiydi daha ziyade. Yalnız müşterilerle değil, yönetici ve çalışanlarla da dost olmak zorundaydı.

Bu annem için angarya değildi. Dostlukla işin gereklerini karıştırma içgüdüsüne, bütün iyi satıcıların sahip olduğu içgüdüye sahipti. Kendi çıkarını hesaplayıp duygusuzca buna göre davranması hiçbir zaman gerekmedi. Yaptığı her şeyi doğallıkla yaptı, çıkarı neyse ona gerçekten kanı ısındı. Öteden beri kayınvalidesi ve kocasının ailesiyle zor geçinmiş, komşuların burnu havada, kilisedeki kentli kadınlarınsa biraz ısrarcı bulduğu annem, adımını attığı anda evindeymişçesine rahat ettiği yabancı bir dünya bulmuştu kendine.

Büyüdükçe bütün bunlarla ilgili tiksintiye benzer bir his oluştu içimde. İnsanın kendisinden bu şekilde yararlanması, kendini başkalarının tepkisine bağımlı kılması, iltifatı iltifat olduğunu bile fark etmeyecek kadar ustalıkla ve doğallıkla kullanması fikrinden nefret ediyordum. Sırf para için üstelik. Elbette babaannemin de düşündüğü gibi, bu tür bir davranışı utanç verici buluyordum. Babam öyle düşündüğünü göstermese de aynı hisleri paylaştığını varsayıyordum. Ben çok çalışıp gururlu olmak gerektiğine inanıyor –ya da inandığımı sanıyor– yoksulluğa aldırmıyor, hatta rahat bir hayat sürenlere karşı inceden bir küçümseme duyuyordum.

O sırada tilkilerden olduğumuza üzülüyordum. İşin bittiğine değil de, güzel kuyrukları, öfke saçan altın gözleriyle tilkilerin kendilerinin olmayışına. Büyüdükçe ve köylülükten, köylülüğün gereklerinden giderek soğudukça ilk kez tilkilerin esaretini sorgulamaya, öldürülmelerinden, paraya dönüştürülmelerinden pişmanlık duymaya başladım. (Vizonlarla ilgili buna benzer bir duygum hiç olmadı, onlar bana kötücül ve sıçanı görünürdü, kaderlerini hak ettikleri hissini taşırdım.) Bu pişmanlığın bir lüks olduğunu biliyordum, sonraki yıllarda babama bu hissimden söz açtığımda hafif bir tonda bahsettim. O da aynı tonda, yanlış bilmiyorsa Hindistan'da bütün hayvanların cennete gideceğini öngören bir din olduğunu söyledi. Düşünsene, dedi, ya doğruysa – orada hırlayan koca bir tilki sürüsüyle karşılaşacaktı, kapana kıstırdığı diğer bütün kürklü hayvanlar, vizonlar ve eti için öldürüp parçaladığı, kişneyen bir at sürüsü de cabası.

Sonra pek de hafif olmayan bir tonda ekledi: "İnsan bir şeylere kapılıyor biliyor musun. Neye kapıldığının tam farkında olmuyor."

Annemin pazarlamacılığından ve durumu nasıl kurtardığından da o yıllarda, annem öldükten sonra söz et-

mişti. O araba yolculuğunun sonunda, annem hiç para kazanmamışsa ne yapacağını hiç bilmediğini anlattı.

"Ama kazanmıştı," dedi. "Annen becerikliydi." Bunu öyle bir tonda söyledi ki, babaannemle benim çekincelerimizi hiçbir zaman paylaşmadığından emin oldum. Ya da herhangi bir utanç duyduysa, kararlılıkla bir kenara bırakmıştı.

Bu utanç tam bir daire çizerek sonunda kendisi bana utanç verir oldu.

1949 yılında bir bahar akşamı –evdeki son baharım, hatta tamamını orada geçirdiğim son mevsimdi– babama bir haber götürmek üzere bisikletle dökümhaneye gidiyordum. Bisiklete nadiren biniyordum artık. Bir süre boyunca, belki ellili yılların tamamında, kızların diyelim ki sutyen takacak yaşa geldikten sonra bisiklete binmesi tuhaf karşılanırdı. Ama dökümhaneye arka yollardan gitmek mümkündü, kasabadan geçmem gerekmiyordu.

Babam 1947'de dökümhanede çalışmaya başlamıştı. Bir önceki yıl, sadece bizim tilki çiftliğimizin değil, genelde kürk çiftliği işinin hızla çöktüğü anlaşılmıştı. Vizona ağırlık vermiş olsak ya da hâlâ yem şirketine, babaanneme, bankaya o kadar borcumuz olmasa vizon bizi düze çıkarabilirdi belki. Ama o durumda vizon bizi kurtaramazdı. Aynı dönemde birçok tilki yetiştiricisinin yaptığı hataya babam da düşmüştü. Daha solgun renkli, platin adı verilen yeni bir tilki türünün durumu kurtaracağı düşünülüyordu; babam borç parayla iki erkek damızlık almıştı; biri neredeyse kar beyazı bir Norveç platiniydi, diğeri de tatlı grimsi mavi tonda bir inci platini. İnsanlar gümüş tilkilerden bıkıp usanmıştı ama bu dünya güzelleri pazarı tekrar canlandıracaktı mutlaka.

Elbette yeni erkek damızlıkların performansı ve yavrulardan kaçının babanın rengini alacağı önceden belli

değildir. Sanıyorum her iki açıdan da sorunlar vardı ama annem bu konularda soru sorulmasına, bu mevzuların evde konuşulmasına izin vermezdi. Sanıyorum damızlıklardan biri soğuk mizaçlıydı, diğerinin yavruları da çoğunluk esmerdi. Zaten pek önemli de değildi çünkü moda bütün uzun tüylü kürkleri rafa kaldırmıştı.

Babam iş aramaya başladığında gece işi bulmak zorundaydı çünkü gündüzleri bütün vaktini işini sonlandırmakla geçiriyordu. Bütün hayvanların postunu yüzüp kaça olursa olsun satması, koruyucu çiti, Eski Barakaları, Yeni Barakaları ve bütün kafesleri yıkması gerekiyordu. Bütün bunları derhal yapması gerekmiyordu muhtemelen ama girişimden geriye herhangi bir iz kalmasını istemiyor olmalıydı.

Dökümhanede gece bekçisi olarak çalışmaya başladı; iş saatleri akşamüzeri beşten gece ona kadardı. Gece bekçiliği pek para getirmese de aynı anda başka bir iş yapmasına imkân tanıyordu. Bu fazladan işin adı yerleri silkelemekti. Bekçilik vardiyası bittiğinde diğer işi tamamlayamamış oluyor, bazen eve gece yarısından sonra geliyordu.

Babama vereceğim haber önemli değildi ama bizim aile hayatımızda önemliydi. İşten eve dönerken, saat ne kadar geç olursa olsun babaanneme uğraması gerektiğini hatırlatacaktım sadece. Babaannem bize yardım edebilmek için kız kardeşiyle birlikte bizim kasabaya taşınmıştı. Börekler, kekler pişiriyor, giysilerimizi yamıyor, babamla ağabeyimin çoraplarını onarıyordu. Babamın iş çıkışı babaannemin kasabadaki evine uğrayıp eşyaları alması, annesiyle bir fincan çay içmesi gerekiyordu ama gitmeyi sıklıkla unutuyordu. Babaannem yatmayıp beklerken örgü örer, ışığı kapatmadan kestirir, radyo dinlerdi; gece yarısı olduğunda Kanada radyo istasyonlarının yayını biter, uzak yerlerden haber bültenleri, Amerikan

cazı çıkardı karşısına. Bekledikçe bekler, babam gelmezdi. Bir gece önce aynı şey olmuştu, babaannem de o akşam yemek saatinde telefon edip insanı yerin dibine geçiren bir incelikle sormuştu: "Baban bu gece mi gelecekti, dün gece mi?"

"Bilmiyorum," dedim.

Babaannemin sesini her duyduğumda bir şeylerin doğru yapılmadığı ya da hiç yapılmadığı hissine kapılırdım. Ailemizin onu hayal kırıklığına uğrattığını düşünürdüm. Babaannem hâlâ enerjikti, eviyle bahçesine bakıyor, üst kata koltuk taşıyabiliyordu; büyük teyzem de vardı, yalnız değildi ama daha fazlasına ihtiyaç duyuyordu: hiç görmediği kadar minnete ve itaate.

"Ben dün gece yatmayıp bekledim ama gelmedi de..."

"Demek bu akşam gelecek." Onunla konuşup vakit kaybetmek istemiyordum çünkü bütün geleceğimi belirleyecek on üçüncü sınıf sınavlarına hazırlanıyordum. (Hâlâ bugün, serin, aydınlık bahar akşamlarında, ağaçlar yeni yapraklanırken o tarihî olayın beklentisi içimde kıpırdanır, hevesimin taze bir yaprak gibi titrek bir coşkuyla ona uzanışını hissederim.)

Anneme telefon konuşmasını aktardığımda, "Sen iyisi mi bisikletle gidip babana hatırlat, yoksa olay çıkacak," dedi.

Ne zaman babaannemin alınganlığı sorunuyla karşı karşıya kalsa annem adeta aile içinde bir becerikliliğe ya da öneme tekrar kavuşmuşçasına canlanırdı. Annem Parkinson hastasıydı. Bir süredir hastalık düzensiz belirtilerle annemi ele geçirmekteydi, yakın zamanda da teşhis konmuş, tedavisi olmadığı belirtilmişti. Hastalığın ilerleyişi annemi giderek daha fazla meşgul ediyordu. Artık normal yürüyemiyor, yiyemiyor, konuşamıyordu; bedeni onun denetimi dışında katılaşıyordu. Ama daha önünde uzun bir ömür vardı.

Babaannemle durumumuz konusunda böyle bir şey söylediğinde, diğer insanların, hatta evdeki işlerin farkında olduğuna dair herhangi bir şey söylediğinde kalbimin yumuşadığını hissediyordum. Ama sonunda kendine bağlayınca yine katılaşıyordum; bu sefer de öyle oldu (*o zaman da ben altüst olacağım*); sorumluluktan kaçındığı için ona öfkeliydim, bir annede aşırı göze batan ve yersiz görünen kendisiyle meşguliyetinden bıkmıştım.

Babamın iki yıldır çalıştığı dökümhaneye hiç gitmemiştim, onu nerede bulacağımı bilmiyordum. Benim yaşımdaki kızlar erkeklerin çalıştığı işyerlerinin etrafında dolaşmazdı. Dolaşırlarsa, demiryolu ya da ırmak boyunda tek başlarına uzun yürüyüşlere çıkar ya da kırlarda bisikletle tek başlarına gezerlerse (ben her ikisini de yapıyordum) bazıları *arandıklarını* söylerdi.

Zaten babamın dökümhanedeki işiyle pek ilgilenmiyordum da. Tilki çiftliği sayesinde zengin olacağımızı hiç ummamıştım ama hiç değilse o sayede başkalarından farklı ve bağımsızdık. Babamın dökümhanede çalıştığını düşününce büyük bir yenilgiye uğramış olduğu hissine kapılıyordum. Annem de aynı şeyi hissediyordu. Baban o işe *fazla*, derdi. Bense ona itiraz edip tartışır, annemin sıradan bir işçinin karısı olmaktan hoşlanmadığını, züppe olduğunu ima ederdim.

Annemin en ağırına giden şey, dökümhanenin Noel' de dağıttığı meyve, kuruyemiş ve şekerleme sepetini almaktı. Bu tür bir durumda veren değil alan taraf olmaya tahammülü yoktu; ilk Noel sepetini arabaya koyup yolun aşağısında oturan, annemin uygun bulduğu bir aileye götürmek zorunda kalmıştık. Bir sonraki Noel'de annemin otoritesi zayıflamıştı artık; bizim de herkes kadar armağana ihtiyacımız olduğunu söyleyip sepeti açtım. Benim katı ses tonum annemi ağlattı; bayat, sert ve grileşmekte olan çikolatayı yedim.

Dökümhane binalarında hiçbir ışık göremiyordum. Pencerelerin içi maviye boyanmıştı, ışık geçirmiyorlardı belki. Bürolar uzun ana binanın sonundaki eski bir tuğla evdeydi; orada jaluzilerin ardından bir ışık gördüm, müdürün ya da büro elemanlarından birinin fazla mesai yapıyor olacağını düşündüm. Kapıyı tıklatırsam babamın nerede olduğunu söylerlerdi. Kapıdaki küçük camdan içeri baktığımda içeridekinin babam olduğunu gördüm. Yalnızdı ve yerleri siliyordu.

Büronun yerlerini her akşam silmenin bekçinin görevlerinden biri olduğunu bilmiyordum. (Babam bunu kasten gizlememiş olabilirdi, belki söylemişti de ben dinlemediğimden duymamıştım.) Şaşırdım çünkü daha önce babamın böyle bir iş yaptığını hiç görmemiştim. Ev işi. Annem hastalandıktan sonra ev işi benim sorumluluğum olmuştu. Babamın hiç vakti yoktu. Ayrıca bazı işler erkek işiydi, bazı işler de kadın işi. Ben böyle düşünüyordum, tanıdığım herkes de öyle düşünüyordu.

Babamın yer silme aygıtı kimsenin evinde olamayacak türden bir şeydi. Tekerlekler üzerinde bir direkte iki kovası, her iki tarafta bezlerle fırçaların konduğu eklentiler vardı. Yerleri teslim olmuş, törensi ve kadınsı bir tempoda değil, enerjik biçimde, vakit kaybetmeden siliyordu. Keyfi yerinde gibiydi.

İçeriye girebilmem için gelip kapının kilidini açması gerekti.

Kapıda beni görünce yüzü değişti.

"Evde bir sorun yok, değil mi?"

Ben yok deyince rahatladı. "Tom sandım seni."

Tom fabrika müdürüydü. İşçilerin hepsi ona adıyla hitap ederdi.

"Neyse. Bu işi iyi yapıyor muyum diye bakmaya mı geldin?"

Ona mesajı ilettiğimde başını iki yana salladı.

"Biliyorum. Unuttum."

Masanın köşesine oturup işine engel olmamak için ayaklarımı havaya kaldırdım. Babam bürodaki işinin bitmek üzere olduğunu, beklersem bana dökümhaneyi gezdirebileceğini söyledi. Beklerim dedim.

Orada keyfinin yerinde olduğunu söylerken evde keyifsiz olduğunu, asık suratlı ya da asabi olduğunu kastetmiyorum. Ama işyerindeyken, evde yersiz kaçabilecek bir neşe sergiliyordu. Hatta orada üzerinden bir yük kalkmış gibiydi.

Yerlerin temizlendiğine kanaat getirdiğinde bezi direğin yan tarafına asıp büroyu ana binaya bağlayan eğimli koridordan aşağı aygıtı sürdü. Açtığı kapının üzerinde bir tabela vardı.

Hademe.

"Benim çöplüğüm."

Kovalardaki suyu demirden bir tekneye döktü, çalkalayıp tekrar döktü, tekneyi temizledi. Teknenin üzerindeki bir rafta, aletlerle plastik hortumun, sigortaların ve yedek pencere camlarının yanında her gün okuldan eve döndüğümde hazırladığım sefertası duruyordu. Termosa koyu, sütsüz çay doldurur, kepekli hamurdan bir çörekle tereyağı, reçel, varsa bir dilim börek, üç tane de kızarmış etli, ketçaplı kalın sandviç koyardım. Et en ucuzundan jambon ya da salam olurdu.

Babam önden giderek ana binaya girdi. Orada ışıklar, sokak ışığı gibiydi, yani koridorların kesiştiği yerlerde ışık vardı ama binanın tamamı ışıklı değildi; içerisi o kadar geniş ve yüksek tavanlıydı ki, kalın gövdeli, koyu yapraklı ağaçlarla kaplı bir ormanda ya da hepsi aynı boyda yüksek binaların olduğu bir kentteymişim hissine kapıldım. Babam birkaç ışık daha yakınca nesneler biraz küçüldü. Şimdi isten kararmış tuğla duvarlar, hem boyanmış hem de siyah tel kafes gerilmiş pencereler görülü-

yordu. Koridorlar boyunca sıra sıra istiflenmiş, boyumu geçen kutular ve karmaşık, birbirinin eşi metal tepsiler vardı.

Açık bir alana geldik, yerde koca koca metal kütleler yığılıydı; hepsi şekilsizdi, üzerlerine yumrular ya da midyeler yapışmış gibiydi.

"Dökümler," dedi babam. "Henüz temizlenmediler. Kumlama makinesi diye bir zımbırtının içine konuyorlar, üzerlerine bilye püskürtülüyor, bütün çapaklar temizleniyor."

Sonra siyah toz ya da ince siyah kumdan oluşan bir tümsek.

"Kömür tozuna benziyor ama ne deniyor buna, biliyor musun? Yeşil kum."

"*Yeşil* kum mu?"

"Kalıplamada kullanılıyor. İçine bağlayıcı madde karıştırılmış kum bu, kil mesela. Bazen de bezir yağı. Bunlar seni ilgilendiriyor mu ki?"

Evet, dedim, kısmen gururumdan. Aptal bir kız gibi görünmek istemiyordum. İlgileniyordum da ama babamın bana sunduğu tek tek açıklamalardan çok genel izlenimle ilgiliydim: içerinin karanlığı, havadaki ince toz, ülkenin her yerinde, her kasaba ve kentte buna benzer yerler olduğu düşüncesi. Pencereleri boyayla kapatılmış yerler. Arabayla, trenle önlerinden geçersin, içeride neler olduğunu hiç düşünmezsin. İnsanların hayatının tamamını kaplayan bir şey. Hiç bitmeyen, hep tekrarlanan, bütün dikkati tüketen, bütün hayatı tüketen bir süreç.

"İçerisi mezar gibi," dedi babam, aklımdan geçenleri kısmen okumuşçasına.

Ama onun kastettiği başka şeydi.

"Gündüzle karşılaştırınca. Gündüzki patırtıyı hayal bile edemezsin. Kulak tıkacı takmaya ikna etmeye çalışıyorlar ama adamlar takmıyor."

"Niye ki?"

"Bilmem. Başlarına buyruk oldukları için. Yanmaz önlük de takmıyorlar. Bak. Buna kupol ocağı deniyor."

Tepesi ismine uygun şekilde kubbeli, devasa siyah bir boruydu gösterdiği. Babam ateşin nerede yandığını, ergimiş metali taşıyıp kalıplara dökmek için kullanılan kepçeleri gösterdi. Acayip, güdük kol ve bacaklara benzeyen metal parçalarını gösterip dökümlerdeki çukurların şekilleri olduğunu söyledi. Yani çukurlardaki havanın katılaşmış hali. Bunları bana sesinde uzayıp giden bir tatminle, sanki açıkladığı şeyler ona şaşmaz bir haz verirmiş gibi anlattı.

Bir köşeyi döndüğümüzde pantolon ve fanilalarıyla çalışmakta olan iki adama rastladık.

"İşte iki çalışkan adam," dedi babam. "Ferg'ü tanıyor musun? Geordie'yi tanıyor musun?"

Tanıyordum onları, daha doğrusu kim olduklarını biliyordum. Geordie Hall ekmek dağıtırdı ama çok çocuğu olduğu için fazladan para kazanmak için geceleri dökümhanede çalışmak zorundaydı. Karısının onu kendinden uzak tutmak için çalıştırdığı söylenirdi şaka yollu. Ferg kasabada ortalıkta görülen daha genç bir adamdı. Yüzünde bir ur olduğundan kız bulamıyordu.

"Biz işçilerin nasıl yaşadığını gösteriyorum," dedi babam, şakacı ve özür diler bir tonda. Benden ötürü onlardan, onlardan ötürü benden özür diliyordu – herkesin gönlünü alıyordu. Tarzı buydu.

Adamların ikisi dikkatle birlikte çalışarak, uzun, sağlam kancalar kullanarak ağır bir dökümü kumla dolu bir kutudan çıkardılar.

"Çok sıcaktır," dedi babam. "Bugün döküldü. Şimdi kumu düzleyip bir sonraki döküm için hazırlayacaklar. Sonra bir tane daha. Parça başı çalışılıyor. Her döküm için para alınıyor."

Oradan uzaklaştık.

"İkisi bir süredir beraber," dedi babam. "Hep birlikte çalışırlar. Ben aynı işi tek başıma yapıyorum. Buradaki en ağır iş bu. Alışmam biraz zaman aldı ama artık zor gelmiyor."

O gece gördüğüm birçok şey yakın zamanda yok olacaktı. Kupol ocağı, elle taşınan kepçeler, ölümcül toz. (Gerçekten ölümcüldü – kasabada, küçük, derli toplu evlerin verandalarında hep birkaç sarı benizli, metin adam oturmuş hava alıyor olurdu. *Dökümhane hastalığından*, ciğerlerindeki tozdan ölmekte olduklarını herkes bilir ve kabullenirdi.) Birçok kişisel beceri ve tehlike ortadan kalkacaktı. Çok sayıda gündelik risk, bol miktarda gözü kara gurur, rasgele maharet ve doğaçlama da. Benim gördüğüm işlemler muhtemelen günümüzden çok ortaçağda yapılanlara yakındı.

Yapılan işlemler değiştikçe dökümhanede çalışan adamların özel niteliği de değişecekti sanırım. Fabrikalarda veya başka işlerde çalışan adamlardan pek farkları kalmayacaktı. Bahsettiğim döneme kadar, başka işçilerden daha güçlü, daha kaba saba adamlar gibi görünürlerdi hep; işleri bu kadar pis ve tehlikeli olmayan adamlardan daha gururlu, belki daha teatral adamlardılar. Maruz kaldıkları tehlikelerden korunma talep etmeye gururları izin vermezdi, hatta, babamın dediği gibi, sunulan korumaya da burun kıvırırlardı. Sendikayla uğraşamayacak kadar gururlu oldukları söylenirdi.

Bunun yerine dökümhaneden çalarlardı.

"Sana Geordie'yle ilgili bir hikâye anlatayım," dedi babam yürümeye devam ederek. Babam o sırada "devriye geziyor" binanın çeşitli yerlerinde çizelge dolduruyordu. Sonra da kendi yerlerini silkeleyecekti. "Geordie ara sıra eve biraz kereste filan götürür. Birkaç kasa, öyle şeyler. Evde bir onarımda ya da arkaya kulübe yapmak için işe

yarayacağını düşündüğü şeyler. Geçen gece bir yığın eşyası vardı götüreceği, hava kararıktan sonra çıkıp arabasının arkasına yükledi, iş çıkışı hazır olsun diye. Onun haberi yoktu ama Tom ofisteydi, tesadüf bu ya, pencerenin önündeymiş, onu seyretmiş. Tom arabayla gelmemişti, arabası karısındaydı, bir yerlere gitmişti, Tom da yürüyerek bir iş halletmeye ya da unuttuğu bir şeyi almaya gelmişti. Geordie'nin yaptığını görünce bekledi, Geordie paydos ettiğinde dışarı çıkıp seslendi. Baksana, beni eve bırakabilir misin, dedi. Benim arabam karımda, dedi. Bunun üzerine Geordie'nin arabasına bindiler, diğer adamlar ortalıkta durmuş gülmelerini bastırmaya çalışıyor, Geordie oluk oluk terliyordu, Tom tek kelime söylemiyordu. Geordie kontak anahtarını çevirmeye çalışırken o oturmuş ıslık çalıyordu. Geordie onu evine bırakıncaya kadar hiçbir şey dememiş. Bir kez olsun dönüp arkaya bakmamış. Bakmaya niyeti de yokmuş zaten. Bırakmış terlesin. Ertesi gün de gelip herkese anlattı."

Bu öyküyü gözünde büyütebilir insan, yönetimle işçiler arasında rahat bir teklifsizlik, hoşgörü, hatta birbirlerinin ikilemlerine anlayış olduğunu varsayabilir. Bir ölçüde vardı bunlar ama aynı zamanda bol bol hınç, aldırışsızlık ve elbette kandırmaca da vardı. Yine de şakalaşmanın yeri ayrıydı. Akşam vardiyasında çalışanlar, izinsiz molalarında çoğu zaman babamın odasında, müstahdem odasında –sıcak gecelerde de ana kapının önünde– toplanıp sigara içer, konuşurlardı. Hem yakın zamanda hem geçmiş yıllarda oynanan oyunları anlatırlardı. Çoktan ölmüş insanların çevirdiği oyunları, nasıl makaraya alındıklarını konuşurlardı. Bazen ciddi konuşmalar da geçerdi. Hayalet var mıdır yok mudur diye tartışırlar, hayalet gördüğünü iddia edenleri anlatırlardı. Para konusunu konuşurlardı – kimin parası vardı, kim para kaybetmişti, kim para beklemiş ama gelmemişti, kim parasını nerede

tutardı. Babam bu konuşmalardan bana yıllar sonra söz etti.

Bir gece aralarından biri, bir erkeğin hayatında en güzel zaman hangisidir, diye sormuş.

Bazıları çocukluk yılları demiş; bütün gün dalga geçersin, yazın ırmağa gider, kışın yolda hokey oynarsın, dalga geçip eğlenmekten başka şey de düşünmezsin.

Bazısı gençlik demiş, gezip tozarsın, sorumluluğun yoktur.

Kimi de evliliğin ilk yılları demiş, karını seversin, biraz sonrasında da, çocuklar küçüktür, ortalıkta koşuşturur, henüz kötü bir huyları ortaya çıkmamıştır.

Sonra babam demiş ki: "Şimdi. Şimdi olabilir bence."

Niçin diye sormuşlar.

Henüz yaşlanmamışsındır, üzerine birbiri ardına yükler çökmemiştir ama hayattan istemiş olabileceğin birçok şeyi asla elde edemeyeceğini anlayacak yaştasındır demiş. İnsanın bu durumda nasıl mutlu olabileceğini açıklamak zor olsa da bazen mutlu olduğunu düşünüyorum demiş.

Bana bunu anlatırken, "Sanıyorum o arkadaşlık hoşuma gidiyordu," dedi. "O zamana kadar hep kendi başımaydım. O adamlar kaymak tabakadan değildi belki ama hayatta tanıdığım en düzgün adamlardı."

Anlattığı bir başka şey de şuydu: Dökümhanede çalışmaya başladıktan kısa bir süre sonra bir gece on ikiye doğru paydos etmiş ve feci bir kar fırtınasının başlamış olduğunu görmüş. Yollar karla kaplıymış, kar öyle sert ve süratli savruluyormuş ki kar temizleme makineleri sabahtan önce çalışmaya başlayamazmış. Babam arabasını olduğu yerde bırakmak zorunda kalmış – karları küreyip arabayı çalıştırsa bile yola çıkmayı göze alamazmış. Eve doğru yürümeye başlamış. Yaklaşık iki millik bir mesafe. Yeni yığılmış karın üzerinde zor yürünüyormuş, rüzgâr da batıdan doğru üzerine esiyormuş. O gece çok sayıda

yeri silkelemiş, işe de yeni alışmaya başlıyormuş. Kalın bir palto varmış üstünde, komşularımızdan birinin savaş dönüşü ihtiyacı kalmadığından babama verdiği askerî bir palto. Paltoyu babam da sık giymezdi. Genellikle rüzgârlık giyerdi. O gece ısı her zamanki kış derecesinden de daha düşük olduğu ve arabanın kaloriferi olmadığı için paltoyu giymiş olmalı.

Babam tipiye karşı ite kaka yürürken aşağı doğru çekildiğini hissediyormuş, eve çeyrek mil kala artık hareket edemediğini fark etmiş. Bir kar birikintisinin ortasındaymış, bacaklarını kıpırdatamıyormuş. Rüzgâra karşı ayakta zor duruyormuş. Bitkin düşmüş. Kalbim tekliyor galiba, diye düşünmüş. Öleceğini düşünmüş.

Kendine bile bakamayan hasta, sakat bir eş, hüsrana boğulmuş yaşlı bir anne, sağlığı öteden beri zayıf olan bir küçük kız, ondan daha büyük, yeterince güçlü ve zeki ama çoğu zaman bencil ve anlaşılmaz biçimde becerisiz görünen bir kız daha, bir de akıllı ve güvenilir olacağı belli ama henüz küçük bir çocuk olan bir erkek evlat bırakıyormuş geride. Borç içinde ölecekmiş, üstelik daha kafesleri yıkmayı bile tamamlamadan. Kafesler öylece kalacakmış – 1927 yazında Austins bataklığında kestiği sedir direklerin üzerine sarkmış teller girişiminin bir harabesi olarak dikilecekmiş.

Bana bunu anlattığında, "Bir tek bunları mı düşündün?" dedim.

"Yetmez mi?" dedi ve anlatmaya devam etti: Önce karın içinden bir bacağını çekmiş çıkarmış, ardından ötekini; birikintinin içinden çıkmış, sonra da o kadar derin olanına rastlamamış, çok geçmeden, benim doğduğum yıl kendi elleriyle diktiği çam ağaçlarının kuytusuna varmış. Sonra da eve.

Ama ben kendini düşünüp düşünmediğini sormak istemiştim; Blyth Deresi'nde kapan kuran, kırtasiyeciye

girip *Hatam Et-ot Defteri* isteyen çocuğu düşünmemiş miydi, kendisi için mücadele etmemiş miydi? Şunu kastetmiştim: Hayatı artık sadece başka insanların işine yarayan bir şey miydi?

Babam dökümhanede çalışmaya başladığında büyüdüğünü söylerdi hep. Yaşlanıp neredeyse her konuda rahatça konuşmadan önce tilki çiftliğiyle, kürk işiyle ilgili konuşmak istemezdi hiç. Oysa giderek ağırlaşan felcin içine hapsolan annem Pine Tree Oteli'ni, orada edindiği arkadaşları ve kazandığı parayı hatırlamaktan hep hoşlanırdı.

Meğer babamı bekleyen başka bir iş varmış. Dökümhaneden sonra giriştiği ve yetmiş yaşına kadar, belki yetmişini geçtikten sonra da devam eden, yirmi beş otuz kiloluk hindilerle boğuşup onları taşıması gerektiğinden kalbini yormuş olabilecek hindi yetiştiriciliğinden bahsetmiyorum. Babam bu işleri bıraktıktan sonra yazmaya girişti. Anılarını yazıyor, bazılarını öyküleştiriyordu, bunlar çok nitelikli ama kısa ömürlü bir yerel dergide yayımlandı. Ölümünden kısa bir süre önce de ilk yerleşimcilerin hayatına ilişkin, *The Macgregors* [Macgregor'lar] adlı bir romanı tamamladı.

Romanı yazmanın onu şaşırttığını söylemişti bana. Böyle bir şeyi yapabilmesine ve bu işin onu bu kadar mutlu edebilmesine şaşırmıştı. Sanki bu alanda gelecek vaat edermiş gibi.

Aşağıdaki metin "Dedeler" başlıklı bir bölümün, babamın kendi dedesi Thomas Laidlaw hakkında, on yedi yaşında Morris'e gelmiş ve kulübede yemek pişirmekle görevlendirilmiş Thomas hakkında yazdıklarının bir kısmı.

Çelimsiz, ak saçlı bir ihtiyardı; seyrek uzunca saçlı, soluk tenliydi. Fazlasıyla soluktu çünkü kansızdı. Çok reklamı yapılan reçetesiz bir ilaç olan Vita-Ore kullanırdı. Faydasını görmüş olmalı, seksenli yaşlarına kadar yaşadı... Onu ilk fark ettiğimde kendisi köye çekilmiş, çiftliği babama kiralamıştı. O çiftliğe, benim zannımca beni ziyarete gelir, ben de onu ziyarete giderdim. Birlikte yürüyüşe çıkardık. İçimde bir güven duygusu yaratırdı. Babamdan çok daha rahat konuşurdu ama öyle uzun boylu konuştuğumuzu hatırlamıyorum. Olayları sanki kendisi de aynı anda keşfediyormuş gibi açıklardı. Belki bir bakıma dünyaya bir çocuğun gözünden bakıyordu. Asla sert konuşmaz, asla, "İn o çitten aşağıya," veya, "Su birikintisine dikkat et," demezdi. Doğayı akışına bırakmayı, benim o yoldan öğrenmemi tercih ederdi. Hareket özgürlüğü bir miktar dikkat öngörüyordu. Olur da bir yerimi incitirsem aşırı merhamet görmezdim.

Yavaş ve temkinli yürüyüşler yapardık çünkü dedem çok hızlı yürüyemiyordu. Başka çağların garip hayvanlarının fosillerini taşıyan taşlar toplardık; oralar bu tür taşların bulunduğu taşlık araziydi. İkimizin de birer koleksiyonu vardı. O öldüğünde koleksiyonu bana miras kaldı, iki koleksiyonu da uzun yıllar korudum. Aramızda bir bağ oluşturdukları için onlardan ayrılmaya gönlüm razı olmuyordu.

Yakındaki demiryolunu takip edip rayları bir başka demiryoluyla geniş bir çayın üzerinden aşıran devasa toprak sete gelirdik. Demiryoluyla çayın üzerinde taş ve betondan dev bir kemer vardı. Yüzlerce yarda aşağıda demiryolu görülürdü. Yakın zamanda oraya tekrar gittim. Toprak set tuhaf biçimde küçülmüş; Demiryolu artık oradan geçmiyor. Kanada Pasifik Demiryolu hâlâ kemerin altından geçiyor ama o kadar aşağıda değil, çay da çok daha dar...

Yakındaki planya atölyesine gider, hızarların vınlayarak dönüşünü izlerdik. O günlerde evlerin saçaklarını, verandalarını, herhangi bir yerini süslemekte kullanılan türlü çeşitli ahşap bezemeler revaçtaydı. Alıp eve götürebileceğin, ilginç desenli, atılmış parçalar olurdu.

Akşam olunca istasyona giderdik, eski Grand Trunk ya da London'daki adıyla Butter and Eggs Demiryolu'nun istasyonuna. Raylara kulağını dayayınca çok uzaklardaki trenin gümbürtüsü duyulurdu. Sonra uzaktan bir düdük sesi gelir, havada beklentinin gerginliği hissedilirdi. Düdükler giderek yaklaşıp keskinleşir, sonunda tren görünürdü. Toprak sarsılır, gökyüzü neredeyse açılır, dev canavar işkence çeken frenlerin çığlıklarıyla kayarak dururdu...

İstasyonda akşam gazetesini alırdık. İki London gazetesi vardı: *Free Press* ve *'Tiser (Advertiser)*. *'Tiser* Grit'ti, *Free Press* ise Tory.[1] Bu konuda uzlaşma olamazdı. Ya haklıydın, ya haksız. Dedem eski George Brown ekolünden sağlam bir Grit'ti ve *'Tiser* okurdu, ben de Grit oldum ve bugüne kadar da Grit kaldım... Bu en iyi sistemde hükümetler oy verecek yaşa gelen küçük Grit'lerin ya da küçük Tory'lerin sayısına göre seçilirdi...

Kondüktör basamakların yanındaki tutamağa yapışırdı. "Yolcu kalmasın!" diye bağırıp elini sallardı. Buhar fışkırır, tekerlekler takırdar, homurdanır, ilerler, giderek hızlanır, araç kantarlarını geçer, hayvan ahırlarını geçer, kemerleri geçer ve sönmekte olan bir galaksi gibi küçüldükçe küçülür, sonunda tren kuzeydeki bilinmeyen âleme girerek gözden kaybolurdu...

Bir keresinde Toronto'dan bir misafir gelmişti, benim adaşım, dedemin kuzeni. Meşhur bir milyoner ol-

1. Grit: liberal parti, Tory: muhafazakâr parti. (Ç.N.)

duğu söyleniyordu ama beni hayal kırıklığına uğratmıştı, görünüşü hiç de etkileyici değildi, dedemin azıcık daha rahatı, daha cilalısıydı. İki ihtiyar evimizin önündeki akçaağaçların altına oturup konuştular. Muhtemelen bütün ihtiyarlar gibi geçmişten söz ettiler. Ben kibarlık edip ortalıkta görünmedim. Dedem yüksek sesle söylemese de, çocukların görünür ve işitilmez olmaları gerektiğini nazikçe ima ederdi. Bazen memleketleri olan yörenin kaba İskoççasını konuşurlardı. Şarkıcılardan, komedyenlerden duyduğumuz, r'lerin bastırıldığı İskoçça değildi, oldukça yumuşak, kederli bir dildi, Galce gibi, İsveççe gibi inişli çıkışlı bir tonlaması vardı.

Onları bu halleriyle bırakmayı tercih ediyorum: babam fazla yaklaşmayı göze almayan küçük bir çocuk, ihtiyarlar da bir yaz öğle sonrasında dedemlerin çiftlik evini gölgeleyen ulu, müşfik karaağaçlardan birinin altına yerleştirilmiş tahta iskemlelerde otururlarken. Orada konuştukları dil, çocukluklarına ait –adam olduklarında kaldırılıp atılmış– evlat ve torunlarından hiçbirinin anlayamadığı lehçe.

İKİNCİ BÖLÜM

Ev

BABALAR

İlkbaharda bütün kırlara hâkim olan bir ses, yakında yok olacaktı. Belki savaş olmasa daha önce de yok olurdu. Savaş, traktör alacak parası olan insanların alacak traktör bulamaması anlamına geliyordu; traktörü zaten olan tek tük insanlar da çalıştıracak yakıt bulamıyordu. Dolayısıyla çiftçiler ilkbaharda atlarıyla çıkıp toprağı sürerdi; ara sıra, yakından uzaktan atlara verilen emirler duyulurdu; değişen ölçülerde teşvik edici, sabırsız ya da uyarıcı emirler. Tıpkı denizden karaya uçan martıların ne dediğini anlayamayacağınız, kargaların tartışmasını izleyemeyeceğiniz gibi, çiftçilerin söylediği kelimeleri de seçemezdiniz. Ama ses tonundan hangi kelimelerin küfür olduğu genellikle anlaşılırdı.

Adamlardan biri hep küfrederdi. Hangi kelimeleri kullandığı önemli değil. "Tereyağıyla yumurta" veya "akşamüstü çayı" da dese, dışarı fışkıran meram değişmezdi. Fokur fokur kaynayan bir öfke ve nefretle dolup taşardı adeta.

Adı Bunt Newcombe'du. Kasabadan güneybatıya kıvrılan il yolunun üzerindeki ilk çiftliğin sahibiydi. Bunt[1] adı, muhtemelen okulda başı önde, önüne çıkana tosla-

1. (İng.)Tos. (Ç.N.)

yıp yolundan itmeye hazır halde yürüdüğü için takılmış bir addı. Çocukça bir ad, geçmişten bir kalıntıydı, yetişkin bir adam olarak tavrına da, şanına da yakışmıyordu.

İnsanlar bazen acaba nesi var diye merak ederdi. Yoksul değildi; sekiz yüz dönümlük düzgün arazisi, ambarı sivri çatılı iki katlı ahırı, arabalığı ve düzgün yapılmış, kırmızı tuğladan kare bir evi vardı. (Ama ev de tıpkı sahibi gibi huysuz görünürdü. Pencerelerde perde yoktu, sadece bazıları yarıdan fazla, bazıları tamamen kapatılmış koyu yeşil storlar vardı, ön duvarda yıkılmış olan verandadan kalma bir yara izi görünürdü. Bir zamanlar muhtemelen o verandaya açılan ön kapı şimdi zararlı otlarla molozların bir yarda üstüne açılıyordu.) Ayyaş ya da kumarbaz olamayacak kadar da parasına düşkündü. Hem cimriydi hem fesat. Atlarına kötü muamele ederdi, söylemeye gerek bile yok, ailesine de kötü muamele ederdi.

Kışın süt güğümlerini kasabaya atların çektiği bir kızakla götürürdü; tıpkı traktör gibi o günlerde köy yollarına uygun kar temizleme makineleri de kıttı. Sabah o saatte herkes okula yürürdü; diğer çiftçilerin aksine Bunt Newcombe çocukların kızağın arkasına atlamasına izin vermezdi. O kırbacına davranırdı.

Mrs. Newcombe kızakta da, otomobilde de asla yanında olmazdı. O kasabaya yürüyerek gider, havalar ısındığında bile eski moda galoşlar takıp uzun donuk renkli bir palto giyer, başına da eşarp bağlardı. Başını kaldırıp bakmadan mırıltıyla selam verir, bazen de hiç konuşmadan başını çevirirdi. Sanıyorum birkaç dişi eksikti. O zamanlar eksik dişler şimdikinden daha yaygındı, insanların konuşmalarıyla, giyimleriyle ve hareketleriyle belirli bir yaklaşımı açık etmeleri de daha yaygındı; öyle ki, her halleriyle *nasıl görünmem, nasıl davranmam gerektiğini biliyorum, öyle yapmıyorsam bu benim bileceğim iş*,veya *umurumda değil, benden artık geçti, ne düşünürseniz düşünün*, derlerdi adeta.

Günümüzde Mrs. Newcombe ciddi bir vaka gibi görülebilir, aşırı depresyon hastası olduğu düşünülebilir, yabani tavırlı kocasına ise endişe ve merhametle bakılabilirdi. *Bu insanların yardıma ihtiyacı var.* O zamanlar oldukları gibi kabul edilirlerdi, müdahale etmek hiç kimsenin aklından geçmez, hayatlarını bir şekilde yaşamalarına izin verilirdi. Hatta ilgi çekici bir şey, bir eğlence kaynağı gibi görülürlerdi. Adamın kimseye faydası olmadığı, karısına da acımak gerektiği söylenebilirdi – söylenirdi de. Ama bazı insanların başkalarına eziyet etmek için yaratıldığı, bazılarının da kendilerine eziyet edilsin diye arandığı yolunda bir kanı vardı. Kaderdi işte, yapılacak bir şey yoktu.

Newcombe'ların beş kızı vardı, bir de küçük oğlu. Kızların adları April, Corinne, Gloria, Susannah ve Dahlia'ydı. Bu adların düşsel ve çok güzel olduğunu düşünüyordum, kızların dış görünüşünün de adlarına uymasını isterdim; sanki bir peri masalındaki devin kızlarıymışlar gibi.

April'la Corinne epey bir süre önce evden ayrılmışlardı, dolayısıyla onların görünüşünü hiç bilmiyorum. Gloria'yla Susannah kasabada yaşıyordu. Gloria evliydi, bütün evlenen kızlar gibi o da ortalıkta görünmüyordu. Susannah nalburda çalışırdı, iri yapılı bir kızdı, gözleri hafif şaşıydı, hiç güzel değildi ama oldukça normal görünümlüydü (o zamanlar şaşılık kişisel bir talihsizlik değil, normalin bir çeşitlemesiydi; tıpkı mizaçlar gibi düzeltilecek bir şey olarak görülmezdi). Susannah katiyen annesi gibi boynu bükük ya da babası gibi vahşi görünmezdi. Dahlia ise benden iki yaş büyüktü, ailede liseye giden ilk çocuktu. O da bir devin ahu gözlü, saçları dalga dalga, güzeller güzeli kızı sayılmazdı ama alımlı ve sağlam yapılıydı, saçları gür ve açık renk, omuzları güçlü, göğüsleri dikti. Notları fena sayılmazdı, spora, özellikle basketbola yatkındı.

Lisedeki ilk birkaç ayım boyunca okul yolunun bir kısmını Dahlia'yla birlikte yürüdük. O il yolundan yürüyüp köprüyü geçerek gidiyordu kasabaya. Ben bu yola paralel, ırmağın kuzeyindeki yarım millik yolun sonunda oturuyordum. O zamana kadar birbirimizden deyim yerindeyse bağırsan duyulacak mesafede yaşamıştık ama okul bölgeleri o şekilde belirlenmişti ki, ben öteden beri kasabadaki okula gitmiştim, Newcombe'lar ise il yolunun daha ilerisindeki bir köy okuluna. Dahlia'nın lisedeki ilk iki yılında, ben devlet ilköğretim okulundayken aynı yolu yürümüş olmalıyız ama birlikte yürümemiz söz konusu olmamıştı; lise öğrencileriyle ilköğretim öğrencileri birlikte yürümezdi. Fakat ikimiz de lisede okurken genellikle yolların birleştiği yerde buluşuyorduk, birimiz ötekinin geldiğini görürse durup bekliyordu.

Lisedeki ilk sonbaharımda durum buydu. Birlikte yürümemiz arkadaş olduğumuz anlamına gelmiyordu. Artık ikimiz de lisede olduğumuz ve aynı yöne gittiğimiz için ayrı ayrı yürümemiz tuhaf kaçardı. Ne konuştuğumuzu bilmiyorum. Galiba Dahlia'nın son sınıf vakarı ve soğukkanlı havası saçma sapan konuşmayı engellediği için uzun sessizlikler oluyordu. Ama bu sessizliklerin beni tedirgin ettiğini hatırlamıyorum.

* * *

Dahlia bir sabah gelmedi, ben de yoluma devam ettim. Okulun vestiyerinde, "Artık o yoldan gelmeyeceğim," dedi bana, "artık kasabada kalıyorum, Gloria'larda."

Bahar başına kadar da pek konuşmadık; sözünü ettiğim sıralardı, ağaçlar çıplaktı ama kızarmaya başlamıştı, kargalarla martılar faaldi, çiftçiler atlarına sesleniyordu. Okuldan çıkarken Dahlia bana yetişti. "Doğru eve mi gidiyorsun?" dedi, ben evet deyince yanımda yürümeye başladı.

Tekrar evde mi kalmaya başladığını sordum, "Hayır," dedi. "Hâlâ Gloria'lardayım."

Biraz daha yürüdükten sonra, "Ne olup bittiğine bir bakayım diye gidiyorum oraya," dedi.

Bunu bir sır paylaşır gibi değil, dümdüz bir tonda söylemişti. Ama *oraya* derken evi kastettiğini, *ne olup bittiği*'nin ise, belirsiz olmakla birlikte hayırlı bir şey olamayacağını anlamıştım.

Önceki kış Dahlia'nın okuldaki statüsü yükselmişti çünkü basket takımının en iyi oyuncusuydu, takım neredeyse il şampiyonu olmuştu. Onunla birlikte yürümek, bana vermek isteyeceği herhangi bir malumatı almak benim için bir ayrıcalıktı. Tam olarak hatırlayamıyorum ama zannederim liseye başladığında peşinde aile meselelerini de taşıyordu. Kasabamız küçük olduğundan hepimiz aynı şekilde başlıyorduk hayata; olumlu bazı özellikleri korumaya çalışarak ya da olumsuz bir özelliğin gölgesinde. Ama Dahlia'nın bundan sıyrılmasına büyük ölçüde izin verilmişti. Sporcu olmak için gerekli bağımsızlık ruhu ve kendi bedenine inanç insanlarda saygı uyandırıyor, onu küçük görmeye kalkışabilecek kişileri engelliyordu. Dahlia ayrıca güzel giyinirdi; çok az sayıda giysisi vardı ama güzel şeylerdi, köylü kızların genellikle giydiği orta yaşa uygun eskiler değildi, annemin uğraşıp didinip bana evde diktiği kıyafetlerden de değildiler. Sık sık giydiği V yakalı kırmızı bir kazağı ve pilili bir ekose eteği hatırlarım. Belki Gloria'yla Susannah onun aileyi temsil ettiğini, ailenin gururu olduğunu düşünüp el birliğiyle onu giydiriyorlardı.

Dahlia tekrar konuştuğunda kasabadan çıkmıştık.

"Babamın neler karıştırdığını bilmem gerekiyor," dedi. "Raymond'ı dövmüyordur umarım."

Raymond. Oğlan kardeş.

"Dövüyor olabilir mi sence?" dedim. Ailesi hakkında bildiklerimden –herkesin bildiğinden– daha az şey biliyormuş gibi rol yapmak zorunda hissediyordum kendimi.

"Evet," dedi düşünceli bir tavırla. "Evet. Olabilir. Raymond bizlere göre paçayı kurtarırdı eskiden ama artık evdeki tek çocuk olduğundan şüpheleniyorum."

"Seni döver miydi?"

Bunu neredeyse kayıtsızca, dehşet içinde olduğumu belli etmeden, biraz ilgilenirmiş gibi yaparak sordum.

Dahlia güldü. "Dalga mı geçiyorsun? Evden ayrılmadan önce son defasında kürekle kafamı yarmaya kalkmıştı."

Biraz daha yürüdükten sonra devam etti: "Evet, ben de hadi, dedim. Hadi öldür beni. Öldür de görelim, asarlar seni. Ama sonra tabanları yağladım çünkü düşündüm ki, evet ama ben görmenin zevkini yaşayamam. Asıldığını yani."

Güldü. Ben teşvik eden bir tonda sordum: "Ondan nefret mi ediyorsun?"

"Tabii nefret ediyorum," dedi, sanki sosisten nefret ettiğini söylermiş gibi. "Irmakta boğulmakta olduğunu söyleseler gidip kıyıda durur, tezahürat yapardım."

Bu konuda yorum yapmak imkânsızdı. "Peki ya şimdi peşine düşerse?" diye sordum ama.

"O beni görmeyecek. Gizlice gözetleyeceğim onu."

Yol ayrımına geldiğimizde neredeyse neşeli bir tonda, "Benle gelmek ister misin?" dedi. "Nasıl gözetleyeceğimi görmek ister misin?"

Başımızı ciddiyetle öne eğip kalasların arasından taşkın akan ırmağa bakarak köprüyü geçtik. İçim korku ve hayranlıkla doluydu.

"Kışın geliyordum buraya," dedi. "Dışarısı karanlıkken mutfak penceresine kadar yanaşıyordum. Artık hava çok geç kararıyor. Karın üzerindeki ayak izlerini görecek, birinin onu gözetlediğini anlayacak, deliye dönecek, diye düşünürdüm."

Babasının tüfeği var mı, diye sordum.

"Tabii," dedi. "Çıkıp beni vursa ne olacak? Beni vurursa asarlar onu, cehenneme gider. Merak etme – görmez bizi."

Newcombe'ların binaları görünmeden önce yolun karşı tarafında bir rampaya tırmandık; rüzgârı kesmek üzere dikilmiş ladinleri çevreleyen gür sumaklar vardı. Dahlia önden iki büklüm eğilerek yürümeye başlayınca ben de öyle yaptım. Durduğunda durdum.

Ahır ve avlu ineklerle doluydu. Dalların arasında çıkardığımız gürültü kesilince aslında yol boyunca ineklerin tepinmelerini, bağırtılarını işittiğimizi anladım. Çoğu çiftliğin aksine, Newcombe'larınkinde araba yolu yoktu. Ev de, ahır da, avlu da anayolun üstündeydi.

İnekleri otlağa götürecek kadar taze ot yoktu henüz –çayırların alçak kısımları hâlâ su altındaydı– ama inekler akşamki süt sağımından önce hareket etsin diye ahırdan dışarı çıkarılıyordu. Sumak siperimizin ardından yolun karşısına, aşağıya doğru baktığımızda çamurun içinde birbirini itip kakan, dolu memeleri yüzünden tedirgin, yakınan inekleri görebiliyorduk. Yanlışlıkla bir dal kırsak, normal ses tonuyla konuşsak bile aşağıdaki hareketlilik yüzünden kimse duymazdı.

On yaşlarında bir oğlan olan Raymond ahırın köşesini dönüp görüş alanımıza girdi. Elinde bir sopa vardı ama sopayla sadece ineklerin sağrısını dürtüyor, gevşek bir tonda, hayvanları ahırın kapısına yönlendirerek, "Hayda, hayda..." diye tekrarlıyordu. O dönemde birçok çiftlikte olduğu gibi karışık bir sürüydü. Siyah bir inek, bir pas kırmızısı inek, muhtemelen Jersey kırması olan güzel altın rengi bir inek, diğerleriyse çeşitli kombinasyonlarda kahverengi, siyah ve beyaz lekeli. Hâlâ boynuzları vardı, bu da onlara ineklerin artık sahip olmadığı vakur ve vahşi bir hava veriyordu.

Ahırdan bir erkek sesi, Bunt Newcombe'un sesi geldi.

"Acele et. Ne oyalanıyorsun? Sabaha kadar vaktin mi var sanıyorsun?"

Raymond da seslenerek, "Tamam. Ta-*mam*," dedi. Ses tonundan ben bir anlam çıkaramadım, sadece korkmadığını anladım. Ama Dahlia alçak sesle, "Hah. Altta kalmıyor. Aferin ona," dedi.

Bunt Newcombe ahırın bir başka kapısından dışarı çıktı. Üzerinde doğal kostümü zannettiğim bizon postu palto değil, iş tulumuyla yağlı bir ahır önlüğü vardı, bir bacağını tuhaf biçimde savurarak hareket ediyordu.

"Bacağı sakatlanmış," dedi Dahlia, yine alçak sesle ama memnuniyetini belli ederek. "Duymuştum Belle'in çiftelediğini ama inanamamıştım. Ne yazık ki kafasına isabet etmemiş."

Bunt Newcombe'un elinde bir dirgen vardı. Ama Raymond'a zarar vermeye niyetli görünmüyordu. İnekler bir kapıdan içeri sokulurken o diğer kapının önündeki dışkıları dirgenle alıp atıyordu.

Erkek evlattan kız evlatlar kadar nefret edilmiyor muydu acaba?

"Silahım olsa şu anda vurabilirdim onu," dedi Dahlia. "Henüz yaşım küçükken yapmalıyım ki sonunda asılan ben olmayayım."

"Hapse girersin," dedim.

"Ne olmuş? Onun evi de hapishane. Belki de yakalanmam. Ben olduğum bile anlaşılmayabilir."

Gerçekten söylediklerini kastediyor olamazdı. Böyle bir niyeti olsa, bana söylemesi çılgınlık olmaz mıydı? Onu ele verebilirdim. Bile isteye ele vermezdim ama zorla söyletebilirlerdi belki. Savaş yüzünden işkenceye maruz kalmanın nasıl bir şey olacağını düşünürdüm sık sık. Ne kadarına dayanabilirdim? Diş doktoru sinire dokunduğunda, böyle bir acı babamın Direniş bünyesinde nerede saklandığını söyleyinceye kadar devam edecek olsa ne yapardım, diye düşünmüştüm.

İneklerin hepsi içeriye sokulup Raymond'la babası ahırın kapılarını kapattıktan sonra yine eğilerek sumakların arasından yürüdük ve göz eriminden çıkınca yola indik. Şimdi Dahlia'nın babasını vurmakla ilgili sözlerinin şaka olduğunu söylemesini bekliyordum ama bir şey demedi. Annesiyle ilgili, Raymond için endişelendiği gibi annesi için de endişelendiğiyle ilgili neden hiçbir şey söylemediğini merak ediyordum. Sonra annesinin muhtemelen horladığını düşündüm, katlandıkları yüzünden, dönüşümü yüzünden. Dahlia'nın beklentilerini karşılayabilmek için insanın bir cesaret sergilemesi gerekirdi. Boynuzlu ineklerden korktuğumu bilmesini istemezdim doğrusu.

O tekrar eve, Gloria'lara gitmek üzere kasabanın yolunu tutup ben de çıkmaz sokağımıza dönerken vedalaşmış olmalıyız. Belki de Dahlia beni bırakıp yürümeye devam etmişti sadece. Babasını gerçekten öldürüp öldüremeyeceğini düşünüp duruyordum. Yaşının küçük olduğu gibi tuhaf bir fikre kapılmıştım – sanki adam öldürmek araba kullanmak, oy kullanmak ya da evlenmek gibi bir şeymiş de becerebilmek için belli bir yaşta olmak gerekirmiş gibi. Ayrıca –o sırada kelimelere dökemesem de– şöyle bir duyguya da kapılmıştım: Babasını öldürmek Dahlia'yı rahatlatmayacaktı çünkü ondan nefret etmeyi alışkanlık haline getirmişti. Beni sırrını paylaşmak için ya da samimi bir arkadaşı olduğum için falan değil, sırf birisi babasından nasıl nefret ettiğini gözüyle görsün diye yanında götürdüğünü anlıyordum.

Bizim yolun üzerinde bir zamanlar ondan fazla ev vardı. Çoğu ucuz kiralık evlerdi – ta ki bizim eve gelinceye kadar; bizimki küçük bir çiftliğin sıradan çiftlik eviydi. Bu evlerin bazıları ırmağın taşkın yatağı üzerindeydi ama birkaç yıl önce, Büyük Buhran sırasında hep-

sinde birileri yaşıyordu. Sonra savaşın yarattığı çeşitli iş imkânları bu ailelerin yer değiştirmesine sebep olmuştu. Evlerin bazıları ardiye ya da tavuk kümesi olarak kullanılmak üzere başka yere taşınmıştı. Geri kalanlardan ikisi boştu, diğerlerinin çoğunda da yaşlılar yaşardı: her sabah kasabaya, nalbant dükkânına yürüyerek giden müzmin bekâr, eskiden bakkallık yapan, evlerinin ön penceresinde hâlâ Orange Crush afişi bulunan yaşlı çift, kaçak içki imal eden ve rivayete göre paralarını kavanozların içinde arka bahçeye gömen bir başka yaşlı karıkoca. Ve tek başına kalmış kadınlar. Mrs. Currie. Mrs. Horne. Bessie Stewart.

Mrs. Currie gün boyu tel bir kafesin içinde çılgınca havlayarak koşuşturan, gece de eve alınan köpekler beslerdi; ev bir tepeye yaslanıyordu, içerisi çok karanlık ve pis kokulu olsa gerekti. Mrs. Horne çiçek yetiştirirdi, yazın minik eviyle bahçesi nakış örneğine benzerdi – akasmalar, hatmiler, her çeşit gül, alev çiçeği ve hezaren. Bessie Stewart şık giyinir, öğle sonralarında kasabanın yukarı kısmına gidip Paragon Restoran'da sigara ve kahve içerdi. Evli olmamakla birlikte bir Dostu olduğu söylenirdi.

Boş evlerden birinde Mrs. Eddy diye biri oturmuştu, sahibi hâlâ oydu. Yıllar önce –yani ben Dahlia'yla tanışmadan dört ya da beş yıl önce, benim hayatımda uzun bir süre– o evde Wainwright soyadlı bir aile kısa bir süre oturmuştu. Mrs. Eddy'nin akrabalarıydılar, orada yaşamalarına izin veriyor ama kendisi onlarla birlikte oturmuyordu. Her nereye götürüldüyse götürülmüştü o sırada. Bakımevi deniyordu.

Mr. ve Mrs. Wainwright, Chicago'luydular, ikisi de büyük bir mağazada vitrin düzenleyicisi olarak çalışmıştı. Mağaza kapanmıştı ya da bu kadar çok sayıda vitrin düzenleyicisine ihtiyaç olmadığına karar verilmişti; ne olduysa, sonuçta işsiz kalmışlar ve bizim oraya gelip Mrs.

Eddy'nin evinde oturmaya başlamışlardı, niyetleri duvar kâğıtçılığı yapmaktı.

Benden bir yaş küçük, Frances adında bir kızları vardı. Frances ufak tefek, zayıf bir kızdı, nefesi çabuk tıkanırdı, astımlıydı. Beşinci sınıfa ilk başladığım gün Mrs. Wainwright evinden çıkıp yolda beni durdurdu, Frances arkasından oyalana oyalana geliyordu. Frances'ı okula götürüp dördüncü sınıfın yerini gösterir miyim, onunla arkadaş olur muyum, diye sordu, Frances henüz hiç kimseyi tanımıyor, hiçbir şeyin yerini bilmiyordu.

Mrs. Wainwright benimle yolun orta yerinde ipeksi, açık mavi bir sabahlıkla konuşuyordu. Frances süslenip püslenmişti, kareli pamuklu kumaştan, eteği fırfırlı, kısacık bir elbise vardı üstünde, saçındaki kurdele de aynı kareli kumaştandı.

Çok geçmeden, Frances'la okula birlikte yürüyüp dönüşte de birlikte geleceğimiz anlaşıldı. İkimiz de öğle yemeğini evden götürüyorduk ama yemeğimi onunla yemem özellikle söylenmemişti, ben de hiçbir gün onunla yemedim.

Okulda öğle yemeğini evden getirmek zorunda kalacak kadar uzakta oturan bir kız daha vardı. Adı Wanda Louise Palmer'dı, ailesi kasabanın güneyindeki dans salonunun sahibiydi ve orada yaşarlardı. İkimiz yemeğimizi hep birlikte yer ama birbirimizi arkadaş gibi görmezdik. Ne var ki artık aramızda bir çeşit arkadaşlık oluşmuştu. Frances'tan kaçmaya dayalı bir arkadaşlıktı. Wanda'yla ben kızların bodrumunda, bir köşeye yığılmış kırık dökük eski sıralardan oluşan barikatın arkasında yerdik. Yemeği bitirir bitirmez de gizlice okuldan çıkıp yakın çevredeki sokaklarda dolaşır ya da kent merkezine gidip vitrin bakardık. Dans salonunda oturan Wanda'nın benim

için ilginç bir arkadaş olması beklenirdi ama bir şey anlatırken lafın başını sonunu unutmaya o kadar yatkındı ki, (susmaya ise hiç değildi) çok sıkıcıydı. Aramızdaki tek bağ Frances aleyhtarlığı ve sıraların arasından bakıp onun bizi aradığını gördüğümüzde zor bastırdığımız gülüşlerimizdi.

Frances bir süre sonra aramadı bizi, öğle yemeğini üst kattaki vestiyerde, tek başına yemeye başladı.

Uygun adım sınıfa girmeye hazırlanarak sıraya girdiğimizde, sürekli kaçtığımız kız olarak Frances'ı Wanda'nın işaret ettiğini düşünmeyi isterdim. Ama bunu yapan belki bendim, alaya katıldığım kesin en azından; kaşlar havada dudaklarını ısırarak kıkırdamalarını bastıran –ama *tam da* bastırmayan– kızların tarafında olduğuma sevinirdim. Yolun sonunda oturduğum, kolaylıkla utanıp sıkıldığım, bununla birlikte, beklenmedik şekilde gösterişçi de olduğum için aşağılananlardan yana çıkmazdım hiç. Aşağılananın ben olmayışının getirdiği rahatlamayı aşamazdım.

Kurdelesi de alay konusuydu. Frances'a gidip, "Kurdeleni çok beğendim, nereden aldın?" diye sormak, onun da masum bir şaşkınlıkla, "Chicago'dan," demesi hiç bitmeyen bir zevk kaynağıydı. Bir süre boyunca, her şeyin cevabı "Chicago'dan", "Chicago'ya", "Chicago'da" oldu.

"Dün okul çıkışı nereye gittin?"

"Chicago'ya."

"Ablan permasını nerede yaptırdı?"

"Chicago'da canım."

Bazı kızlar kelimeyi söylerken elini ağzına kapatıp göğsünü şişirir ya da neredeyse kusana kadar hıçkırık tutmuş gibi yapardı.

Frances'la eve yürümekten kaçmıyordum ama istediğim için değil, sadece annesi rica ettiği için yürüdüğümü de belirtiyordum. Frances bu özel, son derece kadın-

sı sataşmaların ne kadar farkındaydı bilmiyorum. Belki benim sınıfımdaki kızların öğle yemeği yediği bir yer olduğunu ve benim de onlarla oraya gitmeye devam ettiğimi düşünmüştü sadece. Belki niye kıkırdaşıldığını hiç anlamamıştı. Bu konuda hiç soru sormadı. Karşıdan karşıya geçerken el ele tutuşmaya çalıştı ama ben elimi çekip tutmamasını söyledim.

Chicago'da Sadie onu okula götürürken hep elinden tuttuğunu söyledi.

"Ama aynı şey değil," dedi. "Burada tramvay yok."

Bir gün öğle yemeğinden artan bir kurabiyeyi verdi bana. Lüzumsuz bir borçluluk hissetmemek için geri çevirdim.

"Alsana," dedi. "Annem senin için koydu çantaya."

O zaman anladım. Annesi o fazladan kurabiyeyi, öğlen birlikte yemek yediğimizde versin diye, ikram olarak koyuyordu. Benim öğle saatinde hiç ortada görünmediğimi, beni bulamadığını annesine söylememişti. Fazladan kurabiyeyi kendi yiyordu herhalde ama şimdi bu yalandan rahatsız olmaya başlamıştı. O günden sonra her gün kurabiyeyi verdi, utanırmışçasına, son dakikada, ben de her gün kabul ettim.

Kasabayı neredeyse tamamen geride bıraktıktan sonra biraz konuşmaya başladık. İkimiz de artistlerle ilgileniyorduk. Benden çok daha fazla film görmüştü – Chicago'da her öğleden sonra sinemaya gidilebiliyordu, Sadie götürüyordu onu. Ama ben de film her değiştiğinde bizim sinemanın önünden geçer, fotoğraflara bakardım, yani filmler hakkında bir şeyler bilirdim. Bir de misafirliğe gelen bir kuzinin bıraktığı sinema dergisi vardı evde. Dergide Deanna Durbin'in düğün fotoğrafları vardı, ondan söz ettik, kendimiz nasıl bir düğün istediğimizi konuştuk – gelinlikleri, nedimelerin elbiselerini, çiçekleri, balayı kıyafetlerini. Aynı kuzin bana bir hediye getirmiş-

ti: Ziegfeld Kızı kâğıt bebek kitabı. Frances *Ziegfeld Girl* [Ziegfeld Kızı] filmini görmüştü, hangi Ziegfeld kızı olmak isterdik diye konuştuk. O sesi güzel diye Judy Garland'ı seçti, bense en güzelleri olduğu için Hedy Lamarr'ı.

"Babamla annem Operet Derneği'nde şarkı söylerlerdi," dedi Frances. "The Pirates of Penzance'ında [Penzance Korsanları] rol aldılar."

Opereternei. Pensorsanlar. Kelimeleri dosyalayıp kaldırdım ama anlamını soracak değildim. Bu kelimeleri okulda, diğerlerinin yanında söyleseydi karşı koyulmaz bir cephane olurlardı.

Annesi bizi –vedalaşırken yaptığı gibi karşılarken de Frances'ı öperek– karşılamaya çıktığında bazen içeri gelip oynar mıyım, diye sorardı. Ben de her seferinde hemen eve gitmem gerektiğini söylerdim.

Noel'den kısa bir süre önce Mrs. Wainwright bir sonraki pazar akşam yemeğine gelip gelemeyeceğimi sordu. Gitmeden önce küçük bir teşekkür ve veda partisi veriyorlardı. Annem izin vermez herhalde diyecekken *veda* lafını duyunca daveti farklı algıladım. Frances yükü kalkacaktı, bundan böyle bir mecburiyet söz konusu olmayacak, samimiyet zorlanmayacaktı. Mrs. Wainwright telefonları olmadığından anneme kısa bir not yazdığını söyledi.

Kasabalı bir kızın evine davet edilsem annem daha memnun olurdu ama peki, dedi. O da Wainwright'ların taşınmasını hesaba kattı.

"Buraya gelirken akılları neredeydi," dedi. "Duvar kâğıdına verecek parası olan kendi yapıştırır."

"Nereye gidiyorsunuz?" diye sordum Frances'a.

"Burlington'a."

"Orası neresi?"

"O da Kanada'da bir yer. Akrabalarımızın evinde kalacağız ama üst katta kendi tuvaletimiz, kendi lavabomuz, bir de elektrik ocağımız olacak. Babam daha iyi bir iş bulacak."

"Ne yapacak?"

"Bilmiyorum."

Noel ağacı köşede duruyordu. Ön odada tek pencere vardı, ağacı oraya koysalar bütün ışığı keserdi. Ağaç ne büyüktü ne de biçimli ama baştan aşağı tellerle, sırmalarla, gümüş boncuklarla ve çok güzel girift süslemelerle kaplanmıştı. Odanın bir başka köşesinde odun sobası vardı, yeni yandığı belliydi. İçerisi hâlâ soğuktu, hava ağırdı, ağaçtan etrafa orman kokusu yayılıyordu.

Mr. ve Mrs. Wainwright soba konusunda pek güvenli değillerdi. Ya biri ya öteki ikide birde hava kapağıyla oynuyor, cüretkâr davranıp maşayı sobaya sokuyor, ısınıyor mu ya da fazla mı ısınıyor diye boruyu yokluyordu. O gün rüzgâr çok şiddetliydi – ara sıra dumanı bacadan aşağı üflüyordu.

Frances'la benim için hiç önemli değildi. Odanın ortasına yerleştirilmiş bir oyun masasının üzerinde bir Çin daması oynanmaya hazır duruyordu, yanında da üst üste yığılmış sinema dergileri. Ânında dergilere gömüldüm. Böyle bir şöleni hayal bile edemezdim. Dergilerin yeni olmaması, bazılarının neredeyse parçalanacak kadar çok karıştırılmış olması hiç önemli değildi. Frances iskemlemin dibinde ayakta duruyor, bir sonraki sayfada, henüz açmadığım başka bir dergide neler olduğunu söyleyerek zevkimi biraz kaçırıyordu. Dergiler besbelli onun fikriydi, sabırlı olmak zorundaydım – dergiler onun malıydı, aklına esip kaldırsa, babam kedi yavrularımızı boğduğundakinden daha fazla üzülürdüm.

O dergilerin birinden çıkmış olabilecek bir kıyafet vardı üzerinde: koyu kırmızı kadifeden, beyaz dantel yakalı, dantelinden siyah kurdele geçen, bir çocuk artist parti elbisesi. Annesinin elbisesi de onunkinin tıpatıp aynısıydı, saç modelleri de aynıydı: önde bir bukle, arkası uzun. Frances'ın saçları seyrek ve inceydi, o heyecanla, bana bir şeyler göstermek için ortalıkta zıplayıp dururken buklesi çözülmeye başlamıştı bile.

İçerisi kararmaya başlamıştı. Tavandan sarkan teller vardı ama ampul yoktu. Mrs. Wainwrigh uzun kordonlu bir lamba getirip duvardaki prize taktı. Ampul uçuk yeşil bir eteğin içinde yanıyordu.

"Scarlett O'Hara bu," dedi Frances. "Babamla ben doğum gününde aldık anneme."

Çin daması oynamaya fırsat bulamadık, bir süre sonra dama tahtası kaldırıldı. Dergileri yere yığdık. Masanın üstüne bir dantel parçası –gerçek bir masa örtüsü değildi– örtüldü. Sonra tabaklar geldi. Belli ki Frances'la ben burada, tek başımıza yiyecektik. Sofrayı annesiyle babası birlikte kuruyordu – Mrs. Wainwright kırmızı kadifesinin üzerine cicili bicili bir önlük takmıştı, Mr. Wainwright'ın üzerinde ise gömlek ve sırtı ipekli yelek vardı.

Her şey hazır olunca sofraya çağrıldık. Mr. Wainwright'ın yemek servisini karısına bırakacağını düşünmüştüm –zaten onu elinde çatal bıçaklarla görünce çok yadırgamıştım– ama o iskemlelerimizi çekti ve garsonumuz olduğunu bildirdi. O kadar yaklaşınca kokusu burnuma geldi, nefes alıp verişi duyuluyordu. Hevesli hevesli nefes alıp veriyordu, köpekler gibi; kokusu da talk pudrasıyla karışık losyondu, bana temiz bebek bezini hatırlatan ve itici bir samimiyet ima eden bir koku.

"Evet güzel genç hanımlar," dedi. "Şimdi size şampanya getireceğim."

Bir sürahi limonata getirip bardaklarımıza doldurdu. Ben telaşa kapıldım ama tadınca rahatladım; şampanyanın alkollü bir içki olduğunu biliyordum. Evimizde asla bu tür içkiler içilmezdi, tanıdığım kimse de içmezdi. Mr. Wainwright tadışımı izledi ve duygularımı tahmin etti.

"İyi mi? Kaygılar geçti mi?" dedi. "Hanımefendi memnunlar mı?"

Karşımda eğildi.

"Evet," dedi. "Yemek olarak ne arzu ederdiniz?" Bir dizi bilmediğim şey saydı; bir tek geyik etini anladım, onu da hiç tatmamıştım elbette. Listenin en sonunda uykuluk vardı. Frances kıkırdayarak, "Uykuluk alalım. Yanına da patates lütfen," dedi.

Uykuluğun süt gibi uyku getiren bir şey olacağını tahmin ediyordum ama yanında niye patates olsun diye geçiyordu aklımdan. Oysa sofraya gelen şey, kıtır kıtır beykına sarılı küçük et parçaları ve kabuğuyla sıcak tereyağına bulanıp tavada kızartılmış küçük patateslerdi. Ayrıca ince çubuklar halinde doğranmış, hafif şekerli tadı olan havuçlar da vardı. Havuçları yemesem de olurdu ama hayatımda bu kadar lezzetli patates, bu kadar yumuşak et yememiştim. Tek istediğim Mr. Wainwright'ın tepemizde dolanıp limonata dökerek yemeğimizden memnun muyuz diye soracağına mutfakta durmasıydı.

Tatlı bir başka âlemdi – satenden bir vanilyalı puding, üstünde yaldızlı kahverengi pişmiş şekerden kapak gibi bir şey. Yanında her yanı çok koyu, yoğun çikolata kaplı minik kekler.

Tek bir kırıntı, tek bir damla bırakmamıştım, tıka basa doymuş halde oturuyordum. Minyatür şatolar ya da melekler olabilecek süslerle bezenmiş peri masalı ağacına baktım. Pencereden gelen esinti telden çağlayanları dalgalandırıyor, süsler hafifçe dönüp ışığı farklı nok-

talarda yakalıyordu. Bu hem ağır hem ince lezzetli yemeklerle doluyken sanki rüyada gibiydim, gördüğüm her şey güçlü ve iyicildi.

Gördüğüm şeylerden biri de ateşin ışığıydı: soba borusunun üst kısmında donuk, pasımsı bir ışıltı. Telaşa kapılmadan Frances'a döndüm: "Galiba boru yanıyor."

Frances parti heyecanı havasında seslendi: "Boru yanıyor!" Nihayet mutfağa çekilmiş olan Mr. Wainwright hemen arkasında Mrs. Wainwright'la geldi.

Mrs. Wainwright, "Eyvah, Billy! Ne yapacağız?" dedi.

Mr. Wainwright, "Hava kapağını kapatacağız herhalde," dedi. Sesi çatlak ve ürkekti, baba sesi değildi.

Kapağı kapattı, sonra bir çığlık atıp elini salladı, yanmıştı herhalde. Sonra ikisi durup kırmızı boruya baktılar, Mrs. Wainwright titrek bir sesle, "Bir şey konuyordu," dedi. "Neydi – *karbonat*." Mutfağa koşup elinde karbonat kutusuyla döndü, ağladı ağlayacaktı. "Alevlerin üstüne!" diye haykırdı. Mr. Wainwright hâlâ elini pantolonuna sürtüyordu; Mrs. Wainwright önlüğünü eline sarıp maşayla kapağı açtı ve karbonatı alevlerin üstüne döktü. Alevler tükürük sesiyle sönerken odaya duman dolmaya başladı.

"Kızlar," dedi Mrs. Wainwright. "Kızlar. Siz koşun dışarı çıkın en iyisi." Enikonu ağlıyordu artık.

Evdeki benzer bir olayı hatırladım.

"Borunun etrafına ıslak havlu sarabilirsiniz," dedim.

"Islak havlu," dedi Mrs. Wainwright. "İyi fikir. Evet."

Mutfağa koştu, tulumbayla su çektiğini duyduk. Mr. Wainwright da yanık elini önünde sallayarak onun peşinden gitti; sonra ikisi üstünden sular damlayan havlularla döndüler. Havlular borunun etrafına sarıldı, onlar ısınıp kurumaya başlar başlamaz yerine yenileri kondu. İçeriye giderek daha fazla duman doluyordu. Frances öksürmeye başladı.

"Biraz hava al," dedi Mr. Wainwright. Sağlam eliyle kullanılmayan ön kapıyı çekip açması biraz zaman aldı; kapının kenarlarına sıkıştırılmış olan eski gazete parçalarıyla çürümüş bezler etrafa saçıldı. Dışarıda bir kar birikintisi vardı, odayı yalayan beyaz bir dalga.

"Ateşin üstüne kar atalım," dedi Frances, bir yandan öksürüyor, bir yandan hâlâ coşkuyla konuşuyordu; ikimiz kucak kucak kar alıp sobaya attık. Bir kısmı ateşin geri kalanına isabet etti, bir kısmı ıskalayıp eridi, havlulardan damlayan suların yerde oluşturduğu su birikintilerine katıldı. Bizim evde ortalığı böyle batırmama asla izin verilmezdi.

Tehlike geçip içerisi buz kestiğinde, Mr. ve Mrs. Wainwright su birikintilerinin ortasında birbirlerine sarılmış gülüşüyor, karşılıklı şefkat gösteriyorlardı.

"Ah yazık eline," dedi Mrs. Wainwright. "Ben de hiç umursamadım. Ev yanacak diye öyle korktum ki!" Kocasının elini öpmeye kalkınca o, "Ay, ay," dedi. Mr. Wainwright'ın gözü de yaşlıydı, ya dumandan ya acıdan.

Karısı onun kollarını, omuzlarını, daha aşağısını, hatta poposunu okşuyor, "Zavallı bebecik," ve buna benzer laflar söylüyor, o da mahsustan yüzünü ekşitiyordu, sonra ağzından şapırtıyla öptü karısını. Ardından sağlam eliyle poposunu çimdikledi.

Bu cilveleşmeler daha sürebilir gibi görünüyordu.

"Kapıyı kapatın, içerisi buz kesti," diye bağırdı Frances, öksürmekten, mutluluk ve heyecandan yüzü kızarmıştı. Kapıyı annesiyle babasının kapatmasını bekliyorduysa boşunaydı, onlar hiç ilgilenmeyip kendi havalarında devam ettiler; gördüğüm kadarıyla korkunç davranışları Frances'ı utandırmıyor, hatta pek ilgilendirmiyordu. Frances'la ikimiz kar birikintisinin üzerinden içeriye daha fazla kar savuran kırbaç gibi rüzgâra karşı iterek kapıyı kapattık.

Eve döndüğümde bütün bunlardan hiç bahsetmedim; oysa yemek de, süsler de, yangın da çok ilginçti. Tarif edemeyeceğim, dengemi bozan, biraz midemi bulandıran diğer şeyler olduğundan, nedense hiçbir şeyden söz etmek istemedim. İki yetişkinin iki çocuğa hizmet edişleri. Mr. Wainwright'ın garson taklidi, etli, sabun beyazı elleriyle solgun yüzü ve kanadı andıran ince, parlak, kumral saçları. Düz tabanlı ekose terliklerinin yumuşak, ısrarlı –fazlasıyla yakın– sesi. Sonra neredeyse bir felaket yaşanmışken yetişkinlere hiç yakışmayan gülüşmeleri. Arsız elleri ve o şapırtılı öpücük. Bütün bunların irkiltici ve tehditkâr bir yanı vardı; en başta da beni yakalayıp arkadaş filan olmadığım halde küçük arkadaş (her ikisi de öyle demişti bana) rolü oynatmalarındaki sahtekârlık. Hiç de öyle olmadığım halde bana iyi ve artniyetsiz biriymişim gibi davranmaları.

Neyin tehdidiydi bu? Sırf sevgi ya da sevecenliğin tehdidi mi? Eğer öyleyse, benim onunla fazlasıyla geç tanıştığım söylenebilir. Böyle vıcık vıcık bir ilgi karşısında kendimi köşeye sıkışmış, aşağılanmış hissediyordum, neredeyse birisi donumun içini görmüş gibi. O harika, yabancı yemekler bile hafızamda şüphe uyandırıyordu. Bir tek sinema dergileri lekelenmemişti.

Noel tatilinin sonuna geldiğimizde Wainwright'ların evi boştu. O yıl o kadar çok kar yağdı ki, mutfağın çatısı çöktü. Ondan sonra bile kimse evi yıkma veya bir GİRİLMEZ ilanı asma zahmetine katlanmadı; yıllar boyunca çocuklar –aralarında ben de vardım– tehlikeli yıkıntıların arasında bir şeyler bulma umuduyla dolaştı. O zamanlar kimse hasar, tazminat gibi konulara kafa yormazdı.

Tek bir sinema dergisi çıkmadı yıkıntılardan.

Evdekilere Dahlia'dan bahsettim ama. Bu arada kendimce Wainwright'lara misafir olan kızdan bambaşka birine dönüşmüştüm. On üç-on dört yaşlarımda evin şovmeni olmuştum. Gerçi onu da yapıyordum ama, sürekli aileyi güldürmeye çalışıyordum demek istemiyorum; haber ve dedikoduları aktarıyordum. Okuldaki olaylardan bahsediyordum ama bunun yanı sıra kasabada olup bitenleri de anlatıyordum. Ya da sokakta gördüğüm birinin görünüşünü, konuşmasını tasvir ediyordum. Bunu alaycı ya da bayağı olmakla, çokbilmişlikle suçlanıp azar işitmeyeceğim şekilde yapmayı öğrenmiştim. Geliştirdiğim ifadesiz, hatta ağırbaşlı üslup insanları gülmemeleri gerektiğini düşündükleri zaman bile güldürebiliyor, masum mu, fesat mı olduğum pek anlaşılamıyordu.

Dahlia'nın sumakların arasına sızıp babasını gözetleyişini, babasına nefretini ve cinayet lafları ettiğini bu şekilde anlattım. Zaten Newcombe'larla ilgili her hikâye böyle anlatılmak zorundaydı, sadece benim tarafımdan değil, herkes tarafından. Onlara ilişkin her hikâye, rollerini eksiksiz ve hatasız oynadıklarını herkesi tatmin edecek şekilde doğrulamak zorundaydı. Şimdi Dahlia da çerçevenin içinde yerini almıştı. Gözetlemeler, tehditler, melodram. Babasının onu kürekle kovalayışı. Dahlia'nın babası onu öldürse asılırdı diye düşünmesi. Ve kendisi onu henüz reşit olmadan öldürürse asılamayacağı düşüncesi.

Babam da ona katılıyordu.

"Bu civarda onu mahkûm edecek mahkeme zor bulunur."

Annem o adamın kızını bu hale getirmesinin yazık olduğunu söyledi.

Şimdi düşününce bu konuşmayı böyle rahatlıkla yapmış olmamız bana tuhaf geliyor; babamın zaman zaman beni dövmüş olması, benim de onu öldürmek değil, kendim ölmek istediğimi haykırmış olmam hiç aklımıza

gelmemiş gibiydi. Üstelik de dayak olaylarının üstünden çok da zaman geçmemişti; sanıyorum on bir-on iki yaşlarımdayken üç dört kez dayak yemiştim. Frances'la tanışmamdan Dahlia'yla tanışmama kadar geçen süre içinde olmuştu. Her seferinde annemle bir sürtüşme yüzünden, terbiyesizce, küstahça karşılık verdiğim ya da inat ettiğim için cezalandırılmıştım. Annem bana haddimi bildirsin diye dışarıda çalışmakta olan babamı çağırırdı; önce bastırılmış bir öfkeyle sonra da umutsuzluktan midem bulanarak beklerdim babamın gelmesini. Bizzat benliğimin peşindeymişler gibi gelirdi bana; bir bakıma öyleydiler de sanırım. Benliğimin kendini önemseyen tartışmacı yanı dayakla atılacaktı içimden. Babam kemerini çözmeye başladığında, –beni kemerle döverdi– *Yapma, yapma* diye bağırmaya başlar, kendimi savunmak için anlaşılmaz laflar söylerdim, bu da görünüşe bakılırsa babamın beni aşağılamasına yol açardı. Gerçekten de o davranışım aşağılanacak bir şeydi, gururlu, hatta kendine saygılı bir mizacın göstergesi değildi. Umursamazdım. Kemer havaya kalktığında –inmeden önceki saniyede– korkunç bir aydınlanma yaşardım. Adaletsizlik hâkimdi. Ben asla olayları kendi açımdan anlatamıyordum, babam benden had safhada nefret ediyordu. Doğanın böyle bir sapkınlığı karşısında ulurcasına ağlamamam mümkün müydü?

Babam hayatta olsa, eminim abarttığımı, beni bu kadar da aşağılama niyetinin olmadığını, kabahatlerimin insanı şaşırttığını söyler, çocuklarla zaten başka nasıl başa çıkılabilir diye de sorardı. Onun başına dert açıyor, annemi üzüyordum, terbiye olmam lazımdı.

Oldum da. Büyüdüm. Evde işe yaramaya başladım. Küstahlık etmemeyi öğrendim. Daha hoş bir insan olmanın yollarını buldum.

Dahlia'yla birlikteyken, onu dinlerken, kendi başıma eve yürürken, hikâyeyi aileme anlatırken kendi du-

rumumu onunkiyle karşılaştırmak bir kez olsun aklıma gelmedi. Elbette. Biz doğru düzgün insanlardık. Annem ailesinin davranışları yüzünden bazen üzülse de kasabaya saçını taramadan inmez, kauçuk galoş giymezdi. Babam küfretmezdi. Namuslu, becerikli, esprili bir adamdı ve benim memnun etmeyi fena halde istediğim kişiydi. Ondan nefret etmezdim, nefret etmeyi düşünemezdim. Aksine, onun bende nelerden nefret ettiğini anlıyordum. Onu böylesine öfkelendiren mizacımdaki kararsız kibirdi, hem arsız hem korkak yanımdı.

Utanç. Dövülmenin utancı, dövülmekten korkmanın utancı. Daimi utanç. Teşhir edilme. Şimdi düşündüğümde bununla Mr. Wainwright'ın terlik seslerini, nefes alıp verişini işittiğimde hissettiğim utanç ve mide bulantısı arasında bir bağlantı buluyorum. Edepsizce gelen talepler vardı, korkunç istilalar vardı, hem gizli hem açık. Bazılarına karşı derimi kalınlaştırabiliyordum, bazıları sıyırıp acıtıyordu derimi. Hepsi çocuk hayatının tehlikelerindendi.

Bizi neyin şekillendirdiği ya da çarpıttığı meselesine gelince, yaygın deyişle şu ya da bu, bir şey olur mutlaka. En azından o zamanlar büyüklerim arasında yaygındı. Esrarengiz, teselli etmeyen, suçlamayan bir deyiş.

Gecen cuma sabahı Shelby ilçesi çiftçilerinden herkesin bildiği Harvey Ryan Newcombe elektrik çarpması sonucu hayatını kaybetti. Dorothy (Morris) Newcombe'un sevgili eşiydi, geride Sarnia'da yaşayan kızı Mrs. Joseph (April) McConachie'yi, Britanya Kolumbiyası, Kaslo'da yaşayan kızı Mrs. Evan (Corinne) Wilson'ı, kasabamızda yaşayan kızı Mrs. Hugh (Gloria) Whitehead'i, yine kasabamızda yaşayan kızları Susannah ve Dahlia'yı, evde yaşayan oğlu Raymond'ı ve yedi torununu bıraktı. Cenaze-

si pazartesi öğleden sonra Reavie Brothers Cenazeevi tarafından kaldırıldı ve Bethel Mezarlığı'na defnedildi.

Ey bütün yorgunlar ve yükleri ağır olanlar, bana gelin, ve size ben rahat veririm.[1]

Babasının uğradığı kazada Dahlia Newcombe'un parmağı olması imkânsızdı. Kaza bir komşunun ahırında, ıslak zemine basarak aşağı sarkan metal duya takılı ampulu yakmaya çalıştığında meydana geldi. İneklerinden birini komşunun boğasına götürmüştü, o anda ücreti tartışıyordu. Kimsenin bilmediği bir nedenden ötürü, herkesin ayağında olsa hayatı kurtulurdu dediği kauçuk çizmelerini giymemişti.

1. Yeni Ahit, "Matta", 11:28. (Ç.N.)

ELMA AĞACININ ALTINDA YATARKEN

Kasabanın öbür ucunda Miriam McAlpin adında, at besleyen bir kadın yaşardı. Atlar kendisine ait değildi; sahiplerinin arabalı yarışlara soktuğu atlara bakar, onları çalıştırırdı. Ahırların yakınındaki eski çiftlik evinde, dışarıya nadiren çıkan yaşlı anne babasıyla yaşardı. Evin ve ahırların arka tarafında oval bir manej vardı; burada Miriam'ı, seyisi ya da bazen atın sahibini iğreti görünen alçak bir arabaya oturmuş, tozu dumana katarak geçerken görebilirdiniz.

At otlaklarının kasaba yoluna bitişik olan birinde eski meyve bahçesinden kalma üç elma ağacı vardı. Ağaçlardan ikisi küçük ve kavruktu, biriyse oldukça iri, yetişkin sayılabilecek bir akçaağaç kadardı. Ağaçlar hiçbir zaman budanmaz, ilaçlanmazdı, elmalar ezik büzüktü, çalmaya değmezdi ama genellikle çok çiçek açar, her yerden tomurcuklar fışkırırdı; biraz uzaktan bakıldığında dallar boydan boya karla sıvanmış gibi görünürdü.

Bana bir bisiklet miras kalmıştı; daha doğrusu, yarım gün çalışan işçimizin uçak fabrikasında işe girdiğinde bıraktığı bisikleti kullanıyordum. Erkek bisikletiydi tabii, selesi yüksek, hafif bir bisikletti, çoktandır üretilmeyen tuhaf bir modeldi.

"Okula gitmeyeceksin onunla, değil mi?" dedi kız kardeşim, evimizin yolunda bir aşağı bir yukarı pratik yapmaya başladığımda. Kardeşim benden küçük olduğu halde bazen benim için endişelenir, kendimi rezil edebileceğim çeşitli durumları belki benden önce anlardı. Kardeşim sadece bisikletin görünümünden ötürü kaygılanmıyordu; ayrıca ben on üç yaşındaydım ve lise bire gidiyordum, kızların okula bisikletle gitmesi konusunda bir dönüm noktasıydı. Kadınlığını ispatlamak isteyen her kız bisiklete binmekten vazgeçmek zorundaydı. Bisiklete binmeye devam eden kızlar ya köyde, yürüyemeyecek kadar uzakta oturan –ve aileleri onları kasabada pansiyonda okutacak kadar varlıklı olmayan– kızlardı ya da kimi söze dökülmeyen ama genel geçer kuralları hesaba katamayan eksantrik kızlar. Biz kasabanın hemen dışında yaşıyorduk, bu yüzden okula bisikletle –hele o bisikletle– gidersem eksantrik kızlar kategorisine girerdim. Bağcıklı ayakkabı, pamuklu çorap giyen ve saçını bigudiyle saran kızlar.

"Okula gitmem," dedim. Ama bisikleti kullanmaya başladım; pazar öğle sonralarında arka yollardan kırlara gidiyordum. Tanıdığım birine rastlama ihtimalim pek yoktu, bazen hiç kimseye rastlamazdım.

Bunu yapmak hoşuma gidiyordu çünkü gizli bir Doğa âşığıydım. Bu duyguyu önce kitaplardan edinmiştim. Kız çocukları için öyküler yazan L.M. Montgomery sık sık mehtapta karlı bir tarlayı, bir çam ormanını, akşam göğünün yansıdığı durgun gölü tasvir eden birkaç cümle sıkıştırırdı araya. Daha sonra da bir başka gizli tutkum olan şiirle birleşmişti. Sınıfta okunup nefret edilmeden önce şiirleri keşfetmek için okul kitaplarına saldırırdım.

Bu bağımlılıklarımdan herhangi birini evde ya da okulda açığa vursam sürekli bir savunmasızlık halinde olurdum. Zaten bir ölçüde öyle hissediyordum kendimi.

Birinin belirli bir ses tonuyla, *sen yaparsın*, ya da *tam senin yapacağın şey* demesi yeterliydi, sataşmayı, kınamayı, çekilen sınırları hissederdim. Ama artık bisikletim vardı; pazar öğle sonraları benim sunmaya can attığım hayranlığı beklermiş gibi görünen yerlere gidebilirdim. Taşmış derelerin toprak üzerinde ışıldayan su tabakaları oradaydı, kırmızı tomurcuklu ağaçların altındaki zambak tarlaları oradaydı. Çit kenarlarında, daha dallarında tek yaprak yokken narin tomurcuklar açan yaban kirazları da.

Kiraz çiçekleri bana Miriam McAlpin'in tarlasındaki ağaçları düşündürdü. Çiçek açtıklarında bakmak istiyordum onlara. Sadece bakmak da değil –sokaktan bakılabilirdi– o dalların altına girmek, başımı ağacın gövdesine yaslayıp yere uzanmak ve sanki kafatasımdan çıkarmış gibi yükselişini, yükselip tepetaklak bir çiçek denizinde kayboluşunu görmek istiyordum. Ayrıca aradan gökyüzü parçaları görünüyor mu diye de bakmak istiyordum; görünüyorsa gözlerimi kısıp onları görüntünün fonundan önüne geçirmek, pofuduk beyaz denizin üzerindeki parça parça parlak mavilikleri görmek istiyordum. Bu fikrin arzuladığım bir resmiyeti vardı. Neredeyse kilisede diz çökmek gibiydi; biz kendi kilisemizde diz çökmezdik. Bir kere diz çökmüştüm; Delia Cavanaugh'la arkadaş olduğum zamanlar annesi bir cumartesi günü bizi çiçek düzenlemeye Katolik kilisesine götürdüğünde. Haç çıkarıp bir sıranın önünde diz çökmüştüm; Delia, "Niye diz çöküyorsun ki?" demişti, üstelik fısıltıyla değil, normal konuşma sesiyle. "Sen diz çökmeyeceksin. Sadece biz çökeceğiz."

Bisikleti otların üzerine yatırıp bıraktım. Akşam vaktiydi. Kasabayı arka sokaklardan geçerek kat etmiştim. Ahırların olduğu avluda da, evin etrafında da kimseler yoktu. Çitin üstünden atladım. Atların taze çimenlerde

otladığı alandan mümkün olduğunca hızlı ama koşmadan yürümeye çalıştım. Eğilip büyük ağacın dallarının altına girdim, eğilmeye devam ederek, tökezleyerek, çiçekler yüzüme çarparak ilerleyip gövdeye, yapmaya geldiğim şeyi yapabileceğim yere vardım.

Sırtüstü dümdüz uzandım. Ağacın köklerinden biri sert bir tümsek oluşturuyordu, biraz kaydım. Ayrıca yerleşmeden önce, kurutulmuş et parçaları kadar kararmış geçen yılın elmalarını temizlemem gerekti. Buna rağmen yerleştiğimde bedenimin tuhaf ve doğal olmayan bir durumda olduğunun bilincindeydim. Aşağı sarkan onca uçuk pembe lekeli incimsi çiçeğe, önceden düzenlenmiş onca bukete baktığımda umduğum haleti ruhiyeye, tapınma haline giremedim. Gökyüzü hafif bulutluydu, görebildiğim kadarı bana pis, kırık porselen parçalarını hatırlattı.

Zahmetime değmediğini söyleyemem. En azından –ayağa kalkıp zar zor açıklığa çıktığımda anlamaya başladım ki– bir kere yapmaya değerdi. Bir deneyimden çok bir doğrulamaydı. Tarlayı hızla geçip çitten atladım, bisikletimi aldım ve tam yola koyulurken kuvvetli bir ıslıkla ismimi duydum.

"Hey. Baksana. Evet, sen."

Miriam McAlpin'di.

"Bir dakika buraya gelsene."

Gerisingeri döndüm. Eski evle at ahırlarının arasındaki araba yolunda Miriam iki adamla konuşuyordu; yol kenarına park edilmiş arabayla gelmiş olmalılardı. Beyaz gömlek, yelek, pantolon giymişlerdi – o zamanlar masa veya tezgâh başında çalışan her erkeğin sabah kalktıktan akşam yatana kadar giydiği kıyafet. Onların yanında yirmi beş-otuz yaş arasında bir kadın olan Miriam, iş pantolonu ve bol kareli gömleğiyle on iki yaşında ukala bir oğlana benziyordu. Ya da jokeye. Kısacık saçlar, kambur sırt, kızarık cilt. Bana bakışı tehditkâr ve alaylıydı.

"Seni gördüm," dedi. "Bizim tarlada."

Bir şey demedim. Gelecek olan soruyu biliyordum, cevap bulmaya çalışıyordum.

"Ne yapıyordun bakalım orada?"

"Bir şey arıyordum," dedim.

"Bir şey arıyordun demek. Neymiş o?"

"Bilezik."

Hayatımda hiç bileziğim olmamıştı.

"Ya. Niye orada olacağını düşündün?"

"Düşürmüş olabileceğimi düşündüm."

"Ya. Orada. Nasıl oldu?"

"Geçen gün kuzu mantarı aramak için girmiştim oraya," dedim çaresizce. "O sırada bileğimdeydi, düşmüş olabilir, diye düşündüm."

İnsanlar gerçekten de baharda yaşlı elma ağaçlarının altında kuzu mantarı arardı. Ama bu sırada bilezik taktıklarını sanmıyorum.

"Ya," dedi Miriam. "Buldun mu peki? Neydi adı? Kuzu mantarı?"

Hayır, dedim.

"İyi. Bulsaydın benim olurdu çünkü."

Beni tepeden tırnağa süzdü ve başından beri aklında olanı söyledi. "Erken başlıyorsun ha?"

Adamlardan biri yere bakıyordu ama gülümsüyormuş gibi geldi bana. Diğeri kaşlarını komik bir kınama ifadesiyle kaldırmış doğru bana bakıyordu. Benim kim olduğumu bilen, babamı tanıyan erkekler olsa muhtemelen bakışları bu kadar manidar olmazdı.

Anladım. Miriam –ve diğerleri– benim bir önceki akşam ya da başka bir akşam ağacın altında bir erkekle, bir oğlanla birlikte olduğumu düşünüyordu.

"Hadi evine," dedi Miriam. "Bileziklerini de al git, bir daha da gelip benim arazimde maymunluk etme sakın. Hadi bakalım."

Miriam McAlpin insanları haşlamasıyla tanınırdı. Bir keresinde markette duymuştum, şeftaliler çürük diye avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Bana muamelesinde şaşılacak bir şey yoktu, benimle ilgili şüpheleri anlaşılan onda kesin bir duygu –katıksız tiksinti– uyandırıyor, bu da beni şaşırtmıyordu.

Beni hasta eden adamlardı. Edeple kınayan ve gizlice değer biçen bakışları. Beyinlerindeki çamur seviyesi yükseldikçe yüz hatlarının hafifçe sarkması ve kalınlaşması.

Bu konuşmalar olurken seyis de dışarı çıkmıştı. Adamlardan birine ya da her ikisine birden ait olan bir atı yürütüyordu. Avluda durdu, daha yakına gelmedi. Patronuna, at sahiplerine ve bana bakmıyormuş, olayla hiç ilgilenmiyormuş gibiydi. Miriam'ın insanları azarlamasına alışık olsa gerekti.

İnsanların benim hakkımdaki fikirleri –sadece adamların ya da Miriam'ın aklından geçiyor olabilecek türden, farklı ama ikisi de oldukça tehlikeli fikirler değil– her türlü fikirleri bana esrarengiz bir tehdit, büyük bir küstahlık gibi geliyordu. Birinin görece zararsız bir şey söylemesinden bile nefret ediyordum.

"Geçen gün yolda yürürken gördüm seni. Aklın bulutlardaymış gibi görünüyordun."

Yargılar ve tahminler ağzıma, gözlerime girmeye çalışan bir böcek bulutuydu sanki. Onları elimle ezebilirdim, tükürebilirdim.

"Toprak," diye fısıldadı kız kardeşim eve gittiğimde. "Bluzunun arkasına toprak bulaşmış."

Banyoya gidip bluzu çıkarışımı, sabun kalıbını kumaşa sürtüşümü izledi. Sadece kışın sıcak suyumuz olduğundan çaydanlıkta ısıtıp getirmeyi teklif etti. Bluza nasıl toprak bulaştığını sormadı, sadece kanıtı yok etmeye, başımı beladan kurtarmaya çalışıyordu.

Cumartesi geceleri anacadde hep kalabalık olurdu. O zamanlar ilde tek bir alışveriş merkezi yoktu; en kalabalık alışveriş gecesinin cumaya kayması savaştan epey yıl sonra gerçekleşecekti. Sözünü ettiğim ise, 1944 yılı; hâlâ karnelerimiz vardı, birçok şeyi satın almak imkânsızdı –yeni otomobiller, ipek çoraplar– ama çiftçiler kasabaya geldiğinde ceplerinde bir miktar para olurdu, dükkânlar Büyük Buhran durgunluğundan sonra canlanmıştı, her yer gece ona kadar açıktı.

Kasabalıların çoğu alışverişlerini hafta içi gündüzleri yapardı. Dükkân ya da restoranlarda çalışmayanlar cumartesi geceleri ortalığa dökülmez, komşularıyla iskambil oynar ya da radyo dinlerdi. Yeni evli çiftler, nişanlı çiftler "çıkan" çiftler sinemalarda sarmaşır, benzin kuponu bulabilenler göl kıyısındaki dans salonlarından birine giderdi. Sokakları köylüler istila eder, toprak zeminin üstüne yerleştirilmiş bir platformdan oluşan pistte dans başına on sent ödenen Neddy's Night Owl'a eğlence peşindeki köylü erkeklerle kızlar giderdi.

Ben yaşıtlarımla dans pistinin yakınında dururdum. Kimse gelip bizimle dans etmek için on sent ödemezdi. Normaldi. Yüksek sesle güler, dans edenleri, saç modellerini, giysileri eleştirirdik. Bazen kızlara sürtük, erkeklere yumuşak derdik ama bu kelimelerin ikisinin de tanımı kafamızda net değildi.

Biletleri bizzat Neddy satardı; ara sıra bize dönüp, "Kızlar, siz biraz temiz hava alsanız?" derdi. Biz de burnumuz havada çıkardık. Bazen de sıkılıp kendimiz giderdik. Külahta dondurma alıp birbirimizin dondurmasını denerdik; sokakta kibirli bir edayla yürür, bir araya gelmiş konuşan insanların, çeşmeden birbirlerine su fışkırtan çok sayıdaki çocuğun etrafından dolanırdık. Kimse bizim ilgimize layık değildi.

Bu gösterişçi toplulukta yer alanlar –annemin esefle, hafif alaylı bir tonda söyleyeceği gibi– kaymak tabaka-

dan kızlar değildi. Birinin bile evinde camekânlı bir oturma odası, pazar günleri hariç her gün takım elbise giyen bir babası yoktu. O tür kızlar şimdi evlerinde ya da birbirlerinin evinde Monopoly oynuyor, karamela pişiriyor ya da saç modelleri deniyorlardı. Annem benim o çevreye kabul edilmeyişime üzülüyordu.

Ama ben umursamıyordum. Bu sayede elebaşı olup ileri geri konuşabiliyordum. Buna kılık değiştirmek denebilirse, kolaylıkla bürünebildiğim bir kişilikti. Belki de kılık değiştirmek değil, görünüşe bakılırsa benliğimi oluşturan birbirinden tamamen bağımsız ve farklı kişiliklerden biriydi.

Kasabanın kuzey ucundaki boş bir arsada Selamet Ordusu tezgâh kurmuştu. Bir vaiz, ilahi söyleyen küçük bir koro ve davul çalan şişman bir oğlan vardı. Ayrıca trombon çalan uzun boylu bir oğlan, klarnet çalan bir kız ve ellerinde teflerle tıfıl çocuklar da vardı.

Selamet Ordusu mensupları kaymak tabakaya yanımdaki kızlardan da uzaktılar. Vaaz veren adam kömür taşıyan arabacıydı. Kuşkusuz yıkanıp temizlenmişti ama yüzünde hâlâ gri bir gölge vardı. Vaazın gayretiyle yüzünden ter boşanıyordu, teri de gri olmalıymış gibi geliyordu bana. Bazı arabalar geçerken adamın sesini bastıracak şekilde klaksonı çalıyordu. (Benzin israfına rağmen bazı delikanlılar sokağın bir yukarısına, kuzey ucuna, bir aşağısına, güneye gidip gelirlerdi durmadan.) Çoğu kişi tedirgin ama saygılı ifadelerle yürüyüp geçiyor ama bazısı durup izliyordu. Biz de gülecek bir şey bulma umuduyla durmuş izliyorduk.

Enstrümanlar ilahiye başlamak üzere hazırlandığında trombon çalan çocuğun Miriam McAlpin beni azarlarken avluda duran seyis olduğunu gördüm. Çalmaya başlarken gözleriyle gülümsedi bana; yaşadığım aşağılanmayı hatırlatmak için değil, bastıramadığı bir sevinçle gülümsüyor

gibiydi; sanki görüntüm o sahneden çok farklı bir hatırayı, doğal bir mutluluk uyandırıyormuş gibi.

"Kanda Kudret vardır, Kudret, Kudret, Kudret, Kudret," diye ilahiye başladı koro. Tefler havada sallandı. Neşe ve coşku izleyenlere de bulaşınca çoğu şen bir alayla ilahiye katıldı. Biz de diğerleriyle birlikte ilahi söyleme iznini verdik kendimize.

Kısa bir süre sonra da ayin bitti. Dükkânlar kapanıyordu, her birimiz kendi evine doğru yola koyuldu. Ben ırmağın üzerindeki bir yaya köprüsünden geçerek kestirmeden gidebiliyordum. Köprünün neredeyse sonuna gelmiştim ki arkamda koşan birinin sert adımlarını ve güm güm bir ses işittim. Ayaklarımın altında kalaslar sarsıldı. Yan dönüp korkuluğa yaklaştım, biraz korkmuştum ama belli etmemeye çalışıyordum. Yaya köprüsünün yakınında lamba yoktu, ortalık da epey kararmıştı.

Yaklaştığında koşanın kalın, koyu renk üniformasıyla tromboncu olduğunu gördüm. Korkuluğa çarpan trombon kutusunun sesiymiş duyduğum.

"Merak etme," dedi nefes nefese. "Benim. Sana yetişmeye çalışıyordum."

"Ben olduğumu nereden anladın?" dedim.

"Biraz görüyordum. Senin bu tarafta oturduğunu biliyorum. Yürüyüşünden anladım sen olduğunu."

"Nasıl yürüyormuşum?" dedim. Çoğu kişide böyle bir haddini bilmezlik beni fazlasıyla kızdıracağından sormazdım.

"Bilmem. Yürüyüş şeklinden anladım işte."

Adı Russell Craik'ti. Ailesi Selamet Ordusu'ndandı, babası arabacı-vaizdi, annesi de ilahi söyleyenlerden biri. Babasının yanında çalışıp atlara alışmış olduğundan Miriam McAlpin okulu bitirir bitirmez işe almıştı onu.

Yani sekizinci sınıfı. O yıllarda oğlanların sekizinci sınıftan sonra okulu bırakması olağandı. Askere gidecek yaşa gelinceye kadar girebilecekleri işler savaş yüzünden çoktu; o da askerlik yaşını bekliyordu. Eylülde yaşını dolduracaktı.

Russell Craik beni normal şekilde çıkarmak, sinemaya ya da dansa götürmek istese, izin almak imkânsız olurdu. Annem benim çok küçük olduğumu söylerdi. Muhtemelen onun seyislik yaptığını, babasının kömür taşıdığını ve bütün ailenin Selamet Ordusu kıyafetleri giyip sokakta düzenli biçimde iman beyanında bulunduğunu söylemeye gerek duymazdı. Onu açıkça erkek arkadaşım olarak sergileyecek durumda olsam bu gerçekler benim için de bir anlam taşırdı. En azından askere gidip adam oluncaya kadar anlam taşırdı. Ama bütün bunları düşünmem gerekmiyordu. Russell beni ne sinemaya götürebilirdi ne de dans salonuna çünkü dini oralara gitmesini yasaklıyordu. Aramızdaki ilişki bana kolay, neredeyse doğal geliyordu çünkü –her bakımdan olmasa da– bazı bakımlardan onun değil, benim yaşımdaki oğlanlarla kızların teklifsiz, fark edilmeyen, geçici eşleşmesine benziyordu.

Bir kere bisiklete biniyorduk. Russell'ın arabası yoktu, kullanabileceği bir araba da yoktu ama araba kullanmayı biliyordu – ahırın kamyonunu kullanıyordu. Evime hiç gelmedi, ben de çağırmadım. Pazar öğle sonraları kasabadan bisikletlerimizle ayrı ayrı çıkar ve her zaman aynı yerde buluşurduk: kasabanın iki-üç mil dışında, dörtyol ağzındaki okulda. Bütün köy okulları kapılarının üzerine kazınmış resmî sayılarıyla değil, adlarıyla bilinirdi. Asla 11 No'lu ortaokul, 5 No'lu ortaokul değil, Lambs Okulu, Brewsters Okulu, Kırmızı Tuğlalı Okul, Taş Okul derdik. Seçtiğimiz, benim önceden bildiğim okulun adı Akar Kuyu Okulu'ydu. Okul bahçesinin bir köşesindeki borudan sürekli akan ip gibi su okula adını vermişti.

Yaz tatilinde bile çimleri biçilen bahçede neredeyse siyah gölge havuzları oluşturan büyük akçaağaçlar vardı. Bir köşede uzun otlar bürümüş bir kazığın arkasına bisikletlerimizi saklardık.

Okul bahçesinin önündeki yol düzenli, çakıltaşı döşeliydi ama tepeye tırmanan yan yol, tarlalardan geçen toprak yollar ya da patika gibiydi. Bir yanında alıç ve ardıçlar serpiştirilmiş otlak vardı, öbür yanında bir meşe ve çam ağaçları kümesi; ağaçlarla yol kenarı arasında bir çukurluk vardı. Çukur çöplüktü – ilçenin resmî çöplüğü değil de, köylülerin oluşturduğu gelişigüzel bir çöplük. Çöplük Russell'ın ilgisini çekiyordu, ne zaman yanından geçsek, yeni bir şey var mı diye uzanıp çukurun içine bakıyorduk. Yeni bir şey olmuyordu hiç, herhalde yıllardır kullanılmamıştı – ama Russell sık sık daha önce fark etmediği bir şey görüyordu.

"Bak. Şu V8 motoru ızgarası."

"Şu araba tekerleğinin altındaki şeyi gördün mü? Eski bir pilli radyo."

Bu yoldan tek başıma birkaç kez geçmiş, çöplüğü hiç görmemiştim ama bildiğim başka şeyler vardı. Tepeyi aştığımızda meşelerle çamların ve engebeli otlağın yerini ladin, Amerika melezi ve sedirlerin alacağını, uzun bir süre boyunca da yolun her iki tarafında bataklık bitkilerinden başka şey görmeyeceğimizi biliyordum; asla ulaşılamayan kartopu çiçekleri ve adından emin olmadığım ama turuncu şahin otu diye bildiğim muntazam yapraklı kırmızı çiçekler görülürdü ara sıra. Bir sedir dalına küçük bir hayvanın kafatası asılmıştı; Russell onu kaçırmaz, her defasında acaba dağ gelinciği mi, gelincik mi, vizon mu diye merak ederdi.

Ne olursa olsun, bizden önce başkalarının bu yoldan geçtiğinin kanıtı olduğunu söylerdi. Muhtemelen arabayla değil, yürüyerek geçmişlerdi; sedirler fazlasıyla sık-

tı, bataklığın en alçak seviyesinde, dere üzerindeki kalas köprü de bastıkça yaylanan, korkuluksuz, ilkel bir şeydi. Onun ötesinde arazi hafif bir eğimle tırmanır, çamurlu toprak arkamızda kalır, sonra da yolun her iki yanında, ulu kayınların arasından sürülü tarlalar görülürdü. Öyle ulu ağaçlardı ve o kadar çoktular ki, düz gri ışıkları hissedilir bir değişiklik yaratır, yüksek tavanlı bir salona ya da kiliseye girmişçesine havayı serinletirdi.

Toprak yol, köy ölçülerine uygun şekilde bir tam bir çeyrek mil sonra biter, bir başka düz stabilize yola bağlanırdı. Dönüp aynı yoldan geri yürürdük.

Öğle sıcağında pek kuş sesi duyulmaz, tek kuş görülmezdi; alçak arazideki göletlerin çoğu kuruduğundan pek sivrisinek de olmazdı. Ama derenin üzerinde yusufçuklar, çoğu kez bulut halinde minik kelebekler olurdu; o kadar soluk yeşildiler ki, acaba yaprakların yansıması mı diye şüpheye düşerdi insan.

Yürüyüşün her aşamasında Russell'ın aheste, keyifli sesini duymak mümkündü. Ailesinden bahsederdi; evden ayrılmış olan iki ablası, bir erkek, iki de kız kardeşi vardı, hepsi müziğe meraklıydı, her biri bir enstrüman çalıyordu. Erkek kardeşinin adı Jackie'ydi; o Russell'dan devralmak üzere trombon çalmayı öğreniyordu. Hâlâ evde yaşayan kız kardeşleri Mavis ve Annie'ydi, ablaları ise Iona ve Isabel. Iona elektrik kurumunda çalışan bir adamla evliydi, Isabel ise büyük bir otelde oda hizmetçisiydi. Bir başka kız kardeş, Edna, on iki yaşındayken çocuk felci olmuş ve iki gün sonra solunum cihazında ölmüştü. Ailenin tek sarışınıydı. Öteki erkek çocuk, Jackie de ölümden dönmüştü; bir kalasın üzerindeki paslı çivi ayağına batınca kanı zehirlenmişti. Russell'ın ayakları da yazın yalınayak dolaşmaktan kösele gibiydi. Çakılların, devedikenlerinin, anızın üzerinde yürür, yara filan olmazdı.

Sekizinci sınıftayken birden uzayarak neredeyse o andaki boyuna ulaşmıştı; okulda sahnelenen operette

Ali Baba rolünü oynamıştı. Uzun boylu olmasının yanı sıra şarkı da söylediği için.

Amcası Port Huron'dan geldiğinde onun arabasıyla araba kullanmayı öğrenmişti. Amcası tesisatçıydı, her iki yılda bir arabasını değiştirirdi. Russell daha ehliyet alacak yaşa gelmeden arabasını kullandırmıştı ona. Ama Miriam McAlpin ehliyet alıncaya kadar kamyonu kullandırmamıştı. Artık kullanıyordu, bazen atların taşındığı römork bağlı olarak, bazen römorksuz. Elmira'ya, Hamilton'a gidiyordu, bir kere de Peterborough'ya gitmişti. Kullanması zordu çünkü römork devrilebilirdi. Miriam McAlpin de onunla gidiyordu bazen ama kamyonu Russell'a kullandırtıyordu.

Miriam McAlpin'den söz ederken sesi değişirdi. Hem küçümseyen hem gülen temkinli bir tona bürünürdü. Miriam'ın cadaloz olduğunu söylerdi. Ama idare etmeyi bilirsen fena kadın değilmiş. Atları insanlardan çok severmiş. Bir atla evlenebilse şimdiye evlenmiş olurmuş.

Ben kendimden pek bahsetmez, onun anlattıklarını da dikkatle takip etmezdim. Konuşması benimle ağaçların, yoldaki ışık ve gölgelerin, berrak derenin, kelebeklerin ve tek başıma olsam bunlarla ilgilenecek olan yanımın arasında dingin bir yağmur perdesi gibiydi. Benliğimin büyük bölümünü tıpkı cumartesi geceleri arkadaşlarımlayken yaptığım gibi gizliyordum. Ama şimdi değişimim o kadar kasıtlı ve iradi değildi. Yarı hipnozda gibiydim, yalnız sesi değil, temiz, kısa kollu gömleğinin altındaki parlak geniş omuzları, esmer boynu ve kalın kolları da beni hipnotize ederdi. Lifebuoy sabunuyla yıkanırdı – herkes gibi ben de bu kokuyu tanırdım– ama o zamanlar erkeklerin çoğu yıkanmakla yetinirdi, kısa zamanda birikecek olan tere aldırmazlardı. Dolayısıyla ter kokusu da alırdım. Çok hafif bir at, eyer, ahır ve saman kokusu da.

Onunla birlikte olmadığım zamanlar hatırlamaya çalışırdım – yakışıklı mıydı, değil miydi? Vücudu olduk-

ça inceydi ama yüzü biraz etliydi, otoriter bir dudak büküşü vardı, ardına kadar açık, duru mavi gözlerinde sanki inatçı bir saflık, masum bir özsaygı okunurdu. Bir başkasında pek hoşlanmayacağım her şey.

"Uykumda dişlerimi gıcırdatıyorum," demişti. "Ben hiç uyanmıyorum ama Jackie uyanıyor, nasıl kızıyor. Bir tekme atıyor, ben de uykumda öteki tarafa dönüyorum, geçiyor. Çünkü sadece sırtüstü yatarken gıcırdatıyorum."

"Sen olsan tekmeler miydin beni?" dedi; aramızdaki güneşe boğulmuş iki-üç karışlık mesafeden uzandı ve elimi tuttu. Yatakta ateş bastığını, örtüleri tekmeleyip attığını, Jackie'nin buna da kızdığını söyledi.

Pijamasının sırf üstünü mü, sırf altını mı, hem üstünü hem altını mı giydiğini yoksa hiçbir şey mi giymediğini sormak istedim ama son ihtimal dizlerimin bağını çözdüğünden ağzımı açamadım. Parmaklarımız kendi iradeleriyle hareket etti, sonunda o kadar terlediler ki vazgeçip birbirlerinden ayrıldılar.

Ancak okulun bahçesine döndüğümüzde, tam bisikletlerimizi alıp kasabaya doğru (ayrı ayrı) yola çıkacakken, bütün dikkatimizi yürüyüşümüzün amacına, benim anlayabildiğim kadarıyla tek amacına verirdik. Russell beni gölgeye çekip sarılır ve öpmeye başlardı. Yoldan geçenlerin göremeyeceği şekilde bir ağacın gövdesine dayardı; önce uslu uslu öpüşürdük, sonra hararetle, –hep ayakta– titrek bir aciliyetle sarmaş dolaş olurduk. Bu şekilde aradan –ne kadar?– beş-on dakika geçtikten sonra ayrılır, bisikletlerimizi alıp vedalaşırdık. Dudaklarım ezilmekten acır, yanaklarımla çenem yüzündeki görünmeyen sakallardan sıyrık içinde kalırdı. Sırtım ağaca bastırılmaktan ağrır, bedenimin ön tarafı onun ağırlığından sızlardı. Karnım oldukça düzdü ama hafifçe esnekti, onun karnının öyle olmaması dikkatimi çekmişti. Erkeklerin karnında bir katılık, hatta çıkıntı olduğunu ve ancak onlara sımsıkı sarıldığınızda ortaya çıktığını düşünüyordum.

Bütün bildiklerim göz önüne alınırsa o basıncın ne olduğunu anlamayışım çok tuhaf. Erkek bedeni hakkında oldukça gerçeğe yakın bir fikre sahiptim ama nasılsa boyut ve durumda böyle bir değişiklik olduğunu öğrenmemiştim. Penislerin sürekli azami boyutlarda ve klasik biçiminde olduğunu, buna rağmen bir başka bedene baskı yapacak şekilde dikelmeyip pantolon paçasının içinde aşağı sarkıtılabileceğini sanıyordum herhalde. Bu konuda çok fıkra dinlemiş, çiftleşen hayvanları görmüştüm ama nasılsa, eğitim gelişigüzel olduğunda, bazı boşluklar olabiliyor.

Russell ara sıra Tanrı'dan söz ederdi. Böyle zamanlarda ses tonu kararlı ve soğukkanlı olurdu; sanki Tanrı bazen lütufkâr olsa da çoğunlukla biçimde katı ve sabırsız, erkeksi, yüksek rütbeli bir subaymış gibi. Savaş bitip askerden döndüğünde ("Eğer ölmezsem," derdi neşeyle), bu sefer de Tanrı'nın emirlerini yerine getirecek, *onun* askeri olacaktı.

"Tanrı ne yapmamı istiyorsa onu yapmak zorundayım."

Bu bana çok çarpıcı gelmişti. Böyle inanmak için ne müthiş bir uysallık gerekiyordu.

Ya da –savaşı ve dünyevi askerliği düşünürsek– sırf erkek olmak için bile.

Geleceğiyle ilgili düşünceleri aklına getiren belki de (gri kabuğu yazılara en elverişli ağaç olan) bir kayının gövdesine kazıyarak çizilmiş bir yüz resmiyle bir tarih görmüş olmamızdı. Yılı 1909'du. Aradan geçen zamanda ağaç büyümüş, gövdesi genişlemişti; öyle ki, çehre yana doğru genişleyip biçimini kaybetmişti. Tarihin geri kalanı tamamen yok olmuştu, yıl da yakında okunmaz hale gelebilirdi.

"Birinci Dünya Savaşı'ndan önce," dedim. "Bunu kazımış olan kimse şimdi ölmüş olabilir. O savaşta ölmüş olabilir."

"Ya da zaten ölmüş olabilir," diye ekledim hemen.

Sanıyorum o gündü; dönüşte hava o kadar sıcaktı ki ayakkabılarımızla çoraplarımızı çıkarıp kalaslardan aşağıya, dereye indik ve dizimize gelen suda durup kollarımıza, yüzümüze su çarptık.

"Elma ağacının altından çıkarken yakalanmıştım ya?" dedim, söylediğime kendim de şaşırarak.

"Evet."

"Ona bileziğimi aradığımı söylemiştim ama doğru değildi. Başka bir sebeple gitmiştim oraya."

Lafı açtığıma pişman olmuştum bile.

"Büyük ağaç çiçek açtığında altına girip oradan ağaca bakmak istemiştim."

Russell güldü. "Ne tuhaf," dedi. "Ben de aynı şeyi yapmak istemiştim. Hiç yapmadım ama aklımdan geçti."

İkimizin aynı güdüyü hissetmiş olmasına şaşırdım ve nedense pek memnun da olmadım. Öte yandan, anlayacağını ummuş olmasam söylemezdim de herhalde.

"Akşam yemeğine bize gelsene," dedi.

"Annene sorman gerekmiyor mu?"

"Onun için önemli değil."

Annem için önemli olurdu, eğer bilseydi. Ama ben yalan söyleyip arkadaşım Clara'ya gidiyorum, dedim. Artık babamın saat beşte dökümhanede olması gerektiğinden –bekçi olduğu için pazar günleri de gidiyordu– annem de genellikle kendini iyi hissetmediğinden akşam yemeği düzenimiz kalmamıştı. Yemeği ben pişirmişsem benim sevdiğim yemekler oluyordu. Mesela ekmek dilimlerinin üzerine peynir koyup süt ve çırpılmış yumurta dökerek fırında pişiriyordum. Yine fırında pişirdiğim bir başka yemek de, üstü esmer şeker kaplı konserve etti. Ya da çıtır çıtır kızartılmış yığınla dilimlenmiş patates. Kardeşlerim tek başlarına kaldıklarında akşam yemeği olarak krakerin üstüne konserve sardalye koyup veya yerfıstığı

ezmesi sürüp yiyorlardı. Evimizde genel alışkanlıkların gevşemesi yalanımı kolaylaştırmıştı.

Belki annem bilseydi, insanın kimi evlere ailenin dengi ve dostu olarak bir kez girdi mi –tamamen namuslu sayılabilecek evler için de geçerliydi bu– kendine pek fazla değer biçmediğini göstermiş olacağını ve bundan sonra insanların da ona göre değer biçeceğini söylemenin bir yolunu bulurdu. Elbette bu durumda onunla tartışırdım; hem de hararetle tartışırdım çünkü söylediğinin en azından kasabamız için geçerli olduğunu biliyordum. Öyle ya, artık Russell'la ailesinin cumartesi akşamları mevzilendiği köşenin önünden arkadaşlarımla geçmemek için olmadık bahaneler bulan bendim.

Bazen geleceği, Russell'ın o gülünç denebilecek kırmızı şeritli lacivert üniformayı atıp haki üniforma giyeceği günleri umutla düşünüyordum. Bana öyle geliyordu ki, bir kez savaş adamı olarak giyindi mi üniformadan çok daha fazla şey değişebilir, bir kimlikten soyunabilir, onun yerine tartışma kabul etmez, pırıl pırıl yeni bir kimlik ortaya çıkabilirdi.

Craik'ler at ahırlarına fazla uzak olmayan dar, kısa, anayolla çaprazlama kesişen bir sokakta oturuyordu. Daha önce o sokağa hiç yolum düşmemişti. Evler kaldırıma ve birbirlerine yakındı, aralarında araba yolu ya da yan bahçe olacak kadar mesafe yoktu. Arabası olanlar arabalarını kısmen kaldırıma, kısmen de ön bahçe işlevi gören çimenlik şeritlere park etmek zorundaydı. Craik'lerin büyük ahşap evi sarıya boyalıydı –Russell sarı ev diye tarif etmişti– ama evin boyası solmuş, dökülmüştü.

Tıpkı benim oturduğum, bir zamanlar yanlış bir seçimle kahverengiye boyanmış kırmızı tuğla ev gibi. Harcanabilecek para konusunda ailelerimiz birbirinden pek farklı sayılmazdı. Hiç farklı sayılmazdı.

Kapının önündeki basamakta iki küçük kız oturuyordu; ben evin tarifini unuturum diye oturtulmuşlardı belki oraya.

Ne var ki tek kelime etmeden ayağa fırlayıp peşlerine düşmüş bir vaşakmışım gibi içeri koştular. Tel kapı suratıma kapandı, uzun, boş bir koridorun karşısında kalakaldım. Evin arka tarafında bastırılan telaşlı sesler duyuyordum; belki beni kimin karşılayacağıyla ilgiliydi. Sonra Russell yeni ıslatılıp koyulaşmış saçlarıyla merdivenden indi ve beni içeriye aldı.

"Evi buldun demek," dedi. Geride durup bana dokunmaktan kaçındı.

Mr. ve Mrs. Craik evin içinde Selamet Ordusu üniforması giymiyordu. Neden giyerler, diye düşündüğümü bilmiyorum. Sokakta vaaz verirken, merhamet ve selamet umudunu sunarken bile tavırları şiddetli, hatta hiddetli olan, kömür arabasının üstünde kamburu çıkmış otururken daima memnuniyetsiz bir ifade sergileyen baba parlak dazlak kafalı, pürüpak, derli toplu bir adam olarak beni karşılamaya çıktı; beni evinde gördüğüne gerçekten sevinmiş gibi selamladı. Annesi iri kemikli, düz göğüslü ve Russell gibi uzun boyluydu; kır saçları kulak hizasında kesilmişti. Patatesleri gürültüyle püre haline getiriyordu; ancak Russell ismimi iki kere tekrarladıktan sonra işitti ve dönüp baktı. Elimi sıkmaya niyetliymiş gibi elini önlüğüne sildi ama tokalaşmadı. Benimle tanıştığına memnun olduğunu söyledi. Sokak köşesinde ilahi söylerken sesi gür ve tatlıydı ama konuşurken mahcubiyetten ergenlik çağında bir oğlan çocuğu gibi sesi çatlıyordu.

Russell'ın babası boşlukları doldurmaya hazırdı. Bana ispenç tavuklarını biliyor muyum, diye sordu. Hayır, dedim; çiftlikte büyüdüğüm için biliyorumdur, diye düşünmüş.

"Tavuklar benim hobim," dedi. "Gel bak."

Bu arada iki küçük kız tekrar ortalığa çıkmış, koridorun kapısında duruyorlardı. Babaları, Russell ve benim peşimden arka bahçeye çıkmak üzerelerken anneleri seslendi.

"Annievemavis! Siz burada kalıp tabakları sofraya koyun."

İspenç horozunun adı Kral George'du.

"Espri olsun diye," dedi Mr. Craik. "Benim adım George da ondan."

Tavukların adları Mae West, Römorkör Annie, Gül Pembe ve buna benzer film, çizgi roman ya da popüler folklor karakterlerinin adlarıydı. Buna şaşırdım çünkü sinema bu aileye yasaktı, cumartesi vaazlarında sinemanın özellikle kaçınılması gereken bir mekân olduğu söyleniyordu. Çizgi romanların da yasak olacağını düşünmüştüm. Belki salak tavuklara bu adları vermekte bir zarar görmüyorlardı. Belki de Craik'ler eskiden Selamet Ordusu mensubu değildiler.

"Hangisinin hangisi olduğunu nereden anlıyorsunuz?" dedim. Aklım başımda değildi, yoksa her birinin diğerinden farklı olduğunu, kırmızı, kahverengi, pas rengi ve altın rengi tüylerin her birinde farklı dizilmiş olduğunu görürdüm.

Russell'ın oğlan kardeşi bir yerlerden çıkıp gelmişti. Kıkırdadı.

"Zamanla tanıyorsun," dedi baba. Bana tek tek isimlerini saymaya başladı ama tavuklar bunca ilgiden telaşa kapılıp bahçeye kaçışınca hepsi birbirine karıştı. Horoz gözüpekti, gelip ayakkabımı didikledi.

"Merak etme," dedi Russell'ın babası. "Hava atıyor sana."

İkinci aptalca sorum, "Yumurtluyorlar mı?" oldu.

"Yumurtluyorlar yumurtlamasına da, her zaman de-

ğil. Hayır. Kendi soframıza bile yetmiyor. Yok, bunlar aslında süs hayvanı. Süs tavuğu."

"Yumruğu yiyeceksin," dedi Russell arkamda oğlan kardeşine.

Akşam yemeğinde babası Russell'a Şükran Duası'nı söylemesi için başıyla işaret etti, Russell dua etti. Bu evde Şükran Duası aceleye getirmeden, o andaki duruma uydurarak söyleniyordu; bizim evde ailece yemek yediğimiz zamanlarda mırıldanılan Tanrım-soframızdaki-yemeği-ve-hizmetindeki-kullarını-takdis-etten çok farklıydı. Russell ağır ağır, kendinden emin konuşarak sofradaki herkesin adını söyledi – benimkini de söyleyip Tanrı'dan benim iyi ağırlanmamı diledi. Savaşın onu tamamen kurtarmayabileceğini düşünüp ürperdim; savaş bittiğinde öteki orduya dönebilir, eski üniformasını giyebilirdi; hatta vaiz olmaya yatkın ve istekliydi belki de.

Sofrada tereyağıekmek tabağı yoktu. Ekmek dilimini muşambanın üstüne ya da yemek tabağının kenarına koyuyordun. Turta konmadan önce de bir parça ekmekle tabağını silip temizliyordun.

Horoz eşikte belirdi ama Mr. Craik onu kovdu. Mavis'le Annie kıkırdayarak elleriyle ağızlarını kapattılar.

"Yemek boğazınıza kaçarsa görürsünüz," dedi Russell.

Mrs. Craik benim adımı söylemekten kaçınıyordu – Russell'a sert bir fısıltıyla, "Domatesleri geçir ona," diyordu– ama kötü niyetten değil, aşırı çekingenlikten ötürüydü sanki. Mr. Craik sakin bir edayla sosyalliği sürdürüyor, annemin sağlığını, babamın dökümhanedeki çalışma saatlerini, işini sevip sevmediğini, kendi işinden sonra ona farklı gelip gelmediğini soruyordu. Benimle kömür arabacısından çok bir öğretmen, esnaf, hatta kasabalı bir memur gibi konuşuyordu. Ailelerimizin aynı seviyede olduğunu ve birbirleriyle sorunsuz bir tanışıklıkları bu-

lunduğunu varsayıyordu. Aynı seviyede oldukları doğru sayılırdı, ayrıca babamın neredeyse herkesle sorunsuz bir tanışıklığı bulunduğu da doğruydu. Bununla birlikte tutumu beni tedirgin ediyor, hatta biraz utandırıyordu; çünkü hem bu aileyi, hem kendi ailemi kandırıyordum, bu sofrada olduğumdan farklı görünmek aldatmacasıyla oturuyordum.

Ama o sırada bana öyle geliyordu ki, Russell'la ben sanki yemekten ve bahtımıza çıkacak sohbetten başka şeyle ilgilenmiyormuşuz gibi oturmak zorunda olduğumuz herhangi bir aile sofrasında o aldatmacayla bulunabilirdik ancak. Çünkü aslında beklemedeydik, acil ihtiyaçlarımızın orada karşılanması söz konusu değildi, tek derdimiz birbirimizin tenine ulaşmaktı.

Bizim durumumuzdaki genç bir çiftin yerinin tam da orası olduğu, çok geçmeden bizleri baba ve anneye dönüştürecek olan bir hayatın ilk aşamasında olduğumuz hiç aklımdan geçmedi. Russell'ın annesiyle babası bunu biliyordu muhtemelen, belki içten içe üzülüyorlardı ama hoşgörülü ve umutluydular ya da durumu kabulleniyorlardı. Russell'ın şimdiden aile içinde denetleyemedikleri bir gücü vardı. O sırada o kadar ilerisini düşünüyor idiyse, Russell da biliyordu. Bana pek bakmıyordu ama bakınca dümdüz, sahiplenerek bakıyordu; bu bakışı beni sarstı ve derinden etkiledi.

Artık yaz epey ilerlemişti, akşamları hava daha erken kararıyordu. Bulaşıkları yıkarken mutfakta lamba yakıldı. Bulaşık teknesi masanın üzerine kondu, su ocakta ısıtıldı; kendi evimde de bulaşığı aynı bu şekilde yıkardım. Anne yıkıyor, kız kardeşlerle ben kuruluyorduk. Russell'ın annesi belki yemek bittiği ve ben yakında evime gideceğim için rahatlayarak birkaç cümle konuştu.

"Yemek yaparken hep zannettiğinden çok bulaşık çıkıyor."

"Tencerelerle uğraşma, ocağın üstüne koyacağım."

"Bitti galiba."

Bu son cümle nasıl söyleyeceğini bilemediği bir teşekkür gibiydi.

Anneleriyle bana bu kadar yakın olunca Mavis'le Annie kıkırdamaya cesaret edememişlerdi. Bulaşıkları kurularken birbirimize çarptığımızda alçak sesle, "Pardon," diyorlardı.

Babasıyla tavukları kümese sokmak üzere çıkmış olan Russell işi bitince döndü. "Senin artık eve dönme saatin gelmiştir," dedi, sanki beni eve götürme beklentisiyle dolu, karanlıktaki ilk yürüyüşümüz değil de, her akşam yapılan işlerden biriymiş gibi. Ben kendi adıma sessizce, hevesle bekliyordum; yürüyüşün düşüncesi bulaşıkları kurularken kafamda büyümüş, hatta bulaşığı esrarengiz biçimde olacaklarla bağlantılı kadınsı bir ayine dönüştürmüştü.

* * *

Hava umduğum kadar karanlık değildi. Benim eve gitmek için kasabayı doğudan batıya kat etmemiz gerekiyordu; birilerinin bizi göreceği kesindi.

Ama eve gitmiyorduk. Kısa sokağın sonuna geldiğimizde Russell sırtıma dokundu – kısa, işlevsel bir dokunuşla beni eve değil, Miriam McAlpin'in at ahırına yönlendirmekti amacı.

Bizi gözetleyen var mı diye dönüp baktım.

"Ya kardeşlerin takip ederse?"

"Etmezler," dedi. "Öldürürüm onları."

Ahır kırmızıya boyalıydı, alacakaranlıkta rengi belirgindi. Ahırın arka kapıları alt kattaydı. Sokağa bakan üst kapıların üzerinde sıçrayan iki beyaz at resmi vardı. Taş ve topraktan yapılmış bir geçitle üst kapıya varılıyor-

du – saman balyaları bu yoldan taşınıyordu. Bu büyük üst kapılardan birinde, beyaz atlardan birinin toynağıyla bir bacağına denk gelen, normal boyda bir kapı vardı, o kadar ustalıkla oturtulmuştu ki, fark etmesi zordu. Kapı kilitliydi ama Russell'da anahtar vardı.

Kendi girip beni de içeri çekti. Kapıyı kapatınca ilk anda zifirî karanlıkta kaldık. İçeride mevsimin taze samanının neredeyse nefes kesen kokusu baskındı. Russell sanki karanlıkta görüyormuşçasına kendinden emin, elimden tutup yürüttü beni. Onun eli benimkinden sıcaktı.

Birkaç saniye sonra ben de biraz görmeye başladım. Saman balyaları dev tuğlalar misali istiflenmişti. Ahır altımızdaydı, samanlıktaydık. Samanın yanı sıra atların kokusunu da almaya başlamıştım; ahır bölmelerinden gelen kesintisiz ayak sürüme, çiğneme ve hafif çarpma seslerini de duyuyordum şimdi. Bu mevsimde atların çoğu bütün geceyi otlakta geçirirdi ama bunlar herhalde karanlıkta dışarı bırakılamayacak kadar değerli atlardı.

Russell elimi saman balyalarının tepesine tırmanabileceğimiz bir merdivenin basamağına koydu.

"Ben önden mi çıkayım, arkadan mı?" diye fısıldadı.

Niye fısıldıyordu? Atlar rahatsız olmasın diye mi? Yoksa karanlıkta fısıltıyla konuşmak doğal geldiği için mi? Ya da insanın dizlerinin bağı çözülmüş ama bedeninin bir başka kısmı sancılı ve kararlıyken fısıldamak doğal geldiği için mi?

O sırada bir şey oldu. İlk anda patlama olduğunu düşündüm. Yıldırım çarpması. Hatta deprem. Bana sanki samanlığın tamamı aydınlanarak sarsılıyormuş gibi geldi. Elbette hayatımda patlamanın yakınından bile geçmemiştim, bir milden daha yakınıma yıldırım düşmemişti, en ufak bir deprem sarsıntısı bile hissetmemiştim. Silah sesi duymuştum ama her zaman açık havada ve epey uzaktan. Yüksek tavanlı bir mekânın içinde çifteyle ateş edildiğini hiç duymamıştım.

Şimdi duyduğum buydu. Miriam McAlpin ateş etmiş, saman yığınına ateş etmiş, sonra da bütün ışıkları yakmıştı. Atlar deliye dönmüştü, kişniyorlar, sağa sola savruluyor, bölmelerin duvarlarını çifteliyorlardı, yine de Miriam'ın sesi duyuluyordu.

"Orada biri var, biliyorum. Biliyorum, oradasın."

"Evine dön," diye tısladı Russell kulağıma. Kapıya doğru döndürdü beni.

"Hadi, eve git," dedi öfkeyle, daha doğrusu öfkeye benzer bir aciliyetle. Sanki onun peşine düşmüş, burada bulunmaya hakkı olmayan bir köpek ya da küçük kız kardeşlerinden biriymişim gibi.

Bunu da belki fısıltıyla söyledi, belki normal sesle. Atlarla Miriam'ın patırtısı varken fark etmezdi. Beni kuvvetle, kabaca itti, sonra ahıra dönüp haykırdı: "Ateş etme, benim... Hey Miriam. Benim."

"Oradasın, biliyorum..."

"Benim. Russ." Russell balyaların ön tarafına koşmuştu.

"Kim var yukarıda? Russ? Sen misin? *Russ*?"

Ahıra inen bir merdiven olsa gerekti. Russell'ın sesi aşağıya doğru iniyordu. Ses tonu gözüpek ama sallantıda gibiydi, Miriam'ın tekrar ateş etmeyeceğinden emin değildi sanki.

"Benim, ben. Yukarıdan girdim içeri."

"Biri vardı, duydum," dedi Miriam inanmazmış gibi.

"Biliyorum. Bendim. Lou'ya bakmaya geldim. Bacağı nasıl diye."

"Sen miydin?"

"Evet. Dedim ya."

"Yukarıda, samanların arasındaydın."

"Üst kapıdan girdim içeri."

Russell'ın sesi artık daha güvenliydi. Bir soru da o soracak gücü buldu. "Ne kadar zamandır buradasın?"

"Şimdi geldim. Evdeydim, birden ahırda bir tuhaflık var dedim."

"Niye ateş ettin ki? Öldürebilirdin beni."

"Biri varsa korkutayım diye."

"Bekleyebilirdin. Önce bağırabilirdin. Öldürecektin beni."

"Sen olacağın hiç aklıma gelmedi."

Sonra Miriam McAlpin yine haykırdı, sanki içeriye bir başkasının girdiğini görmüş gibi: "Öldürebilirdim seni. Ah, Russ. Hiç aklıma gelmedi. Seni vurabilirdim."

"Tamam. Sakin ol," dedi Russell. "Vurabilirdin ama vurmadın."

"Şu anda vurulmuş olabilirdin, vuran da ben olurdum."

"Vurmadın."

"Ama ya vursaydım? Tanrım. Tanrım. Ya vursaydım?"

Miriam McAlpin bir yandan ağlıyor, bir yandan da buna benzer bir şeyleri tekrarlayıp duruyordu ama sesi boğuk geliyordu, sanki ağzına bir şey tıkılmış gibi.

Ya da kucaklanmış, bir şeye, onu yatıştırıp sakinleştirecek birine bastırılırmış gibi.

Russell'ın sesi hâkim, yatıştırıcı, yükseliyordu.

"Tamam. Tamam işte. Tamam tatlım. Tamam."

Son duyduğum bu oldu. Miriam McAlpin'le konuşurken kullanılması tuhaf bir kelimeydi. *Tatlım.* Öpüşme nöbetlerimiz esnasında bana söylediği kelimeydi. Sıradandı aslında ama o sırada yalayıp yutabileceğim ağız dolusu bir lezzet olarak algılamıştım, kelimenin gerçek anlamıyla. Ben yanında değilken niye söylüyordu ki şimdi? Hem de aynı şekilde. Tıpatıp aynı.

Miriam McAlpin'in saçına, kulağına.

Kapının önünde duruyordum. Atlar hâlâ yatışmamış olduğu halde kapının açılırken çıkaracağı ses aşağıdan duyulur diye korkmuştum. Ya da oradaki varlığımın isten-

mediğini, benim rolümün sona erdiğini tam anlayamamıştım. Şimdi çıkmam gerekiyordu. Duysalar da umurumda değildi. Ama duymadılar sanırım. Kapıyı çekip kapattım, sonra geçitten aşağı inip sokakta koşmaya başladım. Koşmaya devam ederdim ama birinin beni görüp ne oldu diye merak edebileceğini düşündüm. Çok hızlı yürümekle yetinmek zorundaydım. Bir saniye bile durmak çok zor geliyordu, aynı zamanda kasabanın anacaddesi de olan şehirlerarası yolun karşısına geçmem gerektiğinde bile.

Russell'ı bir daha görmedim. Asker oldu gerçekten. Savaşta ölmedi, sonra Selamet Ordusu'na döndüğünü sanmıyorum. Bütün bunlar olduktan sonraki yaz, karısını gördüm – liseden şahsen tanıdığım bir kızdı. Benden iki sınıf büyüktü, okulu bırakıp mandırada çalışmaya başlamıştı. Mrs. Craik'le birlikteydi ve karnı burnunda hamileydi. Öğleden sonraydı, Stedman mağazasının önündeki indirim sepetine bakıyorlardı. Dertli ve sıradan görünüyordu – belki hamileliğin etkisiydi, gerçi daha önce de onu sıradan bulurdum. En azından silik ve utangaçtı. Hâlâ utangaç görünüyordu ama silik olmadığı kesindi. Vücudu berbat görünüyordu ama şaşırtıcıydı, acayipti. Görüntüsü ve o hale nasıl geldiği düşüncesi içimde cinsel bir imrenme, bir özlem yarattı, heyecanlandım. Bu nasıl bir boyun eğiş, nasıl bir ihtiyaçtı?

Russell savaştan döndükten bir süre sonra marangozluğa başladı ve Toronto çevresinde sürekli büyüyen sitelerde evler inşa eden bir müteahhit oldu. O kadarını, belli ki refah içinde, aslında liseye hiç gitmediğini, orada bulunmaya hakkı olmadığını söyleyip şakalaşarak boy gösterdiği lise mezunları toplantısı sayesinde öğrendim. Bunları bana aktaran Clara'ydı, ilişkimiz kesilmemişti.

Clara, Russell'ın karısının artık sarışın olduğunu söyledi, şişmancaymış, sırtı açık bir elbise varmış üstünde.

Şapkasının tepesindeki delikten dışarıya sarı bir topuz çıkıyormuş. Clara yanlarına gidip konuşmamıştı, dolayısıyla aynı kadın mı yoksa yeni karısı mı olduğunu bilmiyordu.

Herhalde aynı kadın değildi ama olabilirdi de. Clara'yla ikimiz bu tür toplantılarda bazen lisede en sağlam görünen arkadaşları hayatın çökerttiğini, yıprattığını, boynunu büküp özür dilermiş gibi görünen marjinallerinse gelişip serpildiğini konuştuk. Yani benim Stedman'ın önünde gördüğüm kız da bu şekilde değişmiş olabilirdi.

Miriam McAlpin at ahırını yanıncaya kadar işletti. Yangının sebebini bilmiyorum, her zamanki gibi nemli saman kendiliğinden tutuşmuş olabilirdi. Atların hepsi kurtarıldı ama Miriam sakatlandı ve ondan sonra maluliyet maaşıyla geçindi.

O akşam eve döndüğümde her şey normaldi. O yaz kardeşlerim *solitaire* oynamayı öğrenmişti ve her fırsatta oynuyorlardı. İkisi yemek masasının birer ucunda oturmuş, biri dokuz, öteki on yaşında, yaşlı bir çift kadar ciddiydiler, kâğıtlar ikisinin arasına dizilmişti. Annem yatmıştı. Yatakta saatler geçiriyordu ama başka insanlar gibi uyumuyordu hiç; gündüz de, gece de kısa süreler boyunca uyukluyor, bazen kalkıp bir çay içiyor, bir çekmeceyi düzenliyordu. Hayatı artık herhangi bir noktasında ailenin hayatıyla sağlam bir şekilde bağlantılı değildi.

Yataktan seslenerek Clara'larda yemek güzel miydi, tatlı ne vardı, diye sordu.

"Meyve soslu kek," dedim.

Gerçeğin herhangi bir ayrıntısını söylesem, "turta" desem, hemen kendimi ele vereceğimi sanıyordum. Annemin umurunda değildi, azıcık sohbet etmek istemişti sadece ama ben isteğini karşılayamadım. Ricasını yerine

getirip yorganı ayaklarına iyice sardım, sonra aşağı inip salona gittim ve kitaplığın önündeki alçak tabureye oturup bir kitap çektim. Yanımdaki pencereden hâlâ sızan solgun ışıkta gözlerimi kısarak okudum; sonunda kalkıp lambayı yakmam gerekti. Ondan sonra da rahat edebileceğim şekilde bir koltuğa yerleşmeyip taburede kamburum çıkmış halde oturmaya devam ettim; zihnimi peş peşe cümlelerle dolduruyor, kafama tıkıştırıyordum ki olanları düşünmek zorunda kalmayayım.

Çektiğim kitap neydi hatırlamıyorum. Hepsini, o kitaplıktaki bütün romanları daha önce okumuştum. Çok roman yoktu. *Güneş Beni Mahvetti. Rüzgâr Gibi Geçti. Zincirli Köle. Huzur İçinde Yat. Oğlum, Oğlum. Uğultulu Tepeler. Pompei'nin Son Günleri.* Seçki belirli bir yönelimi yansıtmıyordu, zaten annemle babam kitapların birçoğunun nereden geldiğini bilmiyordu – satın mı alınmıştı, ödünç mü alınmıştı yoksa biri mi bırakmıştı?

Yine de hayatımın bu dönüm noktasında elimi kitaba atmamın bir anlamı olsa gerekti. Çünkü bundan sonraki birkaç yıl boyunca sevgililerimi kitaplarda bulacaktım. Bunlar oğlan çocukları değil, erkektiler. Serinkanlı ve alaycıydılar, vahşi bir yanları ve bol bol hüzünleri vardı. Birer Edgar Linton ya da Ashley Wilkes değildiler. Biri bile cana yakın ya da iyi kalpli değildi.

Tutkudan vazgeçmiş değildim ama. Aksine, tutku peşindeydim, kayıtsız şartsız, hatta yıkıcı bir tutkunun peşinde. Talep ve boyun eğiş. Bir tür kabalığa da razıydım. Ama karışıklık, ikiyüzlülük, ucuz şaşkınlık ve aşağılanmalar olamazdı. Beklerim, diye düşünüyordum; gelişmemi tamamladığımda layığımı bulacaktım.

İŞÇİ KIZ

Mrs. Montjoy kap kacağı nasıl yerleştireceğimi gösteriyordu. Bazılarını yanlış yere koymuştum.

Karman çorman bir dolap en nefret ettiği şeymiş.

"Zaman kaybı," dedi. "Bir şeyi aradığında son bıraktığın yerde değilse zaman harcarsın."

"Bizim evdeki işçi kızlarla da öyle olurdu," dedim. "İlk birkaç gün hep eşyaları farklı yerlere koyarlardı, bulamazdık."

"Hizmetçilere işçi kız derdik," diye ekledim. "Bizim evde öyle derdik."

"Öyle mi?" dedi Mrs. Montjoy. Bir sessizlik oldu. "Süzgeç şu çengele."

Neden öyle söyleme gereği duymuştum? Evimizde işçi kızların çalıştığını bildirmek niye gerekiyordu?

Nedeni belliydi. Kendimi onun düzeyine yaklaştırmak için. Sanki mümkünmüş gibi. Sanki benim kendim ya da evim hakkında söyleyeceğim herhangi bir şey onu ilgilendirebilirmiş ya da etkileyebilirmiş gibi.

Ama işçi kızlarla ilgili söylediğim doğruydu. Hayatımın ilk yıllarında birbiri peşi sıra gelmişlerdi. Olive vardı, yumuşak, mahmur bir kızdı, ona Olive Oyl[1] dediğim için

1. (İng.) *Olive*: zeytin; *olive oil*: zeytinyağı. (Ç.N.)

benden hoşlanmazdı. Annemlerin zoruyla özür dilemekten sonra da hoşlanmadı. Belki hiçbirimizden pek hoşlanmıyordu; Kutsal Kitap Hıristiyanları mezhebindendi, bu yüzden de bize karşı güvensiz ve çekingendi. Bulaşıkları o yıkar ben kurularken ilahi söylerdi. *There is a Balm in Gilead...*[1] Ben de söylemeye kalkışırsam susardı.

Sonra Jeanie gelmişti, onu severdim, hem güzeldi, hem de geceleri kendi saçını bigudiyle sardığında benimkini de sarardı. Çıktığı oğlanların listesini tutar, isimlerinin karşısına garip işaretler yapardı: xxxoo**. Fazla dayanmadı.

Dorothy de öyle; çamaşırları ipe asışı çok değişikti –yakasından, tek kolundan, tek paçasından– yerleri süpürüp pisliği köşeye toplar, önüne süpürgeyi dayayıp saklardı.

Ben on yaşımdayken işçi kızlar geçmişe karıştı. Yoksullaştığımız için miydi yoksa benim sürekli yardım edebilecek kadar büyüdüğüme hükmedildiği için miydi bilmiyorum. Her ikisi de doğruydu.

Şimdi on yedi yaşındaydım ve işçilik yapacak kadar büyümüştüm ama sadece yazın çünkü liseyi bitirmemiştim, bir yılım daha vardı. Kız kardeşim on iki yaşındaydı, evdeki işleri o üstlenebilirdi.

Mrs. Montjoy beni Pointe au Baril Tren İstasyonu'ndan almış, dıştan motorlu bir tekneyle adaya götürmüştü. Beni tavsiye eden, Pointe au Baril'deki dükkânın sahibi olan kadındı. Annemin eski bir arkadaşıydı – birlikte öğretmenlik yapmışlardı. Mrs. Montjoy ona ev işine alışık, yaz boyu çalışabilecek bir köylü kızı biliyor mu, diye sormuş, kadın da işin tam bana göre olduğunu düşün-

1. Geleneksel bir Afroamerikan ilahisi. (Y.N.)

müştü. Ben de öyle düşünüyordum – dünyayı biraz tanımaya hevesliydim.

Mrs. Montjoy haki şort giymiş, gömleğini de içine sokmuştu. Güneşten rengi açılmış kısa saçlarını kulaklarının arkasına sıkıştırmıştı. Tekneye oğlan çocukları gibi zıpladı, motoru sertçe çekti, Georgian Körfezi'nin akşam vakti dalgalı sularına atıldık. Otuz-kırk dakika boyunca üzerinde ıssız kulübeleri ve iskelede yükselip alçalan kayıkları olan kayalık ve ağaçlık adaların arasında yol aldık. Çam ağaçları tıpkı resimlerdeki gibi tuhaf açılarda önümüze çıkıyordu.

Ben kayığın kenarlarına tutunmuştum, incecik elbisemle titriyordum.

"Miden mi bulanıyor?" dedi Mrs. Montjoy, bir an görünüp kayboluveren bir gülümsemeyle. Durum gerçek bir gülümsemeyi hak etmediğinde bir gülümseme işaretiydi sanki. Uzun yüzü güneşten yanmıştı, dişleri iri ve beyazdı, doğal yüz ifadesi zor bastırılan bir sabırsızlıktı. Herhalde midemin bulanmayıp korktuğumu biliyordu da, utanmayayım –kendi de utanmasın– diye sormuştu soruyu.

Daha şimdiden alışık olduğum dünyadan farklı bir şey çıkmıştı karşıma. Benim dünyamda korku yaygındı, en azından kadınlar arasında. Yılandan, fırtınadan, derin sulardan, yükseklikten, karanlıktan, boğadan, ıssız bataklık yolundan korkabilirdin, kimse seni bu yüzden aşağılamazdı. Oysa Mrs. Montjoy'un dünyasında korku utanılacak ve daima alt edilmesi gereken bir şeydi.

Gittiğimiz adanın bir adı vardı: Nausikaa. İsim rıhtımın ucundaki bir tabelada yazılıydı. Yüksek sesle okudum, rahatlıkla okuyabildiğimi ve sessizce takdir ettiğimi göstermek için; Mrs. Montjoy biraz şaşırarak, "Aa, evet," dedi. "Babam aldığında ismi buydu. Shakespeare'in bir kahramanı."

Hayır, Shakespeare değil, Nausicaa, Odysseus'un öğle uykusundan uyandığında gördüğü, sahilde arkadaşlarıyla top oynayan kız demek için ağzımı açtım. Çevremdeki insanların çoğunun bu tür malumattan hoşlanmadığını biliyordum, okulda öğretmen sorsa bile cevap vermezdim muhtemelen ama dış dünyadaki –gerçek dünyadaki– insanların farklı olduğunu sanıyordum. Mrs. Montjoy'un "Shakespeare'in bir kahramanı" derken ses tonunun ne kadar sert olduğunu tam zamanında fark ettim; Nausikaa'ya, Shakespeare'e ve benim herhangi bir yorumuma aslında pek ihtiyacı olmadığını ima ediyordu.

İşe başlarken giymek üzere seçtiğim elbiseyi pembe beyaz çizgili pamukludan kendim dikmiştim. Kumaş ucuzdu çünkü elbiselik değil, bluz ya da gecelik kumaşıydı; seçtiğim model de –o dönemin eteği büzgülü, beli oturan modellerinden– hata olmuştu. Yürürken kumaş bacaklarımın arasına toplanıp büzüşüyordu, sürekli çekip kurtarmak zorunda kalıyordum. Elbiseyi ilk giyişimdi, hâlâ geçici bir sorun olabileceğini, yeterince sert çekersem kumaşın dökümlü durabileceğini sanıyordum. Ama kemerimi çıkardığımda, sıcak havadaki tren yolculuğunun daha ciddi bir sorun yaratmış olduğunu gördüm. Taktığım şarap rengi geniş lastikli kemerin rengi akmıştı. Elbisenin bel kısmı çilek boyasıyla lekelenmişti.

Bunu Mrs. Montjoy'un on yaşındaki kızı Mary Anne'le paylaşacağım kayıkhanenin üst katında soyunurken keşfettim.

"Elbisene ne oldu?" dedi Mary Anne. "Çok mu terliyorsun? Ne kötü."

Zaten eski bir elbiseydi, trende iyi bir elbise giymek istemedim, dedim.

Mary Anne sarışın ve çilliydi, annesininki gibi uzun bir yüzü vardı. Ama annesinin aksine, her an insanın üstüne atlamaya hazır önyargılar, çehresinin yüzeyinde sı-

raya dizilmiş gibi görünmüyordu. Yüz ifadesi mülayim ve ciddiydi, yatağında doğrulmuş otururken bile taktığı kalın camlı bir gözlüğü vardı. Az sonra, gözlerini düzeltmek üzere ameliyat geçirdiğini ama ameliyata rağmen az gördüğünü söyledi.

"Gözlerimi babamdan almışım," dedi. "Onun gibi akıllıyım ayrıca, ne yazık ki oğlan olmamışım."

Bir başka fark çıkmıştı karşıma. Benim çevremde zeki olmak kızlar için de oğlanlar için de pek avantajlı görülmemekle birlikte genelde zeki oğlanlar daha çok şüphe çekerdi. Kızlar öğretmen olabilirdi, o da kabul edilebilir bir şeydi –gerçi çoğu evde kalırdı– ama oğlanların okula devam etmesi, hanım evladı oldukları anlamına gelirdi.

Gece boyunca kayıkhanenin ahşap duvarlarına çarpan su sesi duyuluyordu. Erkenden sabah oldu. Acaba kendi evime kıyasla güneş daha erken doğacak kadar kuzeyde miyim diye merak ettim. Kalkıp dışarı baktım. Ön pencereden ipek gibi suyu görüyordum, dibi karanlıktı ama yüzeyi göğün ışığını yansıtıyordu. Küçük koyun kayalık kıyıları, demirlemiş yelkenliler, ötede geniş kanal, tümsek halinde bir-iki ada daha, onun da ötesinde kıyılar ve kanallar. Tek başıma yolumu bulup anakaraya asla gidemeyeceğimi düşündüm.

Hizmetçilerin hiçbir yerde yolları bulmaları gerekmediğini henüz anlamamıştım. Onlar işin olduğu yere sabitleniyordu. Gidip gelebilenler işi yaratan kişilerdi.

Arka pencerenin baktığı boz kaya, eğimli bir duvara benziyordu; kaya üzerindeki düzlüklerde, yarıklarda küçük çam ve sedir ağaçları, yaban mersini çalıları bitmişti. Bu duvarın dibindeki –daha sonra yürüyeceğim– patika ormanın içinden geçerek Mrs. Montjoy'un evine varıyordu. Bu tarafta her şey hâlâ rutubetliydi, neredeyse karanlıktı; gerçi kafamı uzattığımda kayanın tepesindeki ağaç-

ların arasından ağaran parça parça gökyüzünü görebildim. Ağaçların hemen hepsi katı görünümlü, hoş kokulu, yaprak dökmeyen ağaçlardı, ağır dallarının altında pek fazla bitki yetişmiyordu; benim alışık olduğum yaprak döken ağaçlar ormanındaki gibi asmalar, böğürtlenler, fidanlar cümbüşü yoktu burada. Bir gün önce tren penceresinden bakarken bizim koruluğun nasıl daha otantik görünen *orman*a dönüştüğünü fark etmiştim; ormanda ifrat, kargaşa ve mevsimsel değişiklik bertaraf edilmişti. Bana öyle geliyordu ki bu gerçek orman zengin insanlara –onların özel ama kasvetli oyun sahasıydı– ve zenginlere rehberlik eden, zenginlerin bakmakla yükümlü olduğu, gözden ve gönülden ırak, trenin gitmediği bir yerlerde yaşayan egzotik Kızılderililere aitti.

Yine de o sabah gerçekten dışarı bakıyordum, heyesle, sanki burası yaşayacağım, her şeyine aşina olacağım bir yermiş gibi. Her şeyine aşina oldum gerçekten, en azından işim dolayısıyla bulunmam gereken yerlerde. Ama bir engel vardı. *Engel* kelimesi biraz sert belki; bir uyarı yoktu da, sanki havada bir titreşim, gevşek bir hatırlatma vardı daha çok. *Senin yerin değil.* Söylenmesi gereken bir şey değildi. Bir tabelaya yazılması da gerekmiyordu.

Senin yerin değil. Böyle bir engelin varlığını hissettiğim halde kendime tam itiraf etmiyordum. Kendimi bazen aşağılanmış ya da yalnız hissettiğimi, gerçek bir hizmetkâr olduğumu kabullenmeye de yanaşmıyordum. Ama patikadan ayrılıp ağaçların arasında keşfe çıkma fikrinden vazgeçtim. Bir gören olsa ne yaptığımı açıklamam gerekecekti ve *onlar* –Mrs. Montjoy– bundan hoşlanmayacaktı.

Doğruyu söylemek gerekirse, bizim orada da durum pek farklı değildi; dışarıya pratik olmayan herhangi bir ilgi göstermek, Doğa'da dalgın dalgın dolaşmak –hatta *Doğa* kelimesini kullanmak– alay konusu olmana yeterdi.

Mary Anne gece portatif yataklarımızda yatarken konuşmaktan hoşlanıyordu. En sevdiği kitabın *Kon-Tiki* olduğunu, Tanrı'ya da, cennete de inanmadığını söyledi bana.

"Kız kardeşim öldü," dedi. "Onun beyaz bir gecelikle bir yerlerde uçtuğunu sanmıyorum. Ölü sadece, bir hiç."

"Kardeşim güzeldi," dedi. "En azından benden daha güzeldi. Annem hiçbir zaman güzel olmadı, babamsa gerçekten çirkin. Margaret Teyze güzeldi ama şimdi şişman, dadım güzeldi ama şimdi yaşlı. Arkadaşım Helen güzeldir, Susan değildir. Sen güzelsin ama sayılmaz çünkü hizmetçisin. Böyle söylüyorum diye güceniyor musun?"

Hayır, dedim.

"Ben sadece buradayken hizmetçiyim."

Adadaki tek hizmetkâr değildim. Diğerleri bir karı-kocaydı: Henry'yle Corrie. Onlar işlerinden ötürü aşağılanmış hissetmiyorlardı kendilerini, minnet duyuyorlardı işlerine. Kanada'ya birkaç yıl önce Hollanda'dan gelmişlerdi, Mrs. Montjoy'un annesiyle babası olan Mr. ve Mrs. Foley onları işe almıştı. Adanın sahibi olan Foley'ler arazinin en yüksek noktasındaki tenteli, verandalı büyük beyaz bungalovda oturuyorlardı. Henry çimleri biçiyor, tenis kortunun bakımını yapıyor, bahçe iskemlelerini boyuyor, teknelerle, patikaların temizlenmesiyle ve iskele onarımlarıyla ilgilenen Mr. Foley'ye yardımcı oluyordu. Corrie ev işlerini yapıp yemek pişiriyor ve Mrs. Foley'ye bakıyordu.

Mrs. Foley güneşli sabahlarda dışarıda bir şezlonga oturup bacaklarını uzatarak güneşlenirdi; şezlonga takılmış bir tente başını güneşten korurdu. Corrie güneş yer değiştirdikçe çıkıp pozisyonunu değiştirir, onu tuvalete götürür, çay ve buzlu kahve getirirdi. Montjoy'ların evinden Foley'lere bir iş için, buzluğa bir şey koymak ya da bir şey almak için gittiğimde şahit oluyordum bunlara. Evler-

de buzluk o dönemlerde yeni ve lüks sayılabilecek bir şeydi, Montjoy'ların evinde buzluk yoktu.

Corrie'nin Mrs. Foley'ye, "Buz kalıplarını emmek yok," dediğini duydum. Belli ki Mrs. Foley aldırmayıp bir buz kalıbını emmeye koyuldu, Corrie, "Kötü. Hayır. Tükürün. Corrie'nin eline, tükürün. Kötü. Corrie'nin dediğini yapmadınız," dedi.

Eve dönerken peşimden yetişip, "Onlara söyledim," dedi, "boğazına kaçarsa boğulur. Ama Mr. Foley hep ver buzunu diyor, herkes gibi içmek istiyor o da. Ben de hep söylüyorum. Buz kalıplarını emmeyin. Ama o beni dinlemiyor."

Bazen beni mobilyaları ya da yerleri cilalayıp parlatmak üzere Corrie'ye yardıma gönderirlerdi. Corrie çok titizdi. Mutfak tezgâhlarını silmekle asla yetinmez, mutlaka ovardı. Her hareketi akıntıya karşı kürek çeken birinin enerjisi ve konsantırasyonuyla doluydu; her söylediği söz adeta bir itiraz yağmuruna karşı söylenirdi. Bezleri tavuğun boynunu koparır gibi sıkardı. Onu savaş hakkında konuşturmanın ilginç olacağını düşünüyordum ama herkesin çok aç olduğunu ve patates kabuklarını atmayıp çorba yaptıklarını söylüyordu sadece.

"Faydası yok," diyordu. "Savaşı konuşmanın faydası yok."

Geleceği tercih ediyordu. Henry'yle ikisi kendiişlerini kurmak üzere para biriktiriyorlardı. Huzurevi açmaya niyetleri vardı. "Onun gibi çok insan var," diyordu Corrie işinin arasında başıyla bahçedeki Mrs. Foley'yi işaret ederek. "Yakında daha da çok olacak. Çünkü onlara ilaç veriyorlar, o kadar çabuk ölmüyorlar. Kim bakacak onlara?"

Bir gün bahçeden geçerken Mrs. Foley bana seslendi.

"Canım, böyle alelacele nereye gidiyorsun?" dedi. "Gel yanıma otur, dinlen biraz."

Yumuşak hasır şapkasının altındaki beyaz saçları toplanmıştı; öne doğru eğildiğinde güneş hasırın arasından

süzülerek yüzündeki pembe ve açık kahverengi lekeleri nokta nokta ışıklandırıyordu. Gözlerinin rengi o kadar soluktu ki seçemiyordum; vücudunun şekli de bir tuhaftı: dar, dümdüz bir göğüs ve açık renk, bol, kat kat giysinin altında şişmiş bir karın. Güneşe uzattığı bacaklarının derisi parlaktı, rengi solmuştu ve belli belirsiz çatlaklarla kaplıydı.

"Kusura bakma, çoraplarımı giymedim," dedi. "Bugün maalesef bir tembellik var üzerimde. Sen ne marifetli kızsın böyle. Koca yolu tek başına gelmişsin. Henry erzakları iskeleden yukarıya taşımana yardım etti mi?"

Mrs. Montjoy bize el salladı. Mary Anne'e ders vermek üzere tenis kortuna gidiyordu. Mary Anne'e her sabah bir ders veriyordu, öğle yemeğinde kızın neleri yanlış yaptığını konuşuyorlardı.

"Tenis oynamaya gelen kadın bu," dedi Mrs. Foley, kızını kastederek. "Her gün geldiğine göre sorun yok demek ki. Kendi kortu yoksa bari bizimkini kullansın."

Mrs. Montjoy daha sonra, "Mrs. Foley sana gel yanıma çimenlere otur dedi mi?" diye sordu.

"Evet," dedim. "Beni erzakı getiren biri sandı."

"Galiba tekneyle gidip gelen, erzak getiren bir kız vardı. Yıllardır erzak sipariş edilmedi. Mrs. Foley'nin hatları karışıyor bazen."

"Sizin için tenis oynamaya gelen kadın dedi."

"Gerçekten mi?" dedi Mrs. Montjoy.

Yapmam gereken işler bana göre ağır değildi. Fırında bir şeyler pişirmeyi, ütü yapmayı, fırın temizlemeyi biliyordum. Bu mutfağa kimse ayağında sürüyerek ahır çamuru getirmiyordu; erkeklerin merdaneden güreşir gibi geçirilecek kalın iş tulumları yoktu. Sırf her şeyi yerli yerine koyma ve epeyce ovma işi vardı. Ocağın gözleri

her kullanımdan sonra ovuluyordu, musluklar ovulup parlatılıyordu, verandaya açılan cam kapı cam yok oluncaya, insanlar suratlarını çarpma tehlikesiyle karşı karşıya kalana kadar parlatılıyordu.

Montjoy'ları evi moderndi, çatısı düzdü, veranda suyun üzerine kadar uzanıyordu, çok penceresi vardı; Mrs. Montjoy hepsinin cam kapı kadar görünmez olmasını isterdi.

"Ama gerçekçi olmam gerek," dedi. "Biliyorum, o işe girişsen başka şey yapmaya vaktin kalmaz." Hizmetkârlarını köle gibi çalıştıran bir kadın değildi katiyen. Benimle konuşurken ses tonu kararlı ve hafifçe sinirliydi ama herkesle öyle konuşuyordu. Dikkatsizlikten ve beceriksizlikten nefret ediyor ve sürekli kolluyordu. *Baştan savma*, en sevdiği suçlayıcı kelimeydi. *Manasız* ve *gereksiz* de sık sık kullandığı sıfatlardı. İnsanların yaptığı birçok şey gereksizdi, bunların bazıları aynı zamanda manasızdı. Başka insanlar *sanatkâr*, *entelektüel*, *hoşgörülü* gibi kelimeler kullanabilirdi. Mrs. Montjoy bu tür ayrımların hepsini bir kenara itiverirdi.

Yemeklerimi, verandada veya yemek salonunda yiyenlere servis yaptıktan sonra tek başıma yiyordum. Bu konuda az kalsın feci bir hata yapacaktım. İlk öğle yemeğinden önce Mrs. Montjoy beni elimde üç tabakla –garson gibi havalı tutarak– verandaya giderken yakaladığında, "Üç tabak mı var elinde?" dedi. "Ha, tamam, ikisi verandaya, seninki buraya. Değil mi?"

Yemek yerken bir yandan da okuyordum. Süpürge dolabının arka tarafında bir deste eski dergi –*Life*, *Look*, *Time*, *Collier's*– bulmuştum. Mrs. Montjoy'un yemeğimi bir yandan dergi okuyarak yememden hoşlanmadığını anlamıştım ama nedenini bilmiyordum. Yemekte bir şey okumak görgü kurallarına aykırı sayıldığı için miydi, yoksa izin istemediğim için mi? Daha büyük ihtimalle,

işimle ilgili olmayan şeylere ilgimi inceden bir küstahlık olarak algıladığı içindi. Gereksiz bir şey.

"O eski dergiler toz içinde olsa gerek," dedi sadece.

Alırken hep sildiğimi söyledim.

Bazen öğle yemeğinde bir misafir, yakındaki adaların birinden gelen bir kadın olurdu. Mrs. Montjoy'un, "... kızlarını el üstünde tutman gerekiyor ki otele, limana kaçmasınlar. O kadar kolay iş buluyorlar ki. Eskisi gibi değil artık," dediğini duydum.

Öteki kadın, "Aynen öyle," dedi.

"Bu yüzden de insan müsamaha gösteriyor," dedi Mrs. Montjoy. "Bir şekilde idare ediyorsun." Kimden bahsettiklerini ilk anda anlayamamıştım. Benden bahsediyorlardı. "Kızlar" benim gibi kızlardı. Bunun üzerine ne şekilde el üstünde tutulduğumu merak ettim. Mrs. Montjoy ara sıra erzak almaya gittiğinde yüreğim ağzımda tekneye alınarak mı? Beyaz yakalı, beyaz manşetli üniforma yerine şort ve bluz, hatta atlet giyme izni verilerek mi?

Peki o otel neresiydi? Ya liman?

"En çok nede iddialısın?" dedi Mary Anne. "Hangi sporda?"

Biraz düşünüp, "Voleybol," dedim. Okulda voleybol oynamak zorundaydık. Pek iyi oynamazdım ama en iyi yaptığım spor oydu çünkü tekti.

"Ha, ben takım oyunlarını söylemiyorum," dedi Mary Anne. "Yani en *yetenekli* olduğun demek istiyorum. Mesela tenis. Ya da yüzme, at binme ya da ne? Benim en başarılı olduğum at binme çünkü görmeye o kadar bağlı değil. Margaret Teyze'ninki tenisti, dadımınki de tenisti, büyükbabamınki hep yelkendi, babamınki yüzme herhalde, Stewart Dayı'nınki golf ve yelken, anneminki golf, yüzme, yelken, tenis, her şey ama belki tenis diğerlerinden biraz-

cık daha fazla. Kız kardeşim Jane ölmese onunki ne olurdu bilmiyorum ama yüzme olabilirdi belki çünkü yüzmeyi biliyordu, daha üç yaşındaydı."

Hayatımda tenis kortuna adım atmamıştım, yelkenle açılmayı, bir atın üstüne binmeyi düşündüğümde bile dehşete düşüyordum. Yüzme biliyordum ama şöyle böyle. Benim için golf, karikatürlerdeki komik görünümlü adamların yaptığı bir şeydi. Benim tanıdığım yetişkinler fiziksel hareket gerektiren hiçbir oyun oynamazlardı. Çalışmadıkları zamanlarda oturup dinlenirlerdi, o da çok sık olmazdı. Ama kış akşamlarında kâğıt oynarlardı bazen. Euchre, Kayıp Varis. Mrs. Montjoy'un oynayacağı oyunlar değil.

"Benim tanıdığım herkes çok ağır çalışır, kimse spor yapmaz," dedim. "Bizim kasabada tenis kortu bile yok, golf sahası da yok." (Aslında bir zamanlar ikisi de vardı ama Büyük Buhran döneminde bakımını yapacak para bulunamamıştı, sonra da öyle kalmışlardı.) "Tanıdığım hiç kimsenin yelkenlisi de yok."

Kasabamızda hokey sahasıyla beyzbol sahası olduğunu söylemedim.

"Gerçekten mi?" dedi Mary Anne düşünceli bir ifadeyle. "Ne yaparlar peki?"

"*Çalışırlar*. Ve hiç paraları olmaz, hayatları boyunca."

Sonra, tanıdığım insanların çoğunun hayatlarında kamu binaları dışında sifonlu tuvalet görmediklerini, bazen yaşlıların (yani çalışamayacak kadar yaşlı olanların) ısınabilmek için kış boyunca yataktan çıkmadıklarını söyledim. Çocuklar ayakkabı derisinden tasarruf etmek için ilk dona kadar yalınayak yürür, karın ağrısından ama aslında apandisitten, ailelerinin doktora verecek parası olmadığı için ölürlerdi. Zaman olmuş, insanlar akşam yemeğinde sırf karahindiba yemişti.

Bu cümlelerin hiçbiri –karahindibayla ilgili olanı bile– tamamen yalan sayılmazdı. Buna benzer şeyler duy-

muştum. Sifonlu tuvaletlerle ilgili olanı gerçeğe en yakın olandı galiba ama köylüler için geçerliydi, kasabalılar için değil, ayrıca büyük ölçüde benden önceki nesil için geçerliydi. Ama Mary Anne'le konuştukça duymuş olduğum tek tek her olay, her tuhaf öykü kafamda genişleyip yayılmıştı; öyle ki, bizzat mosmor ayaklarla soğuk çamurların üstünde yürüdüğüme inanacaktım neredeyse; oysa balıkyağıyla beslenmiştim, aşılarım eksik edilmemişti, okula giderken neredeyse boğulana kadar sarılıp sarmalanmış, sadece mayalı süt tatlısı, ekmek tatlısı, ciğer kızartması gibi şeyleri yemeye yanaşmadığım için aç yatmıştım. Bu yanlış izlenimi uyandırmaya hakkım olduğunu düşünüyordum; abartılarım ya da yarı yalanlarım açıklayamayacağım bir şeylerin yerini tutuyordu adeta.

Mesela Montjoy'ların mutfağıyla bizim mutfak arasındaki fark nasıl açıklanırdı? Birinin tertemiz, pırıl pırıl zeminine karşılık diğerinin eskimiş muşambasına dikkat çekmekle olmazdı; tatlı suyun depodan lavaboya pompalanmasıyla musluklardan sıcak ve soğuk suyun akmasını karşılaştırmak da yetmezdi. Birincisinin günümüze ait ideal mutfak kavramına sıkı sıkıya bağlı bir mutfak olduğunu, diğerininse zaman zaman kullanımla ve doğaçlamayla değişen ama birçok bakımdan hiç değişmeyen, bütünüyle bir aileye ve o ailenin hayatının yıllarına, on yıllarına ait bir mutfak olduğunu belirtmek gerekirdi. Ben o mutfağı, ekmek ambalajı yağlı kâğıtlarla ovduğum, hem odunla hem elektrikle çalışan ocağı, yıllarca dolapta tutulan kenarları paslı baharat kutularını, kapının yanına asılı ahır kıyafetlerini düşündüğümde, onu aşağılanmalardan korumam gerektiği hissine kapılırdım; hiç hoş olmamakla birlikte değerli ve mahrem bir hayat tarzının tamamını korumak zorundaydım sanki. Aşağılanma benim zihnimde Montjoy'lar gibi insanların derisinin hemen altında, algılarının hemen gerisinde hep hazır bekleyen, elektrik telinde salınan bir şeydi.

"Haksızlık bu," dedi Mary Anne. "Korkunç bir şey. Karahindiba yaprağının yenebileceğini hiç bilmiyordum." Ama sonra yüzü aydınlandı. "Balık avlasalar ya!"

"Balığa ihtiyacı olmayan insanlar gelip balıkları avladılar çoktan. Zengin insanlar. Eğlence olsun diye."

Elbette bazı insanlar vakit bulduklarında balık tutardı ama ben dahil bazıları da bizim ırmaktaki balıkları fazla kılçıklı bulurdu. Fakat Mr. Montjoy'un arkadaşlarıyla balığa çıktığını bildiğim için, bu sözümün Mary Anne'i susturacağını düşündüm.

Soruna kafa yormaktan kendini alamıyordu. "Selamet Ordusu'na gidemezler mi?"

"Gururları müsaade etmez."

"Üzüldüm onlara," dedi. "Gerçekten üzüldüm ama bence aptallık ediyorlar. Küçük bebeklerle çocuklar ne olacak? Onları düşünseler ya. Çocuklar da mı gururlu?"

"Herkes gururlu."

Hafta sonları Mr. Montjoy adaya geldiğinde hep müthiş bir gürültü patırtı ve faaliyet olurdu. Bir nedeni tekneyle yüzmeye, içki içmeye ve yelken yarışlarını izlemeye gelen misafirlerdi. Ama gürültüyü de, faaliyeti de büyük ölçüde bizzat Mr. Montjoy üretirdi. Yüksek sesle konuşur, esip gürlerdi; tıknaz bir vücudu ve asla bronzlaşmayan bir teni vardı. Her hafta sonu güneşten kıpkırmızı yanar, hafta içinde yanmış deri yüzülüp altından tekrar yanmaya hazır pembe, çillerle kaplı derisi çıkardı. Gözlüğünü çıkardığında gözlerinden birinin fildır fildır ve kısık, ötekinin fütursuzca mavi ama kapana kısılmışçasına savunmasız göründüğü fark edilirdi.

Esip gürlemesi genellikle bir şeyi kaybettiği, düşürdüğü ya da bir şeye çarptığı içindi. "Hangi cehenneme kayboldu şu..." derdi. "Gözüne ilişmedi mi şu..." Öyle ki,

aradığı şeyin adını bile bulamazmış ya da zaten hiç kavrayamamış gibi görünürdü. Kendini teselli etmek için bir avuç yer fıstığı, kraker ya da yakında ne bulursa ondan alır, hepsini bitirinceye kadar avuç avuç yerdi. Sonra sanki buna da şaşırmış gibi boş kâseye dikerdi gözlerini.

Bir sabah Mr. Montjoy'un sesini duydum: "Hangi cehennemde şu..." Verandada ortalığı birbirine katıyordu.

"Kitabın mı?" dedi Mrs. Montjoy, neşeli ve otoriter bir tonda. Kuşluk kahvesini içmekteydi.

"Burada sanıyordum," dedi Mr. Montjoy. "Okuyordum."

"Ayın kitabı olan mı?" dedi karısı. "Galiba salonda bırakmışsın."

Haklıydı. Ben elektrik süpürgesiyle salonu temizliyordum, bir-iki dakika önce kanepenin altına itilmiş bir kitabı yerden almıştım. Adı *Yedi Harika Hikâye*'ydi. Adını okuyunca açmak istemiştim; Montjoy'ların konuşmasını duyduğum sırada okumaktaydım; bir elimle açık kitabı tutuyor, öteki elimle süpürgenin hortumunu itiyordum. Verandadan beni göremezlerdi.

"Hayır, yürekten konuşuyorum," dedi Mira. "Tanrı'yı anlamaya uzun süredir çalışıyorum. Artık onunla dost oldum. Onu gerçekten sevmek için değişikliği sevmen gerekir, mizahı sevmen gerekir, onun kendi gönlünde esas yatanlar bunlardır."

"Hah, buradaymış," dedi Mr. Montjoy; nasıl olduysa içeriye her zamankinin aksine sağa sola çarpmadan, patırtısız girmişti – en azından ben duymamıştım. "Aferin sana, benim kitabı bulmuşsun. Şimdi hatırladım. Dün gece kanepede okumuştum."

"Yerdeydi," dedim. "Şimdi kaldırdım."

Okuduğumu görmüş olmalıydı. "Tuhaf bir kitap,"

dedi, "ama insan bazen diğerlerine benzemeyen bir kitap okumak istiyor."

"Ben hiçbir şey anlayamadım," dedi Mrs. Montjoy, kahve tepsisiyle içeriye girerek. "Şuradan çıkalım da kız işini yapsın."

Mr. Montjoy o akşam anakaraya, şehre döndü. Banka müdürüydü. Görünüşe bakılırsa bu bir bankada çalıştığı anlamına gelmiyordu. Gittiğinin ertesi günü her yere baktım. Koltukların altına, perdelerin arkasına baktım, belki o kitabı yanında götürmemiştir diye. Ama bulamadım.

"Burada sizler gibi yıl boyu yaşamak güzel olurdu diye düşünürüm hep," dedi Mrs. Foley. Beni yine erzakı getiren kız rolüne uygun bulmuştu herhalde. Bazı günler, "Artık kim olduğunu biliyorum," diyordu. "Mutfakta Hollandalı kadına yardım eden yeni kızsın sen. Ama kusura bakma, adını hatırlayamıyorum bir türlü." Bazı günler de yanından yürüyüp geçerken ne selam veriyor, ne ilgileniyordu.

"Kışın gelirdik buraya," dedi. "Körfez donardı, buzun üzerinde bir yol olurdu. Kar ayakkabısıyla yürüyüş yapardık. Artık kimse yapmıyor. Değil mi? Kar ayakkabısıyla yürüyüş yapılıyor mu?"

Cevabımı beklemedi. Bana doğru uzandı. "Bir şey sorabilir miyim?" dedi çekinerek, neredeyse fısıltıyla. "Jane nerede acaba? Ne zamandır ortalıkta koşuştururken görmüyorum onu."

Bilmediğimi söyledim. Sanki ona takılıyormuşum gibi gülümsedi, yüzüme dokunmak için elini uzattı. Söylediklerini dinlerken eğilmiştim, tam o sırada doğrulunca eli göğsüme sürtündü. Hava sıcaktı, atlet vardı üzerimde, tenime dokunmuş oldu. Eli odun yongası gibi hafif ve kuruydu ama tırnağı derimi sıyırdı.

"Yoktur bir şeyi," dedi.

O günden sonra benimle konuştuğunda el sallamakla yetinip yoluma devam ettim.

Ağustos sonlarına doğru bir cumartesi öğleden sonra Montjoy'lar kokteyl parti düzenlediler. Parti o hafta sonu ağırladıkları misafirlerin, Mr. ve Mrs. Hammond'ın şerefine veriliyordu. Hazırlık olarak çok sayıda küçük gümüş çatal bıçağın parlatılması gerekiyordu; Mrs. Montjoy hazır girişmişken bütün gümüşlerin parlatılmasına karar verdi. Ben parlatırken o başımda durup denetliyordu.

Parti günü davetliler motorlarla, yelkenlilerle geldiler. Bazıları yüzmeye gitti, sonra mayolarıyla kimi kayalarda oturdu, kimi iskeleye uzandı. Bazısı da doğrudan eve gelip salonda ya da dışarıda, verandada içerek sohbet etmeye koyuldu. Anne babalarıyla gelen çocuklar vardı. Daha büyük çocuklar kendi başlarına, kendi kayıklarıyla gelmişti. Mary Anne'in yaşıtı değildiler; Mary Anne başka bir adadaki arkadaşı Susan'a kalmaya gitmişti. Birkaç küçük bebek vardı, onlar portatif beşikleriyle, oyun parklarıyla gelmişlerdi; ama çoğu ben yaşlardaydı. On beş-on altı yaşlarında kızlarla oğlanlar. Öğle sonrasının büyük bölümünü suda, bağırıp çağırarak, dalarak, sala kadar yarışarak geçirdiler.

Mrs. Montjoy'la ikimiz sabahtan beri çalışmış, çeşitli yiyecekler hazırlamıştık, şimdi bunları servis tabaklarına yerleştirip insanlara sunuyorduk. Yiyeceklerin hazırlanması özen gerektiren, sıkıntılı bir işti. Mantar şapkasına çeşitli karışımların doldurulması, titizlikle kesilmiş bir ekmek parçasının üzerine konmuş incecik bir dilimin üzerine başka bir şeyden incecik bir dilim yerleştirilmesi. Bütün şekillerin kusursuz olması gerekiyordu: kusursuz üçgenler, kusursuz daire ve kareler, kusursuz baklavalar.

Mrs. Hammond birkaç kere mutfağa gelip yaptıklarımıza hayranlığını belirtti.

"Her şey ne kadar harika görünüyor," dedi. "Farkındaysanız yardım teklif etmiyorum bile. Bu işlerde odun gibiyimdir."

Bunu söyleyiş şekli hoşuma gitmişti. *Odun gibiyimdir.* Boğuk sesini, bezgin ama neşeli tonunu, minnacık geometrik yiyecek parçalarının pek de gerekli olmadığını, hatta biraz saçma olduğunu ima eden tavrını beğeniyordum. Şık siyah mayosu ve iyice kızarmış ekmek rengi teni, omuz hizasında kesilmiş düz siyah saçları, orkide rengi rujuyla ona özeniyordum.

Mutlu görünmüyordu gerçi. Ama küskün ve şikâyetçi havası benim gözümü kamaştırıyor, karanlık bir dram yaşadığına dair imaları imrenilecek bir şey gibi geliyordu. O ve kocası, Mr. ve Mrs. Montjoy'dan çok farklı türde zengin insanlardı. Dergilerdeki öykülerde, [Hayal Tacirleri] gibi kitaplarda karşıma çıkan insanlara daha çok benziyorlardı: çok içki içen, aşk maceraları yaşayan, psikiyatra giden insanlar.

Kadının adı Carol, kocasınınki Ivan'dı. Onları düşünürken soyadlarıyla değil, adlarıyla düşünüyordum; Montjoy'ları adlarıyla düşünmek hiç aklımdan geçmemişti.

Mrs. Montjoy elbise giymemi istedi, ben de pembe beyaz çizgili pamukludan elbisemi giyip belindeki boya lekesi olan kısmı lastik kemerle kapattım. Hemen herkes şort ve mayo giymişti. Aralarında dolaşarak yiyecek ikram ediyordum. Bu işi nasıl yapacağımı tam bilemiyordum. Bazı insanlar o kadar hararetli konuşuyor ya da gülüşüyordu ki, beni fark etmiyorlardı; el kol hareketleri yaparken yiyeceklere çarpıp devirmelerinden korkuyordum. Ben de çok kararlı, hatta kınarmış gibi yüksek sesle, "Pardon, bunlardan almak ister misiniz?" diyordum. Bunun üzerine bana şaşkınlıkla, gülerek bakıyorlardı, araya girmemin de espri konusu haline geldiğini hissediyordum.

"Şimdilik ikram yeter," dedi Mrs. Montjoy. Topladığı birkaç bardağı yıkamamı söyledi. "İnsanlar bardaklarını nereye koyduğunu hatırlamaz," dedi. "Yıkayıp temizlerini getirmek daha kolay. Ayrıca köfteleri de buzdolabından çıkarıp ısıtmanın zamanı geldi. Halleder misin? Gözün fırında olsun, uzun sürmez."

Ben mutfakta çalışırken Mrs. Hammond'ın "Ivan! Ivan!" diye seslendiğini duydum. Evin arka odalarını geziyordu. Ama Mr. Hammond ormana açılan mutfak kapısından içeri girmişti. Orada duruyor, cevap vermiyordu. Tezgâha yaklaşıp bardağına cin doldurdu.

"A, Ivan, buradaymışsın," dedi Mrs. Hammond, salondan gelerek.

"Buradayım," dedi Mr. Hammond.

"Bana da," dedi karısı. Bardağını tezgâhın üzerinde ileriye itti.

Mr. Hamrnond bardağı almadı. Cini ona doğru itip benimle konuştu. "Eğleniyor musun Minnie?"

Mrs. Hamrnond çığlık gibi bir kahkaha attı. "Minnie mi? Adının Minnie olduğunu nereden çıkardın?"

"Minnie," dedi Mr. Hammond. Ivan. Yapmacık, hülyalı bir sesle konuşuyordu. "Eğleniyor musun Minnie?"

"Evet, çok," dedim, onunki kadar yapmacık olmasına çalıştığım bir tonda. Minik İsveç köftelerini fırından çıkarıyordum, ya birkaçı yere düşerse diye düşündüğümden Hammond'lar ortalıktan çekilsin istiyordum. Çok gülerler, muhtemelen Mrs. Montjoy'a yetiştirirlerdi; o da düşürdüğüm köfteleri çöpe attırıp israfa sinirlenirdi. Oysa düşürdüğümde tek başıma olsam yerden kaldırıverirdim.

Mr. Hammond, "İyi," dedi.

"Burnun etrafını yüzerek dolaştım," dedi Mrs. Hammond. "Adanın tamamını dolaşmayı hedefliyorum."

"Tebrikler," dedi Mr. Hammond, aynı "iyi" dediği şekilde.

Öyle cıvıltılı ve salak bir tonda konuştuğuma pişmandım. Keşke onun gibi derinden kuşkucu ve seçkin bir havada konuşabilseydim.

"Neyse," dedi Mrs. Hammond. Carol. "Ben ayak altından çekiliyorum."

Köftelere kürdan batırıp servis tabağına yerleştirmeye başlamıştım. Ivan, "Yardım ister misin?" dedi ve aynısını yapmaya çalıştı ama kürdanları isabet ettiremeyince köfteler tezgâha saçıldı.

"Evet," dedi ama ne diyeceğini unutmuş gibiydi, dönüp bir içki daha koydu kendine. "Evet, Minnie."

Hakkında bir şeyler biliyordum. Hammond'ların özel bir tatilde olduklarını, Mr. Hammond'ın işinden olduğunu biliyordum. Mary Anne söylemişti. "Çok üzülüyor," demişti. "Ama fakir olmayacaklar. Carol Teyze zengin çünkü."

Mr. Hammond bana üzgünmüş gibi görünmüyordu. Tahammülsüz görünüyordu –özellikle Mrs. Hammond'a karşı– ama genelde kendinden oldukça memnun gibiydi. Uzun boylu, ince bir adamdı, koyu renk saçları alnından dümdüz geriye doğru taranmıştı ve bıyığı dudağının üstünde ironik bir çizgiye benziyordu. Benimle konuşurken öne doğru eğiliyordu; daha önce salonda da kadınlarla konuşurken aynı şekilde eğildiğini görmüştüm. Ve *salon adamı* diye tanımlanabileceğini düşünmüştüm.

"Nerede yüzüyorsun Minnie? Yüzmeye gidiyor musun?"

"Evet," dedim. "Kayıkhanenin orada." Bana Minnie diye hitap etmesinin ikimizin arasında bir espri olduğuna hükmettim.

"Güzel mi orası?"

"Evet." Benim için güzeldi çünkü iskeleye yakın olmaktan hoşlanıyordum. O yaza kadar boyumu geçen suda yüzmemiştim hiç.

"Mayosuz girdiğin oluyor mu hiç?"

"Hayır," dedim.

"Denemelisin."

Mrs. Montjoy salona açılan kapıdan girip köfteler hazır mı, diye sordu.

"Misafirlerimiz bayağı aç," dedi. "Yüzmek acıktırıyor da ondan. Ne haber Ivan? Carol az önce seni arıyordu."

"Buraya uğradı," dedi Mr. Hammond.

Mrs. Montjoy köftelerin arasına maydanoz serpiştirdi. "Evet," dedi bana. "Bana kalırsa buradaki işin bitti sayılır. Bundan sonrasını ben hallederim. Sen kendine bir sandviç yapıp kayıkhaneye gitsene."

Aç olmadığımı söyledim. Mr. Hammond kendine tekrar cin doldurup içine buz atarak salona geçmişti.

"Neyse. O zaman bir şeyler al yanına," dedi Mrs. Montjoy. "Sonra acıkacaksın."

Eve dönmeyeceğimi söylemek istiyordu.

Kayıkhaneye giderken misafirlerden ikisiyle karşılaştım – benim yaşımda iki kız, yalınayak, mayoları ıslak, gülmekten katılıyorlardı. Herhalde adanın etrafından dolaşıp kayıkhanede sudan çıkmışlardı. Şimdi de gizlice geri dönüp birini şaşırtacaklardı. Üzerime su sıçratmamak için kibarca kenara çekildiler ama gülmeye devam ettiler. Yüzüme hiç bakmadan bedenime yol verdiler.

Köpek ya da kedi olsam çığlıklar atarak beni sevip okşayacak türden kızlardı.

* * *

Partide sesler yükselmeye devam ediyordu. Elbisemi çıkarmadan yatağıma uzandım. Sabah erken saatten beri çalışıyordum, yorulmuştum. Ama gevşeyemiyordum. Bir süre sonra kalkıp mayomu giydim ve yüzmeye gittim. Her zamanki gibi merdiveni kullanarak dikkatle indim suya; atlarsam doğru dibi boylayıp bir daha yüzeye çıkamayacağımı sanıyordum; gölgelerin arasında yüzdüm.

Bacaklarımı, kollarımı yalayan sular Mr. Hammond'ın sözlerini hatırlatınca mayomun askılarını çeke çeke aşağı indirdim, bir kolumu, sonra diğerini çıkarınca göğüslerim serbest kaldı. O şekilde yüzdüm, su meme uçlarıma değdiğinde usulca bölünüyordu...

Mr. Hammond'ın beni aramak üzere gelebileceğini düşünüyordum. Bana dokunduğunu hayal ettim. (Suya nasıl gireceğini bilemiyordum; onu soyunurken hayal etmek gelmiyordu içimden. Belki iskelenin üstünde çömelir, ben ona yüzerdim.) Parmakları çıplak tenimi ışık şeritleri gibi okşardı. O yaşta –kırk mıydı, kırk beş miydi?– bir adam tarafından ellenip arzulanma fikri bir bakıma iticiydi ama zevk alacağımı biliyordum; ehlileştirilmiş sevdalı bir timsahın okşayışından zevk alır gibi. Mr. Hammond'ın –Ivan'ın– teni pürüzsüz olabilirdi ama yaş, bilgi ve yozlaşma, görünmez siğillerle pullar gibi üstüne yapışmış olacaktı.

İskeleye tutunarak sudan kısmen çıkma cesaretini buldum kendimde. Yükselip alçalıyor, denizkızı gibi havaya fırlıyordum. Pırıl pırıl parlıyordum, kimse görmeden.

Sonra ayak sesleri duydum. Biri yaklaşıyordu. Suyun içine girip kıpırtısız bekledim.

Bir an gelenin Mr. Hammond olduğunu, gizli işaretler, ani ve dillendirilmeyen arzu hamleleri âlemine resmen girdiğimi sandım. Örtünmeyip iskeleye yapıştım, dehşet ve boyun eğişle donup kaldım.

Kayıkhanenin ışığı yanıyordu, suyun içinde ses çıkarmadan dönünce gelenin yaşlı Mr. Foley olduğunu gördüm; üstünde hâlâ parti kıyafeti vardı: beyaz pantolon, denizci kasketi ve spor ceket. Bir-iki kadeh içki içmiş, herkese Mrs. Foley'nin bu kadar insanı görecek durumda olmadığını ama hepsine selam söylediğini iletmişti. Mr. Foley alet rafında bir şeyleri karıştırıyordu. Az sonra ya aradığını buldu ya da almış olduğu bir şeyi yerine koydu ve ışığı kapatıp gitti. Benim varlığımı hiç fark etmedi.

Mayomu yukarı çekip sudan çıktım, basamakları tırmandım. Bedenim bana o kadar ağır geliyordu ki, yukarı vardığımda nefes nefeseydim.

Kokteyl partinin sesleri kesintisiz sürüyordu. Dayanabilmek için bir şey yapmak zorundaydım; ben de o sıralar en yakın arkadaşım olan Dawna'ya mektup yazmaya koyuldum. Kokteyl partiyi korkunç ayrıntılarla tasvir ettim – insanlar verandanın korkuluğuna yaslanıp kusuyordu, kadının biri bayılmış, kanepeye devrilirken elbisesi sıyrılmış, ucu mor yaşlı göğsü (memiş diyordum) açığa çıkmıştı. Mr. Hammond'dan zampara diye bahsettim ama çok yakışıklı olduğunu da yazdım. Mutfakta ben köftelerle meşgulken beni elle diğini, sonra kayıkhaneye izleyip merdivende yakaladığını söyledim. Ama ben hiç unutamayacağı bir yerine tekme atınca gitmişti. *Koşarak kaçtı*, dedim.

"Bir sonraki bölümde heyecan devam edecek," diye yazdım. "Tefrikanın adı: 'Bir Mutfak Hizmetçisinin Rezil Maceraları.' Ya da 'Georgian Körfezi'nin Kayalarında Taviz'".

"Taciz" yerine "taviz" yazdığımı görünce önemsemedim, Dawna anlamazdı nasılsa. Ama bu tür bir mektupta bile Mr. Hammond'la ilgili bölümün abartılı kaçtığını anladım; bunun üzerine olayın tamamı bir utanç uyandırdı içimde, kendi başarısızlığımı ve yalnızlığımı hissettim. Mektubu buruşturdum. Bu mektubu yazmamın tek amacı dünyayla bir temasım olduğuna ve başıma heyecanlı –cinsel– olayların geldiğine kendimi inandırmaktı. Dünyayla temasım yoktu. Başıma bir şey gelmemişti.

"Mrs. Foley, Jane'in nerede olduğunu sordu," demiştim, Mrs. Montjoy'la ikimiz gümüşleri parlatırken – daha doğrusu o benim gümüşleri parlatışımı izlerken. "Jane yazın burada çalışan kızlardan biri miydi?"

Bir an cevap vermeyebileceğini düşündüm ama verdi.

"Jane öteki kızımdı," dedi. "Mary Anne'in kardeşiydi. Öldü."

"Aa, bilmiyordum," dedim. "Ah, çok üzüldüm. Çocuk felcinden mi?" diye sordum çünkü devam etmemeyi akıl edecek dirayete, belki de terbiyeye sahip değildim. O zamanlar her yaz çocuk felcinden ölen çocuklar oluyordu hâlâ.

"Hayır," dedi Mrs. Montjoy. "Kocam yatak odamızdaki şifonyeri çekerken öldü. Bir şey arıyordu, şifonyerin arkasına düşmüş olabileceğini düşündü. Çocuğun ayak altında olduğunu fark etmedi. Tekerleklerden biri halıya takıldı, koca şifonyer çocuğun üstüne devrildi."

Olayı bütün ayrıntısıyla biliyordum elbette. Mary Anne anlatmıştı. Mrs. Foley Jane'in nerede olduğunu sorup göğsümü tırmıklamadan önce anlatmıştı hem de.

"Ne korkunç," dedim.

"Evet. Oluyor böyle şeyler."

Yalancılığım midemi bulandırıyordu. Yere bir çatal düşürdüm.

Mrs. Montjoy çatalı kaldırdı.

"Bunu tekrar yıkamayı unutma."

Burnumu sokma, pat diye sorup olayı ortaya çıkarma hakkımı sorgulamayışım ne tuhaf. Bir nedeni, yetiştiğim toplumda bu tür şeylerin asla temelli gömülmemesi, bir ritüel olarak canlandırılması ve insanların –çoğunlukla da kadınların– bu tür felaketleri hayatları boyunca yakaya takılan bir rozet gibi taşımasıydı muhtemelen.

Ayrıca sevmediğim bir insanla bile samimiyet, en azından bir tür eşitlik talep etmekten asla tam anlamıyla vazgeçmeyişim yüzündendi belki. Zalimlik kendimde fark edemediğim bir şeydi. Orada, o aileyle bütün ilişkilerimde suçsuz olduğum kanısındaydım. Sırf genç ve yoksul olduğum ve Nausikaa'yı bildiğim için. Hizmetçi olacak zarafete de, metanete de sahip değildim.

Oradaki son pazar günümde kayıkhanede tek başımaydım, yanımda getirdiğim bavula eşyalarımı yerleştiriyordum – aynı bavul annemle babama balayı yolculuklarında eşlik etmişti ve tek bavulumuzdu. Onu yatağımın altından çekip açtığımda evimizin kokusu geldi burnuma – bavulun genelde naftalinlenmiş kışlık paltolarla ve eskiden çocukların yatağında kullanılan plastik çarşafla paylaştığı, üst kat koridorunun sonundaki dolabın kokusu. Oysa bavulu evdeyken açtığımda hep belli belirsiz bir tren, kömür ateşi ve şehir kokusu, yolculuk kokusu alırdım.

Toprak yolda ayak sesleri duydum, biri kayıkhaneye tökezleyerek girip duvarı tıklattı. Mr. Montjoy'du.

"Yukarıda mısın? Yukarıda mısın?"

Sesi yüksek, şen şakraktı; daha önce içkiliyken duymuştum bu ses tonunu. Elbette şimdi de içkiliydi; çünkü yine misafirler vardı, yaz sonunu kutluyorlardı. Merdivenin başına gittim. Dengesini kaybetmemek için bir elini duvara dayamıştı; ırmaktan bir tekne geçmiş, dalgaları kayıkhaneye ulaşmıştı.

"Baksana," dedi Mr. Montjoy, çatık kaşlı bir konsantrasyonla yukarı, bana bakarak. "Baksana – aklımdayken şunu getirip sana vereyim diye düşündüm de. Şu kitabı," dedi. Elinde *Yedi Harika Hikâye* vardı. "O gün göz gezdirdiğini görmüştüm," dedi. "İlgilenmişsin gibi geldi bana. Ben bitirdim, sana vereyim, diye düşündüm. Sana vermek geldi aklıma. Belki hoşuna gider, diye düşündüm."

"Teşekkür ederim," dedim.

"Herhalde bir daha okumam ama çok ilginç buldum. Çok değişik."

"Çok teşekkür ederim."

"Rica ederim. Hoşuna gider belki, diye düşündüm."

"Evet," dedim.

"Madem öyle," dedi. "Hoşça kal."

"Teşekkür ederim. Hoşça kalın," dedim.

Adadan ayrılmadan, ben trene binmeden önce tekrar görüşeceğimiz kesinken niye vedalaşıyorduk? Bu konunun, bana kitabı vermesinin kapatılacağı, olayı anlatmayacağım, sözünü etmeyeceğim anlamına geliyordu belki. Öyle de yaptım. Belki de sırf sarhoşluktan beni daha sonra göreceğini akıl etmemişti. Sarhoş olsun olmasın, şu anda onu kayıkhanenin duvarına yaslanmış hatırlarken iyi niyetinden kuşku duymuyorum. Beni bu armağana, bu kitaba layık gören bir insan.

Ama o anda tekrar tekrar teşekkür etmeme rağmen özellikle sevinmemiş, minnet de duymamıştım. Fazlasıyla şaşkındım, nedense utanmıştım da. Benimle hiç ilgilenilmemesine ne kadar hınçlanıyorsam, kişiliğimin küçük bir köşesinin açığa çıkması ve gerçekten anlaşılma fikri karşısında da o kadar telaşlanıyordum. Üstelik o yaz tanıştığım onca insan arasında Mr. Montjoy muhtemelen beni en az ilgilendiren, takdiri benim için en önemsiz kişiydi.

Kayıkhaneden ayrıldı; toprak yoldan zorlukla karısına ve misafirlerine döndü. Bavulu kenara itip yatağın üstüne oturdum. Kitabı ilk seferindeki gibi rasgele açıp okumaya koyuldum.

Odanın duvarları bir zamanlar kan kırmızısına boyanmış ama zamanla solarak çok çeşitli tonlara bürünmüştü, tıpkı bir bardak dolusu solgun gül gibi... Üzerinde tütsü yanan yüksek sobanın kenarlarında Neptün elinde üçlü zıpkınıyla yüksek dalgaların arasında atlarını sürüyordu...

Mr. Montjoy'u derhal unuttum. Hemen ardından da, armağanının öteden beri bana ait olduğuna inandım.

KALEM

Bazen babaannemle kız kardeşini, Charlie Teyzemi –aslında büyük teyzemdi elbette– görürüm rüyamda. Yaklaşık yirmi yıl boyunca birlikte yaşadıkları, babaannemin ölümünden kısa süre sonra Charlie Teyzemin de huzurevine yerleştirilmesiyle boşalan evde hâlâ yaşadıklarını görürüm. Hayatta olduklarını görünce dehşete düşer, bunca zaman onları ziyaret etmediğim, semtlerine uğramadığım için şaşırıp utanırım. Kırk yıl, belki daha fazla. Evleri aynı eskisi gibidir ama loştur; kendileri de aşağı yukarı aynıdır, her zamanki elbiseleriyle önlükleri vardır üzerlerinde, saç modelleri de eskisi gibidir. Kuaförle tanışmamış, topuz yapılmış düz saçlar, koyu renk suni ipek ya da pamukludan küçük çiçek veya geometrik desenli elbiseler – pantolon takımlar, küstahça sloganlar, camgöbeği, kayısı rengi, karanfil pembesi kumaşlar değil.

Ama yassılaşmış gibidirler, pek hareket etmezler, sesleri zor çıkar. Nasıl idare ettiklerini sorarım. Alışverişi nasıl yaptıklarını mesela. Televizyon seyredip seyretmediklerini. Dünyadan haberdar olup olmadıklarını. İdare edebildiklerini söylerler. Merak etme derler. Ama her gün ben gelecek miyim diye beklediklerini söylerler.

Tanrı yardımcımız olsun. Her gün. O anda bile acelem vardır, kalmam mümkün değildir. Çok işim olduğu-

nu ama yakında tekrar geleceğimi söylerim. Evet derler, evet, iyi olur. Yakında.

Noel'de evlenecek, sonra da Vancouver'da yaşayacaktım. Yıl 1951'di. Babaannemle Charlie Teyzem –biri benim şu andaki yaşımdan büyük, biri küçüktü– yanımda götüreceğim sandıkları yerleştiriyorlardı. Ailemizde uzun zamandır bulunan kapağı bombeli, sağlam, eski bir sandık vardı. Acaba Atlantik Okyanusu'nu ailemizle birlikte aşmış mıydı, diye sordum.

Kim bilir, dedi babaannem.

Babaannem tarih merakına pek iyi gözle bakmazdı, ailenin tarihi bile olsa. Bu tür şeyler onun fikrince zevk düşkünlüğü, vakit kaybıydı – gazetede tefrika öyküleri okumak gibi. Kendi de okur ama yine de okunmasını kınardı.

Öteki sandık yeniydi, köşeleri metaldendi, özel olarak bu amaçla alınmıştı. Charlie Teyzemin hediyesiydi; onun geliri babaanneminkinden fazlaydı ama çok da fazla değildi. Ara sıra hesaba katılmamış alımlar yapmasına izin verecek kadar ancak. Salona somon rengi brokar kaplı bir koltuk (misafir beklenmediği zamanlarda naylonla örtülerek korunurdu). Bir okuma lambası (onun şapkası da naylonla örtülürdü). Benim çeyiz sandığım.

"Düğün hediyesi bu mu?" diyecekti kocam daha sonra. "*Sandık* mı?" Çünkü onun ailesinde sandık, ihtiyacın olunca gidip satın alınan bir şeydi. Hediye diye yutturulabilecek bir şey değildi.

Kapağı bombeli sandıkta kırılacak eşyalar vardı, kırılmaz eşyalara sarılmışlardı. Gazeteye, ayrıca mutfak bezlerine, banyo havlularına, tığ işi sehpa örtüleriyle battaniyelere, nakışlı peçetelere sarılı tabaklar, bardaklar, sürahiler, vazolar. Büyük düz sandıkta daha çok çarşaflar,

masa örtüleri (onların da biri tığ işiydi), yorganlar, yastık kılıfları, ayrıca büyük, yassı ve kırılabilir şeyler de vardı; mesela babaannemle Charlie Teyzemin genç yaşta ölen kız kardeşleri Marian'ın yaptığı, çerçeveli resim. Tek bir ağaç dalının üzerindeki bir kartalın resmiydi, ta aşağıda mavi deniz ve tüy tüy ağaçlar görülüyordu. Marian on dört yaşındayken resmi bir takvimden kopya etmiş, ertesi yaz tifodan ölmüştü.

Eşyaların bir kısmı akrabalarımın önceden verdikleri düğün hediyeleriydi ama çoğu benim ev kurmam için yapılmış şeylerdi. Yorganlar, battaniyeler, tığ işleri, nakışları yanağı acıtan yastık kılıfları. Ben hiçbir şey hazırlamamıştım ama babaannemle Charlie Teyzem, istikbalim epey bir süre umutsuz göründüğü halde boş durmamışlardı. Annem de kollarıyla bacaklarındaki kasılma ve titremeler her türlü işi –araba kullanmayı, yürümeyi, hatta sonunda konuşmayı– imkânsız kılmadan önce kısa ve coşkulu bir süre boyunca yaptığı antika işinden bir kenara bir şeyler koymuştu: birkaç süslü ayaklı su bardağı, birkaç çay kaşığı, söğüt desenli bir porselen servis tabağı.

Kocamın ailesinden gelen hediyeler satın alındıkları dükkânlarda paketlenip Vancouver'a gönderilmişti. Gümüş servis tabakları, kalın masa örtüleri, altı adet kristal şarap kadehi. Kocamın ailesiyle arkadaşlarının evlerinde bulunan türden eşyalar.

Benim sandıklardaki eşyaların hiçbirinin değeri yoktu aslında. Annemin ayaklı bardakları kalıplanmış camdandı, söğüt desenli servis tabağı ise ağır seramikti. Bu tür eşyalar ancak yıllar sonra rağbet gördü, bazı insanlardan da asla rağbet görmedi. On dokuzuncu yüzyıldan kalma altı çay kaşığı sterlin gümüş değildi. Yorganlar kocamın bizim için aldığı yataktan daha dar olan eski moda yataklara göre yapılmıştı. Battaniyeler, sehpa örtüleri, minder kılıfları ve –söylemeye gerek bile yok– takvimden kopya edilmiş resim ise şaka gibiydi.

Ama kocam paketlemenin başarılı olduğunu teslim etti, eşyaların biri bile kırılmamıştı. Utanmıştı ama kibar davranmaya çalışıyordu. Daha sonra, bu eşyaların bazılarını eve gelen herkesin görebileceği yerlere koymaya kalktığımda açıkça konuşmak zorunda kaldı. Ben de hak verdim ona.

Nişanlandığımda on dokuz, evlendiğim gün yirmi yaşındaydım. Kocam hayattaki ilk erkek arkadaşımdı. İstikbalim umut vaat etmemişti. O sonbahar, babamla erkek kardeşim yan bahçemizdeki kuyunun kapağını onarırlarken kardeşim, "Bunu sağlam yapalım," demişti. "Adam kuyuya düşecek olursa bizimki başkasını bulamaz hayatta."

Bu sözü aile içinde en sevilen esprilerden biri oldu. Elbette ben de güldüm. Ama etrafımdakilerin kaygısını ben de en azından ara ara paylaşmıştım. Neydi sorun? Güzellik değildi. Başka bir şeydi. Alarm zili kadar açık seçik bir şey, olası erkek arkadaşlarla koca adaylarını kaçırıyordu. Ama o şey her neyse, bir kez evden ve bu kasabadan uzaklaştım mı sönüp gideceğine inancım vardı.

Ve öyle olmuştu. Ansızın, nefes kesercesine. Michael bana âşık olmuştu ve benimle evlenmeye kararlıydı. Uzun boylu, yakışıklı, kuvvetli, siyah saçlı, akıllı, hırslı bir genç erkek umudunu bana bağlamıştı. Bana pırlanta bir yüzük almıştı. Vancouver'da mutlaka daha iyi mevkilere gelmesini sağlayacak bir iş bulmuş ve hayatının geri kalanında bana ve çocuklarımıza bakmayı taahhüt etmişti. Bundan büyük mutluluk düşünemiyordu.

Öyle söylüyordu, ben de doğru olduğuna inanıyordum.

Çoğu zaman şansıma inanmakta güçlük çekiyordum. Mektubunda beni sevdiğini yazıyor, ben de cevaben onu sevdiğimi yazıyordum. Ne kadar yakışıklı, zeki ve güvenilir olduğunu düşünüyordum. Birbirimizden

ayrılmadan hemen önce yatmıştık –hayır, bir ırmak kenarında, söğüt ağacının altındaki engebeli toprakta sevişmiştik– ve bunun bir düğün töreni kadar ciddi olduğuna inanıyorduk çünkü artık aynı şeyi bir başkasıyla yapmamız kesinlikle mümkün değildi.

Beş yaşımdan beri, hafta içi günlerimin okulda geçmediği ilk sonbahardı bu. Evden çıkmıyor, ev işi yapıyordum. Evde bana çok ihtiyaç vardı. Annem artık süpürgenin sapını kavrayamıyor, yatağın üzerine örtüyü çekemiyordu. Ben gittikten sonra bir yardımcı bulmak gerekecekti ama şimdilik her şeyi ben üstlenmiştim.

Gündelik rutine gömüldüm; çok geçmeden, daha bir yıl önce pazartesi sabahları erken kalkıp ocağın üzerinde su ısıttıktan sonra çamaşır makinesine doldurmak, daha sonra ıslak çamaşırları merdaneden geçirmek ve sonunda çamaşır ipine asmak yerine bir kütüphane masasında oturduğuma inanmakta güçlük çekiyordum. Akşam yemeği niyetine bir büfenin tezgâhında bir başkasının hazırladığı sandviçi yediğime inanmakta da.

Eskimiş yer muşambalarını cilalıyordum. Gömlek ve bluzların yanı sıra mutfak bezleriyle pijamaları da ütülüyordum; sağı solu ezilmiş tencerelerle tavaları ovuyor, ocağın arkasındaki kararmış metal rafları telle temizliyordum. O zamanlar yoksul insanların evinde bunlar önemliydi. Var olan eşyaları yenilemek kimsenin aklından geçmezdi; eşyalar idare ettiği sürece, hatta sonra bir müddet de düzgün tutulmaya çalışılırdı. Bu çaba, saygın mücadeleyle derbeder yenilgi arasındaki sınırı yerinde tutmaya yarardı. Ve ben evi terk edişim yaklaştıkça buna daha çok önem veriyordum.

Ev işleriyle ilgili haberler Michael'a yazdığım mektuplarda boy göstermeye başlayınca Michael sinirlendi.

Evime yaptığı kısa ziyaret süresince onu şaşırtan ve hoşuna gitmeyen birçok şey görmüş, bu da beni kurtarma kararını pekiştirmişti. Şimdi, yazacak başka şeyim olmadığından ve mektuplarımı niçin kısa tutmam gerektiğini açıklamak istediğimden, Michael benim uzaklaşmak için sabırsızlanmam beklenen bir evde ve hayatta gündelik işlere nasıl gömüldüğümü okumaya mecbur oluyordu.

Ona sorulursa, benim evle son bağlarımı koparmaya can atmam gerekirdi. Birlikte kuracağımız hayata, yuvaya yoğunlaşmam gerekirdi.

Bazı öğle sonraları birkaç saati kendime ayırıyordum gerçi ama o zaman yaptığım şeyleri Michael'a yazsam daha memnun olmazdı. Annemi günün ikinci ara uykusuna yatırıp üstünü örter, mutfak tezgâhlarını son bir kez siler ve kasabanın en ucunda yer alan evimizden yürüyerek anacaddeye gider, orada biraz alışveriş yaptıktan sonra kütüphaneye uğrayıp bir kitabı iade eder, başka bir kitap alırdım. Okumaktan vazgeçmemiştim ama şimdi okuduğum kitaplar bir yıl öncekiler kadar katı ya da zor değil gibiydi sanki. A.E. Coppard'ın öykülerini okudum – öykülerden birinin daima baştan çıkarıcı bulduğum bir adı vardı ama adından başka şey de hatırlamıyorum. "Duskuy Ruth" [Esmer Ruth]. John Galsworthy'nin kısa bir romanını da okudum; iç kapakta yazılı satır beni büyülemişti.

Elma ağacı, şarkılar ve altın...

Anacaddedeki işlerim bitince babaannemle Charlie Teyzemi ziyarete giderdim. Bazen –çoğu zaman– tek başıma dolaşmayı tercih ederdim ama onlar bana yardım etmek için o kadar çabalarken onları ihmal etmemem gerektiğini düşünürdüm. Zaten yüksek okula gittiğim kentteki gibi hülyalara dalarak dolaşamazdım kasabada. O zamanlar kasabada hiç kimse yürüyüşe çıkmazdı; etrafta dolaşıp belediyenin projelerini gözleyen ve eleştiren birtakım yaşlı mal sahipleri hariç. Kasabada bir yerde

sebepsiz bulunduğunda mutlaka fark eden birileri olurdu. Bu durumda biri *geçen gün seni gördük*... der, açıklama yapman beklenirdi.

Buna rağmen kasaba bana cazip görünüyordu, o sonbahar günlerinde sokaklar hülyalıydı. Gri ya da sarı tuğla duvarlara vuran hüzünlü ışıkla, kuşlar güneye göçtükten ve çepeçevre tarlalarda biçerdöverler sustuktan sonra tuhaf bir dinginlikle dolu, efsunluydu sanki. Bir gün Christena Sokağı'nda yokuş yukarı babaannemlere doğru yürürken kafamın içinde bazı cümleler duydum, bir öykünün başını.

Kasabanın her köşesinde yapraklar dökülüyordu. Sarı yapraklar yumuşak, sessiz, dökülüyordu – sonbahardı.

Ve gerçekten de o sırada ya da bir süre sonra bu cümlelerle başlayan bir öykü yazdım – konusunu hatırlamıyorum. Tek hatırladığım şu: Birisi besbelli sonbahar olduğunu, bunu belirtmenin aptallık olduğunu, şairlik özentisi olduğunu söylemişti. Sonbahar olmasa yapraklar niye dökülsündü? Kasabanın ağaçları bir çeşit yaprak vebasına yakalanmadılarsa.

Gençliğinde babaannemin adı bir ata verilmişti. Bu şeref sayılan bir şeydi. Atın adı, yani babaannemin adı Selina'ydı. At –doğal olarak bir kısraktı– *yüksek adımlı*[1] denilen türdendi, yani canlı ve enerjikti, kendi tarzında sıçrayıp oynama eğilimindeydi. Demek ki babaannem de yüksek adımlıydı. O zamanlar bu eğilimin sergilenebileceği birçok dans mevcuttu: *square dance*[2], polka, İskoç dansı. Babaannem zaten dikkati çeken bir genç ka-

1. Adım atarken ayağını çok yukarıya kaldırarak atan at. İnsanlar için azametli yürüyüş. (Y.N.)

2. Dörder çiftten oluşan grupların yaptığı bir tür halk dansı. (Y.N.)

dındı; uzun boylu, iri göğüslü, ince belli, uzun, sağlam bacaklı ve koyu kızıl, çılgınca kıvırcık saçlı. Ve ela gözlerinin birinde o cüretkâr gök mavisi leke.

Bütün bunlara kişiliği de eklendiğinde cazibesi iyice artıyordu; kuşkusuz kısrağına onun adını veren adamın anlatmak istediği de buydu.

Bu adam tahminlere göre babaanneme âşık olan (ve babaannemin de âşık olduğu) adam değildi. Ona hayran bir komşuydu sadece.

Babaannemin âşık olduğu adam evlendiği adam da değildi. Dedem değildi. Ama hayatı boyunca tanıdığı biriydi, hatta ben de kendisiyle karşılaşmıştım bir kere. Belki çocukluğumda da karşılaşmıştım ama benim hatırladığım bir kere.

Babaannemin Downey'deki evinde kalıyordum. Babaannem duldu o sıralar ama Charlie Teyzem henüz değildi. İkisi de dul kaldığında bizim evin yakınındaki kasabaya taşınıp birlikte yaşamaya başladılar.

Downey'de genellikle yazın kalırdım ama bu bir kış günüydü, hafif bir kar yağıyordu. Kış başıydı çünkü yerlerde pek az kar vardı. Beş ya da altı yaşındaydım muhtemelen. Annemle babam o gün beni babaanneme bırakmış olmalılardı. Belki bir cenazeye gitmeleri gerekmişti, belki de cılız ve şeker hastası olan kız kardeşimi kentte bir doktora götürmüşlerdi.

Öğleden sonra yolun karşı tarafına geçip Henrietta Sharples'ın oturduğu evin arazisine girdik. Gördüğüm en büyük evdi, arazisi bir sokaktan diğerine uzanırdı. Oraya gitmekten hoşlanırdım çünkü serbestçe koşup istediğim her şeye bakmama izin verilirdi; ayrıca Henrietta'nın her zaman parlak kırmızı, yeşil, yaldızlı ya da mor kâğıtlara sarılı karamelalarla dolu bir kâsesi vardı. Hepsini yesem Henrietta sesini çıkarmazdı ama babaannem gözünü benden ayırmaz, sınır koyardı.

O gün farklı bir yöne saptık. Henrietta'nın arka kapısına gideceğimize dönüp evin yan tarafında, arazinin içinde yer alan bir kulübeye gittik. Kapıyı açan kadının kabarık beyaz saçları, parlak pembe bir teni ve koskoca bir göbeği vardı; üzerinde de o sıralar çoğu kadının evde giydiği türden, göğüslüklü bir önlük. Bana adının Mabel Teyze olduğu söylendi. Mutfakta oturduk, içerisi çok sıcaktı ama paltolarımızı çıkarmadık çünkü kısa bir ziyaret olacaktı. Babaannem üstü peçeteyle örtülü bir kap getirmişti, kabı Mabel Teyze'ye verdi; içinde belki taze kek, kurabiye ya da sıcak elma sosu vardı. Bunu götürmemiz Mabel Teyze'nin sadakaya ihtiyacı olduğu anlamına gelmiyordu. Kadınlar bir şeyler pişirdiklerinde çoğu kez komşuya giderken yanlarında birazını ikram olarak götürürlerdi. Büyük ihtimalle Mabel Teyze âdet olduğu üzere bu kadar zahmete girdiği için itiraz etmiş, sonra alıp ne kadar güzel koktuğunu, kim bilir ne lezzetli olduğunu söylemişti.

Sonra da herhalde kendi bir şeyler ikram etmeye girişmiş, en azından çay yapmak için ısrar etmişti; babaannemin hayır, hayır, iki dakikalığına uğradık deyişini duyar gibiyim. Ayrıca Sharples'ların evine gideceğimizi de söylemiş olabilir. İsim vermemiş, uzun bir misafirliğe gittiğimizi belirtmemiş de olabilir. Uzun oturamayacağımızı, karşıya da uğrayacağımızı söylemiş olabilir. Peş peşe yapılacak işlerimiz varmış gibi. Henrietta'ya gitmekten hep karşıya gitmek diye bahsederdi; dostluğuyla gösteriş yaparmış izlenimi uyandırmamak için. Asla *böbürlenmezdi*.

Kulübeye bitişik odunluktan bir ses geldi, sonra soğuktan ya da çalışmaktan yüzü kızarmış bir adam girdi içeriye; babaannemi selamlayıp benim elimi sıktı. Yaşlı adamların beni göbeğimi dürterek ya da koltukaltımı gıdıklayarak selamlamasından nefret ederdim ama bu tokalaşma bana hem dostça gelmişti hem edepli.

Aslında onunla ilgili bir tek buna dikkat etmiştim, bir de uzun boylu olduğunu ve Mabel Teyze gibi gür beyaz saçlı olmakla birlikte koca göbekli olmadığını fark etmiştim. Adı Leo Amca'ydı. Elleri soğuktu, herhalde az önce Henrietta'nın şöminelerinde yakmak üzere odun kırmış ya da çalıları dondan korumak amacıyla çuvala sarmıştı.

Ama Henrietta için bu tür işler yaptığını daha sonra öğrendim. Kışın evin dışındaki işlerini görüyordu; karları kürüyor, buzları kırıyor, odun kesiyordu. Yazın da çalıları buduyor, çimleri biçiyordu. Buna karşılık Mabel Teyze'yle ikisi kulübede kira ödemeden oturuyorlardı, belki ayrıca bir ücret de alıyordu. Bu işi iki yıl yaptıktan sonra öldü. Zatürreeden ya da kalp yetmezliğinden; o yaştaki insanların genelde öldüğü bir nedenden.

Tıpkı karısına teyze demem söylendiği gibi ona da amca demem söylenmiş, ben de bunu sorgulamamış, aramızda ne gibi bir akrabalık olduğunu merak etmemiştim. Esrarengiz ve marjinal bir teyze ya da amcayı ilk edinişim değildi.

Leo Amca'yla Mabel Teyze babaannemle onlara uğradığımızda uzun süredir orada, Leo Amca'nın yaptığı işlere karşılık oturmuyorlardı büyük ihtimalle. Henrietta'ya daha önceki ziyaretlerimizde hiçbir zaman kulübeyle ya da içinde yaşayanlarla ilgilenmemiştim. Dolayısıyla bu anlaşmayı Henrietta'ya babaannem önermiş olabilir. Yaygın deyimle onlara *arka çıkmıştı*. Leo Amca *darda* olduğu için mi arka çıkmıştı?

Bilmiyorum. Kimseye sormadım. Ziyaretimiz çok geçmeden sona erdi; babaannemle ikimiz çakıl döşeli yolu geçip arka kapıyı tıklattık; Henrietta anahtar deliğinden bağırdı: "Gidin, görüyorum sizi, bugün ne satıyorsunuz bakalım?" Sonra kapıyı ardına kadar açıp kemikli kollarıyla beni sardı ve haykırdı: "Seni yaramaz, niye söylemedin sen olduğunu? Kim bu yanındaki ihtiyar Çingene?"

Babaannem kadınların sigara, hiç kimsenin de içki içmesini tasvip etmezdi.

Henrietta hem sigara içerdi hem içki.

Babaannem kadınların pantolon giymesini iğrenç bulur, güneş gözlüğü takmayı özenti kabul ederdi. Henrietta hem pantolon giyer hem güneş gözlüğü takardı.

Babaannem euchre oynar ama briç oynamayı ukalalık olarak görürdü. Henrietta briç oynardı.

Liste daha da uzatılabilir. Henrietta zamanına göre sıra dışı bir kadın sayılmazdı ama o kasaba için sıra dışıydı.

Babaannemle ikisi arkadaki salonda, şöminenin önünde oturup bütün öğle sonrasını konuşup gülüşerek geçirir, ben etrafta dolaşırdım; banyodaki mavi çiçekli klozeti incelememe, büfenin kapağındaki yakut rengi camdan içeri bakmama izin vardı. Henrietta'nın sesi yüksekti, daha çok onun konuştuğunu duyardım. Konuşmasının arasında sık sık kahkahalar patlatırdı –şimdi o kahkahaları bir kadının müthiş bir çılgınlığı itiraf ederken ya da inanılmayacak bir ihanet öyküsünü (erkek ihaneti miydi?) anlatırken atacağı kahkahalar olarak tanıyabiliyorum.

Daha sonra Henrietta'yla, terk ettiği erkekle, âşık olduğu erkekle –hayatı boyunca görüşmeyi sürdürdüğü evli bir erkekti– ilgili rivayetler duydum; hiç kuşkusuz Henrietta bunlardan ve bilmediğim başka şeylerden, babaannem de muhtemelen kendi hayatından söz ediyordu; belki o kadar serbest ve bağıra çağıra konuşmuyordu ama aynı havada, kendisini de şaşırtan, kendi öyküsü olduğuna neredeyse inanamadığı bir öykü gibi anlatıyordu. Çünkü bana öyle geliyor ki babaannem o evde başka hiçbir yerde konuşmadığı –ya da artık konuşmadığı– gibi konuşuyordu. Ama hangi sırların paylaşıldığını, neler anlatıldığını Henrietta'ya sorma fırsatı bulamadım çünkü babaannem ölmeden bir süre önce Henrietta bir araba

kazasında öldü – öteden beri delidolu araba kullanırdı. Zaten büyük ihtimalle sorsam da söylemezdi.

Hikâye daha doğrusu hikâyenin bildiğim kadarı şöyle: Babaannem, sevdiği adam –Leo– ve evlendiği adam –dedem– birbirlerine birkaç mil mesafede yaşıyorlarmış. Babaannem kendisinden olsa olsa üç-dört yaş büyük olan Leo'yla aynı dönemde okulda okumuş olmalı. Ama dedem ondan on yaş büyük olduğu için onunla okumamıştı. İki erkek kardeş çocuklarıydı ve soyadları aynıydı. Birbirlerine benzemiyorlardı – ama görebildiğim kadarıyla ikisi de yakışıklıydı. Dedem düğün fotoğrafında dimdik durur; ondan azıcık daha kısa boylu olan babaannem düğün için belini altmış santime indirmiştir ve farbalalı beyaz elbisesiyle uslanmış ve ağırbaşlı görünür. Dedem geniş omuzlu, sağlam yapılıdır, gülümsemez, ciddi ve akıllı, gururlu, kendisinden bekleneni yerine getirmeye kararlı görünür. Ellili yaşlarında ya da altmışlı yaşlarının başında çekilmiş, bende büyütülmüş kopyası bulunan fotoğrafında da çok değişmemiştir. Hâlâ gücü yerinde, işinin ehli olan, gerekli sıcakkanlılığa ve epey fazlasına da sahip bir adam, haklı olarak saygı gören ve o yaşta bir insanın bekleyebileceğinden daha fazla hüsrana uğramamış bir adam.

Ona ilişkin anılarım yatakta geçirdiği yıla, ölmeden önceki yıla, bir başka deyişle ölüm döşeğinde olduğu yıla aittir. Yetmiş beş yaşındaydı ve kalbi giderek daha çok teklemekteydi. Babam aynı yaşta ve aynı durumdayken ameliyat olmayı tercih etti ve birkaç gün sonra, bilincine kavuşamadan öldü. Dedem için böyle bir seçenek yoktu.

Yatağının alt katta, yemek odasında olduğunu, yastığının altında –sözüm ona babaannemden gizli– bir torba naneşekeri bulundurduğunu ve babaannemin başka ta-

rafta işi varken bana naneşekeri verdiğini hatırlıyorum. Tıraş sabunuyla tütün karışımı hoş bir kokusu vardı (yaşlıların kokusuna karşı hep tetikteydim, kötü kokmadıklarında rahatlardım) ve bana iyi davranır, fazla karışmazdı.

Sonra öldü, annem ve babamla birlikte cenazesine gittik. Ben bakmak istemedim, baktırmadılar. Babaannemin gözleri kıpkırmızı, gözlerinin etrafı kırışıklarla doluydu. Benimle pek ilgilenmiyordu, ben de dışarı çıkıp evle kaldırım arasındaki çimenlik tepeden aşağı yuvarlandım. Orada kaldığım zamanlar yapmaktan en çok hoşlandığım şey buydu, o güne kadar da kimse itiraz etmemişti. Ama bu sefer annem beni içeri çağırıp elbisemin üstündeki otları temizledi. Benim davranışım yüzünden onun suçlanacağı anlamına gelen hiddet hali vardı üzerinde.

Dedem genç bir erkek sıfatıyla, babaannemin genç kızlığında kuzeni Leo'ya âşık olması hakkında ne düşünüyordu acaba? O sıralar babaannemde gözü var mıydı? Umutlu muydu, gözlerinin önünde gelişen ateşli flört umudunu kırmış mıydı? Ateşli olduğu su götürmezdi – kavgalarla barışmaların birbirini izlediği bu dikkat çekici aşk macerasının hem dedem hem de yakın çevredeki herkes farkındaydı mutlaka. O zamanlar eğer kız namusluysa bir aşk macerası herkesin gözü önünde yaşanırdı. Ormanda yürüyüş yapmak söz konusu olamazdı, aynı şekilde danslardan sıvışmak da. Kızın evine yapılan ziyaretler, en azından nişana kadar ailece yapılırdı. Açık bir at arabasında yapılan gezintiler yol üstündeki bütün mutfak pencerelerinden izlenirdi; hava karardıktan sonra gezintiye çıkmanın bir yolu bulunsa da moral bozacak kadar kısa süreliğine olurdu.

Buna rağmen samimiyetler kurulurdu. Babaannemin kız kardeşleri, Charlie'yle Marian refakatçi olarak yanında gönderilir ama bazen kandırılır ya da rüşvete hayır diyemezlerdi.

Charlie Teyzem bana bu sevdayı anlatırken, "Birbirlerine delice âşıktılar," dedi. "Şeytan kadar kurnazdılar."

Bu konuşma evliliğimden önceki o sonbaharda, sandıkların yerleştirildiği sırada oldu. Babaannem işi bırakıp dinlenmek zorunda kalmıştı; flebiti azmış, üst katta yatıyordu. Yıllar boyunca şişkin varislerini lastikli bandajlarla sarmalamıştı. Kendince –hem bandajlar hem de damarlar– o kadar çirkindi ki, kimse görmesin isterdi. Charlie Teyzem bana sır verip damarların bacaklarının etrafına kalın kara yılanlar gibi dolanmış olduğunu söylemişti. Aşağı yukarı on yılda bir damarlardan biri kızarıp şişer, o zaman bir kan pıhtısı kalbine yürümesin diye kıpırtısız yatmak zorunda kalırdı.

Babaannemin yatakta geçirdiği üç-dört gün boyunca Charlie Teyzem sandıkları yerleştirme işinde pek ilerleyemedi. Kararları babaannemin vermesine alışıktı.

"Patron Selina," diyordu hınç beslemeden. "Selina olmayınca ne yapacağımı bilemiyorum." (Gerçekten de öyle oldu; babaannem öldükten sonra Charlie Teyzemin günlük hayatla ilişkisi derhal bozuldu, huzurevine yatırılması gerekti; orada, uzun bir sessizliğin ardından doksan sekiz yaşında öldü.)

İkimiz birlikte işe girişeceğimize mutfak masasında oturup kahve içtik, konuştuk. Ya da fısıldaştık. Charlie Teyzem fısıltıyla konuşmayı âdet edinmişti. Bu özel durumda belki bir nedeni de vardı, kulakları hâlâ mükemmel işiten babaannem tam tepemizdeydi çünkü ama çoğu kez nedensiz fısıldardı. Fısıltısı sadece cazibesini –hemen herkes cazibesine kapılırdı– kullanıp karşısındakini daha samimi ve anlamlı bir sohbete çekmeye yarardı sanki; oysa ağzından çıkan sözler bu seferki gibi babaannemin fırtınalı gençliğine değinen sözler değil, havadan sudan sözler de olabilirdi.

Ne olmuştu? Babaannemin, babaannem olmayı hayalinden bile geçirmediği o günlerde, hamile kalmış ol-

duğunu öğrenmeyi hem umuyor hem de bundan korkuyordum.

Evet çılgındı, evet aşk insanı kurnazlaştırırdı ama hamile kalmamıştı.

Ama bir başka kız hamile kaldı. Bir başka kadın da diyebiliriz çünkü kadın babalıkla suçlanan adamdan sekiz yaş büyüktü.

Yani Leo'dan.

Kadın kasabada bir manifaturacıda çalışıyordu.

"Rivayete göre kadın da sütten çıkmış ak kaşık değildi," demişti Charlie Teyzem, bu malumatı istemeye istemeye, üzülerek verirmiş gibi bir tonda.

Başka kızlar, başka kadınlar sık sık olmuştu. Daha önce de bu yüzden kavga ediyorlardı. Ve babaannem bu yüzden talibinin kavalkemiğine bir tekme atıp kendi arabasından indirmiş ve onun atını tek başına evine sürmüştü. Bu yüzden bir kutu çikolatayı suratına fırlatmıştı. Sonra da alıp yemeye kalkışacak kadar aldırışsız ve obur olması ihtimaline karşılık üzerinde tepinmişti.

Ama bu sefer bir buzdağı kadar sakindi.

"Eh, gidip onunla evlenmen gerekecek, değil mi?" demişti.

Leo çocuğun kendisinden olduğundan emin olmadığını söylemişti.

Babaannem de, "Ama olmadığından da emin değilsin," demişti.

Leo, çocuğun geçimini üstlenirse olayın kapatılabileceğini söylemişti. Kadının derdinin bu olduğundan aşağı yukarı emindi.

"Ama benim derdim bu değil," demişti Selina. Sonra da derdini açıklamıştı: Leo'nun doğru olanı yapması.

Ve kazanmıştı. Çok kısa bir süre sonra Leo'yla manifaturacıda çalışan kadın evlenmişlerdi. Ve bunun üzerinden de fazla zaman geçmeden babaannem –Selina–

dedemle evlenmişti. Düğünü için benim seçtiğim mevsimi seçmişti o da: kışın ortası.

Leo'nun bebeği –bebek onun idiyse, ki muhtemelen öyleydi– ilkbaharın sonunda doğmuş ama ölü doğmuştu. Annesi de ondan sonra ancak bir saat yaşamıştı.

Kısa süre sonra Charlie'ye bir mektup gelmişti. Ama aslında mektup ona değildi. Zarfın içinde Selina'ya verilmek üzere bir başka mektup vardı.

Selina mektubu okuyup gülmüş, "Söyle ona karnım burnumda," demişti. Oysa hamileliği belli bile olmuyordu, Charlie hamile olduğunu o anda öğrenmişti.

"Ayrıca söyle, onun gibi birinden saçma sapan mektuplar almak son istediğim şey."

O sırada karnında taşıdığı bebek babamdı; düğünden on ay sonra, annesini epey zorlayarak doğmuştu. Babaannemle dedemin ondan başka çocuğu olmamıştı. Nedenini sordum Charlie Teyzeme. Babaannemin doğum yapmasını fazlasıyla riskli kılacak, doğuştan bir sorunu mu vardı ya da sakatlanmış mıydı? Belli ki döllenme zorluğu yoktu, dedim, babama düğünden bir ay sonra gebe kaldığına göre.

Charlie Teyzem bir sessizliğin ardından, "Onu bilemem," dedi. Bu kez fısıldamayıp normal yükseklikte, biraz mesafeli, biraz incinmiş ya da sitemkâr bir tonda konuştu.

Niye böyle geri çekilmişti? Onu inciten neydi? Sanıyorum sorduğum nesnel, duygusuz soru ve *döllenme* gibi bir kelimeyi kullanışımdı. Evet, yıl 1951'di, ben yakında evleniyordum ve o da bana tutkuya, talihsiz bir döllenmeye ilişkin bir hikâye anlatıyordu. Buna rağmen genç bir kadının –herhangi bir kadının– bu konularda böyle soğukkanlılıkla, bilgiççe, utanmadan konuşması kabul edilemezdi, edilmezdi. *Döllenme*, daha neler.

Charlie Teyzemin tepkisi o sırada düşünmediğim başka bir nedenden kaynaklanmış da olabilirdi. Charlie Teyzemle Cyril Enişte'nin çocukları olmamıştı. Bildiğim kadarıyla bir hamilelik de olmamıştı. Yani hassas bölgeye dalmış olabilirdim.

Bir an Charlie Teyzem anlatmaya devam etmeyecekmiş gibi göründü. Benim bu hikâyeyi dinlemeye layık olmadığıma hükmetmiş gibiydi. Ama birkaç saniye sonra kendini alamayıp sürdürdü.

Bunun üzerine Leo çekip gitmiş, oradan oraya dolaşmıştı. Kuzey Ontario'da kerestecilik yapmıştı. Hasatçılarla yola düşmüş, batıda rençper olarak çalışmıştı. Yıllar sonra döndüğünde yanında bir karısı vardı; bir yerlerde marangozluğu, çatı ustalığını öğrenmişti, bu işleri yapmaya başladı. Karısı hoş bir kadındı, öğretmenlik yapmıştı. Bir ara çocuk doğurmuş ama öteki çocuk gibi o da ölmüştü. Leo'yla ikisi kasabada yaşıyor, oradaki kiliselerden hiçbirine gitmiyorlardı; kadın batıdaki o acayip dinlerden birine mensuptu. Dolayısıyla kimse kadınla içli dışlı olmadı. Hatta ölmeden kısa bir süre öncesine kadar kimse lösemili olduğunu bile bilmiyordu. Oralarda insanlar lösemiyle ilk kez karşılaşıyordu.

Leo kasabada kalıp çalıştı. Akrabalarıyla daha sık görüşüyordu. Aldığı arabayla onları ziyarete gidiyordu. Üçüncü kez evlenmeyi düşündüğü söyleniyordu; kadın Stratford yakınlarında oturan bir duldu.

Ama bundan önce, hafta içi bir gün öğleden sonra babaannemin kapısını çaldı. Artık okulla işi bitmiş olan babamla dedemin koruluktan yakacak odun taşıdıkları mevsimdi – donlar başladıktan sonra, yoğun kar yağışından önce. Arabayı görmüş olmalılardı ama işlerine devam ettiler. Dedem kuzeniyle selamlaşmak üzere eve gelmemişti.

Zaten Leo'yla babaannem tamamen yalnız olabilecekleri evin içinde oturmamışlardı. Babaannem üstüne

paltosunu giyip arabaya gitmeyi uygun görmüştü. Arabada oturmakla da yetinmeyip evin yolundan aşağı, sonra caddeye ve anayola çıktılar, anayoldan dönüp geri geldiler. Bu turu birkaç kere, yol üstündeki çiftlik evlerinin pencerelerinden bakan herkesin gözü önünde tekrarladılar. Yol üstündeki herkes de artık Leo'nun arabasını tanıyordu.

Leo o araba gezintisi sırasında babaanneme onunla gitmesini önerdi. Hâlâ serbest olduğunu, dul kadına bir söz vermemiş olduğunu söyledi. Muhtemelen hâlâ âşık olduğunu da söyledi. Ona. Babaanneme. Selina'ya.

Babaannem, Leo'ya o ne durumda olursa olsun, kendisinin serbest olmadığını hatırlattı, dolayısıyla duyguları da önemli değildi.

"Sözleri katılaştıkça," dedi Charlie Teyzem, başını bir, iki kere kısaca sallayarak, "ona giderek daha sert sözler söyledikçe, kendi yüreği yarılıyordu şüphesiz."

Leo onu arabayla eve bıraktı. Dul kadınla evlendi. Mabel Teyze diye hitap etmem söylenen kadınla.

"Selina sana bu konuda tek kelime ettiğimi bilse mahvolurum," dedi Charlie Teyzem.

Hayatımın bu gençlik döneminde oldukça yakından inceleyebileceğim üç evlilik vardı. Annemle babamın evliliği her ne kadar en yakınımda sayılabilecek evlilik idiyse de bir bakıma en esrarengiz ve uzak olanıydı aynı zamanda çünkü çocuk zihnim annemle babamı benden bağımsız bir ilişki içinde düşünemiyordu. Annemle babam, tanıdığım çoğu anne baba gibi birbirlerine Anne ve Baba diye hitap ederlerdi. Çocuklarıyla hiçbir ilgisi olmayan konuşmalarda bile. Birbirlerinin adını unutmuşlardı sanki. Boşanmaları ya da ayrılmaları hayalimden bile geçmediği için –boşanmış ya da ayrılmış herhangi bir anne

baba ya da karıkoca tanımıyordum– şimdiki çocukların birçoğu gibi onların duygularını kestirmeye çalışmak, aralarının nasıl olduğuna endişeyle dikkat kesilmek durumunda değildim. Bana göre onlar daha çok bakıcıydılar – eve, çiftliğe, hayvanlara ve biz çocuklara bakıyorlardı.

Annem hastalandığında –tuhaf belirtilerden yakınmanın haricinde temelli hastalandığında– denge bozuldu. Ben o sıralar on iki-on üç yaşındaydım. Bundan böyle annem terazinin bir kefesinde aileyi ağırlığıyla aşağı çekiyor, bizlerse –babam, kardeşlerim ve ben– öteki kefede normale yakın bir durumda tutmaya çalışıyorduk. Yani babam annemden çok bizlerin tarafında gibiydi. Zaten annem babamdan üç yaş daha büyüktü – annem on dokuzuncu, babam yirminci yüzyılda doğmuştu; uzun sürecek hastalık ilerledikçe annem babamın karısı değil, annesi gibi, bizimse annemizden çok bakımımıza muhtaç yaşlı bir akrabamız gibi görünmeye başladı.

Annemin babamdan büyük olmasının, başından beri babaannemin uygunsuz bulduğu şeylerden biri olduğunu biliyordum. Kısa sürede başka şeyler de çıkmıştı ortaya: annemin otomobil kullanmayı öğrenmesi, giyim tarzının neredeyse özgün olması, Kanada Birleşik Kilisesi Misyonerler Derneği'ne değil, laik Kadınlar Enstitüsü'ne üye olması, en beteri de oradan oraya gezerek babamın yetiştirdiği tilkilerin kürkünden yapılmış kapları ve etolleri satması, tam sağlığı bozulmaya başladığında da antika işine el atmasıydı. Babaannem, böyle düşünmek her ne kadar haksızlık olsa da –kendisi de haksızlık olduğunu bile bile– elinde olmadan, uzun süre boyunca teşhis konulamayan ve annemin yaşında ender rastlanan bu hastalığı da bir başına buyrukluk, bir dikkat çekme çabası olarak görüyordu.

Babaannemle dedemin evliliği fiilen şahit olduğum bir ilişki değildi ama hakkında bir şeyler duyardım. Ba-

baannem onu ne kadar sevmiyorsa kendi de kaynanasını o kadar sevmeyen annemden; büyüdükçe babaannemle alıp veremediği olmayan insanlardan da. Çocukluklarında okuldan eve dönerken onlara uğrayan komşular babaannemin elleriyle yaptığı marshmallow'ları, onlara takılıp güldüğünü anlatır ama dedemden biraz korktuklarını söylerlerdi. Huysuz ya da fesat olduğundan değil, sırf suskun olduğu için. İnsanların ona saygısı büyüktü; yıllar boyunca ilçenin belediye meclisinde görev yapmıştı, bir form doldurmak, iş mektubu yazmak için yardıma ihtiyaç duyulduğunda, devlet işleriyle ilgili yeni konuların açıklanması gerektiğinde ona gidilirdi. Becerikli bir çiftçi ve mükemmel bir idareciydi ama idaresinin amacı daha fazla para kazanmak değil, okumaya ayırabileceği daha fazla zaman kazanmaktı. Suskunluğu insanları tedirgin ederdi, babaannem gibi bir kadına ayak uyduramadığı düşünülürdü. İkisinin sanki ayın iki ters yüzünden gelmişler gibi birbirlerinden farklı oldukları söylenirdi.

Bu sessiz evde büyüyen babam hiçbir zaman bu durumdan özellikle rahatsız olduğunu söylemedi. Çiftliklerde her zaman yapılacak çok iş vardır. Mevsimlik işleri tamamlamak –en azından o zamanlar– bir hayatın içeriğini oluştururdu ve evliliklerin çoğu bundan ibaretti.

Yine de babam eve misafir geldiğinde annesinin nasıl farklı birine dönüştüğünü, neşelendiğini fark ediyordu.

Salonda bir keman vardı; babam o kemanın orada ne işi olduğunu, babasına ait olduğunu, babasının eskiden keman çaldığını öğrendiğinde neredeyse yetişkin bir adamdı.

Annem kayınpederinin vakur, akıllı bir eski zaman beyefendisi olduğunu, suskunluğunun da şaşırtıcı olmadığını söylerdi çünkü babaannem hep olmayacak, ufak tefek şeyler yüzünden dedeme kızardı.

Babaannemle dedemin birlikte mutsuz mu olduklarını lafı dolandırmadan Charlie Teyzeme sorsam tekrar sitemkâr bir havaya bürünürdü. Ama dedemin suskunluğu haricinde nasıl biri olduğunu sordum. Onu pek de hatırlayamadığımı söyledim.

"Çok zekiydi. Ve çok adaletli bir insandı. Yine de kimse onunla çatışmak istemezdi."

"Annem, babaannemin ona hep kızdığını söylüyordu."

"Annen onu nereden çıkarmış bilmem."

Gençliğinde, kardeşi Marian ölmeden önce çekilmiş aile fotoğrafına bakınca, babaannemin ailenin en güzeli olduğu söylenebilirdi. Uzun boyu, vakur duruşu, şahane saçları. Fotoğrafçıya gülümsemekle kalmaz, sanki bir kahkahayı dudaklarını ısırarak bastırır gibidir. Öyle canlı, öyle güvenlidir. Duruşu asla bozulmadı, boyu da olsa olsa yarım santim kısalmıştır. Ama benim hatırladığım dönemde (daha önce de belirttiğim gibi ikisinin de benim şimdiki yaşlarımda olduğu sıralar), herkesin çok hoş bir yaşlı hanım diye bahsettiği, Charlie Teyzemdi. Hindiba çiçeği mavisi duru gözleri, zarif hareketleri, başını tatlı bir eğişi vardı. *Şirin* onu en iyi tanımlayan kelimeydi.

En iyi gözlemleyebildiğim evlilik, Charlie Teyzemin evliliğiydi çünkü Cyril Enişte öldüğünde on iki yaşındaydım.

Eniştem gür kıvırcık saçlarıyla iyice büyük görünen iri kafalı, iri yapılı bir adamdı. Gözlük takardı, gözlük camlarından biri çocukken yaralanan gözünü saklayan koyu kehribar rengi bir camdı. Gözü tamamen kör müydü bilmiyorum. Gözün kendisini hiç görmemiştim, düşünmek bile iticiydi – koyu renk, kımıldayan bir jöle tümseği canlanırdı hayalimde. Ne olursa olsun, araba kullanması yasak değildi ve çok kötü kullanırdı. Annemin eve gelip

eniştemle Charlie Teyzemi kasabada gördüğünü söylediğini hatırlarım; eniştem sokağın ortasında bir U dönüşü yapmıştı, nasıl ceza yemediğini annemin aklı almıyordu.

"Charlie o arabaya her binişinde kelle koltukta gidiyor."

Herhalde ceza yememesinin sebebi kasabada önemli, herkesin tanıyıp sevdiği, cana yakın ve özgüven sahibi bir adam olmasıydı. O da dedem gibi çiftçiydi ama çiftçiliğe pek vakit harcamazdı. Noterdi, yaşadığı ilçenin yazmanıydı ve Liberal Parti'de sözü geçerdi. Çiftçilik haricinde bir para da vardı. Belki ipoteklerden gelen paraydı, yatırım lafı geçerdi. Charlie Teyzemle ikisinin birkaç ineği vardı ama başka hayvanları yoktu. Eniştemi ahırda kaymak ayırma makinesini çevirirken gördüğümü hatırlıyorum; üzerinde gömlek ve yelek vardı, dolmakalemiyle Eversharp basmalı kalemi yelek cebine tutturulmuştu. İnekleri sağışını hatırlamıyorum. Acaba her şeyi Charlie Teyzem mi yapıyordu, yoksa bir rençper mi çalıştırıyorlardı?

Charlie Teyzem kocasının araba kullanışından telaşa düştüyse de hiç göstermedi. Birbirlerine olan sevgileri efsane olmuştu. *Aşk* kelimesi kullanılmazdı. *Birbirlerine bağlı* oldukları söylenirdi. Cyril Enişte öldükten bir süre sonra babam bana eniştemle Charlie Teyzemin birbirlerine gerçekten bağlı olduklarını söylemişti. Lafın oraya nasıl geldiğini hatırlamıyorum; o sırada arabadaydık, belki Cryil Enişte'nin araba kullanışıyla ilgili bir yorum –bir espri– yapılmıştı. Babam "gerçekten" kelimesini vurgulamıştı, evli çiftlerin birbirleriyle ilgili hislerinin bu olması gerektiğini, böyle hissettiklerini iddia edebileceklerini ama aslında bu duruma nadiren rastlandığını belirtmek ister gibi.

Bir kere Cyril Enişte'yle Charlie Teyzem birbirlerine adlarıyla hitap ederlerdi, Anne ve Baba diye değil. Yani

çocuksuz olmaları onları başkalarından farklı kılıyor ve birbirlerine işlevleriyle değil, daimi benlikleriyle bağlıyordu. (Dedemle babaannem bile birbirlerinden en azından benim yanımda Büyükanne ve Büyükbaba diye bahseder, işlevi bir derece ileri taşırlardı.) Cyril Enişte'yle Charlie Teyzem asla canım cicimli konuşmaz, isimlerini kısaltmazlardı, birbirlerine dokunduklarını da hiç görmedim. Şimdi düşününce aralarında bir uyum, doyumlu bir bağlantı olduğunu ve benmerkezci bir çocuğun bile fark edebileceği şekilde etraflarına bir hoşluk yaydıklarını anlıyorum. Gerçi hatırladığımı sandığım şey aslında sadece duyduklarım da olabilirdi. Ama hatırladığım diğer duyguların –babamla annemin etrafında korkunç şekilde büyüyen mecburiyet ve talep duygusunun, büyükannemle büyükbabamı sarmalayan ağır tahammülsüzlük ve yerleşik huzursuzluk havasının– bir tek bu evlilikte olmadığından ve bunun da tıpkı kararsız havanın hâkim olduğu bir mevsimde pırıl pırıl bir gün gibi, sözü edilecek bir şey olarak görüldüğünden eminim.

Babaannem de Charlie Teyzem de ölmüş kocalarından pek bahsetmezlerdi. Babaannem artık kocasından adıyla, Will diye söz ediyordu. Bir okul arkadaşından bahsedercesine, hınçsız, kedersiz bir ifadeyle. Charlie Teyzemse babaannemin olmadığı zamanlarda, benimle yalnız konuşurken "Cyril Enişten" diyordu bazen. Söylediği şeyler eniştemin asla yün çorap giymediği, en sevdiği kurabiyenin hurmalı yulaflı kurabiye olduğu, sabah kalkar kalkmaz bir fincan çay içmeyi sevdiği türünden şeylerdi. Genellikle sır paylaşma havasında, fısıltıyla söylerdi bunları; ikimizin de tanımış olduğu önemli birinden söz ettiğimizi ve *enişten* dediğinde onunla hısım olma onurunu bana bahşettiğini ima edercesine.

Michael bana telefon etti. Şaşırmıştım. Harcamalarına dikkat ediyor, yakında üstleneceği sorumlulukları unutmuyordu; o zamanlar harcamalarına dikkat eden insanlar özel, çoğu kez de ciddi bir haber iletilmesi gerekmedikçe şehirlerarası telefon görüşmeleri yapmazlardı pek.

Bizim telefon mutfaktaydı. Michael'ın telefonu bir cumartesi günü, saat on iki civarında geldi; ailemin tamamı birkaç adım uzakta oturmuş öğle yemeği yiyordu. Vancouver'da saat daha sabahın dokuzuydu tabii.

"Bütün gece uyumadım," dedi Michael. "Senden haber almayınca çok merak ettim. Ne oldu?"

"Hiçbir şey," dedim. Ona en son ne zaman mektup yazmış olduğumu hatırlamaya çalıştım. Bir haftadan fazla olamazdı herhalde.

"Çok meşguldüm," dedim. "Burada yapılacak çok iş vardı."

Birkaç gün önce ambara talaş doldurmuştuk. Kazanda talaş yakıyorduk – en ucuz yakıttı. Ama ambara ilk yığıldığında her yere, yatak çarşaflarına bile sızan incecik toz bulutları oluşurdu. İnsan ne kadar dikkat etse de ayakkabılarla evin içine taşınıyordu. Tozdan kurtulmak için çok süpürmek, çok silkelemek gerekmişti.

"Anladım zaten," dedi, oysa talaş sorunuyla ilgili bir şey yazmamıştım henüz. "Neden bütün işi sen yapıyorsun? Neden bir temizlikçi tutmuyorlar? Sen evden ayrılınca tutmak zorunda kalmayacaklar mı?"

"İyi," dedim. "Gelinliğimi beğenirsin umarım. Gelinliğimi Charlie Teyzemin diktiğini söylemiş miydim?"

"Konuşamıyor musun?"

"Pek sayılmaz."

"Peki o zaman. Mektup yaz."

"Yazacağım. Bugün."

"Mutfağı boyuyorum."

Michael elektrik ocağı olan bir tavan arası odasında oturuyordu ama kısa süre önce, birlikte hayatımıza başlayabileceğimiz, bir oda bir salon bir daire bulmuştu.

"Rengini bile merak etmiyor musun? Ben yine de söyleyeyim. Duvarlar sarı, çerçeveler beyaz. Dolaplar beyaz. Mümkün olduğunca aydınlık olsun diye."

"Çok güzel düşünmüşsün," dedim.

Telefonu kapattığımda babam, "Sevgili kavgası değildir umarım," dedi. Sırf içerideki sessizliği bozmak için, abartılı bir tonda, takılırcasına konuşmuştu. Buna rağmen utanmıştım.

Erkek kardeşim kıs kıs güldü.

Michael hakkında ne düşündüklerini biliyordum. Gülüşünü fazla parlak, tıraşını fazla kaymak, ayakkabılarını fazla cilalı, terbiyesini aşırı, nezaketini fazla şevkli buluyorlardı. Hayatında ne bir ahır temizlediği ne de bir çit onardığı belliydi. Bizimkilerin fakirlere –belki özellikle de konumları yüzünden takdir edilemeyecek kadar akıllı fakirlere– özgü bir alışkanlığı ya da ihtiyacı vardı: Kendilerinden üstün kişileri ya da kendilerini onlardan üstün zannettiğinden şüphelendikleri kişileri karikatürize ederlerdi.

Annem öyle değildi. Michael'ı tasvip ediyordu. Michael da çaresizce peltekleşmiş konuşması, titreyen elleri ayakları, kontrolden çıkıp dönen gözleri yüzünden annemin yanındayken tedirgin olmakla birlikte ona kibar davranıyordu. Michael hastalara alışık değildi. Fakirlere de. Yine de kendisine dehşet verici, kasvetli bir tutsaklık gibi görünen ziyareti sırasında elinden geleni yapmıştı.

Ve beni bu tutsaklıktan kurtarmaya can atıyordu.

Sofradakiler –annem haricindekiler– ait olduğum yerde, bu hayatta kalmadığım için beni bir ölçüde hain olarak görüyordu. Oysa aslında kalmamı da istemiyorlardı. Birinin beni istemesi onları rahatlatmıştı. Çevre-

mizdeki gençlerden biri olmadığı için üzülüyor ya da biraz utanıyorlardı belki ama bunun imkânsız olduğunu ve sonuçta böylesinin benim için daha iyi olacağını anlıyorlardı. Michael konusunda bana insafsızca takılmak istiyorlardı (onlara sorulsa şaka derlerdi) ama esasen onu elimden kaçırmamam gerektiği kanısındaydılar.

Michael'ı elimden kaçırmaya niyetim yoktu. Mizah anlayışından yoksun olmadığını, onların zannettiği kadar çalımlı olmadığını ve işten korkmadığını anlamamalarına hayıflanıyordum. Aynı şekilde benim buradaki hayatımın ona göründüğü kadar hazin ya da sefil olmadığını da Michael'ın anlamasını istiyordum.

Michael'a da, aileme de sıkıca tutunmak niyetindeydim. Aileme yaşadığım sürece bağlı olacağımı ve Michael'ın beni utandırarak ya da tartışarak onlardan uzaklaştıramayacağını düşünüyordum.

Ve Michael'ı sevdiğimi sanıyordum. Aşk ve evlilik. Orası insanın içine girdiği, güvende olduğu aydınlık ve hoş bir odaydı. Hayalini kurduğum âşıklar, tüyleri gösterişli yırtıcı avcılar ortaya çıkmamıştı, belki de yoktular, zaten ben de onların dengi olarak görmüyordum kendimi.

Michael benden daha iyi birine layıktı. Bölünmemiş bir kalbi hak ediyordu.

O gün öğleden sonra her zamanki gibi kasabaya gittim. Sandıklar neredeyse hazırdı. Flebiti geçmiş olan babaannem bir yastık yüzünün işlemesini tamamlamak üzereydi; benim koleksiyona eklemeyi planladığı bir çift yastık yüzünden biri. Charlie Teyzem artık kendini gelinliğime adamıştı. Dikiş makinesini salonun ön yarısına yerleştirmişti; ön taraf, sandıkların durduğu arka taraftan sürmeli meşe bir kapıyla ayrılıyordu. Onun işi terzilikti, babaannem bu konuda asla ona yetişemez, müdahale de edemezdi.

Gelinlik elbisem dizime gelen, beli oturan, büzgülü, kalp yakalı, karpuz kollu, şarap rengi kadifeden bir elbiseydi. Evde dikilmiş gibi göründüğünü şimdi anlıyorum, Charlie Teyzemin terziliğinde herhangi bir kusur olduğundan değil de, sırf modeli yüzünden; bir bakıma bana yakışan bir modeldi; ama bir basitliği, yumuşak bir dökümü vardı, iddialı bir üsluptan yoksundu. Ben evde dikilmiş giysilere çok alışık olduğumdan bunun farkında bile değildim.

Elbise provasının ardından tekrar günlük kıyafetimi giyerken babaannem seslenip kahve içmek üzere bizi mutfağa çağırdı. Charlie Teyzemle ikisi tek başlarına olsalar çay içerlerdi ama benim hatırıma Nescafé satın almaya başlamışlardı. Bu âdeti babaannem hasta yatarken Charlie Teyzem başlatmıştı.

Charlie Teyzem birkaç dakika sonra bize katılacağını söyledi, teyel söküyordu.

Babaannemle yalnız olduğumuz sırada ona kendi düğününden önce neler hissettiğini sordum.

"Çok koyu olmuş bu," dedi Nescafé'yi kastederek; sonra da artık bütün ani hareketlerine aksatmadan eşlik eden hafif homurtuyla ayağa kalktı. Biraz daha su ısıtmak için çaydanlığın altını yaktı. Cevap vermeyeceğini sanıyordum ama o, "Herhangi bir şey hissettiğimi hatırlamıyorum," dedi. "Bir şey yemediğimi hatırlıyorum, belimi o elbiseye sığacak kadar incelmem gerekiyordu çünkü. Yani herhalde açlık hissediyordum."

"Peki hiç korkmadın mı..." *Bütün hayatını o kişiyle geçirme fikri seni korkutmadı mı*, diyecektim. Ama ben devam etme fırsatı bulamadan babaannem kestirip attı: "O mesele zaman içinde kendiliğinden hallolur, merak etme."

O benim cinsellikten söz ettiğimi sanmıştı; eğitilmeye ve içimin rahatlatılmasına hiç ihtiyaç duymadığım tek konu buydu.

Ses tonu konuyu açmamın tatsız bulunabileceğini ve daha ayrıntılı bir cevap vermeye niyetli olmadığını ima ediyordu.

Zaten o sırada Charlie Teyzem de bize katılmıştı, bu konuda daha fazla konuşma ihtimalimiz olamazdı.

"Kollar konusunda hâlâ emin değilim," dedi Charlie Teyzem. "Çeyrek yarım santim kadar kısaltsam mı?"

Kahvesini içtikten sonra gidip dediğini yaptı, nasıl duracağını görmek için tek kolu teyelledi. Bana seslenip elbiseyi tekrar giymemi söyledi; giydiğimde beni şaşırtarak koluma değil, ısrarlı bir edayla yüzüme baktı. Sıkılı yumruğunun içinde bana vermek istediği bir şey tutuyordu. Elimi uzattım, "Bu senin," diye fısıldadı.

Ellişer dolarlık dört banknot.

"Fikir değiştirirsen," dedi, sesi hâlâ titrek, telaşlı çıkıyordu. "Evlenmek istemezsen kaçmak için paraya ihtiyacın olacak."

Fikir değiştirirsen, dediğinde bana takıldığını sanmıştım ama *paraya ihtiyacın olacak*, deyince ciddi olduğunu anladım. Kadife elbisemin içinde donakalmıştım; ağzım fazlasıyla soğuk ya da tatlı bir şeyle doluymuş gibi şakaklarım zonkluyordu.

Charlie Teyzem ağzından çıkan sözlerden dehşete düşmüş, gözlerinin rengi solmuştu. Dudakları titremekle birlikte iyice vurgulayarak söyleyeceği sözlerden de korkuyordu.

"Tam senin kalemin olmayabilir."

Teyzemin kalem kelimesini bu şekilde kullandığını hiç duymamıştım; daha genç bir kadının konuşacağı şekilde konuşmaya çalışır gibiydi. Benim kendisinden başkalarıyla konuşacağımı düşündüğü şekilde.

Koridordan babaannemin bağcıklı ağır ayakkabılarının sesi duyuldu.

Başımı iki yana sallayıp parayı dikiş makinesinin üstünde duran gelinlik kumaşının altına ittim. O para bana

gerçek bile görünmemişti; elli dolarlık banknot görmeye alışık değildim.

Charlie Teyzem kadar basit bir insan şöyle dursun, herhangi birinin içimi görmesine izin veremezdim.

Odanın ve şakaklarımın içindeki ağrı ve aydınlık geri çekildi. Tehlike anı tıpkı bir hıçkırık krizi gibi geçti.

"Neyse canım," dedi Charlie Teyzem neşelendirmek ister gibi bir tonda, aceleyle elbisenin kolunu çekiştirerek. "Eskisi gibi bıraksak daha iyi olacak herhalde."

Babaannem duysun diye söylediği buydu. Bana boğuk bir fısıltıyla konuştu.

"Öyleyse *iyi bir eş olmalısın* – öyle olacağına söz vermelisin."

"Elbette," dedim, fısıldamaya gerek yokmuşçasına. Odaya giren babaannem kolumu tuttu.

"Elbise mahvolmadan çıkar kızın üstünden," dedi. "Ter içinde kalmış."

EV

Geçtiğimiz yıl birçok kez yaptığım gibi üç otobüs değiştirerek eve geliyorum. İlk otobüs büyük, klimalı, süratli ve rahat. Yolcular birbirleriyle ilgilenmiyor. Karayolundaki trafiği izliyorlar; otobüs yolda müthiş bir rahatlıkla ilerliyor. Kentten batıya, sonra kuzeye doğru yol alıyoruz; yaklaşık elli mil sonra da pazarı ve imalathaneleri sayesinde gelişmiş büyük bir kasabaya varıyoruz. Orada benimle aynı yöne giden yolcularla birlikte daha küçük bir otobüse biniyoruz. Otobüs, eve dönüşleri bu kasabadan başlayan insanlarla epeyce dolmuş bile: artık araba kullanamayacak kadar yaşlanmış çiftçiler, her yaştan çiftçi eşleri; hafta sonu evlerine dönen hemşirelik okulu ve tarım fakültesi öğrencileri; anne baba eviyle büyükanne büyükbaba evi arasında aktarılan çocuklar. Burası Alman ve Hollandalı göçmen nüfusunun yoğun olduğu bir bölge; yaşlıların bir bölümü bu iki ülkeden birinin dilinde konuşuyor. Yolculuğun bu kısmında otobüsün durup çiftlik kapısında bekleyen birine bir sepet ya da paket bıraktığına şahit olabilirsiniz.

Son aktarmanın yapılacağı otuz mil mesafedeki kasabaya varmak kentten elli mil mesafedeki kasabaya gi-

diş kadar, belki ondan uzun sürüyor. Almanların ve daha sonra gelmiş olan Hollandalıların iri yapılı, iyi huylu torunlarının hepsi bu kasabaya varmadan, yolda inmiş; akşam iyice çökmüş, hava soğumuş, çiftlikler daha bakımsız, daha sarp. İlk otobüsten kalma bir-iki, ikincisinden de iki, üç yolcuyla birlikte yolun karşısına geçiyoruz; burada birbirimize gülümseyerek aramızdaki yoldaşlığı, hatta yola çıktığımız yerde fark edemeyeceğimiz bir benzerliği onaylıyoruz. Bir benzin istasyonunun önünde bekleyen küçük otobüse biniyoruz. Burada otobüs garajı yok.

Bu eski bir okul otobüsü; koltuklar çok rahatsız, tamamen sabit, pencerelerin yarıdan ikiye bölünmüş madeni çerçeveleri var. Manzarayı bölünmeden görebilmek için oturduğunuz yerde iyice aşağı kaymanız ya da dimdik oturup boynunuzu uzatmanız gerekiyor. Bu duruma sinir oluyorum çünkü bu civardaki kırlar görmeyi en çok istediğim yerler: sonbaharın yaprakları kızaran koruları, kuru anız tarlaları, ahırların önüne doluşmuş inekler. Ülkenin bu yöresindeki bu tür sıradan manzaraların hayatta görmeyi isteyeceğim son şey olacağını düşünürdüm her zaman.

Bunun doğru olabileceği ve beklediğimden daha önce olabileceği geçiyor aklımdan birden; otobüs son yirmi millik asfaltı bozuk yolda hoplaya zıplaya, pervasız bir hızla ilerliyor.

Bu yöre kazalar için biçilmiş kaftandır. Ehliyet alacak yaşa gelmemiş oğlan çocukları tepelerin görüşü kestiği stabilize yollarda saatte doksan mil hızla giderken telef olur. Kutlamadan dönen sürücüler gece geç saatte farlarını yakmadan köylerin içinden gürültüyle geçerler; yetişkin erkeklerin çoğu en az bir telefon direğine çarpmış, en az bir hendeğe yuvarlanmıştır.

Baba evine vardığımda babamla üvey annem bazen bana bu kazalardan söz ederler. Babam sadece feci bir kaza olduğunu söyler. Üvey annem bununla yetinmeyip ayrıntıya girer. Kopan bir kafa, direksiyonun saplanmasıyla içeri göçmüş bir göğüs, içen birinin yüzünü parçalayan içki şişesi.

"Geri zekâlılar," diye kestirip atıyorum. Stabilize yol yarışçılarıyla kör kütük sarhoşlara acımadığımdan değil. Bu konuşmanın, üvey annemin lafı şevkle uzatmasının babamı utandırabileceğini düşündüğümden. Daha sonra babamın muhtemelen utanmadığını anlayacağım.

"Çok güzel söyledin," diyor üvey annem. "Geri zekâlılar. Kendilerinden başka suçlayacakları kimse yok."

Babam ve üvey annemle (adı Irlma) mutfak masasının başına oturmuş viski içiyoruz. Köpekleri Buster, Irlma'nın ayaklarının dibinde yatıyor. Babam üç su bardağına aşağı yukarı dörtte üçü dolacak şekilde çavdar viskisi döküp gerisini suyla dolduruyor. Annem hayattayken bu eve tek bir içki şişesi girmemişti, bir bira ya da şarap şişesi bile. Annem evlenmeden önce asla içki içmeyeceğine dair babama söz verdirmişti. Bunun sebebi annemin kendi evinde erkeklerin içkisi yüzünden acı çekmiş olması değildi; o günlerde kendine saygısı olan her kadın kendini bir erkeğe vermeden önce bu sözü şart koşardı.

Eski günlerde bütün yemeklerimizi yediğimiz ahşap mutfak masasıyla üzerine oturduğumuz iskemleler ahıra kaldırılmış. İskemleler birbirinin eşi değildi. Çok eskiydiler; iki tanesinin on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde haritadan silinmiş olan Sunshine köyündeki iskemle fabrikasında –muhtemelen küçük bir işlikti– yapıldığı söylenirdi. Babam onları yok pahasına satmak ya da ihtiyacı olan birine vermek niyetinde. Kendisinin eski döküntüler dediği şeylere hayran olunmasını asla anlayamamıştır; hayran olduklarını iddia edenlerin de özenti oldukla-

rını düşünür. Irlma'yla ikisi ahşaba benzetilmiş, leke tutmayan plastikle kaplı bir masa ve sarı çiçekli plastik minderli dört iskemle almışlar; doğruyu söylemek gerekirse oturması eski tahta iskemlelerden çok daha rahat.

Artık sadece yüz millik mesafede yaşadığımdan aşağı yukarı iki ayda bir evimize geliyorum. Daha önce uzun zaman boyunca bin milden uzakta yaşıyordum; bu evi görmeden yıllarırn geçerdi. O zamanlar burayı bir daha hiç göremeyebileceğim bir yer olarak düşünürdüm, hatırası beni çok duygulandırırdı. Zihnimde odalarını tek tek dolaşırdım. Odaların hepsi küçüktür ve bütün eski çiftlik evlerinde olduğu gibi dışarıdan yararlanmak üzere değil, mümkünse dışarıyı görmezden gelecek şekilde tasarlanmıştır. İnsanlar belki dinlendikleri ya da dışarıdan korundukları zamanı içinde çalışmaları gereken tarlalara veya hayvanlarını besleyebilmek için küreyip bir yol açmaları gereken kar birikintilerine bakarak geçirmek istemiyorlardı. Doğaya hayranlığını dile getiren –hatta *Doğa* kelimesini kullanacak kadar ileriye giden– insanlar genellikle hafif çatlak bulunurdu.

Uzaktayken zihnimde isten kararmış, dar geçmeli tahtalardan yapılmış mutfak tavanını ve ben dünyaya gelmeden mutfağa kilitlenmiş bir köpeğin kemirdiği pencere çerçevesini de görürdüm. Akıtan baca, duvar kâğıdını hafif lekelemişti, annem yer muşambasını gücü yettiği sürece her bahar boyardı. Önce muşambayı koyu bir renge –kahverengi, yeşil veya laciverde– boyar, sonra da süngerle parlak sarı ya da kırmızı, benek benek desenler yapardı.

O tavan şimdi beyaz karoların arkasında görünmüyor, kemirilmiş ahşap çerçevenin yerine yeni bir metal çerçeve takılmış. Pencerenin camı da yenilenmiş, öbür tarafındaki görüntüye tuhaf sarmallar ya da dalgalar eklemiyor artık. Zaten şimdiki görüntü eskiden nadiren

budanan ve alt camların her ikisini kaplayan paşayı attan indiren çalısı da değil, fazlasıyla kuzeyde olduğundan hiçbir zaman fazla meyve vermeyen iki armut ağacıyla kel elma ağaçlarından oluşan meyve bahçesi de. Artık sadece babamın bir miktar arazi satıp yaptığı uzun, gri, penceresiz bir hindi ağılıyla avlusu var.

Ön odaların duvar kâğıtları yenilenmiş –neşeli ama klasik kırmızı kabartma desenli beyaz bir kâğıt– yerler duvardan duvara yosun yeşili halı kaplanmış. Hem babamın hem de Irlma'nın büyüdükleri ve yetişkin hayatlarının bir bölümünde de yaşadıkları evler gaz lambasıyla aydınlatıldığından her yer ışıklı: tavan lambaları, prizli lambalar, uzun, ışıl ışıl floresanlar ve yüz vatlık ampuller.

Evin dışı, doğu rüzgârının rahatlıkla geçtiği, harcı dökülen kırmızı tuğla bile beyaz metal kaplamayla örtülecek. Babam bu işi kendi yapmayı düşünüyor. Yani bu gidişle –mutfak bölümü bin sekiz yüz altmışlarda inşa edilmiş– bu tuhaf ev adeta eritilip günümüzün sıradan, konforlu bir evi içinde kaybolabilir.

Bir zamanlar beni kahredebilecek olan bu kayba o kadar üzülmüyorum. Yine de kırmızı tuğlaların çok güzel, yumuşak bir rengi olduğunu ve duyduğuma göre insanların (*şehirli* insanların) bu tür eski tuğlalara çok para ödediğini söylüyorum ama bunu daha çok babam öyle söylememi bekler diye düşündüğüm için söylüyorum. Artık ben onun gözünde şehirliyim, zaten ayaklarım ne zaman yere bastı ki? (Bu eskisi kadar kusur sayılmıyor artık çünkü beklenenin aksine, muhtemelen benim kadar ayakları yere basmayan insanların arasında bir başarı kazandım.) Ayrıca doğu rüzgârını, yakıt masrafını ve onarım güçlüğünü tekrar açıklamak babamın hoşuna gidiyor. Doğruyu söylediğini biliyorum, kaybolan evin hiçbir yönüyle iyi ya da güzel bir ev olmadığını da biliyorum. Duvarların arasından tırmanan merdiveni, birbirine açılan yatak odalarıyla öteden beri yoksul eviydi. Yüz yılı aşkın

bir süredir insanların yoksunluk içinde yaşadığı bir ev. Dolayısıyla, babamla Irlma hayatlarının en varlıklı dönemini yaşamalarını sağlayan emeklilik maaşlarını birleştirip rahat etmek, *modern* (onlar bu kelimeyi tırnak içine almadan, yalın ve olumlu anlamda kullanıyor) olmak istiyorlarsa, benim pembe tuğlalar, yıkılan bir duvar elden gidecek diye yakınmaya hakkım olabilir mi?

Öte yandan babamın benden bazı itirazlar, bir sersemlik beklediği de doğru bir bakıma. Evin benim için eskisi kadar çok şey ifade etmediğini, artık hangi değişikliği yaparsa yapsın benim için gerçekten bir önemi olmadığını ondan gizlemeye mecbur hissediyorum kendimi.

"Senin burayı ne kadar sevdiğini biliyorum," diyor babam özür dilercesine ama bir yandan tatminle. Ben de artık herhangi bir yeri sevip sevmediğimden emin olmadığımı, galiba sevdiğim şeyin kendimin buradaki hali olduğunu söylemiyorum ona; o benliğimle işimi bitirdim, geç bile kaldım.

Artık salona gidip piyano taburesinde eski fotoğraflarla notaları karıştırmıyorum. Liseden kalma ders kitaplarımı, Latince şiirleri, *Maria Chapdelaine*'i aramıyorum. Annemin Ayın Kitabı Kulübü'ne üye olduğu, 1940'larda bir yılın çok satan kitaplarını da aramıyorum; VIII. Henry'nin karılarıyla ilgili romanların, üç isimli kadın yazarların ve Sovyetler Birliği'ne ilişkin hoşgörülü kitapların revaçta olduğu bir yıldı. Annemin evlenmeden önce aldığı pörsümüş suni deri ciltli "klasikler"i açıp ebrulu iç arka kapağına, yayıncının taahhüdünün (*Everyman, I will go with thee, and be thy guide, in thy most need to go by thy side*)[1] altına, sırf onun zarif, tipik öğretmen yazısıyla yazılmış genç kızlık soyadını görmek için bakmıyorum.

1. (İng.) Sokaktaki adam, seninle gideceğim, sana rehberlik edeceğim, en çok ihtiyaç duyduğun anda yanında olmak için. (Ç.N.)

Annem yıllar boyunca bizi utandıran hırsıyla, sonra da bir o kadar utanç veren ama haklı yakınmalarıyla bu eve hâkim olduğu halde burada onu hatırlatan bir şeyler bulmak zor. Hastalığı o zamanlar o kadar az biliniyordu ve etkileri o kadar garipti ki, insana gerçekten annemin kapris olsun diye, ilgiye ve hayatında daha büyük boyutlara duyduğu gerçek ihtiyaç yüzünden icat etmiş olabileceği bir şey gibi geliyordu. Bu ilgiyi ailesi ona gerektiği için göstermişti, gönülsüzce olmasa da soğuk, sabırsız ve katı görünecek –bazen öyle olacak– kadar rutin biçimde. Anneme hiç yetmedi, hiç.

Evin her yanında, yatakların altında, masaların üstünde duran kitaplar Irlma tarafından toplanmış, kışkışlanmış ve salondaki kitaplığa tıkış tıkış doldurulup üzerlerine cam kapaklar kapanmış. Babam karısına ihanet etmeyip artık pek kitap okumadığını, çok meşgul olduğunu söylüyor. (Ama ona gönderdiğim *Tarih Atlası*'na bakmayı seviyor.) Irlma kitap okuyan insan görüntüsünden hoşlanmıyor, yabanilik olarak görüyor okumayı, ayrıca sonuçta ne işe yarıyor ki? Kâğıt oynamanın ya da bir şeyler yapmanın daha iyi olduğunu düşünüyor. Erkekler ahşap işi yapabilir, kadınlarsa yama işi yorgan, goblen halı, tığ işi yapabilir, nakış işleyebilir. Yapılacak şey her zaman bulunur.

Buna karşılık Irlma, babamın yaşlılığında ele aldığı yazma işine saygı gösteriyor. "Aşırı yorulduğu zamanlar hariç çok güzel yazıyor," dedi bana. "En azından senden güzel yazıyor."

Irlma'nın elyazısından söz ettiğini anlamam zaman aldı. "Yazmak" buralarda hep elyazısı anlamına gelmiştir. Öteki işe "hikâye uydurmak" denirdi, hâlâ da öyle deniyor. Irlma'nın kafasında ikisi bir şekilde birbirine bağlı şeyler, itiraz etmiyor. İkisine de.

"Zihnini çalıştırıyor," diyor.

Ona sorulursa kâğıt oynamak da aynı işi görür. Ama günün ortasında iskambilin başına oturmaya her zaman vakit bulamıyor.

Babam bana evin cephe kaplamasından söz ediyor. "İki yıl önceki halime dönebilmek için böyle bir işe ihtiyacım var," diyor.

Yaklaşık on beş ay önce ciddi bir kalp krizi geçirmişti.

Irlma kupayla kahve, bir tabak tuzlu ve mısır unlu kraker, peynir, tereyağı, kepekli undan muffinler, kabartma tozlu kurabiyeler, kare kare kesilmiş krema kaplı zencefilli kek getiriyor.

"Fazla bir şey değil," diyor. "Yaşlılığımda tembelleştim."

Asla öyle bir şey olmayacağını, asla tembelleşmeyeceğini söylüyorum.

"Söylemeye utanıyorum ama kek bile hazır karışımlardan. Yakında hazır da alırım."

"Güzel ama," diyorum. "Bazı karışımlar çok güzel oluyor."

"Orası öyle," diyor Irlma.

Ertesi gün yemek saatinde –babamın eskiden çalıştığı hindi ağılında yarım gün çalışan– Harry Crofton bize uğruyor; mecburi ve beklenen itirazları yaptıktan sonra yemeğe kalmaya ikna ediliyor. Öğle yemeği saat on ikide yeniyor. Yemekte dövülüp unlanmış ve fırında pişirilmiş biftek, patates püresiyle et sulu sos, haşlanmış yaban havucu, lahana salatası, çörek, üzümlü kurabiye, yaban elması reçeli ve marshmallow'lu balkabaklı turta yiyoruz. Ayrıca ekmek ve tereyağı, çeşitli atıştırmalıklar, hazır kahve ve çay var.

Harry babama ırmağın yukarısında bir karavanda yaşayan ve telefonu olmayan Joe Thoms'dan mesaj getir-

miş, babam uğrayıp bir çuval patates bırakırsa çok memnun olacakmış. Parasıyla elbette. Gelebilse gelip alırmış ama gelemiyormuş.

"Gelemez tabii," diyor Irlma.

Babam bu sataşmayı geçiştirmek için bana dönüp, "Artık yarı kör sayılır," diyor.

"İçki dükkânına zor gidiyor," diyor Harry.

Hepsi gülüyor.

"Onun yolunu koklaya koklaya bulur," diyor Irlma. Sonra da sık sık yaptığı gibi şevkle kendi lafını tekrarlıyor: "Koklaya koklaya bulur yolunu!"

Irlma tıknaz ve pembe beyaz bir kadındır; boyalı açık kumral bukleleri, hâlâ ışıldayan kahverengi gözleri, her an duygusallaşmaya hazır, gülme krizine kapılacakmış gibi bir görüntüsü vardır. Ya da öfke patlamasına dönüşebilecek bir sabırsızlığın eşiğindeymiş gibi. İnsanları güldürmekten ve gülmekten hoşlanır. Bazen de elleri belinde, başı öne uzanmış sert bir söz söyler, kavga çıkarmayı umarcasına. Bu davranış biçimini trende doğmuş bir İrlandalı olmakla ilişkilendirir.

"Ben İrlandalıyım biliyorsun. Kavgacı bir İrlandalıyım. Ve hareket halindeki bir trende doğdum. Bekleyemedim. Kicking Horse Railway[1] inanabiliyor musun? Çifteleyen bir atın üstünde doğmuşsan kendini korumayı biliyorsun, doğrusu bu." Sonra, dinleyenler aynı şekilde karşılık da verseler, susup sıkılarak geri de çekilseler meydan okurcasına kahkaha atar.

"O Peggy denen kadın hâlâ Joe'yla mı yaşıyor?" diye soruyor Harry'ye.

Peggy'nin kim olduğunu bilmediğimden soruyorum.

"Peggy'yi hatırlamadın mı?" diyor Harry sitemkâr bir tonda. Sonra Irlma'ya dönüyor. "Elbette."

1. (İng.) Çifteleyen at demiryolu. (Ç.N.)

Babamın tilki çiftliği varken, benim küçüklüğümde Harry, babamın yanında çalışırdı. Bana ceplerinin tozlu derinliklerinden meyan balı şekerlemeleri çıkarıp verir, kamyonu kullanmayı öğretmeye çalışır ve şortumun lastiğine kadar her yerimi gıdıklardı.

"Peggy Goring," diyor Harry. "Erkek kardeşleriyle birlikte Canada Packers'ın beri yanında otururlardı hani. Yarı Kızılderili'dirler. Hugh ve Bud Goring. Hugh mandırada çalışırdı."

"Bud belediyede bekçiydi," diye ekliyor babam.

"Hatırladın mı şimdi?" diyor Irlma hafif sert bir tonda. Kasabalıların isimlerini, kasabaya ait olayları unutmak kasıtlı bir kabalık olarak algılanabiliyor.

Hatırlamadığım halde, hatırladım, diyorum.

"Hugh çekti gitti, bir daha da dönmedi," diyor Irlma. "Bud da evi kapattı. Arka tarafta tek bir odada yaşıyor. Artık emekli maaşı var ama pintiliğinden bütün evi ısıtmıyor."

"Biraz tuhaflaştı," diyor babam. "Hepimiz gibi."

"Her neyse, Peggy hatırlarsan Joe'yla dolaşırdı yıllar önce," diyor geniş bir yüzölçümündeki her hikâyeyi, rivayeti, rezaleti ve olası babalığı eskiden de, şimdi de bilen Harry. "Ama sonra kalktı gitti, başkasıyla evlendi, kuzeyde bir yerde yaşıyordu. Bir süre sonra Joe da kalkıp oraya gitti, Peggy'yle birlikte yaşıyordu ama feci bir kavgadan sonra batıya gitti." Her zamanki gibi gülüyor: sessizce, adeta içine hapsolmuş müthiş bir şahsi alayla, göğsü ve omuzları sarsıla sarsıla.

"Öyle yaptılar," diyor Irlma. "Birbirleriyle düşüp kalkmaya devam ettiler."

"Sonra Peggy, Joe'nun peşine düştü," diye söze devam ediyor Harry, "sonunda orada birlikte yaşamaya başladılar; anlaşılan Joe bunu adamakıllı dövünce o da trene binip buraya döndü. Trene binmeden öyle bir dayak ye-

miş ki yolda durup hastaneye yatırmak zorunda kalacaklarını sanmışlar."

"Bir erkek sıkıysa beni dövmeye kalksın," diyor Irlma. "Sıkıysa yapsın."

"Evet, her neyse," diyor Harry. "Ama Peggy'nin parası vardı herhalde ya da evden kendi hissesine düşeni Bud'dan kopardı çünkü kendine o karavanı aldı. Seyahat edeceğini düşünmüştür belki. Ama Joe tekrar boy gösterince karavanı nehrin oraya götürdüler ve kalkıp evlendiler. Peggy'nin öteki kocası ölmüş olmalı."

"Evlendikleri söyleniyor daha doğrusu," dedi Irlma.

"Bilemem," dedi Harry. "Duyduğuma göre hâlâ daha aklına esince tekme tokat dövüyormuş."

"Hele biri beni dövmeye kalksın," dedi Irlma. "Görürdü gününü. Münasip bir yerine yerdi tekmeyi."

"Aman, aman," diyor babam, şakadan korkmuş gibi yaparak.

"Yarı Kızılderili olduğu içindir belki," diyor Harry. "Kızılderililer ara sıra kadınlarını dövermiş, kadınlar dayak yiyince daha çok severmiş onları."

"Canım, insanlar Kızılderililer hakkında ileri geri konuşur," demek zorunda hissediyorum kendimi; Irlma da –burnu derhal bir kibirlilik, üstünlük taslama kokusu alarak– bakma sen, insanların Kızılderililer hakkında söylediklerinin çoğu da doğru diyor.

"Bu sohbet benim gibi ihtiyar bir adam için fazla heyecanlı," diyor babam. "Ben yukarı çıkıp yatayım biraz."

"Formda değil," diyor Irlma, babamın merdiveni ağır ağır tırmanan ayak sesleri duyulmaz olduğunda. "İki-üç gündür kötü hissediyor kendini."

"Öyle mi?" diyorum, fark etmediğim için suçluluk duyarak. Bana şimdilerde Irlma'yla ben bir araya geldiği-

mizde hep nasılsa yine öyleymiş gibi gelmişti: azıcık şüpheli ve ürkek, sanki tetikte olmak zorundaymış gibi, bizi birbirimize açıklayıp savunmak için enerji gerekirmiş gibi.

"İyi hissetmiyor kendini," diyor Irlma. "Anlıyorum ben."

Dışarıda giydiği ceketi üstüne geçirmiş olan Harry'ye dönüyor.

"Şu kapıdan çıkmadan sana bir şey soracağım," diyor, Harry'yle kapının arasında durup yolunu keserek. "Söyle bakalım, bir kadını bağlamak için ne kadar ip gerekir?"

Harry düşünürmüş gibi yapıyor. "İri bir kadın mı, ufak tefek bir kadın mı acaba?"

"Her boydan kadın."

"Bilmem ki. Bilemem."

"İki top bir karış," diye haykırıyor Irlma; Harry'nin yeraltı neşesinden bazı derin gurultular bize kadar ulaşıyor.

"Irlma, ne cadaloz kadınsın."

"Öyleyimdir. Cadaloz bir kocakarıyım. Öyle."

Babam arabayla patatesleri Joe Thoms'a götürürken ben de onunla gidiyorum.

"Kendini iyi hissetmiyor musun?"

"Pek sayılmaz."

"Ne bakımdan iyi hissetmiyorsun yani?"

"Bilmem ki. Uyuyamıyorum. Grip olmuşumdur büyük ihtimal."

"Doktoru aramaya niyetin var mı?"

"İyileşmezsem ararım. Şimdi arasam adamın vaktini boşa harcamış olurum."

Benden bir on yaş büyük olan Joe Thoms insanı korkutacak kadar çelimsiz ve titrek; ip gibi uzun kolları var,

yüzü tıraşsız, yıpranmış, yakışıklı, gözlerinin feri sönmüş. Herhangi birini dövebileceğini sanmıyorum. Bizi karşılayıp patates çuvalını almak üzere el yordamıyla ilerleyerek dışarı çıkıyor. Duman dolu karavana girmemiz için ısrar ediyor.

"Bunların parasını ödeyeceğim," diyor. "Söyle, ne kadar?"

Babam, "Bırak yahu," diyor.

Ocağın başında devasa bir kadın bir tencerenin içindeki yemeği karıştırıyor.

Babam, "Peggy, bu benim kızım," diyor. "Ne pişiriyorsan çok güzel kokuyor."

Peggy cevap vermiyor, Joe Thoms, "Tavşan," diyor, "biri hediye etti. Boşuna konuşma, sağır kulağı dönük sana. O sağır, ben kör. Şeytanın işi! Tavşan alt tarafı ama bizim tavşana itirazımız yok. Tavşan pislik yemez."

Kadının bütün vücudunun iri olmadığını görüyorum şimdi. Bize yakın olan kolunun üst kısmı bedeninin geri kalanıyla tamamen orantısız; kurtmantarı gibi şişmiş. Elbisesinin kolu koparılıp atılmış, kol oyuğu lime lime kalmış, iplikler sarkıyor, etteki korkunç şişlik açıkta kalmış, karavanın dumanı ve loşluğu içinde parlıyor.

Babam, "Tavşan bayağı güzel olur," diyor.

"Bir kadeh bir şey veremediğim için kusura bakmayın," diyor Joe. "Ama evde yok. Biz içmiyoruz artık."

"Benim de içecek halim yok, doğrusunu istersen."

"Mormonlara katıldığımızdan beri evde zırnık yok. Hem ben hem Peggy. Katıldığımızı duymuş muydun?"

"Hayır Joe, duymadım."

"Katıldık. Bize çok iyi geldi."

"İyi."

"Hayatımın büyük kısmını yanlış yaşamışım, şimdi anlıyorum. Peggy de anlıyor."

Babam, "Hı hı," diyor.

"Kendi kendime diyorum ki: Tanrı'nın beni kör etmesinde şaşılacak bir şey yok. Tanrı beni kör etti ama ben nedenini anlıyorum. Tanrı'nın amacını anlıyorum. Temmuzun ilk hafta sonundan beri evde içkinin damlası yok. Son o gün oldu. Bir Temmuz."

Joe yüzünü babamın yüzüne yaklaştırıyor.

"Sen Tanrı'nın amacını anlıyor musun?"

"Yahu Joe," diyor babam içini çekerek. "Bana kalırsa bunların hepsi saçma."

Buna şaşırıyorum çünkü babam normalde müthiş diplomattır, kibar kıvırmaların adamıdır. Bana her zaman neredeyse ikaz ederek *ayak uydurmak*, insanları kızdırmamak gerektiğini söylemiştir.

Joe Thoms benden de çok şaşırıyor.

"Öyle demek istemedin aslında. Onu kastetmedin. Sen ne dediğini bilmiyorsun."

"Pekâlâ biliyorum."

"Öyleyse İncil'i bir oku. Oku da gör neler diyor İncil'de."

Babam sinirle ya da sabırsızlıkla dizine bir şaplak indiriyor.

"İnsan İncil'le hemfikir olabilir ya da olmayabilir Joe. İncil de diğer bütün kitaplar gibi bir kitap."

"Öyle deme, günah. İncil'i Tanrı yazdı, dünyayı, bizim hepimizi O tasarladı, O yarattı."

Tekrar şaplaklar iniyor. "Bilemiyorum Joe. Bilmiyorum. Dünyanın tasarlanması mesela, tasarlanmış olduğu nereden belli?"

"Peki öyleyse kim yarattı dünyayı?"

"Bu sorunun cevabını bilmiyorum. Umurumda da değil."

Babamın yüzünün her zamanki gibi olmadığını, mülayim (yüzünün en istikrarlı ifadesi) olmadığını ama somurtkan da olmadığını görüyorum. İnatçı ama meydan

okumuyor, sadece ödün vermeyen bir bitkinlikle kendi içine kilitlenmiş. İçinde bir şeyler kapanmış, stop etmiş.

* * *

Babam hastaneye giderken arabayı kendi kullanıyor. Ben kucağımda yıkanıp temizlenmiş bir kapla oturuyorum; tekrar kenara çekip kusması gerekirse kabı tutmaya hazırım. Bütün gece ayaktaydı, birçok kez kustu. Arada mutfak masasında oturup *Tarih Atlası*'na baktı. Ontario eyalet sınırları dışına nadiren çıkmış olan babam Asya' nın ırmaklarını, Ortadoğu'daki eski sınırları biliyor. Okyanus tabanındaki en derin çukurun nerede olduğunu biliyor. Büyük İskender'le Napoléon'un ilerleyişlerini, Hazarlar' ın başkentlerini Volga'nın Hazar Denizi'ne döküldüğü yerde kurduklarını biliyor.

Omuzlarının arasında, bütün sırtında bir ağrı olduğunu söyledi. Bir de eski düşmanım dediği karın ağrısı.

Saat sekiz civarında uyumak niyetiyle yukarı çıktı; Irlma'yla ben sabah saatlerini mutfakta konuşup sigara içerek, babamın uyuduğunu umarak geçirdik.

Irlma eskiden erkekleri nasıl etkilediğini hatırladı. Erken başlamış. Daha dokuz yaşında, bir geçit törenini izlerken adamın biri onu ayartıp kaçırmak istemiş. Birinci evliliğinin ilk yıllarında bir gün Toronto'da sokakta yürüyormuş; elektrik süpürgesi yedek parçası satan bir yer duymuş, onu arıyormuş. Hiç tanımadığı adamın biri, "Size bir tavsiyede bulunayım hanımefendi," demiş. "Şehirde böyle gülümseyerek dolaşmayın. İnsanlar yanlış anlayabilir."

"Nasıl gülümsediğimin farkında değildim. Kötü bir niyetim yoktu. Öteden beri somurtacağıma gülümsemeyi tercih ederdim. Hayatımda hiç bu kadar şaşırmamıştım. *Şehirde böyle gülümseyerek dolaşmayın.*" Irlma arkasına yaslanıyor, kollarını çaresizlikle açıyor, gülüyor.

"Seksiymişim. Haberim bile yoktu."

Babamın ona ne dediğini söylüyor. Keşke başından beri annemle değil, onunla evli olsaymış, öyle demiş.

"Aynen böyle söyledi. Ona uygun kadın benmişim. Başından evlenseymiş benimle."

"Doğru aslında," diyor Irlma.

Babam aşağıya indiğinde kendini daha iyi hissettiğini söyledi; biraz uyumuştu, ağrısı geçmişti, en azından geçiyormuş gibi gelmişti ona. Bir şeyler yemeye çalışabilirdi. Irlma bir sandviç, omlet, elma püresi ve bir fincan çay teklif etti. Babam çayı içmeye çalışıp kustu, safra kusup durdu.

Ama hastaneye gitmeden önce beni ahıra götürüp samanın yerini ve koyunlara nasıl verileceğini göstermeyi ihmal etmedi. Irlma'yla babam yirmi, yirmi beş koyun besliyorlar. Neden beslediklerini bilmiyorum. Koyunların bakım zahmetine değecek kadar bir kazanç sağladığını sanmıyorum. Belki etrafta birkaç hayvan olması güven veriyordur onlara. Buster var elbette ama o çiftlik hayvanı sayılmaz. Koyunlar iş çıkarıyor, yapılması gereken çiftlik işi, hayatları boyunca bildikleri türden bir iş.

Koyunlar hâlâ otluyor ama buldukları ot besin değerinin bir bölümünü kaybetmiş –birkaç kez don yaptı– bu yüzden saman da yemeleri gerekiyor.

Arabada babamın yanında oturup çanağı tutuyorum; hastaneye kadar mutat eski yoldan ağır ağır ilerliyoruz: Spencer Sokağı, Church Sokağı, Wexford Sokağı, Ladysmith Sokağı. Evin aksine kasaba büyük ölçüde aynı; kimse yenileme ya da değişiklik yapmıyor. Buna rağmen benim gözümde değişti. Kasabayı yazdım ve tükettim. Aşağı yukarı aynı banklar, hırdavatçı, bakkal, berber ve

belediye binası kulesi duruyor ama benim gözümdeki gizli anlamları yok olmuş.

Babam için öyle değil. O burada ve sadece burada yaşadı. Nesneleri bu şekilde tüketerek onlardan kaçmadı.

Babamı hastaneye yatırırken biraz tuhaf iki şey oluyor. Babamın yaşını sorduklarında hiç düşünmeden, "Elli iki," diyorum; âşık olduğum erkeğin yaşı bu. Sonra gülüp özür diliyorum ve babamın yattığı acil koğuşuna koşup yetmiş iki mi, yetmiş üç yaşında mı, diye soruyorum. Soru onu da şaşırtmış gibi bakıyor bana. "Pardon?" diyor resmiyetle, zaman kazanmak için, sonra da yetmiş iki olduğunu söylüyor. Baştan aşağı hafifçe titremekte ama çenesi dikkati çekecek şekilde titriyor, tıpkı anneminki gibi. Hastaneye girdiğinden bu yana geçen kısacık sürede bir vazgeçiş yaşadı. Öyle olacağını biliyordu tabii; bu yüzden gelmeyi geciktiriyordu. Hemşire tansiyonunu ölçmek üzere gelince babam gömleğinin kolunu sıyırmaya çalışıyor ama beceremiyor; hemşire sıyırmak zorunda kalıyor.

"Dışarıda oturup bekleyebilirsiniz," diyor hemşire bana. "Orası daha rahat."

İkinci tuhaflık: Tesadüf bu ya, babamın kendi doktoru, Dr. Parakulam –Hintli doktor diye biliniyor yörede– acilde nöbetçi doktor. Bir süre sonra geliyor, babamın onu dostça selamlamak için çaba gösterdiğini duyuyorum. Yatağın etrafındaki perdenin çekilip kapatıldığını duyuyorum. Dr. Parakulam muayene bitince gelip hemşireyle konuşuyor; hemşire benim bulunduğum odadaki bankoda bir şeyler yapıyor.

"Tamam. Girişini yapın. Yukarı kata."

Hemşire telefon ederken doktor karşıma geçip oturuyor.

"Yok mu?" diyor hemşire telefonda. "Yukarıya yatmasını istiyor. Yok. Peki, söyleyeyim."

"Üç-C'ye yatırılması gerekiyormuş. Yatak yokmuş."

"Kronik koğuşuna yatmasını istemiyorum," diyor doktor; hemşireyle bu ülkede yetişmiş bir doktora oranla daha otoriter bir tavırla ya da gücenmiş bir tonda konuşuyor belki. "Yoğun bakıma yatmasını istiyorum. Yukarıya."

"Öyleyse siz konuşsanız daha iyi olur belki," diyor hemşire. "Kendiniz konuşmak ister misiniz?"

Hemşire uzun boylu, ince bir kadın; neşeli, teklifsiz, orta yaşa gelmiş erkeksi bir kız havası var. Bir hemşirenin doktorla konuşurken kullanmasını bekleyebileceğim kadar ölçülü, terbiyeli ve saygılı bir tonda konuşmuyor. Belki Dr. Parakulam saygı uyandıran bir doktor değil. Belki de genellikle son derece tutucu fikirlere sahip olan köylü ve kasabalı kadınların birçoğu buyurgan ve fütursuz davrandığı içindir.

Dr. Parakulam ahizeyi alıyor.

"Kronik koğuşuna yatırmak istemiyorum. Yukarıya yatmasını istiyorum. Peki siz acaba... Evet, biliyorum. Ama imkânı yok mu?.. Bu vaka... biliyorum. Ama dediğim gibi... Evet. Evet, tamam. Peki. Anlıyorum."

Telefonu kapatıp hemşireye dönüyor. "Üçüncü koğuşa yatırın." Hemşire yeri ayarlamak üzere telefonu eline alıyor.

"Ama yoğun bakıma yatırmak istiyordunuz," diyorum, babamın ihtiyaçlarına öncelik tanımanın bir yolu olması gerektiğini düşünerek.

"Evet, yoğun bakıma yatırmak istiyorum ama bu konuda yapabileceğim bir şey yok." Doktor ilk kez doğrudan bana bakıyor; şimdi belki düşmanı telefondaki kişi değil, benim. Doktor kısa boylu, esmer tenli, zarif bir adam, iri, parlak gözleri var.

"Elimden geleni yaptım," diyor. "Daha fazla ne yapabileceğimi sanıyorsunuz? Doktor dediğiniz nedir ki? Artık doktor dediğiniz bir hiç."

Ona kalırsa kimin suçlu olduğunu bilmiyorum –hemşireler, hastane, devlet– ama doktorların bu şekilde parladığını görmeye alışık değilim; çaresizliğini itiraf etmesi ondan son isteyeceğim şey. Babam açısından hayra alamet değil.

"Sizi suçlamıyorum..." diyorum.

"İyi öyleyse. Suçlamayın."

Hemşirenin telefon görüşmesi bitmiş. Bana Hasta Kabul'e gidip form doldurmam gerektiğini söylüyor. "Kartı yanınızda mı?" diyor. Sonra doktora dönüyor: "Lucknow yolunda kaza yapan birini getiriyorlar. Anlayabildiğim kadarıyla durumu ağır değil."

"Tamam. Tamam."

"Şanslı gününüzmüş."

Babamı dört yataklı bir odaya yatırdılar. Yataklardan biri boş. Babamın yanında, pencere kenarındaki yatakta yaşlı bir adam var; sırtüstü yatıp oksijen alması gerekiyor ama konuşabiliyor. Son iki yılda dokuz ameliyat geçirdiğini söylüyor. Geçen yılın büyük bölümünü şehirdeki Gaziler Hastanesi'nde geçirmiş.

"Alabilecekleri her şeyi aldılar, sonra içime hapları doldurup ölmeye eve gönderdiler." Bunu birçok kez anlatılıp sükse yapmış bir espri gibi söylüyor.

Radyosu var, rock müziği çalıyor. Belki başka istasyon alamıyor. Belki bu müziği seviyor.

Babamın karşısında bir başka ihtiyarın yatağı var; adam yataktan kaldırılıp tekerlekli iskemleye oturtulmuş. Beyaz saçları kısacık kesilmiş ve hâlâ gür; hastalıklı çocuklar gibi koca kafalı, çelimsiz bedenli. Üstünde kısa bir hastane gömleği var; tekerlekli iskemlede bacaklarını ayırmış oturuyor, kahverengi kurumuş fındıklar açıkta. İskemlesinin önünde bebeklerin mama sandalyeleri gibi bir

tepsi var. Oynasın diye eline bir elbezi verilmiş. Elbezini rulo haline getirip yumruğuyla üç kere vuruyor. Sonra açıyor, ardından tekrar dikkatle rulo haline getirip tekrar vuruyor. Her seferinde üç kere vuruyor, birer ucuna ve ortasına. İşlem devam ediyor, zamanlama aksamıyor.

"Dave Ellers," diyor babam alçak sesle.

"Tanıyor musun?"

"Tabii ya. Eski demiryolcu."

Eski demiryolcu işine ara vermeden bize şöyle bir bakıyor. "Hah," diyor, uyarırcasına.

Babam görünüşe bakılırsa alay etmeden, "Dibe vurdu," diyor.

"Odadaki en yakışıklı erkek sensin," diyorum. "Ayrıca en iyi giyimli olanı da."

Bunun üzerine gülümsüyor, hafifçe, görev icabı. Irlma'nın paketinden çıkardığı bordo gri çizgili yeni pijamasını giymesine izin verdiler. Noel armağanı.

"Biraz ateşim varmış gibi geldi mi sana?"

Alnına dokunuyorum, ateş gibi.

"Biraz olabilir. Bir şey verirler." Yaklaşıp fısıldıyorum: "Zihinsel açıdan da açık fark atmış durumdasın bence."

"Ne?" diyor. "Ha." Etrafına bakıyor. "Koruyamayabilirim." Daha bunu söylerken bugün anlamını öğrendiğim çılgın, çaresiz bakış yerleşiyor gözlerine; yatağın kenarından leğeni kapıp çenesinin altına tutuyorum.

Babam öğürürken dokuz ameliyat olan adam radyosunun sesini açıyor.

Oturmuşum tavanda
Tepetaklak durumda
Bakıyorum aşağıya
Dönüp duran insanlara

Eve dönüyorum, Irlma'yla akşam yemeği yiyoruz. Yemekten sonra tekrar hastaneye gideceğim. Yarın da

Irlma gidecek. Babam onun bu gece gelmemesinin daha iyi olacağını söyledi.

"Önce beni bir kontrol altına alsınlar da," dedi. "Telaşlanmasını istemiyorum."

"Buster dışarılarda bir yerde," diyor Irlma. "Çağırıyorum, gelmiyor. Bana gelmezse kimseye gelmez."

Buster aslında Irlma'nın köpeği. Babamla evlendiğinde yanında getirdiği köpek. Alman kurduyla İskoç çoban köpeği kırması; çok yaşlı, kokulu ve genelde ruhsuz. Irlma haklı, köpek ondan başkasına güvenmiyor. Yemek boyunca Irlma belirli aralıklarla kalkıp mutfak kapısından sesleniyor.

"Buster, oğlum. Buster, Buster. Gel eve."

"Çıkıp sesleneyim mi?"

"İşe yaramaz ki! Kulak asmaz."

Bana öyle geliyor ki Irlma'nın sesi Buster'ı çağırırken daha zayıf, daha bezgin çıkıyor; başka herhangi biriyle konuşurken buna izin vermiyor. Mümkün olduğunca yüksek bir ıslık çalarak çağırıyor köpeği ama ıslığı da cansız.

"Nereye gittiğinden adım gibi eminim," diyor. "Irmağa gitmiştir."

Irlma ne derse desin, babamın lastik çizmelerini ayağıma geçirip Buster'ı aramaya çıkmam gerekeceğini düşünüyorum. Sonra, benim duyamadığım bir sese kulak veren Irlma başını kaldırıp kapıya seğirtiyor, sesleniyor: "Buster, gel oğlum. İşte geldi. Geldi işte. Gel içeri hadi. Hadi Buster. Aferin oğlum."

"Nerelere gittin?" diyor, eğilip köpeğe sarılarak. "Nereye gittin, koca moruk? Biliyorum. Biliyorum. Irmağa gidip ıslandın."

Buster çürük ve ırmak yosunu kokuyor. Kanepeyle televizyon arasındaki matın üzerinde geriniyor.

"Yine bağırsak derdi var, o yüzden. O yüzden girmiş suya. Alev alev yanıyor, o da rahatlamak için suya giriyor.

Ama boşaltmadıkça tam rahatlayamayacak. İmkânsız," diyor, köpeği kuruladığı havluya sarıp severek. "Zavallı ihtiyarcık."

Buster'ın bağırsak sorununun hindi kümesini karıştırıp ne bulursa yemesinden kaynaklandığını bir kez daha açıklıyor bana.

"Çürümüş hindi ölüleri. İçinde sert tüyleri. Yutuyor, sonra da genç köpekler gibi çıkaramıyor. Sindiremiyor. Bağırsaklarında birikiyorlar, tıkıyorlar, boşaltamıyor, kıvranıyor. Dinle bak şunu."

Gerçekten de Buster homurdanıp inliyor. Zorlanarak ayağa kalkıyor. *Ih. Ih.*

"Bütün gece böyle sürebilir. Bilemiyorum. Belki hiç çıkaramaz. İşte bu ister istemez korkutuyor beni. Veterinere götürsem yardım etmezler, biliyorum. Çok yaşlı diyecekler, uyutmak isteyecekler."

Ih. Ih.

* * *

"Beni yatıracak kimse bile yok," diyor demiryolcu Mr. Ellers. Yatağında oturur pozisyonda. Sesi sert ve gür ama babamı uyandırmıyor. Babamın gözkapakları titreşiyor. Takma dişleri çıkarıldığından ağzı iki ucundan aşağı çekilmiş, dudakları neredeyse yok olmuş. Uykudaki yüzünde sabit bir hüsran ifadesi.

"Kesin şu patırtıyı," diyor Mr. Ellers sessiz koridora. "Kesin sesinizi, yoksa yüz seksen dolar ceza keserim."

"Sen kes sesini, çatlak moruk," diyor radyolu adam ve radyosunu açıyor.

"Yüz seksen dolar."

Babam gözlerini açıyor, yatakta doğrulmaya çalışıyor, tekrar geriye bırakıyor kendini ve biraz telaşlı bir tonda soruyor: "Nihai sonucun insan olduğu nereden belli?"

Çek elini cebimden...

"Evrim," diyor babam. "Olayı tamamen yanlış anlamış olabiliriz. Hiç bilmediğimiz bir şeyler dönüyor olabilir."

Alnına dokunuyorum. Hâlâ ateş gibi.

"Sen ne düşünüyorsun?"

"Bilmiyorum baba."

Çünkü düşünmüyorum, bu tür şeyleri düşünmüyorum. Bir zamanlar düşünürdüm, artık düşünmüyorum. Şimdi işimi düşünüyorum, bir de erkekleri.

Babamın konuşma enerjisi tükenmek üzere.

"Belki gelecek olan şey yeni Karanlık Çağ."

"Öyle mi düşünüyorsun?"

"Irlma bizi cebinden çıkarır."

Sesi bana sevecen ama hüzünlü geliyor. Sonra hafifçe gülümsüyor. Söylediği kelime, yanlış duymadıysam... *âlem*.

* * *

"Buster iyileşti," diye karşılıyor Irlma beni eve döndüğümde. Yüzüne bir rahatlama, muzaffer bir ifade yayılmış.

"Ya. Çok iyi."

"Sen hastaneye gittin, o da hemen işe koyuldu. Sana bir kahve yapayım." Su ısıtıcısının fişini prize takıyor. Masanın üstüne jambonlu sandviç, hardallı turşu, peynir, kraker, çiçek ve çam balı koymuş. Akşam yemeğini bitireli daha iki saat oldu.

"Homurdanmaya, volta atmaya, matı eşelemeye koyuldu. Istıraptan delirmiş gibiydi, hiçbir şey yapamıyordum. Sonra, aşağı yukarı yediyi çeyrek geçe, seslerden bir değişiklik olduğunu anladım. Dışkıyı atmaya çalışabileceği daha iyi bir pozisyona getirdiğinde çıkardığı sesten anlıyorum. Biraz börek kalmıştı bitirmediğimiz, börek yemeyi tercih eder miydin?"

"Hayır, teşekkür ederim. Bunlar iyi."

Jambonlu sandviçlerden bir tane alıyorum.

"Bunun üzerine kapıyı açtım, dışarıya çıkıp boşaltsın diye ikna etmeye çalıştım."

Su ısıtıcısı ıslık çalıyor. Irlma hazır kahvemin üstüne su koyuyor.

"Bir dakika, gerçek krema getireceğim – ne yazık ki gecikmişim. Doğrudan matın üstüne boşalttı. Şu kadar bir şey." İki yumruğunu birleştirip gösteriyor. "Bir de *sert*. Berbat. Görmeliydin. Taş gibiydi."

"Haklıymışım," diye devam ediyor. "Hindi tüyleriyle doluydu."

Çamura benzeyen kahveyi karıştırıyorum.

"Sonra da *ploff* yumuşak kısmı boşaldı. Batırdın ortalığı, değil mi?" Bunu başını kaldırmış olan Buster'a söylüyor. "Berbat kokuttun ortalığı, haberin var mı? Ama çoğu matın üstüne denk geldi, ben de dışarı çıkarıp hortum tuttum," dedi tekrar bana dönerek. "Sonra sabun ve tahta fırçasıyla giriştim, ardından tekrar hortum tuttum. O bitince yerleri de silip lizol sıktım, kapıyı da açık bıraktım. Şu anda kokmuyor değil mi içerisi?"

"Hayır."

"O rahatlayınca ben de gerçekten çok mutlu oldum. Zavallı ihtiyarcık. İnsan olsaydı doksan dört yaşında olacaktı."

Kocamdan ayrılıp doğuya geldikten sonra babamla Irlma'ya ilk ziyaretimde eskiden annemle babamın yatak odası olan odada yatmıştım. (Babamla Irlma eskiden benim olan odayı kullanıyorlar.) Rüyamda, gerçekte uyumakta olduğum odaya yeni girmiş ve annemi diz çökmüş halde bulmuştum. Süpürgelikleri sarıya boyuyordu. Irlma bu odayı mavi beyaza boyayacak, bilmiyor musun, dedim. Evet, biliyorum, dedi annem ama düşündüm ki

acele edip bitirirsem öyle bırakır, taze boyayı kapatma zahmetine katlanmaz. Ama senin yardım etmen lazım, dedi. Bitirmeme yardım etmen lazım çünkü o uyurken yapmam gerekiyor.

Rüyada tıpatıp eski günlerdeki gibiydi annem; bir enerji patlamasıyla bir işe başlar, sonra herkesi yardım için seferber ederdi; çünkü ansızın bir bitkinlik, çaresizlik çökerdi üzerine.

"Ben ölüyüm biliyorsun," dedi açıklama olarak. "Bu yüzden de o uyurken yapmam gerekiyor bu işi."

* * *

Irlma bizi cebinden çıkarır.

Babam bu cümleyle ne demek istemişti?

Irlma'nın sadece kendine yararlı şeyleri bildiğini ama onları çok iyi bildiğini mi? Neredeyse her koşulda ihtiyacı olanı alacağından şüphe duyulamayacağını mı? İhtiyaçlarını sorgulamayan bir insan, hissettiği, söylediği ve yaptığı hiçbir şeyin doğruluğundan şüphe duymayan bir insan.

Onu bir arkadaşıma anlatırken, sokaktaki bir cesedin ayağından çizmesini çıkarabilecek bir insan, demiştim. Sonra eklemiştim elbette: Bunda ne kötülük var?

... *âlem.*

Irlma bir âlem.

Utandığım bir şey oldu. Irlma, babamın başından beri kendisiyle olmadığına hayıflandığını, onu anneme tercih ettiğini söylediğinde soğukkanlı ve bilgiç bir tonda – kendi başına bile gücendirebilen eğitimli tonda– öyle dediğinden hiç kuşku duymadığımı söyledim. (Duymuyorum da. Babamla benim –pek övgüye değer olmayan–

ortak alışkanlığımızdır, insanlara aşağı yukarı duymaktan hoşlanacaklarını tahmin ettiğimiz sözleri söyleriz sık sık.) Babamın öyle dediğinden hiç kuşku duymadığımı ama onun bunu bana iletmesini incelikli bulmadığımı söyledim. Evet *incelikli*. Kullandığım kelime buydu.

Birinin onu bu şekilde incitmeye çalışmasına çok şaşırdı; o kendinden memnundu, formdaydı. Hayatta dayanamadığı bir şey varsa, o da insanların söylediklerini yanlış anlaması, alınganlık etmesi olduğunu söyledi. Gözleri yaşlarla doldu. Ama o sırada babam aşağıya indi, Irlma kendi derdini unuttu –en azından geçici olarak unuttu– ve kaygısı babama, ona yiyebileceği bir şey hazırlamaya yöneldi.

Kaygı mı? Sevgisi de diyebilirdim. Yüzü yumuşacık olmuştu, pembe, şefkatli ve sevgi doluydu.

Dr. Parakulam'la telefonda görüşüyorum.

"Sizce ateşi niye bu kadar yüksek?"

"Bir yerinde iltihaplanma var." *Besbelli* demiyor.

"Peki antibiyotik... antibiyotik alıyordur herhalde?"

"Her şeyi alıyor."

Bir suskunluk.

"Sizce iltihap neresinde..."

"Bugün birtakım tahliller yaptıracağım. Kan tahlilleri. Yine elektro çekilecek."

"Sizce kalbinden ötürü mü?"

"Evet. Temelde öyle bence. Asıl sorun bu. Kalbi."

Pazartesi öğleden sonra, Irlma hastaneye gitti. Ben götürecektim onu –Irlma araba kullanmıyor– ama Harry Crofton kamyonuyla çıkıp gelince Irlma ben evde kalabileyim diye onunla gitmeye karar verdi. Irlma da, babam da *ev boş kaldığında* endişeleniyorlar.

Ahıra gidiyorum. Bir saman balyasını alıp etrafındaki ipi kesiyorum, samanı ayırıp yayıyorum.

Buraya geldiğimde genellikle cuma akşamından pazar akşamına kadar kalıyorum, daha fazla değil; şimdi ertesi haftaya kaldığım için hayatımda bir şeyler kontrolümden çıkıvermiş gibi geliyor bana. Bunun bir ziyaretten ibaret olduğundan pek emin değilim. Bir yerden diğerine gidip gelen otobüslerin benimle bağlantısı artık o kadar kesin değil.

Ayağımda açık sandaletler, ucuz manda derisi sandaletler var. Bunları tanıdığım birçok kadın giyiyor, köy hayatını tercih ettiğinizi, yalınlıktan ve doğallıktan hoşlandığınızı ifade ettiği düşünülüyor. Benim şu anda yaptığım türden işleri yapmak için pratik bir ayakkabı değil. Ayak parmaklarımın arasına saman çöpleri ve iri siyah kuru üzümlere benzeyen koyun pislikleri girip eziliyor.

Koyunlar etrafıma toplanıyor. Yazın kırkıldıkları için yünleri çıkmaya başlamış ama henüz pek uzamamış. Kırkıldıktan hemen sonra, uzaktan bakıldığında şaşırtıcı derecede keçiye benzerler; şu anda bile yumuşak ve ağır değiller. İri kalça kemikleriyle tos vuran alınları dışarı fırlamış. Samanı yayarken biraz utanarak onlarla konuşuyorum. Uzun yemliğe yulaf koyuyorum.

Bazı tanıdıklarım bu tür işlerin sağaltıcı ve kendine has bir saygınlığa sahip olduğunu söylüyor ama ben bu işlerin ortasında doğup büyüdüğümden hissiyatım farklı. Zaman ve mekân beni kuşatıp hapsedebiliyor; hiç kaçıp kurtulamamışım, hayatım boyunca burada kalmışım gibi gelebiliyor kolaylıkla. Sanki yetişkinlik hayatım beni yakalayamamış bir rüyaymış gibi. Kendimi bu hayatın içinde bir ölçüde gelişmiş olan Harry'yle Irlma gibi ya da bu hayata kendini uyarlamış olan babam gibi değil, daha çok uyumsuzlardan, tutsaklardan biri gibi görüyorum; buradan gitmesi gereken ama gitmemiş, gidememiş ve şimdi herhangi bir yere uygun olmayan –neredeyse hiç-

bir işe yaramayan, bekâr, paslanan– insanlardan biri. Annesi öldükten sonra bir kış mevsimi ineklerini açlığa terk eden adamı düşünüyorum; kederinden donakaldığı için değil de, onları beslemek için ahıra gitmeye üşendiğinden, gitmesi gerektiğini söyleyecek kimse olmadığından. Böyle bir şeye inanabiliyorum, hayal edebiliyorum. Kendimi görevini yapmış, evden ayrılmamış, günün birinde bir fırsat çıkacağını düşünmüş, sonra uyanıp çıkmayacağını anlamış orta yaşlı bir kız evlat olarak görebiliyorum. O kız artık geceleri sabaha kadar kitap okuyor, kapı çalındığında açmıyor, koyunlara saman vermek için somurtarak, trans halinde dışarı çıkıyor.

* * *

Ben koyunlarla işimi bitirirken Irlma'nın yeğeni Connie arabasıyla ahırın avlusuna giriyor. Liseye giden küçük oğlunu okul çıkışı almış, nasılız diye yoklamak üzere bize uğramış.

Connie iki oğlu olan dul bir kadın; birkaç mil ötede, sınırda bir çiftliği var. Hastanede yardımcı hemşire olarak çalışıyor. Irlma'nın yeğeni olmasının yanı sıra benim de ikinci dereceden kuzinim; sanıyorum babamın Irlma'yı daha yakından tanıması onun sayesinde oldu. Gözleri Irlma'nınkiler gibi kahverengi ve ışıltılı ama bakışları daha düşünceli, Irlma'nınkiler kadar talepkâr değil. Bedeni becerikli, teni kuru, kolları kaslı, kır düşmüş koyu renk saçları kısacık kesilmiş. Sesinin ve ifadesinin değişken bir cazibesi var, hâlâ iyi bir dansçı gibi hareket ediyor. İşe gitmeden ruj sürüp gözlerini boyuyor, işten çıkarken tekrar makyaj yapıyor; ona fazla bir seçenek sunmamış, şans bakımından kısıtlı hayatında yüksek moral, iyi huyluluk ya da insaniyet ve iyilik diye tanımlamanın yetersiz olacağı özellikler edinmeyi başarmış.

Koyunlar aşağı tarlaya gitmesin diye kapıyı kapatmak üzere –benim kapatmış olmam gerekirdi– oğlunu gönderiyor.

Hastaneye uğrayıp babamı ziyaret ettiğini, bugün çok daha iyi göründüğünü söylüyor; ateşi düşmüş, yemeğinin tamamını yemiş.

"Sen de kendi hayatına dönmek istiyorsundur," diyor, sanki bu dünyanın en doğal şeyiymiş, kendisi benim yerimde olsa aynı şeyi istermiş gibi. Bir odada oturup yazı yazdığım, bazen bir arkadaş ya da sevgiliyle buluşmak için dışarı çıktığım hayatım hakkında bir şey biliyor olması imkânsız ama bilse, buna hakkım olduğunu söylerdi herhalde.

"Oğlanlarla ben gelip Irlma Teyze'ye yardım ederiz. Yalnız kalmak istemiyorsa oğlanlardan biri onunla kalır. Şimdilik idare ederiz en azından. Sen de telefon eder durumu öğrenirsin. Hafta sonu tekrar gelirsin. Ne dersin?"

"Gerçekten sorun olmaz mı sence?"

"Bence durum çok vahim değil," diyor. "Genellikle önce birkaç korku atlatılıyor, ondan sonra – ondan sonra perde iniyor. Genellikle tabii."

Gerekirse buraya hızla gelebileceğimi düşünüyorum, araba kiralayabilirim.

"Ben her gün hastaneye uğrarım," diyor. "Babanla ben dostuz, benimle konuşur. Merak etme, bir şey olursa ben seni ararım. Herhangi bir değişiklik olursa."

Öyle de yapacağız galiba.

Babamın bir keresinde söylediği bir şeyi hatırlıyorum. *Kadınlara olan inancıma kavuşturdu beni.*

Kadınların içgüdüsüne, doğal içgüdülerine, sıcak, faal ve dolambaçsız bir şeye olan inanç. Bende olmayan bir şey, diye düşünmüştüm gücenerek. Ama şimdi Connie'yle konuşurken neyi kastettiğini daha iyi anlıyorum. Gerçi babamın bahsettiği kişi Connie değildi. Irlma'ydı.

Bütün bunları daha sonra düşündüğümde, ahırın samanı yaymak için durduğum ve paniğe kapılmaya başladığım köşesinin aynı zamanda hayatımın ilk açık seçik anısının dekoru olduğunu kavrayacağım. O köşede samanlığa çıkan dik ahşap basamaklar vardır; hatırladığım sahnede ben ilk ya da ikinci basamakta oturmuş babamın siyah beyaz ineği sağışını seyrediyorum. Yılını biliyorum; siyah beyaz inek çocukluğumun en berbat kışı olan 1935 kışında zatürreeden ölmüştü. Böylesine pahalı bir kayıp kolay hatırlanıyor.

İnek hâlâ hayatta, benim üzerimde sıcak tutacak giysiler, yün palto ve çorap, süt sağma saatinde hava da kararmış olduğuna göre –ahır bölmesinin yan tarafında çiviye asılı bir fener var– muhtemelen sonbahar sonu ya da kış başı. Belki yıl hâlâ 1934. Kara kış bastırmadan hemen önce.

Fener çiviye asılı. Siyah beyaz inek dikkati çekecek kadar iri ve lekeleri belirgin görünüyor; en azından ondan daha uzun ömürlü olan, yan bölmedeki kızıl, daha doğrusu çamurlu kızılımsı ineğe kıyasla öyle. Babam ineğin gölgesinde, üç ayaklı süt sağma taburesinde oturuyor. Kovaya dolan iki süt fıskiyesinin ritmini hatırlıyorum ama sesini tam hatırlayamıyorum. Sert ve hafif bir ses miydi, minik dolu taneleri gibi? Ahırın fenerle aydınlanan küçük bölümünün ötesinde saman dolu yemlikler, birkaç yıl sonra bir kedi yavrumun içinde boğulacağı su deposu, örümcek ağı sarmış pencereler ve uzanamayacağım yüksekliğe asılı iri, kaba aletler –tırpanlar, baltalar, tırmıklar– var. Onun da ötesinde, bizim yoldan aşağı nadiren bir arabanın geçtiği, ev dışında ışığın olmadığı zamanlardaki köy gecelerinin karanlığı.

O sırada muhtemelen başlamış, bütün kestane ağaçlarını ve birçok meyve ağacını öldüren o olağanüstü kışın soğuğuna dönüşecek olan ayaz.

NİÇİN ÖĞRENMEK İSTİYORSUNUZ?

Mezar odasını kocamdan önce ben gördüm. Yolun solunda, onun tarafındaydı ama o araba kullanmakla meşguldü. Dar ve engebeli bir yoldaydık.

"O neydi?" dedim. "Tuhaf bir şey."

Çimenlerle kaplı, doğal olmayan büyük bir tümsek.

Fazla vaktimiz olmadığı halde dönebilecek bir yer bulduğumuzda döndük. Georgian Körfezi'nde oturan arkadaşlarla öğle yemeği için buluşacaktık. Ama bu bölgeyi sahiplendiğimizden hiçbir ayrıntısını kaçırmamaya çalışırız.

Küçük bir köy mezarlığının ortasında duruyordu. Kocaman yünlü bir hayvan gibi, tarih öncesi bir dekorda yayılmış yatan dev bir vombat gibi.

Yamacı tırmanıp bahçe kapısını açtık ve tümseğin ön tarafına bakmaya gittik. Biri yüksek, öteki alçak iki kemerin arasında bir taş duvar, alçak kemerin içinde bir tuğla duvar. Ne isim ne tarih, sadece üstteki kemerin kilit taşına adeta sopayla ya da parmakla, kabaca kazılmış ince bir haç. Tümseğin daha alçak olan öteki ucunda sadece toprakla çimenler ve çıkıntılı iri taşlar, muhtemelen toprağın kaymasını önlemek için oraya yerleştirilmiş. Bunların üzerinde de hiçbir işaret yok, içeride kimin veya neyin gizlendiğine dair herhangi bir ipucu yok.

Arabaya döndük.

* * *

Bundan yaklaşık bir yıl sonra doktorumun muayenehanesinden hemşire telefonla aradı. Doktor beni görmek istiyormuş, randevu ayarlanmış. Konunun ne olduğunu sormadan anladım. Üç hafta kadar önce şehirde bir kliniğe gidip mamografi çektirmiştim. Özel bir neden, bir sorun yoktu. Her yıl mamografi çektirmenin tavsiye edildiği yaşa gelmiştim sadece. Ama yapacak çok işim olduğundan bir yıl öncekini atlamıştım.

Mamografi sonucu doktoruma iletilmişti.

Sol göğsümde, derinde bir kitle vardı, ne doktorum hissetmişti ne de ben. Hâlâ hissedemiyorduk. Doktor mamografide bezelye büyüklüğünde göründüğünü söyledi. Şehirde bir doktordan biyopsi için randevu almıştı bana. Yanından ayrılırken elini omzuma koydu. Bir kaygı ya da güvence ifadesi. Doktor arkadaşımdır, ilk karısının ölümü aynen bu şekilde başlamıştı, biliyordum.

Şehirdeki doktordan alınan randevuya daha on gün vardı. Bu süreyi mektuplara cevap vererek, evi temizleyerek, dosyalarımı düzenleyerek, akşam yemeklerinde arkadaşları ağırlayarak geçirdim. Daha derin denebilecek mevzuları düşünmek yerine bu işlerle meşgul oluşuma şaşırıyordum. Ciddi bir şey okumuyor, müzik dinlemiyor, sabah erken saatte, günışığı sedir ağaçlarının arasına süzülürken büyük pencereden dışarıya bakarak genelde olduğu gibi kafam karışık, kendimden geçmiyordum. Kendi başıma yürüyüşe bile çıkmıyordum ama kocamla birlikte her zamanki gibi yürüyüş yapıyor, arabayla geziyorduk.

Mezar odasını tekrar görüp hakkında bir şeyler öğrenmeyi kafama koymuştum. Keşfe giderken hangi yolun üzerinde olduğunu hatırladığımızdan emindik – emin sayılırdık. Ama bulamadık. Bir sonraki yolu denedik, orada da bulamadık. Bruce ilinde olduğu kesin diyorduk, doğu batı yönünde uzanan asfaltsız bir yolun kuzeyindeydi ve

yakınında birçok yaprak dökmeyen ağaç vardı. Üç-dört öğle sonrasını mezar odasını aramakla geçirdik; hem şaşırmıştık hem canımız sıkılmıştı. Ama dünyanın bu bölgesinde, çok iyi bildiğimizi zannettiğimiz, hep sürprizlerle karşılaştığımız bu kırları birlikte seyretmek her zamanki gibi bir zevkti.

Buranın coğrafyası geçmiş olayların kaydı gibidir. İlerleyen, durağan ve geri çekilen buzlar tarafından şekillendirilmiştir. Buz burada birçok kez fetihler ve geri çekilişler sahnelemiş, son kez yaklaşık on beş bin yıl önce çekilmiştir.

Oldukça yakın zamanda denebilir. Tarihi belirli bir şekilde düşünmeye başladığımdan beri oldukça yakın.

Bu tür buzul coğrafyaları korumasızdır. Çeşitli hatlarının birçoğu çakıldan oluşur, çakılsa erişilmesi, toplanması kolay bir malzemedir ve çakıla daima talep vardır. Bu tali yolların kullanılır olmasını mümkün kılan bu malzemedir: arazideki çukurların yerinde eskiden yükselen tepelerin kemirilmesiyle, taraçaların yağmalanmasıyla elde edilen çakıl. Çiftçiler için nakit elde etmenin de bir yoludur. En eski anılarımdan biri, babamın bizim nehir düzlüklerindeki çakılları sattığı yaz mevsimidir: gün boyu evin önünden geçen kamyonların heyecanı ve bahçe kapısına asılı tabelanın yaşattığı önemsenme duygusu. *Çocuklar oynuyor.* Yani *biz.* Ardından, kamyonlar gidip çakıllar götürüldükten sonra, bahar sellerinden kalan suların birikip neredeyse yazın ortasına kadar kaldığı çukur ve oyuklar yeni bir heyecan olmuştu. Bu tür çukurlarda zamanla çiçekli, arsız yabani otlar, ardından da çimen ve çalılar biter.

Büyük taş ocaklarında oyulmuş tepeler görürsünüz, sanki manzaranın bir bölümü kendini gelişigüzel ters yüz etmiş gibi. Daha önce taraçaların ya da nehir düzlüklerinin olduğu yerde küçük göller oluşmuştur. Oyuk-

ların dik yamaçları zaman içinde gür bir bitki örtüsüyle, engebeli yeşilliklerle kaplanır. Ama buzulun izleri temelli kaybolmuştur.

Dolayısıyla sürekli kontrol etmeniz, değişiklikleri kavramanız, bazı şeyleri yok olmadan önce görmeniz gerekir.

Yolculukta yanımızda taşıdığımız özel haritalarımız var. Bunlar Lyman Chapman ve Donald Putnam'ın –onlardan teklifsizce ama saygıyla Put ve Chap diye söz ederiz– *The Physiography of Southern Ontario* [Güney Ontario'nun Fiziki Coğrafyası] adlı kitabıyla birlikte satılan haritalar. Bu haritalarda diğer haritalardaki gibi yollar, kentler ve nehirler işaretlidir ama başka şeyler de gösterilir; bunları ilk gördüğümde çok şaşırmıştım.

Haritalardan birine bakalım: Güney Ontario'da, Georgian Körfezi'nin güneyinde kalan bir bölge. Yollar. Kentler, nehirler, ilçe sınırları gösterilmiş. Ama bakın daha neler var: parlak sarı, filizî, kruvazör grisi, daha koyu çamur grisi ve çok uçuk gri lekeler, mavi, taba, turuncu, gül pembe, mor ve bordo kahve benekler, kuşaklar, şişko ya da sıska kuyruklar. Çil kümeleri. Düz yeşil yılanları andıran yeşil şeritler. Kırmızı mürekkeple çizilmiş ince titrek çizgiler.

Nedir bütün bunlar?

Sarı renk kumları gösteriyor, göl kıyısında değil, iç kısımlarda toplanmış, çoğu kez bir bataklığın ya da çoktan kurumuş bir gölün kenarında. Çiller yuvarlak değil, oval; manzarada kısmen gömülmüş yumurtalar gibi görünüyorlar, küt uçları buzun akış yönüne ters. Bunlar drumlinler; bazı yerlerde dip dibe sıkışık, bazı yerlerde seyrek. Bazılarına büyük ve düz tepeler denebilir, bazılarıysa araziden azıcık yüksekte. Yer aldıkları araziye (drumlinli buzul sürüntüsü – taba) ve bulunmadıkları daha engebeli araziye (drumlinsiz buzul sürüntüsü – kruvazör grisi) adlarını veriyorlar. Buzul onları gerçekten yumurta gibi yerleştirmiş, buldozer misali ilerleyişinde topladığı malzemeden

düzenli ve ekonomik biçimde kurtulmuş. Bunu beceremediği yerlerde ise arazi doğal olarak daha engebeli.

Mor kuyruklar uç buzultaşları, buzun uzun geri çekilişi sırasında nerede durup kenara bir sırt biçiminde döküntüleri yığdığını gösterirler. Parlak yeşil çizgiler eskerleri gösterir, arabanın penceresinden bakarken ayırt edilmesi en kolay yüzey şekilleri bunlardır. Bu minyatür sıradağlar, ejderha sırtları, buz cephesine dik açıda, buzun altında bir tünel açan nehirlerin izlediği yolu işaret eder. İlerledikçe boşalttıkları çakıllarla dolu seller. Genellikle her eskerin yanında küçük, dingin bir dere akar: o eski azgın nehrin torunu.

Turuncu renk boşaltım kanallarını, erime suyunu taşıyan devasa kanalları gösterir. Koyu gri, boşaltım kanallarında oluşan ve hâlâ orada olan bataklıkların rengidir. Mavi, buzul suyunun göllere hapsolduğu yerlerdeki killi toprakları işaret eder. Buraları düz arazidir ama pürüzsüz değildir, killi arazi asitlidir, topaklıdır. Ağır toprak, kaba otlar, kötü akaçlama.

Çimen yeşili şevli buzul sürüntüsünü, günümüzün alüvyonlu Huron Gölü kıyısı boyunca eski Warren Gölü'nün düzlemiş olduğu pürüzsüz yüzeyi gösterir.

Şevli buzul sürüntüsünün üzerindeki, ona yakın kumluklardaki kırmızı hatlar ve kırmızı kesik çizgiler, uçurum kalıntılarını ve terk edilmiş kumsalları gösterir – Büyük Göller'in konturları şimdi arazide ancak hafif bir yükselti halinde görülebilen atalarının kumsalları. Hayal gücünden tamamen yoksun, çağdaş ve otoriter adlar verilmiş hepsine: Warren Gölü, Whittlesey Gölü.[1]

1. Dr. Joseph Warren (1741-1775): Amerikan Devrimi'nin ilk günlerinde Boston'da Amerikalı Yurtseverler örgütlerinde önemli rol oynamış ABD'li hekim.

Yarbay Charles White Whittlesey (1884-1921): Birinci Dünya Savaşı'nda Argon Ormanı'ndaki "Kayıp Tabur"un komutanı olarak ün yapmış, Amerika Şeref Madalyası sahibi, ABD'li asker. (Ç.N.)

Bruce Yarımadası'nda, ince toprak tabakasının altında kireçtaşı (açık gri) vardır, Owen Sound ve Rich Burnu'ndaki şist, Niagara Kayalıkları'nın dibinde, kireçtaşının aşındığı yerde açığa çıkar. Bu ufalanan kayalardan yapılan tuğlaların rengi haritadaki renkle aynıdır: gül pembesi.

Bütün arazi türleri arasında en sevdiğimi sona bıraktım. Haritada çikolata-bordo renkle gösterilen ve genellikle şeritler değil, lekeler halindeki kameler ya da kame buzultaşları. Dağınık, irili ufaklı lekeler. Kameler hareket halindeki buzuldan kopan, bütün deliklerine, yarıklarına toprak dolan ölü buz yığınlarının bulunduğu yerleri işaret eder. Bazen de birbirinden kopan iki buz parçasının arasındaki çatlağın dolduğunu gösterirler. Uç buzultaşları mantıklı diyebileceğimiz şekilde tepeliktir, drumlinler kadar düzgün değildirler ama yine de uyumlu ve ritmiktirler, oysa kameler darmadağın, yamru yumru ve öngörülemezdir, tehlikeler ve gizler barındırırmış gibi görünürler.

Bunların hiçbirini okulda öğrenmedim. Sanıyorum o zamanlar dünyanın oluşumu konusunda Kutsal Kitap'a aykırı düşme kaygısı yaşanıyordu. Coğrafyacı olan ikinci kocamla birlikte buraya yaşamaya geldiğimizde öğrendim bunları. Döneceğimi hiç düşünmediğim, doğup büyüdüğüm kırsal bölgeye geri geldiğimde. Dolayısıyla bilgilerim saf ve taze. Haritada gördüğüm şeyi otomobilin penceresinden gördüğüm şeyle eşleştirmekten naif ve özel bir zevk alıyorum. Aynı zevki haritaya bakmadan önce hangi coğrafyada bulunduğumuzu tahmin etmekten ve çoğu zaman doğru tahmin etmekten de alıyorum. Farklı buzul sürüntüsü düzlükleri arasındaki ya da kamelerle uç buzultaşları arasındaki sınırları saptamak bana heyecan veriyor.

Ama her defasında saptamanın keskin zevkinden fazlası oluyor. Bu arazilerin ayrı ayrı her birinin kendi tarihi ve varoluş nedeniyle, en sevdiği ürünleri, ağaçları ve

otlarıyla –mesela kumda yetişen meşelerle çamlar, mesela kireçtaşında sedirlerle yolunu kaybetmiş leylaklar– kendi özel ifadesiyle hayal gücünü dürttüğü bir gerçek. Genellikle önemsenmeyen ya da tekdüze tarımsal arazi diye küçümsenen bir coğrafyaya sığınmış, kardeşler kadar birbirine benzeyen ve benzemeyen bu küçük küçük umulmadık diyarların var olduğu bir gerçek. Ve insan bu gerçeği bağrına basıyor.

Bana biyopsi randevusu alındığını sanıyordum ama değilmiş. Şehirdeki doktorun biyopsi yapıp yapmayacağına karar vermesi için alınmış bir randevuymuş; doktor göğsümü muayene edip mamografi sonuçlarını inceledikten sonra biyopsi yapmaya karar verdi. Sadece son mamografimin sonuçlarını görmüştü; 1990 ve 1991 mamografileri çekildikleri köy hastanesinden gelmemişti henüz. Biyopsi tarihi iki hafta sonra olarak belirlendi ve yapmam gereken hazırlıklarla ilgili bir sayfalık bir açıklama verildi elime.

İki hafta epey uzun bir bekleme süresi gibi geliyor, dedim.

Olayın bu safhasında iki haftanın önemi yoktur, dedi doktor.

Bana böyle söylenmemişti. Ama şikâyet etmedim; bekleme salonundaki insanların bazılarını gördükten sonra edemezdim. Ben altmış yaşımı geçtim. Ölümüm bir felaket olmaz. Genç bir annenin, bir aileyi geçindiren birinin, bir çocuğun ölümüyle karşılaştırıldığında olmaz. *Görünür* bir felaket olmaz.

Mezar odasını bulamamak bizi rahatsız ediyordu. Arayışımızı genişlettik. Yoksa Bruce ilinde değil de ona bitişik Grey ilinde miydi? Bazen doğru yolda olduğumuz-

dan kuşku duymuyor ama her seferinde hüsrana uğruyorduk. Acaba köy mezarlıkları ilçe haritalarında işaretli mi diye on dokuzuncu yüzyıl atlaslarına bakmaya kent kütüphanesine gittim. Huron ilindekiler işaretlenmiş, Bruce ve Grey'dekiler işaretlenmemişti. (Daha sonra öyle olmadığını öğrendim; işaretliydiler, en azından bazıları işaretliydi ama ben küçük, silik C harflerini[1] görememiştim.)

Kütüphanede, geçen yaz yaptığımız keşiften kısa süre sonra bize uğramış olan bir dostla karşılaştım. Ona mezar odasından bahsetmiş, eski mezarlıklarla ilgilendiği için yolu da kabaca tarif etmiştik. O gün eve gider gitmez tarifi yazmış olduğunu söyledi. Ben tarif ettiğimizi bile unutmuştum. Doğru eve gidip o kâğıt parçasını buldu; karmakarışık bir kâğıt destesinin içinde bulması mucizeymiş. Ben hâlâ atlaslara bakmaktayken o tekrar kütüphaneye geldi.

Peabody, Scone, McCullough Gölü. Yazdığı buydu.

Sandığımızdan daha kuzeydeymiş; bizim inatla taradığımız bölgenin sınırının hemen ötesinde.

Böylece doğru mezarlığı bulduk; ot bürümüş mezar odası hatırladığımız kadar şaşırtıcı ve ilkel görünüyordu. Bu sefer etrafta dolaşacak vaktimiz vardı. Eski taşların çoğunun bir araya toplanıp haç biçiminde yerleştirilmiş olduğunu gördük. Bunların hemen hepsi çocuklara ait mezar taşlarıydı. Bu eski mezarlıklarda en eski tarihler genellikle çocuklara, doğum yaparken ölmüş genç annelere, kaza sonucu ölmüş –boğulmuş, devrilen bir ağacın altında kalmış, vahşi bir at tarafından öldürülmüş ya da ahır inşaatında kaza geçirmiş– genç erkeklere ait mezar taşlarında bulunurdu. O zamanlar ortalıkta ölecek yaşlı insan yoktu pek.

İsimlerin hemen hepsi Alman isimleriydi, yazıların birçoğu tamamen Almancaydı. *Hier ruhet in Gott. Gebo-*

1. (İng.) Mezarlık kısaltması: *cemetery*. (Ç.N.)

ren, Almanya'da bir kent ya da il adı, sonra *Gestorben* ve on dokuzuncu yüzyılın altmışlı ya da yetmişli yıllarında bir tarih.

Gestorben, burada, İngiltere'nin bir kolonisinde, Grey ilinin Sullivan ilçesinde, ormanın ortasında.

Das arme Herz hienieden
Von manches Sturm bewegt
Erlangt den renen Frieden
Nur wenn es nicht mehr schlagt.

Aslında Almanca bilmediğim halde Almanca okuyabildiğim hissini hep taşırım. Yukarıdaki dizelerde, burada gömülü olan yüreğin, ruhun, insanın şimdi tehlikeden uzak ve sonuçta daha iyi durumda olduğu yolunda bir şeyler söylendiğini düşündüm. *Herz*, *Sturm* ve *nicht mehr* yanılgıya pek yer bırakmıyordu. Ama eve dönüp kelimelere Almanca-İngilizce sözlükten baktığımda *-renen* hariç hepsini buldum, o da *reinen*'in yanlış yazılmış hali olabilirdi pekâlâ– dizelerin o kadar da iç rahatlatıcı olmadığını gördüm. Burada gömülü olan zavallı yüreğin çarptığı sürece huzur bulamadığı gibi bir şeylerdi anlamı.

Öldü, kurtuldu.

Belki dizeler bir mezar taşı şiirleri kitabından alınmıştı ve fazla seçenek yoktu.

Öncekine nazaran çok daha dikkatli aradığımız halde mezar odasının üzerinde tek kelime bulamadık. Sadece amatörce çizilmiş o tek haç. Ama mezarlığın kuzeydoğu köşesinde bir sürpriz bulduk. Orada ikinci bir mezar odası vardı; birincisinden çok daha küçüktü, tepesi düz betondu. Ne toprak vardı ne ot ama betondaki bir çatlaktan çıkan, kökleri içeride her ne varsa onunla beslenen irice bir sedir ağacı vardı.

Tümülüs gibi bir şey dedik. Orta Avrupa'da Hıristiyanlık öncesi çağlardan kalmış bir gelenek miydi?

Biyopsimin yapılacağı, mamografimi de çektirmiş olduğum şehirde kocamla benim bir zamanlar öğrencisi olduğumuz bir üniversite var. Ben mezun olmadığım için ödünç kitap alma hakkım yok ama kocamın kartını kullanabiliyor, kitap raflarını karıştırıp referans kitaplarının bulunduğu bölümlerde keyfimce dolaşabiliyorum. Oraya bir sonraki gidişimizde Grey iline ilişkin kitapları okuyup Sullivan ilçesi hakkında bilgi edinmek üzere Yerel Referans bölümüne gittim.

On dokuzuncu yüzyıl sonlarında bir yıl ürünlerin tamamını telef eden göçmen güvercin akınını okudum. Ayrıca bin sekiz yüz kırklarda her şeyi mahveden bir soğuğun hüküm sürdüğü uzun ve korkunç bir kış mevsiminde ilk yerleşimcilerin toprağı kazıp altından çıkardıkları inek lahanalarıyla[1] beslendiklerini de. (İnek lahanasının ne olduğunu bilmiyordum; hayvanlara yem olarak ayrılan normal lahana mıydı, yoksa kokarca lahanası[2] gibi yabani ve daha kaba bir sebze mi? Hem öyle bir havada, toprak taş gibi kaskatıyken nasıl kazılıp çıkarılabilirdi? Muammalar hiç bitmez.)

Barnes adında bir adam ailesinin hayatta kalabilmesi için kendi payından vazgeçerek açlıktan ölmeyi seçmişti.

Bundan birkaç yıl sonra genç bir kadın Toronto'daki arkadaşına yazdığı mektupta orman meyveleri açısından harika bir yıl olduğunu, toplanıp yemekle, kurutmakla bitmeyeceğini, ormanda meyve toplarken bir ayıya rastladığını, hem de bıyıklarında parlayan meyve özü damlalarını seçebilecek kadar yakından gördüğünü söylüyordu. Korkmadığını söylüyordu; ayı olsun olmasın, ormanı yürüyerek geçip o mektubu postaya verecekti.

1. *Cow cabbage (brassica oleracea longata)*: Sapları altı metreye kadar uzayabilen bir tür kara lahana. (Ç.N.)

2. *Skunk cabbage (symplocarpus foetidus)*: Yılanyastığıgillerden, kötü kokusuyla tanınan bir bataklık bitkisi. (Ç.N.)

Lutherci ve Alman Katolik kiliselerine ilişkin işime yarayabilecek bir şeyler vardır belki diye kilise tarihçelerini istedim. Referans kütüphanelerinde bu tür isteklerde bulunmak zordur çünkü çoğu kez tam olarak neyi öğrenmek istediğinizi ve niçin öğrenmek istediğinizi sorarlar. Bazen sebebini yazmanız gerekir hatta. Bir inceleme, bir araştırma yapıyorsanız elbette gayet iyi bir sebebiniz olur, peki ya *sırf ilgileniyorsanız*? Muhtemelen en iyisi ailenizin tarihçesini araştırdığınızı söylemek. Kütüphaneciler buna alışıktır –özellikle kır saçlı kişiler söz konusu ise– ayrıca insanın vaktini böyle bir şeye harcaması mantıklı görülür. *Sırf ilgileniyor* olmak kulağa mazeret gibi gelir, hatta şüphe uyandırır; kütüphanede aylak aylak dolaşan, amaçsız, işsiz güçsüz, hayatını yönlendirememiş, *yapacak başka işi olmayan* biri gibi görülme ihtimaliniz vardır. Doldurduğum forma *ilk yerleşimciler dönemi Ontario'sunda süre giden tümülüs geleneği konusunda araştırma* diye yazmayı düşündüm. Ama cesaret edemedim. Kanıtlamam gerekebilir diye düşündüm.

Bizim mezarlıkla bağlantılı olabileceğini düşündüğüm bir kilise buldum; ama batıya doğru iki yol, kuzeye doğru da bir yol ötedeydi. Hâlâ yerinde duruyorsa, adı St.Peter's Evangelical Lutheran Kilisesi'ydi.

Sullivan ilçesinde büyük çiftlik makinelerinden önce her yerde ekili tarlaların nasıl göründüğünü hatırlarsınız. Bu tarlalarda atla çekilen sabanın, biçerbağların, biçme makinesinin iş görebileceği boyutlar korunmuştur. Tahta çitler yerindedir –tek tük kaba taş duvarlar da vardır– ve bu sınırlar boyunca alıçlar, yabani acı kirazlar, altınbaşaklar, akasmalar yetişir.

Bu tarlalar değişmemiştir çünkü genişletilmeleri kâr sağlamayacaktır. Buralarda yetiştirilebilecek ürünler için

değmez. İki büyük ve çentikli buzultaş, ilçenin güneyinde kıvrım çizer –mor şeritler burada her biri birer kurbağa yutmuşçasına şişmiş yılanlara dönüşür– aralarında da bataklık bir boşaltım kanalı vardır. Kuzeyde toprak killidir. Burada yetiştirilen ürünler muhtemelen hiçbir zaman pek matah değildi ama insanlar bugüne kıyasla eskiden verimsiz toprağı işlemeye daha kolay razı olur, ellerine geçene daha çok minnet duyarlardı. Şimdi bu tür topraklar ancak çayır olarak kullanılıyor ya da hiç kullanılmıyor. Ağaçlandırılmış bölgeler –orman– tekrar rağbette. Bu tür yerlerde genel eğilim artık coğrafyanın evcilleştirilmesi ve nüfusun yoğunlaştırılması değil, tam tersi. Orman bir daha her yeri ele geçiremeyecek ama kapabildiğini kapıyor. Bir dönem neredeyse tamamen yok olan geyikler ve kurtlar eski topraklarının bir bölümünde yine hüküm sürüyorlar. Belki yakında ayılar da olacak, yine böğürtlen ve ahududularla kendilerine ziyafet çekip yabani meyve bahçelerinde fink atacaklar. Belki de gelmişlerdir bile.

Çiftçilik kavramı silikleştikçe onun yerini almak üzere beklenmedik girişimler çıkıyor ortaya. Varlıklarını sürdüreceklerine inanmak zor. Şimdiden solmaya yüz tutmuş bir tabelada BİN BİR ÇEŞİT SPORCU KARTI yazılı. SATILIK İKİ KAPILI KÖPEK KULÜBELERİ. İskemle hasırı yenileyen bir dükkân. SÜPER LASTİK. Antikacılar, güzellik enstitüleri. Satılık esmer yumurtalar, akçaağaç şurubu, gayda dersleri, *unisex* saç kesimi.

St. Peter's Lutheran Kilisesi'ne bir pazar sabahı tam çanlar ayinin başlayacağını haber verir ve kilise kulesindeki saat on biri gösterirken varıyoruz. (O saatin saati değil hep on biri gösterdiğini daha sonra öğreniyoruz. Yani kilise saatini.)

St. Peter's kireçtaşı bloklardan inşa edilmiş büyük ve güzel bir kilise. Sivri bir çan kulesi, rüzgârı ve karı kesen modern bir cam sundurması var. Ayrıca insanların kiliseye at arabaları ve traktörlerle geldiği günleri hatırlatan

taş ve ahşaptan uzun bir arabalığı. Yaz çiçekleriyle çevrili güzel bir taş ev: papaz evi.

6 No'lu karayolu üzerindeki Williamsford'a öğle yemeğine gidiyoruz; ayrıca bilgi edinmek için papaz evinin kapısını çalmadan önce papaza sabah ayininin ardından dinlenme süresi tanımak istiyoruz. Yolda bir mil kadar ilerledikten sonra hayal kırıklığı yaratan bir keşifte bulunuyoruz. Bir başka mezarlık –St. Peter's Kilisesi'nin kendi mezarlığı, yine eski tarihler ve Alman isimleri– bizim yakındaki mezarlığı iyice bir muamma ve bir yetim gibi görmemize sebep oluyor.

Yine de saat iki civarında kiliseye dönüyoruz. Papaz evinin ön kapısını çalıyoruz; bir süre sonra küçük bir kız gelip kapının sürgüsünü açmaya çalışıyor. Beceremeyince arkaya dolanmamızı işaret ediyor. Koşarak bizi karşılamaya geliyor.

Papazın evde olmadığını söylüyor. Williamsford'a ikindi ayinine gitmiş. Sadece kendisi ve kız kardeşi varmış, papazın köpeğiyle kedilerine göz kulak oluyorlarmış. Ama kiliselerle, mezarlıklarla ya da tarihle ilgili bilgi istiyorsak tepedeki büyük ve yeni kütük evde oturan annesine sorabilirmişiz.

Adını söylüyor. Rachel.

* * *

Rachel'ın annesi merakımıza şaşırmış ya da ziyaretimizden hoşlanmamış gibi görünmüyor katiyen. Bizi içeriye buyur ediyor; gürültücü, meraklı bir köpekle geç öğle yemeğini bitirmekte olan sakin bir koca var içeride. Evin giriş katı tek bir büyük mekândan oluşuyor, tarlalarla ağaçların göründüğü geniş bir manzarası var.

Yerel Referans bölümünde görmediğim bir kitap getiriyor kadın. İlçenin tarihini anlatan eski, karton kapaklı

bir kitap. Mezarlıklar hakkında bir bölüm vardı diye hatırladığını söylüyor.

Gerçekten de var. Az sonra ikimiz "iki mezar odasıyla ünlü" Mannerow Mezarlığı'yla ilgili kısmı okuyoruz. İki mezar odasından daha büyük olanının grenli bir fotoğrafı var. 1895'te, Mannerow ailesinden üç yaşında bir oğlan çocuğunun mezarı olarak yapıldığı söyleniyor. Sonraki yıllarda ailenin başka üyeleri de buraya gömülmüş. Mannerowlardan bir karı koca ise mezarlığın bir köşesindeki küçük mezar odasına gömülmüş. Başlangıçta aile mezarlığıyken kamusallaşmış ve adı Mannerow'dan Cedardale olarak değiştirilmiş.

Mezar odalarının tavanları içeriden beton kaplıymış.

Rachel'ın annesi günümüzde Mannerow ailesinden sadece bir kişinin ilçede yaşadığını söylüyor. O da Scone' da yaşıyormuş.

"Erkek kardeşimin evine bitişik evde," diyor. "Scone' da sadece üç ev var ya? Başka ev yok. Bir sarı tuğla ev var, o kardeşimin evi, ortadaki de Mannerow evi. Yani oraya gidip sorsanız belki daha çok bilgi verebilirler."

Ben Rachel'ın annesiyle konuşup tarih kitabını karıştırırken kocam masada oturup kadının kocasıyla konuştu. Bizim buralarda konuşmaların bu şekilde yapılması beklenir. Kocası nerede yaşadığımızı sordu, Huron İli deyince çok iyi bildiğini söyledi. Savaştan kısa bir süre sonra Hollanda'dan geldiğinde gemiden inip doğru oraya gitmiş. Evet, 1948'de. (Adam karısından oldukça yaşlı.) Bir süre Blyth yakınında yaşamış, hindi çiftliğinde çalışmış.

Kocama bunları söylerken kulak misafiri oluyorum; bizim karısıyla konuşmamız bittiğinde çalıştığı çiftlik Wallace Hindi Çiftliği miydi diye soruyorum.

Evet, diyor, orasıymış. Kız kardeşi de Alvin Wallace' la evliymiş.

"Corrie Wallace," diyorum.

"Evet, doğru. Ta kendisi."

O bölgeden Laidlaw soyadlı birilerini tanıyıp tanımadığını soruyorum, tanımadığını söylüyor.

Wallace'larda çalıştığına göre Bob Laidlaw'u tanıması gerektiğini söylüyorum.

"O da hindi yetiştiriyordu," diyorum. "Wallace'larla okul arkadaşıydı. Bazen onlarla çalışırdı."

"Bob Laidlaw mu?" diyor, sesi yükselerek. "Tanıyorum elbette. Ama ben Blyth civarında diye sordunuz sandım. O Wingham'da otururdu. Wingham'ın batısında. Bob Laidlaw."

Bob Laidlaw'un Blyth yakınında, Morris, Sekizinci Yol'da büyüdüğünü, Wallace kardeşlerle, Alvin'in babası ve amcasıyla oradan tanıştığını söylüyorum. Wallace Çiftliği'nin yanı başındaki S.S.No.1, Morris okuluna birlikte devam etmişlerdi.

Adam bana daha dikkatli bakıp gülüyor.

"Baban mıydı yoksa? Sen Sheila mısın?"

"Sheila kardeşim. Ben onun ablasıyım."

"Ablaları olduğunu bilmiyordum," diyor. "Hiç bilmiyordum. Ama Bill'le Sheila'yı tanırdım. Noel öncesinde bizimle birlikte kümeslerde çalışırlardı. Sen hiç çalışmaz mıydın?"

"Ben o tarihte evden ayrılmıştım."

"Bob Laidlaw. Bob Laidlaw babandı demek. Aslında hemen anlamam gerekirdi. Ama sen Blyth civarından deyince uyanamadım. Bob Laidlaw, Gingham'lıydı, diye düşündüm. Blyth'lı olduğunu hiç bilmiyordum."

Gülüp masanın karşı tarafından uzanarak elimi sıkıyor.

"Şimdi söyleyince benzediğini görüyorum. Bob Laidlaw'un kızı. Gözler benziyor. Çok uzun zaman oldu. Çok zaman oldu."

Çok zaman önce derken babamla Wallace kardeşlerin Morris ilçesinde okula gitmelerini mi kastediyor, yoksa kendisinin Hollanda'dan yeni gelmiş bir delikanlı olarak babam ve kardeşlerimle Noel hindilerini hazırlayışlarını mı, emin değilim. Ama onaylıyorum, sonra ikimiz de dünya küçük diyoruz. Bunu insanların genellikle söylediği gibi hayranlıkla, canlanarak söylüyoruz. (Bu keşifle huzur duymayacak insanlar genelde keşfi yapmaktan da kaçınır.) Aramızdaki bağlantıyı sonuna kadar deşiyoruz, az sonra daha fazla bir şey bulamayacağımızı anlıyoruz. Ama ikimiz de mutluyuz. O kendini ülkeye yeni gelmiş, her işi yapabilecek, geleceğe güvenle bakan bir delikanlı olarak hatırlamanın mutluluğunu yaşıyor. Geniş manzaralı güzel evine, canlı, güzel karısı Rachel'a, kendi hâlâ tetikte ve yararlı bedenine bakınca, şansı yaver gitmiş gibi görünüyor.

Bense beni hâlâ ailemin bir parçası olarak görebilen, babamı, annemle babamın evlilikleri boyunca, önce umutla, daha sonra onurlu bir sebatla çalışıp yaşadıkları –aşağı yukarı yirmi mil uzakta olmasına rağmen nadiren arabayla önünden geçtiğim ve şimdiki hayatımla bağlantısını pek kuramadığım– yeri hatırlayan birini bulmanın mutluluğunu yaşıyorum.

Değişti tabii, tamamen değişti, araba hurdalığı oldu. Ön ve yan bahçeler, bostan ve çiçek tarhları, saman tarlası, filbahri çalısı, leylak ağaçları, kestane ağacının kütüğü, otlak ve bir zamanlar tilki kafesleriyle kaplı olan arazi, hepsi araba parçaları, deşilmiş karoserler, parçalanmış farlar, radyatör ızgaraları, çamurluklar, dolgu malzemesi çürüyüp şişmiş, ters devrilmiş araba koltukları selinin altına gömülmüş: boyalı, paslı, kararmış, parıldayan, bütün ya da çarpılmış, meydan okuyan ve varlığını sürdüren metal yığınları.

Fakat benim için anlamını yitirmesinin tek nedeni bu değil. Hayır. Asıl neden, sadece yirmi mil ötede oluşu,

istesem her gün görebileceğimi bilmek. Geçmişe belirli bir mesafeden yaklaşmak gerekiyor.

Rachel'ın annesi Scone'a doğru yola çıkmadan önce kilisenin içine bakmak ister miyiz, diye soruyor, biz de isteriz diyoruz. Tepeden aşağı yürüyoruz, içi kırmızı halı kaplı kiliseye buyur ediyor bizi. İçerisi biraz rutubet ya da küf kokuyor; oldukça temiz tutulsalar bile taş binalarda genellikle bulunan bir koku.

Rehberimiz bu kilise binasıyla cemaatinin durumu hakkında bilgi veriyor bize. Kilise binasının tamamı, din okuluyla aşağıdaki mutfağı eklemek üzere yıllar önce yükseltilmiş.

Cemaatin her ferdi öldüğünde çan çalınıyor hâlâ. Yaşadığı yıl sayısı kadar. İşitme mesafesinde olan herkes dinleyip sayarak kimin öldüğünü tahmin edebiliyor. Tahmin etmesi bazen kolay oluyor; ölmesi beklenen biri gittiğinde. Bazen de beklenmedik bir ölüm oluyor.

Rachel'ın annesi kilisenin ön sundurmasının fark etmiş olacağımız gibi modern bir eklenti olduğunu söylüyor. İlk eklendiğinde büyük bir tartışma kopmuş; bazıları gerekli olduğunu düşünüyor, hatta beğeniyormuş, bazıları da itiraz ediyormuş. Sonunda bir bölünme olmuş. Beğenmeyenler Williamsford'a gidip orada kendi kiliselerini kurmuşlar ama papaz aynıymış.

Papaz bir kadın. Son kez papaz tutulacağında yedi adaydan beşi kadınmış. Bu papazın kocası veterinermiş, kendisi de eskiden veterinermiş. Herkes memnunmuş ondan. Yalnız bir cenaze töreninde Desboro Lutherci İman Kilisesi'nden bir adam töreni kadın papazın yöneteceğini öğrenince kalkıp gitmiş. Bir kadının vaaz vermesine tahammül edemeyeceği için.

Lutherci İman Kilisesi, Missouri Sinodu'na dahilmiş, onlar da böyle düşünüyormuş.

Bir süre önce kilisede büyük bir yangın çıkmış. İçerinin büyük bölümü kül olmuş ama dışına hiçbir şey ol-

mamış. Daha sonra ayakta kalabilmiş iç duvarlar temizlendiğinde, isle birlikte boya tabakaları da silinmiş ve altından bir sürpriz çıkmış. Tamamen silinmemiş, gotik Alman harfleriyle yazılmış Almanca soluk bir metin. Boyanın altında gizleniyormuş.

İşte bu. Boya yenilenmiş, metin şu:

Ich hebe meine Augen auf zu den Bergen, von welchen mir Hilfe Kommt. Yan duvarların birinde bu yazılı. Karşısındaki duvarda ise: *Dein Wort ist meines Fusses Leuchte und ein Licht auf meinem Wege.*

Gözlerimi tepelere çevireceğim, bana imdat oradan gelir.
Senin sözün ayağımın lambası, yolumun ışığıdır.

Yangın ve temizlik ortaya çıkarıncaya kadar kimse orada bu Almanca sözlerin yazılı olduğunu bilmiyor, kimse hatırlamıyormuş. Bir ara üstlerine boya çekilmiş, sonra da kimse bahsetmemiş olmalıydı; böylece orada olduklarına dair hiçbir anı kalmamıştı.

Ne zaman? Büyük ihtimalle Birinci Dünya Savaşı'nın, 1914-1918 savaşının başındaydı. Kutsal metinler bile olsa Almanca yazıların sergileneceği bir dönem değildi. Daha sonra uzun yıllar boyunca sözü edilecek bir şey de değildi.

Bana rehberlik eden bu kadınla birlikte kilisede olmak yolumu kaybetmişim gibi bir duygu uyandırıyor içimde, bir şaşkınlık, bir şeyleri yanlış anlamış olma duygusu. Duvarda yazılı sözler yüreğime işliyor ama ben inançlı bir insan değilim ve bu sözler de inançlı olmamı sağlamıyor. Kadın o sözler de dahil kiliseyi, kendisi oranın dikkatli bakıcısıymış gibi görüyor sanki. Hatta eleştirel bir tonda boyanın bir kısmının –Licht'in süslü L'sinin– solduğuna veya döküldüğüne, tazelenmesi gerektiğine değiniyor. Ama o inançlı. Öyle anlaşılıyor ki, yüzeyde olan şeye daima özen göstermek gerekiyor; o zaman arkasındaki devasa, rahatsız edici şey de kendi kendine halloluyor.

Vitraylı pencerelerin ayrı ayrı bölmelerinde şu simgeler yer alıyor:

Güvercin (altarın üzerinde).

Alfa ve Omega harfleri (arka duvarda).

Kutsal Kâse.

Buğday Başağı.

İçinden Haç Geçen Taç.

Demirlemiş Gemi.

Çarmıhı Taşıyan Tanrı Kuzusu.

Tıpkı İsa'nın Kilise'yi beslediği gibi yavrularını kendi parçalanmış göğsünün kanıyla beslediğine inanılan altın tüylü Efsanevi Pelikan. (Burada temsil edildiği haliyle Efsanevi Pelikan'ın gerçek pelikanla tek ortak yanı kuş olmaları.)

Biyopsiden birkaç gün önce şehirdeki hastaneden telefon edip ameliyatın iptal edildiğini haber veriyorlar.

Yine de randevurn iptal edilmemiş; radyologla görüşecekmişim ama ameliyata hazırlık olarak aç kalmam gerekmiyormuş.

İptal edilmiş.

Niçin? Diğer iki mamografiye ilişkin bilgi nedeniyle mi?

Bir zamanlar tanıdığım bir adam boynundaki küçük bir kisti aldırmak üzere hastaneye yatmıştı. Elimi alıp o küçük saçma şişkinliğin üstüne koymuştu; ciddiyetini abartıp iki hafta izin alabileceğini, birlikte tatile çıkabileceğimizi konuşup gülüşmüştük. Kist incelenmiş ama ameliyat iptal edilmişti çünkü çok sayıda kist daha olduğu anlaşılmıştı. Sonuçta herhangi bir ameliyatın yararı olmayacağına hükmedilmişti. Ansızın damgalanmış bir adam olmuştu. Artık gülmüyorduk. Onu ziyarete gittiğimde neredeyse akıldışı bir öfkeyle gözlerini bana dikmişti, öfkesini gizleyemiyordu. *Her yanını sarmış*, demişlerdi.

Aynı cümleyi çocukluğumda duyardım, her zaman alçak sesle söylenirdi; kapıyı biraz da razı olarak felakete ardına kadar açarmışçasına. Biraz razı olarak, hatta belli belirsiz, müstehcen bir davetkârlıkla.

Scone'da ortadaki evi ziyaret ediyoruz, kiliseyi gezdikten sonra değil de, hastaneden telefon ettiklerinin ertesi günü. Aklımızı dağıtmaya çalışıyoruz. Şimdiden bir şeyler değişmiş; Sullivan ilçesi, kilise, Desboro ve Scone köyleriyle mezarlıkları ve Chesley kasabası coğrafyasının bize ne kadar tanıdık göründüğünü, mesafelerin ne kadar kısaldığını fark ediyoruz. Belki öğrenebileceğimiz her şeyi öğrenmişizdir. Bazı şeylerin açıklamasını bulabiliriz belki –mezar odası fikri, birilerinin üç yaşındaki bir çocuğun cesedini toprağın altına gömmeyi istememesinden kaynaklanmış olabilir– ama daha önce o kadar ilginç olan şey, şimdi bildiğimiz bir şeylerin şekillenmesine dönüşmüş.

Dış kapıyı çaldığımızda cevap veren olmuyor. Ev ve bahçe düzenli, bakımlı. Etrafa bakınıyorum: göz alıcı renklerde mevsimlik çiçek tarhları, bir hatmi çalısı, elinde bir Kanada bayrağıyla bir kütüğün üstüne oturmuş siyah bir oğlan çocuğu. Evlerin bahçelerinde eskisi kadar çok siyah oğlan çocuğu yok. Büyümüş çocuklar ya da kentliler bu konuda insanları uyarmış olabilir; gerçi bilinçli bir ırkçı hakaret niyeti olduğunu sanmıyorum. Aksine, küçük siyah oğlanların manzaraya bir albeni, bir sevimlilik kattığı düşünülüyordu sanki.

Dış kapı dar bir verandaya açılıyor. İçeriye girip zili çalıyorum. Üzerine el örgüsü bir örtü atılmış koltukla saksıların durduğu iki hasır masanın arasından ancak geçiliyor.

Hâlâ gelen giden yok. Ama evin içinde yüksek sesle ilahiler okunduğunu işitiyorum. Bir koro "Onward, Chris-

tian Soldiers"ı söylüyor. Camlı kapıdan bakıp içeride bir odada televizyondaki koroyu görüyorum. Mavi cübbeler, günbatımı fonunda yukarı aşağı sallanan çehreler. Mormon Tabernacle Korosu mu?

Sözlerini dinliyorum, eskiden baştan sona ezbere bilirdim. Anlayabildiğim kadarıyla koro ilk kıtanın sonunda aşağı yukarı.

İlahi bitinceye kadar zile dokunmuyorum.

Tekrar çaldığımda Mrs. Mannerow kapıya geliyor. Kır düşmüş, kahverengi kıvır kıvır saçlı, kısa boylu, becerikli görünen kısa boylu bir kadın; üzerinde mavi pantolon ve ona uygun çiçekli bir bluz var.

Kocasının çok ağır işittiğini, dolayısıyla onunla konuşmanın pek yararı olmayacağını söylüyor. Ayrıca hastaneden daha birkaç gün önce dönmüş, yani canı da pek konuşmak istemiyormuş. Kendisinin de konuşmaya pek vakti yokmuş çünkü dışarı çıkmaya hazırlanıyormuş. Kızı onu almak üzere Chesley'den gelecekmiş. Dünürlerinin ellinci evlilik yıldönümünü kutlamak üzere ailece pikniğe gidiyorlarmış.

Ama bildiği kadarını bana memnuniyetle anlatırmış.

Gerçi ailenin gelini olduğu için pek fazla bilgisi de yokmuş.

Ailenin bile pek bilgisi yokmuş.

Hem bu yaşlıca kadının, hem de kütük evdeki daha genç, enerjik kadının gönüllülüğü değişik geliyor bana. Özel bir yararı ya da pratik önemi olmayan bir konuda bir şeyler öğrenmek istenmesi onlara tuhaf gelmiyor. Kendilerinin düşünecek daha önemli şeyleri olduğunu ima etmiyorlar. Yani gerçek şeyler. Gerçek işler. Ben çocukken herhangi bir konuda kullanışsız bilgi edinme hevesi desteklenmezdi. Belirli ürünler için hangi tarlanın uygun olduğunu bilmek iyiydi ama sözünü ettiğim buzul coğrafyasına ilişkin herhangi bir bilgi iyi değildi. Okumayı

öğrenmek gerekliydi ama sonunda kitaplara gömülmek katiyen arzulanan bir şey değildi. Okulu bitirmek için tarih ve yabancı dil öğrenmek gerekse de bu tür şeyleri bir an önce unutmak doğal sayılırdı. Aksi takdirde insan *göze batardı*. Bu da iyi bir şey değildi. *Maziyi* –burada ne vardı, orada ne oldu, neden, niçin– merak etmek ise göze batmayı garantileyen şeylerden biriydi.

Boş zamanı olan yabancılarda, şehirlilerde bu tür bir merak olması beklenirdi elbette. Bu kadın beni öyle biri olarak düşünüyordur belki. Ama daha genç olan kadın öyle olmadığımı öğrendiğinde de merakımı anlaşılır bulmuştu.

Mrs. Mannerow eskiden kendisinin de merak ettiğini söylüyor. İlk evlendiğinde merak edermiş. Ölülerini neden oraya koymuşlar, nereden akıllarına gelmiş diye. Kocası sebebini bilmiyormuş. Mannerow'ların hepsi kanıksamış durumu. Sebebini bilmiyorlarmış. Kanıksamışlar çünkü öteden beri hep böyleymiş. Onların âdeti buymuş ve nedenini, ailenin aklına bu fikrin nereden geldiğini sormak hiç akıllarına gelmemiş.

Mezar odasının içinin baştan başa beton olduğunu biliyor muymuşum?

Küçüğün hem içi hem dışı beton. Evet. Mezarlığa epeydir gitmemiş, küçüğü unutmuş.

Büyük mezar odasına son ölüyü yatırdıkları cenaze törenini hatırlıyormuş. Odanın son kez açılışını. Genç kızlık soyadı Mannerow olan Mrs. Lempke'nin cenazesiymiş. İçeride bir tek kişiye yer varmış, o da Mrs. Lempke olmuş. Sonra kimseye yer kalmamış.

Uç kısmını kazıp tuğlaları açmışlar, tabut içeriye sokuluncaya kadar içerinin bir kısmını görebilmişler. İki sıra halinde tabutlar varmış. Ne zaman oraya konduklarını kimse bilmiyormuş.

"Tuhaf bir duyguydu," diyor. "Gerçekten. Çünkü in-

san yeni tabut görmeye alışıyor ama eski tabut görmüyoruz pek."

Girişin tam karşısında, odanın arka tarafında küçük bir masa duruyormuş. Bir masa, üzerinde de açık bir İncil.

İncil'in yanında bir lamba.

Eski moda, sıradan bir lambaymış, eski gaz lambalarından.

Şimdi de aynı şekilde orada duruyormuş, mühürlenmiş, bir daha da kimse görmeyecekmiş.

"Niye yapıldığını kimse bilmiyor. Yapılmış işte."

Samimi bir şaşkınlıkla gülümsüyor, neredeyse renksiz denebilecek gözleri gözlük camlarının ardında baykuş gözü gibi iri görünüyor. Başını birkaç kere sallıyor ürkekçe. Anlamamız imkânsız, değil mi? demek ister gibi. Yığınla şeyi anlamamız imkânsız. Evet.

Radyolog köy hastanesinden gelen mamografilere baktığını, 1990'a ve 1991'e ait mamografilerde kisti görebildiğini söylüyor. Sonra da değişmemiş. Hâlâ aynı yerde ve aynı büyüklükteymiş. Biyopsi yapılmadıkça bu tür bir kistin zararsız olduğundan yüzde yüz emin olunamayacağını söylüyor. Ama yeterince emin olunabilirmiş. Biyopsinin kendisi de bir müdahaleymiş, o benim yerimde olsa yaptırmazmış. Onun yerine altı ay sonra bir mamografi daha çektirirmiş. Bu göğüs onun göğsü olsa gözü üzerinde olurmuş ama şimdilik ellemezmiş.

Kist ilk göründüğünde neden kimsenin bana söylemediğini soruyorum.

Görmemişlerdir, diyor.

Bu ilk seferdi.

Bu tür korkular gelip geçecek.

Sonra biri geçmeyecek.

Ama şimdilik, mısırlar püsküllenmiş, yaz mevsiminin sonuna yaklaşıyoruz, zaman gene fasa fisoyla geçirilebilecek kadar genişliyor. Günlerin hatları artık keskin değil, kaderin damarlarının içinde minnacık, acımasız böcekler sürüsü gibi vızıldadığı duygusu yok. Mevsimlerin değişmesinin ötesinde büyük bir değişiklik vaadinin olmadığı duruma dönüş. Yer ve göğün sınırları içinde yine bir yıpranmışlık, bir özensizlik, hatta sıradan bir can sıkıntısı ihtimali.

Şehirdeki hastaneden eve dönerken kocama, "Sence o lambaya gaz koymuşlar mıdır?" diyorum.

Neden söz ettiğimi hemen anlıyor. Aynı şeyin kendi aklından da geçtiğini söylüyor.

Sonsöz

ULAK

Babamın yazdığına göre, ilk yerleşimcilerin çabalarıyla oluşan kırsal yerleşimler onun zamanında çok az değişmişti. Çiftlikler hâlâ eski yöntemlerle idare edilebilir büyüklükte, baltalıklar aynı yerlerde, çitler de birçok kez onarılmış olmakla birlikte yine yerindeydi. Büyük ahır-ambarlar da öyle; ilk ahırlar değil de, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında, çoğu saman depolamak ve kışları hayvanları barındırmak amacıyla inşa edilmiş binalar. Evlerin birçoğu da –ilk kütük evlerden sonra yapılan tuğla evler– bin sekiz yüz yetmiş ya da seksenlerden beri vardı. Hatta bazı kuzenlerimiz ilk Laidlaw kardeşlerin Morris ilçesinde yaptığı kütük evi korumuş, çeşitli zamanlarda eklentiler inşa etmişlerdi. Evin içi sayısız dönemeci ve birkaç basamaklık tuhaf merdivenleriyle hem kafa karıştırıcı, hem çok hoştu.

O ev artık yok, (kütüklerden yapılmış ilk inek ahırı da dahil) bütün ahırlar yıkıldı. Babamın doğduğu ev de, babaannemin çocukken oturduğu ev de, bütün ahır ve samanlıklar da aynı kaderi paylaştı. Binaların olduğu arazi ancak topraktaki hafif bir yükseltiden ya da birkaç leylak ağacından tanınabilir belki; bunun dışında artık boş bir arsadan ibaret.

Huron ilinde ilk dönemlerde elma ticareti çok yoğunmuş; söylendiğine göre yüz binlerce sepet elma başka illere gönderilir ya da Clinton'daki kurutma tesisine satılırmış. Yıllar önce, Britanya Kolumbiyası'ndaki meyve bahçeleri ürün vermeye başladığında daha uzun mevsim avantajından ötürü bu ticaret söndü. Şimdi ezik büzük küçük elmalarıyla bir, iki ağaç kalmış olabilir. Bir de ölümsüz leylak ağaçları. Kayıp çiftlikten geriye kalanlar bunlar; eskiden burada birilerinin yaşadığına dair başka işaret yok. Hayvan yerine ekili tarlalar olan her yerde çitler kaldırılmış. Bir de son on yılda boy gösteren, şehir sokakları kadar uzun, hapishaneler kadar ürkütücü ve gizemli alçak ahırlar var tabii; içlerinde hiç görünmeyen hayvanlar; randımanlı ve kazançlı modern yöntemlerle yetiştirilen tavuklar, hindiler ve domuzlar.

Bu kadar çok çit, meyve bahçesi, ev ve ahır ortadan kalkınca bana öyle geliyor ki kır[illegible]ölgeler daha büyük görüneceğine daha küçük görünüyor – aynı şekilde eskiden bir evin bulunduğu mekân sadece temeli kaldığında şaşırtıcı derecede küçük görünür. Bütün o direkler, teller, çalılık çitler, rüzgâr kıranlar, sıra sıra gölgelik ağaçlar, çeşitli kullanımlara ayrılmış araziler, yaklaşık çeyrek milde bir karşınıza çıkan, içinde yaşanan evler, ahırlar ve kullanılan eklentilerden oluşan özel koloniler – hem bilinen hem gizli hayatlar için gerçekleştirilen onca düzenleme ve barınak. Bu sayede her çit köşesi, her dere kıvrımı fevkalade görünürdü.

Şimdi daha uzağı görmekle birlikte sanki o zaman daha çok şey görürdük.

2004 yazında Joliet'a gidip orada ölmüş olan dedemin dedesi William Laidlaw'un hayatından bir iz bulmaya çalıştım. Arabayla Ontario'dan yola çıkıp Michigan'ı kat ettik; bir zamanlar Chicago ücretli yolu, ondan önce

La Salle'in ve nesiller boyu İlk Uluslar'ın güzergâhı, şimdi de 12 Numaralı Karayolu olan yolu izledik, eski Coldwater, Sturgis ve White Pigeon kasabalarından geçtik. Meşe ağaçları muhteşemdi. Ak meşeler, kırmızı meşeler kollarını kasabaların sokaklarına, köy yollarına kemer gibi uzatmışlar. Ayrıca ulu ceviz ağaçları, elbette akçaağaçlar, bildiğim bölgenin güneyinde kaldığından bana biraz yabancı Carolina kuşağının o gür bitki örtüsü. Burada zehirli sarmaşıklar ormanın zemininde bir halı olacağına bir yarda yüksekliğe varıyor, her bir ağaç gövdesi asmalarla sarmalanmış, öyle ki yol kenarındaki ormanların içleri görülemiyor, her yerde yeşil çelenkler ve perdeler var.

Önce National Public Radio'dan müzik dinledik, sonra o istasyonu alamaz olunca iblislerle ilgili sorulara cevap veren bir vaizi. İblisler insanlara olduğu kadar hayvanlara, evlere ve coğrafyaya da hükmedebilirmiş. Bazen koskoca cemaatlere ve tarikatlara da. Dünya iblislerle kaynıyormuş ve Son Günler'de iyice çoğalacaklarına dair kehanetlerin doğruluğu kanıtlanmaktaymış. Ve şu anda o Son Günler'i yaşamaktaymışız.

Her yerde bayraklar. Tabelalar. Tanrı Amerika'yı korusun.

Sonra Chicago'nun güneyindeki çevreyolları, yol onarımları, beklenmedik ücretli geçişler, bir üstgeçitte inşa edilmiş, şimdi boş ve karanlık bir eski zaman harikası olan restoran. Ve günümüzün bütün şehirleri gibi banliyö evleriyle çevrelenmiş Joliet – hektarlarca ev, millerce ev, kimi bitişik, kimi müstakil, hepsi birbirine benzer. Bence onlar bile burada da türemiş olan diğer yeni ve daha şaşaalı evlere tercih edilir; bunlar diğerlerinden ayrı, tam birbirinin eşi değil ama hepsi bağlantılı, otomobiller için devasa barınakları ve katedral penceresi kadar yüksek pencereleri var.

* * *

1843'e kadar Joliet'ta kaydedilen bir ölüm yok. İlk yerleşimciler listesinde, ilk mezarlıklara gömülenlerin listesinde herhangi bir Laidlaw yok. Benimkisi olmayacak bir ahmaklık: böyle bir yere –yani son yüzyılda gelişmiş, hatta büyümüş herhangi bir yere– gelmek ve yüz elli yılı aşkın bir geçmişte oranın nasıl bir yer olduğuna dair fikir edinmeyi ummak. Bir mezarı, bir anıyı aramak. Dikkatimi çeken tek bir kayıt var.

Meçhuller Mezarlığı.

Homer ilçesinin bir köşesinde, sadece iki mezar taşı bulunmuş ama geçmişte yirmi kadar mezar taşı olduğu söylenen bir kabristan. Günümüze gelmiş iki mezar taşı listelere göre 1837 yılında ölen kişilerin adını taşıyor. Diğer mezarlardan bazılarının da Kara Şahin Savaşı'nda ölen askerlere ait olabileceği ileri sürülüyor.

Demek ki Will ölmeden önce bir mezarlık varmış.

Oraya, 143. sokakla Parker caddesinin kesiştiği köşeye gidiyoruz. Kuzeybatı köşesinde bir golf sahası var, kuzeydoğu ve güneydoğuda, çevre düzenlemesi yapılmış arazilerde yeni inşa edilmiş evler. Güneybatı köşesinde de oldukça yeni evler var ama onların köşedeki arsaları sokağa kadar uzanmıyor, sokaktan yüksek bir çitle ayrılmış. Bu çitle sokak arasındaki toprak şeridi tamamen yabanileşmiş.

Gür zehirli sarmaşıkları kenara iterek içeriye dalıyorum. Bodur ağaçlarla geçilmesi neredeyse imkânsız çalılıkların arasındayım, sokaktan görünmem mümkün değil, etrafıma bakınıyorum; ağaç dalları yüzünden ayağa kalkamıyorum. Bir zamanlar burada mezarlar olduğunu işaret edebilecek yamulmuş, devrilmiş ya da parçalanmış mezar taşları ya da bitkiler –örneğin güller– göremiyorum. Boşuna uğraşıyorum. Zehirli sarmaşıklardan ürkmeye başlıyorum. El yordamıyla dışarıya çıkıyorum.

Peki ama bu yabani arazi niye burada kalmış? Günümüzde etrafındaki bütün araziler kullanılırken bir ara-

ziye dokunulmamasının pek az nedeninden biri de orada insanların gömülü olmasıdır.

Bunun peşine düşebilirim. İnsanlar öyle yapıyor. Bir kere başladılar mı bulabildikleri her ipucunu değerlendiriyorlar. Hayatları boyunca pek az şey okumuş insanlar belgelere gömülüyor, Birinci Dünya Savaşı'nın hangi yılda başlayıp hangi yılda bittiğini söylemekte zorlanacak kişiler geçmiş yüzyıllara ait tarihlerden rahatlıkla söz ediyorlar. Büyüleniyoruz. Genellikle yaşlılığımızda oluyor, kişisel geleceğimiz kapanıp torunlarımızın geleceğini hayal edemediğimiz –bazen inanamadığımız– zaman. Geçmişi deşme, güvenilmez kanıtları eleme, rasgele isimleri, şüpheli tarihleri ve anekdotları birleştirme, bağlantılara tutunma güdümüze karşı koyamıyor, ölülerle ve dolayısıyla hayatla ilişkilendirilmekte ısrar ediyoruz.

Blyth'ta bir başka mezarlık. James devrilen ağacın altında kalıp öldükten on yıllar sonra cesedinin gömülmek üzere götürüldüğü yer. Mary Scott burada gömülü. Gelip kendisiyle evlenmesini istediği erkeği baştan çıkarmak için Ettrick'ten mektup yazan Mary. Mezar taşında o erkeğin adı yazılı: *William Laidlaw.*

Illinois'de öldü. Ve Tanrı bilir nereye gömüldü.

Onun yanında kızı Jane'in, babası öldüğü gün doğan, Illinois'den kucakta taşınan bebeğin cesedi ve mezar taşı. Yirmi altı yaşında, ilk çocuğunu doğururken ölmüş. Mary ise iki yıl daha yaşamış. Yani ölmeden önce bu kaybı da sindirmek zorunda kalmış.

Jane'in kocası yakında yatıyor. Adı Neil Armour, o da genç ölmüş. Thomas Laidlaw'un karısı Margaret Armour'ın kardeşi. Laidlaw'ların birçoğunun okuduğu S.S.No.1 Morris ilçesi okulunun ilk öğretmeni John Armour'ın çocuklarıymışlar. Jane'in hayatına mal olan bebeğe James Armour ismi verilmiş.

Buna ilişkin bir anı canlanıyor zihnimde. Jimmy Armour. *Jimmy Armour*. Akıbetini bilmiyorum ama adını biliyorum. Hatta onunla da kalmıyor, yanılmıyorsam onu bir kere gördüm, belki birkaç kere; o sırada her nerede yaşıyor idiyse oradan doğduğu yere ziyarete gelmiş bir ihtiyar; başka ihtiyarlar arasında bir ihtiyar, dedemle babaannem, dedemin kız kardeşleri. Muhtemelen onlarla, dedem ve büyük halalarımla, yani Thomas Laidlaw ve Margaret Armour'ın çocuklarıyla büyüdüğünü düşünüyorum şimdi. Ne de olsa kardeş çocuklarıydılar, iki taraflı kardeş çocukları. Annie Halam, Jenny Hala, Mary Hala, dedem William Laidlaw, babamın hatıratındaki "Baba".

Şimdi kaydettiğim bütün bu isimler zihnimde yaşayan insanlarla, yok olmuş mutfaklarla, baş köşedeki koca siyah kuzinelerin parlak nikel kenarlarıyla, hiçbir zaman tam kurumayan ekşi kokulu ahşap bulaşık süzgüleriyle, gaz lambalarının sarı ışığıyla birleşiyor. Verandadaki krema tenekeleri, kilerdeki elmalar, tavandaki deliklere giren soba boruları, kışın ineklerin bedenleri ve nefesleriyle ısınan ahır. O ineklerle Truva döneminde kullanılan sözlerle konuşurduk hâlâ. *Hayda*. *Hayda*. Biri öldüğünde tabutun konduğu soğuk, yerleri cilalı salon.

Ve o evlerden birinde –kimin eviydi hatırlamıyorum– sihirli bir kapı tamponu: iri, sedefli bir denizkabuğu; kulağıma tuttuğumda –etrafta engelleyecek kimse yoksa– hem kendi kanımın hem denizin müthiş uğultusunu işitebildiğim için tanıdığım, hem yakından hem uzaktan haberler getiren bir ulak.